

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ім. К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 27

Видається з липня 2005 року

Виходить два рази на рік

Одеса
“Астропринт”
2018

УДК 81(066)

Засновник: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Головний редактор збірника — *Тетяна Корольова*, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського” (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

Алла Бозуш, академік НАПН України, д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри дошкільної педагогіки ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;

Віктор Брицин, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України; *Леонід Величенко*, д-р псих. наук, проф. кафедри теорії та методики практичної психології ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;

Володимир Глушенко, д-р філол. наук, проф. Слов’янського державного педагогічного університету, завідувач кафедри загального, германського та слов’янського мовознавства;

Ян Гуейлянь, д-р пед. наук, проф. Харбінського педагогічного університету;

Микола Гуменний, академік Академії наук вищої школи України, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри української та зарубіжної літератури ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;

Ян Гжесяк, д-р гуманістичних наук, проф. Познанського університету імені Адама Міцкевича; *Миколай Зимомря*, д-р філол. наук, проф., академік Академії наук вищої школи України, завідувач кафедри германських мов і перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Олена Карпенко, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Райса Мартинова, член-кореспондент НАПН України, д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;

Хоу Мінь, д-р філол. наук, проф. Харбінського педагогічного університету;

Анатолій Науменко, д-р філол. наук, проф. завідувач кафедри теорії і практики перекладу і німецької філології Чорноморського державного університету імені Петра Могили;

Ніна Озерова, д-р філол. наук, проф. Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України; *Александра Попова*, д-р пед. наук, доц. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, декан факультету іноземних мов ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;

Дінь Сінь, кандидат психологічних наук, приват-професор ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”, доцент Гуманітарного інституту Харбінського інженерного університету, координатор Міжнародного проекту “Інститут Конфуція”;

Ришард Стефаняк, д-р філол. наук, проф., віце-президент Ченстоховського університету імені Яна Длугоша;

Валентин Таранець, д-р філол. наук, проф. кафедри германських та східних мов Міжнародного гуманітарного університету;

Олег Тищенко, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри технічного перекладу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності;

Агнешка Чайковська, д-р філол. наук, проф., декан філологічного факультету Ченстоховського університету імені Яна Длугоша;

Олена Шаблій, д-р філол. наук, проф. кафедри іноземних мов юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ван Шуцзе, д-р пед. наук, проф. Харбінського педагогічного університету;

Тетяна Яблонська, д-р пед. наук, проф. кафедри західних і східних мов та методики їхнього навчання ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського”;

Чжао Яньхон, д-р пед. наук, проф. Харбінського педагогічного університету

Відповідальний секретар: *Світлана Юхимець*, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ “ПНПУ імені К. Д. Ушинського” (м. Одеса, Україна)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

NAUKOVY VISNYK

OF SOUTH-UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNSKY

Linguistic Sciences

Collection of scientific works

№ 27

Issued since 2005

Frequency: beannual

Odesa
“Astroprint”
2018

UDC 81 (066)

Founder: South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

EDITORIAL TEAM

The editor-in-chief of the journal — *Tatyana Korolova* Doctor of Philology, Professor, Head of the department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, the State Institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky “ (Odesa, Ukraine)

The Editorial Board members:

Alla Bohush, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of Preschool Pedagogy, the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine);

Viktor Britsyn, Doctor of Philology, Professor, O.O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);

Ahneska Chaikowska, Doctor of Philology, Professor, Dean at the Faculty of Philology at Jan Dlugosz University in Czestochowa (Czestochowa, Poland);

Volodymyr Glushchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

Jan Grzesiak, Doctor of Humanities, Professor, Adam Mickiewicz University in Poznań (Poland);

Mykola Gumennyi, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of the Ukrainian and Foreign Literature, the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine);

Yan Hueilan, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Harbin Institute of Technology, Education, Philosophy and Pedagogy Training (Harbin, China);

Olena Karpenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of English Grammar, I.I. Mechnikov Odesa National University (Odesa, Ukraine);

Raisa Martynova, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogy, Professor, Head of the Chair of the Western and Eastern languages and Methodology of Language Teaching, the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine);

Khou Min, Doctor of Philology, Professor, Harbin Institute of Technology, Education, Philosophy and Pedagogy Training (Harbin, China);

Anatolii Naumenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Theory and Practice of Translation and German Philology, Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine);

Nina Ozerova, Doctor of Philology, Professor, Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);

Oleksandra Popova, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Chair of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, Dean at the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine);

Olena Shablii, Doctor of Philology, Professor at the Chair of the Foreign Languages at the Faculty of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine);

Van Shutszie, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at Harbin Institute of Technology, Education, Philosophy and Pedagogy Training (Harbin, China);

Din Sin, PhD candidate of Psychological Sciences, Assistant Professor at the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University”, Associate Professor at the Harbin Humanitarian Engineering University, Coordinator of the International Project “Confucius Institute” (Odesa, Ukraine);

Ryshard Stefaniak, Doctor of Philology, Professor, Vice-President at the Jan Dlugosz University in Czestochowa (Czestochowa, Poland);

Valentyn Taranets, Doctor of Philology, Professor at the Chair of the Germanic and Eastern Languages at the International Humanitarian University (Odesa, Ukraine);

Oleh Tyshchenko, Doctor of Philology, Professor at the Chair of Technical Translation at Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);

Leonid Velychenko, Doctor of Psychology, Professor at the Chair of Theory and Methodology of Practical Psychology, the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine);

Tetiana Yablonska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Chair of the Western and Eastern languages and Methodology of Language Teaching, the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine);

Chzhao Yankhon, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at Harbin Institute of Technology, Education, Philosophy and Pedagogy Training (Harbin, China);

Mykola Zymomria, Academician of the National Academy of Sciences of Higher School of Ukraine, Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of the Germanic Languages and Translation Studies, Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko (Drohobych, Ukraine)

Responsible secretary: Svitlana Yukhymets, PhD candidate in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Chair of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, the State Institution “K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University” (Odesa, Ukraine)

Б. В. Авраменко, Н. О. Оськіна

ІНТОНАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ РІЗНИХ ТИПІВ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У КИТАЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті виявлено інтонаційне оформлення різних типів висловлювань у китайській та англійській мовах. Порівняльний аналіз показав наявність як схожих, так і відмінних характеристик в інтонаційному оформленні різних типів речень у китайській та англійській мовах. Просодичні засоби мов, що контактують, розглянуто не тільки з точки зору смислорозрізнавальних тонів складу, але і з точки зору їх комунікативної спрямованості.

Ключові слова: інтонація, просодичні засоби, мелодика мовлення, регістр, наголос, ритм, паузація, темп мовлення.

В статье выявлено интонационное оформление разных типов предложений в китайском и английском языках. Сравнительный анализ показал наличие как схожих, так и отличительных характеристик в интонационном оформлении разных типов предложений в китайском и английском языках. Просодические средства контактирующих языков рассмотрены не только с точки зрения смысловозначительных тонов слога, но и с точки зрения их коммуникативной направленности.

Ключевые слова: интонация, просодические средства, мелодика речи, регистр, ударение, ритм, паузация, темп речи.

The article has identified the intonation design of different statement types in the Chinese and English languages. Comparative analysis has revealed the presence of both similar and distinctive characteristics in the intonation design of different sentences types in the Chinese and English languages. Prosodic means of contacting languages are considered not only from the point of view of semantic-distinctive tones of a syllable, but also from the point of view of their communicative orientation.

Key words: intonation, prosodic means, speech melody, register, stress, rhythm, pausing, tempo.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти основним вектором виступає *глобалізація*, виникнення загальної світової культури, поєднання національних традицій і посилення співпраці між націями. За останні роки, окрім необхідності вивчати англійську мову, стрімко зростає інтерес до вивчення турецької, китайської, японської, корейської та інших східних мов. Це пов'язане із розвитком тісної співпраці нашої держави з країнами Далекого Сходу.

Мова — це не просто засіб комунікації, це цілий пласт культури, яку вона в собі несе. Основними компонентами будь-якої мови є слово і речення. Під час вивчення декількох іноземних мов, наприклад, китайської та англійської, що належать до різних мовних груп, здається можливим виявити схожі та відмінні риси у порядку побудови висловлювань та їхньому інтонаційному оформленні, що дозволить у подальшому полегшити вивчення цих іноземних мов.

Існує спокуса для україномовних китаїстів, які також вивчають англійську мову, переносити свої знання інтонаційного оформлення із китайської мови в англійську і навпаки. Це може, в свою чергу, викликати плутанину, адже тон у китайській мові має смислорозрізнавальну функцію, тому інтонація у висловлюванні відіграє ключову роль для сприйняття його основного сенсу.

Мета даної роботи полягає у виявленні інтонаційного оформлення висловлювань різних типів у китайській та англійській мовах, та дослідженні схожих й відмінних рис між ними.

Аналіз останніх публікацій. Питанням інтонаційного оформлення речень у китайській та англійській мовах займалися такі видатні вчені, як: І. Ю. Павловська, М. К. Румянцев, О. М. Алексахін, Т. П. Задоненко, М. О. Спешнев, В. М. Солнцева, Н. В. Солнцев та інші.

Так, М. О. Спешнев розглядав інтонацію та тон у китайській мові виходячи з позицій їхніх функціональних ознак. Він казав, що “тон у китайській мові відіграє в розрізненні смислу слів таку ж роль, що і звук. Якщо замість одного тону (інтонації) ми будемо вимовляти даний склад іншим тоном (інтонацією), то вийдуть зовсім різні слова” [5: 15]. Інша відома китаїст Т. П. Задоненко навпаки більше уваги приділяла саме просодичним ознакам інтонації. На думку вченої: “не всі п'ять ознак однаково важливі для характеристики тону — є ознаки *суттєві* (напрямок руху основного тону, розподіл інтенсивності й висотний інтервал між початковою і кінцевою точками тону) і

додаткові (висота тону і час звучання, або довгота тону). Додаткові ознаки виявляються лише у зіставленні тонів один з одним і можуть варіювати в ту або іншу сторону при проголошенні окремо взятого складу, не впливаючи при цьому на якісну характеристику тону” [2]. М. К. Румянцев у своїй праці приходиться до зовсім інших висновків: “Тони і їх поєднання в реченні — це не тільки тони, але водночас і інтонація. У будь-якій реалізації тону в реченні завжди є щось таке, що належить не самому тільки тону, а й інтонації” [4].

Виклад основного матеріалу. Розглянемо більш детально поняття “інтонація” та визначимо, яку роль вона відіграє у реченні. Під інтонацією в широкому значенні розуміють такі просодичні засоби, як: мелодика мовлення (зміна частоти основного тону голосу), регістр (середній діапазон голосу і середньодикторський рівень вимови), наголос, ритм, паузація й темп мовлення, тобто ті характеристики звукового потоку, які використовуються для створення ритмічної, інтонаційної, або мелодійної, ладово-гармонійної організації мовлення [4: 166]. Зазначимо, що всі ці характеристики залежать від особистих властивостей будови мовного апарату людини та сприйняття звукового сигналу, що обумовлює їхню універсальність. Однак у багатьох мовах фонологічні системи, що склалися в певний проміжок часу, в певних культурах певним чином обмежують універсальний частотний код.

Просодичні засоби в китайській та англійській мовах, не дивлячись на те, що вони, по-перше, належать до різних мовних груп — романо-германської та сино-тибетської, — по-друге, різні за фонемною і складовою будовою, багато в чому схожі. Для проведення порівняльного аналізу було взято за основу дві просодичні категорії: частотну і темпоральну.

Як відомо, тон у китайській мові — це супрасегментна характеристика, що виконує смислорозрізнявальну функцію і виступає невід’ємною частиною складу. Тони використовуються для диференціації значення ієрогліфа. Наприклад: *zhī* (“знати”); *zhí* (“прямий”); *zhǐ* (“наніп”); *zhì* (“робити”) [3]. В англійській мові тон не може впливати на значення слова (морфемі). Для китайської мови також характерним явищем є зміна емоційного забарвлення речення залежно від тону. Тому комунікативна роль інтонації — це зміна регістру або вимови останнього складу речення. Так, видатний китаїст М. О. Шпеш-

нев писав: “Загальне зміщення реєстру вгору деяким додатковим підвищенням у самому кінці речення спостерігається під час вираження подиву, питання, сумніву, оклику, перепитання або наказу: наприклад: *Zen3 me0 ?/Ni3 yi4 dianr2 ye3 bu4 zhi1 dao4 ?* (Як? Ти нічого не знав?). Поступове зниження реєстру характерно для вираження подиву, прохання, урочистості або переконаності: наприклад: *Yi2 zhen4 feng1 /chui1 guo0 lai0 /hao3 liang2 kuai0!* (Дунув вітерець, як прохолодно!); *Lao3 Zhang1,/hai2 shi0 yuan2 liang0 ta1 la0* (Товаришу Джане, пробач уже його!); *Tong2zhi 4men0/sheng4li 4/hai 2shi 0shu3yu2wo3 men0 de0!* (Друзі, перемога все одно буде за нами!) [5: 104–106]. Тому, при навчанні студентів-китайців англійської мови та навпаки, вони повинні орієнтуватися на загальні реєстрові зміни в мовленні та тони: для китайської мови — це *складові*, а для англійської — *ядерні*.

У китайській мові чотири типи тонів. Умовно їх можна позначити в межах діапазону цифрами від одного до п'яти, що відображає рівень тону. Учений М. О. Спешнев охарактеризував китайські тони наступним чином: “*Перший тон* — рівний тон високого реєстру (200 Гц), позначається як 5–5. *Другий тон* також відноситься високого реєстру. Це висхідний тон з вихідною точкою на рівні цифри 3 і кінцевою точкою на рівні цифри 5 (140–200 Гц). Найбільш контрастним у порівнянні з першим тоном є *третій тон*. Це низький по реєстру тон, що має рівний початок і висхідний кінець. Іноді спостерігається деякий рух мелодики вниз на самому початку звучання (120–100–180 Гц). Однак на слух цей слабкий рух униз не відчувається, і тому практично можна вважати, що третій тон починається з рівної низької мелодики і повинен бути позначений як 1–1–4. *Четвертий тон* в китайській мові характеризується спадною інтонацією від найвищого рівня до найнижчого (200–100 Гц), що графічно може бути позначено цифрами 5–1. Четвертий тон відноситься до високого реєстру” [5: 17–18].

В англійській мові налічується 7 ядерних тонів: 1) низький спадний тон (Low Fall); 2) високий спадний тон (High Fall); 3) низький висхідний тон (Low Rise); 4) високий висхідний тон (High Rise); 5) спадно-висхідний тон (Fall Rise); 6) висхідно-спадний тон (Rise-Fall); 7) рівний тон (Mid-Level) [7].

У китайській мові перший тон: інтонація рівна, висловлює нерішучість, несподівану зупинку, використовується для представлення та пояснення без вираження почуттів, але також може звучати уро-

чисто, сумно, апатично і передавати інші почуття. Наприклад: 这件事与我无关 *Zhè jiàn shì yǔ wǒ wúguān* (Це не має нічого спільного зі мною). В англійській мові також існує рівний тон (Mid-Level), і в розмовному мовленні він теж висловлює нерішучість, несподівану зупинку, незначність речення. Наприклад: Fine (Добре). Крім того, цей тон використовується при розмові на відстані. Другий тон в китайській мові схожий на низький висхідний тон (Low Rise) в англійській мові. Як правило, він використовується, щоб висловити сумнів, запитання або здивування. Наприклад, He is a student, isn't he? 不是么? (Він студент?) 他是个学生, 确认么? *Tā shìgè xuéshēng, bùshì me?* Are you quite sure? 你非常. 确认么? *Nǐ fēicháng quèrèn me?* (Ви впевнені?) [2: 117].

У китайській мові висхідний тон також використовується для позначення спеціальних питань. На противагу цьому в англійській мові спеціальні питання оформляються спадним тоном: Наприклад, What's the time now? 现在几点 了? *Xian zai ji dian le?* (Котра зараз година?). Третій тон у китайській мові зазвичай починається з падіння і продовжується підйомом (спадно-висхідний). Цей тон використовується для позначення іронії, сарказму та докору. Наприклад, 你真厉害呀! *Nǐ zhēn lìhài ya!* (Ви такий могутній (сильний) з іронією. В англійській мові схожий на спадно-висхідний тон (Fall Rise) — найчастіше виражає незавершеність, невпевненість, а також для передачі сумніву (у ввічливій формі), протиріччя, контрасту і докору. Наприклад, ~ Try not to be late (even if it's difficult). ~ I hope you will be able to come (even if it's doubtful). (Спробуйте не запізнитися (навіть якщо це важко). Сподіваюся, ви зможете прийти (навіть якщо це сумнівно) [2:117].

У китайській мові четвертий тон — спадний тон — зазвичай використовується в стверджувальних, окличних й імперативних реченнях: Наприклад, 你今天好漂亮! *Nǐ jīntiān hǎo piàoliang!* How beautiful you are! (Ти така гарна!) 关上收音机! *Guān shàng shōu yīn jī!* Turn off the radio! (Вимкніть радіо!). В англійській мові існує схожий високий спадний тон (High Fall). Він також може використовуватися в стверджувальних, окличних та імперативних реченнях. Різниця полягає в тому, що він використовується і в спеціальному питанні. Наприклад, When did you come? (Коли ти прийшов?).

Висновки. Таким чином, зробивши порівняльний аналіз інтонаційного оформлення різних типів речень та проаналізувавши чотири

види тонів у китайській та англійській мовах, ми дійшли висновків, що відносна спільність при інтонаційному оформленні різних типів висловлювань спостерігається між наступними китайськими та англійськими тонами: першим тоном у китайському і рівним тоном (Mid-Level) в англійському; другим тоном у китайському і низьким висхідним тоном (Low Rise) в англійському; третім тоном у китайському і спадно-висхідним тоном (Fall Rise) в англійському; четвертим тоном у китайському і високим спадним тоном (High Fall) в англійській мові. Просодичні засоби мов, що контактують, розглянуто не тільки з точки зору смислорозрізнявальних тонів складу, але і з точки зору їх комунікативної спрямованості.

Практичне значення даного наукового дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані на лекціях з курсу “Теоретична фонетика (основна (китайська) іноземна мова)”, “Теоретична фонетика (основна (англійська) іноземна мова)” а також при укладанні навчальних програм та спецсеминарів з цих теоретичних курсів.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Задоеико Т. П., Хуан Шуин. Основы китайского языка. Основной курс / Т. П. Задоеико, Хуан Шуин. — М.: Восточная литература, 1986. — 720 с.
2. Павловская И. Ю. Фоносемантический анализ речи / И. Ю. Павловская. — СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2004. — 291 с.
3. Павловская И. Ю. Экспериментальное сопоставительное исследование английской и китайской интонации / И. Ю. Павловская // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. — 2016. — № 5. — С. 166–171.
4. Румянцев М. К. Тон и интонация в современном китайском языке (экспериментальное исследование) / М. К. Румянцев. — М., 1971.
5. Спешнев Н. А. Фонетика китайского языка / Н. А. Спешнев. — Л., 1980. — 142 с.
6. Фонема и тон [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://hieroglyphs.ru/phonema_i_ton.html (дата обращения: 28.03.2014).
7. O’Connor J. D., Arnold G. F. Intonation of Colloquial English / J. D. O’Connor, G. F. Arnold. — London, 1973.

REFERENCES

1. Zadoyenko, T. P. (1986) *Osnovy kitayskoyi movy. Osnovnyy kurs*. M.: Nauka [In Ukrainian].
2. Pavlovskaya, I. Yu. (2004) *Fonosemanticheskiy analiz rechi*. SPb.: Izd-vo Sankt-Peterburgskogo universiteta [In Russian].
3. Pavlovskaya, I. Yu. (2016) *Ekspierimentalnoe sopostavitelnoe issledovanie angliyskoy I kitayskoy intonatsii*. Vestnik KGU im. Nekrasova № 5 [In Russian].

4. Rumyantsev, M. K. (1971) Ton i intonatsiya v sovremennom kitayskom yazike. Moskva [In Russian].
5. Speshnev, N. A. (1980) Fonetika kitayskogo yazika. L. [In Russian].
6. Fonema i ton [On-line resource] http://hieroglyphs.ru/phonema_i_ton.html
7. O'Connor J. D., Arnold G. F. Intonation of Colloquial English / J. D. O'Connor, G. F. Arnold. — London, 1973.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2018

ПЕРЦЕПТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДАЛЬНОСТІ ПЕРЕКОНАННЯ В МОВІ ОБВИНУВАЧА (УКРАЇНСЬКА ТА АНГЛІЙСЬКА МОВИ)

У роботі описані дистинктивні характеристики модальності переконання в мові обвинувача на матеріалі української та англійської мов. Розглянуті найважливіші типологічно спільні ознаки інтонаційної диференціації модального значення переконання. В ході дослідження було виявлено, що варіативність компонентів просодії (темп, паузація, мелодика, гучність, фразовий наголос) модально-семантичного поля переконання зазвичай безпомилково сприймається на перцептивному рівні та адекватно інтерпретується слухачами.

Ключові слова: *категорія переконання, судовий дискурс, темп, фразовий наголос, ядерний тон, модальне значення.*

В работе описаны дистинктивные характеристики модальности убеждения обвинительной речи в украинском и английском языках. Рассмотрены важнейшие типологически подобные признаки интонационной дифференциации модального значения убеждения. В ходе исследования было выявлено, что вариативность компонентов просодии (темп, паузация, мелодика, громкость, фразовое ударение) модально-семантического поля убеждения обычно безошибочно воспринимается на перцептивном уровне и адекватно интерпретируется слушателями.

Ключевые слова: *категория убеждение, судебный дискурс, темп, фразовое ударение, ядерный тон, модальное значение.*

The article describes the perceived characteristics of persuasion in the prosecutor's speech in Ukrainian and English. In terms of persuasion modality prosodic differentiation there exist some typological features common in the two languages under consideration. In the course of the research it was found that the variability of the prosodic components (tempo, pause, melody, loudness, sentence stress) in the modal-semantic field of persuasion is unmistakably perceived at the perceptual level and adequately interpreted by the listeners.

Key words: *category of persuasion, jurisprudence discourse, tempo, sentence stress, nuclear tone, modal semantics.*

Орієнтованість сучасного мовознавства на усвідомлення процесів, що супроводжують ментальну діяльність людини, особливості відбору та використання мовних структур з метою прагматичного впливу на адресата, в першу чергу охоплює проблеми модальної спрямованості мовлення. Проблеми мовної модальності вивчаються багатьма мовознавцями (Ф. С. Бацевич, А. Ю. Биценко, В. М. Брицин, С. В. Загнітко, А. А. Калита, Т. М. Корольова, І. В. Смуциньська) з різних точок зору. Однак одним з найменш вивчених аспектів цієї проблеми є питання про лінгвістичні засоби актуалізації суб'єктивно-модального значення переконання в процесі комунікації взагалі та в мові прокурора зокрема.

Стаття присвячена вивченню перцептивних характеристик модальності переконання в мові прокурора. Своєчасність досліджуваної роботи обумовлена необхідністю накопичення емпіричних даних по проблемі, а також недостатньою інформацією з питань систематизації компонентів функціонально-семантичного поля переконання в науковій літературі, та відсутністю праць із проблем просодичних оформлень модальності переконання у мові прокурора. Вищесказане доводить актуальність цієї роботи, оригінальність постановки проблеми дослідження.

Метою роботи є вивчення особливостей перцептивного сприйняття просодії модальності переконання в промові прокурора, опис дистинктивних характеристик компонентів просодії переконання на матеріалі неблизько споріднених мов (англійська та українська).

В цьому дослідженні автор трактує модальність у вузькому розумінні, а саме ставлення, яке застосовується по відношенню суб'єкта висловлювання до дії (можливості, що повинно бути, бажання — “об'єктивна модальність”) і ставлення мовця до достовірності змісту висловлювання (“суб'єктивна модальність”) [9; 6; 12].

Відповідно до результатів лінгвістичних досліджень, що опубліковані в науковій літературі, центральне місце в колі всіх суб'єктивно-модальних значень належить значенням вірогідності. Це ядро категорії суб'єктивної модальності, що зображає ступінь авторського знання щодо відповідності або невідповідності змісту висловлювання реальному стану справ. Названу модальну семантику можна представити у вигляді так званої модальної шкали ступенів вірогідності, умовно-градуальної побудови векторного типу, відправною точкою

якого є значення нейтральної вірогідності, а проміжною зоною — значення категоричної і проблематичної вірогідності [3; 10].

Також необхідно звернути увагу на оригінальну позицію Е. Бенвеніста, який по суті ставить знак рівності між категоріями модальності і цільовою установкою мовця. Відповідно до його концепції стверджувальні, питальні й наказові речення “відображають три основні позиції мовця, який впливає на співрозмовника своєю мовою: мовець або хоче передати співрозмовнику елемент знання, або — отримати від нього інформацію, або наказати щось зробити” [4]. Варто зазначити, що ця концепція не враховує можливість інтонаційних конструкцій емоційно-модальних конотацій змінювати комунікативний тип висловлювання [7]. Слід сказати, що результати цього дослідження повністю співпадають з висновками, що надані в вищезазначеній роботі.

Модальність є невід’ємним компонентом мовної тактики переконання в промові прокурора. Висловлюючи свою позицію, в якій він прагне переконати співрозмовника, обвинувач може претендувати на те, що він висловлює “істину” або “одну з точок зору” [1; 11]. Він також може проявляти більшу або меншу гнучкість при викладі своєї позиції, тобто володіти різним ступенем впевненості в своїй позиції.

Переконуючі повідомлення можуть відрізнитися за ознаками об’єктивності / суб’єктивності і за ступенем впевненості прокурора в тому, що він каже. При переконанні співрозмовника мовець також може задіяти епістемічну й оптативну модальності, тобто оцінювати викладені ним факти як ймовірні / неймовірні і бажані / небажані. Вибір типу модальності, а також адекватний відбір лінгвістичних засобів її втілення відбивається на ефективності досягнення поставленої прокурором мети — вплинути на співрозмовника і переконати його прийняти точку зору обвинувача.

Одним з ефективних засобів вираження модальності переконання в мові прокурора є інтонація. Емоційно-експресивна оцінка, весь спектр “відносин суб’єктивно-об’єктивного характеру” й емоційно-вольових проявів береться за основу при вираженні модальності в просодії переконання [2].

В усному мовленні просодичні засоби можуть служити як одним з компонентів актуалізації змісту висловлювання (поряд з лексико-граматичними), так і єдиним засобом диференціації атрибутивних і

предикативних відносин між компонентами висловлювання, що дозволяє говорити про прояв дистинктивної функції просодичних засобів в логіко-семантичному аспекті загального змісту висловлювання поряд з комунікативно-модальним аспектом.

Для визначення специфіки просодичної актуалізації модальності переконання в судовому дискурсі використовується метод лінгвістичного спостереження, пов'язаний із перцептивним аналізом матеріалу дослідження (слуховий, аудиторський аналіз). За допомогою слухового аналізу нами проводився первинний відбір фраз, який мав інтроспективний характер, тобто оцінювався з точки зору власних, суб'єктивних вражень експериментатора, з урахуванням знань особливостей просодичних систем української та англійської мов. При цьому в основу були покладені факти з робіт, присвячених як загальним проблемам просодичного оформлення висловлювань, так і проблемам більш конкретного характеру, зокрема проблемам оформлення модально забарвлених висловлювань у дослідженнях окремих мов [7] та ін.

Відібрані на стадії слухового аналізу репліки подавалися для прослуховування групі аудиторів, носіїв англійської та української мов. До експериментального корпусу включалися фрази, які отримали більше 80 % позитивних оцінок при визначенні переданої у них модальної семантики. Одним із завдань для аудиторів була оцінка природності звучання експериментальних фраз у цілому та природності вираження модально-оціночних значень засобами просодії зокрема. При цьому слід мати на увазі, що звичні способи актуалізації модальних значень у мовленні представників певної культури визначаються цими індивідуумами як природні, а незвичні, “чужі” супрасегментні форми передачі модальних значень в усному мовленні сприймаються як неприродні [13; 7].

Перцептивний аналіз параметрів просодії актуалізації значень модальності переконання проводився з метою отримання якісних показників дистинктивних ознак просодії модальності переконання. За результатами проведеного дослідження найважливішими типологічними ознаками, загальними для двох мов в плані інтонаційної диференціації модального значення переконання, є такі:

– середній темп мовлення: для виступу обвинувача українською мовою — 130–140 слів за одну хвилину, для англійської — 150–160

слів за одну хвилину. Різниця між двома мовами незначна, але зумовлена тим, що слова в українській мові довші, ніж в англійській, ці особливості можна пояснити синтетичною структурою української мови та аналітичною англійської;

– коректне вживання паузації для делімітації мовленнєвого потоку, великий діапазон варіативності гучності (в залежності від ступеня напруженості ситуації). Наведемо приклад:

– *Необхідно, / напевно, / з'ясувати причини неявки захисника Пулика, / хоча би самого Пулика, / і в зв'язку з цим / і в подальшому вирішити питання: // поважність / чи неповажність явки. // Чи він наполягає на його участі, / чи не наполягає.*

– *Thank you mr. Chairman. // When we were stopped / you were going to tell us the third correction / that she wanted to make on that statement / or I'm sorry, / the letter to the senator Feinstein.//;*

– значна кількість реалізації висхідного тону (простого — низького, високого та складного — низхідно-висхідного) в завершальній частині фраз замість низхідного, що свідчить про прагнення мовця не тільки переконати суд, а й змусити слухачів відчувати себе співучасником дії. Наприклад:

– *Але за показаннями свідків, / вже за 20 хвилин / з моменту побаченого / Мироненко знаходився в придорожньому кафе, / де безпосередньо святкував день народження / свого товариша. //*

– *You indicate / that you were the Country Club / swimming that day. /;*

– варіативність фразового наголосу: вживання логічного, емоційного наголосів поряд з синтагматичним наголосом в одній фразі, що є засобами посилення виразності мови, акцентуації найважливіших моментів для правильної інтерпретації фактів. Наприклад:

– *Потерпіла Столярова підтвердила, / що її чоловік Ігнатосян / **неодноразово** / **безпричинно** / та **жорстоко** бив сина кулаками по голові та інших частинах тіла, / внаслідок чого у хлопчика були великі пухлини, / а також пошкоджені вуха. //*

– *You'd hate to upset your mother / further by letting her know / that you involved her other child in a **criminal** act, / wouldn't you? //*

Слід наголосити, що велике значення для аналізу якісних показників мовлення має нестабільність усіх параметрів просодії в процесі реалізації висловлювання. Варіативність параметрів просодії реалізації модального значення переконання найбільш точно передає се-

мантичне навантаження кожного параметра в актуалізації комунікативного типу висловлювання і його емоційно-модальної конотації.

Особлива увага при зіставленні матеріалу у двох мовах приділялася аналізу просодичних параметрів складів, маркованих фразовим наголосом. Оскільки механізм взаємодії всіх акустичних параметрів просодії при передачі модально-оцінної семантики переконання у мовленні прокурора характеризується різним ступенем значущості просодичних параметрів в досліджуваних мовах, особлива увага приділялась ролі компонентів у супрасегментному комплексі реалізації модальності переконання в кожній з неблизько споріднених мов.

Крім вищезазначених типологічно спільних рецептивних характеристик просодії переконання в мовленні прокурора слід також відмітити такі: зміна тембру голосу від ввічливого ставлення до примусового, зміна гучності мовлення в залежності від напруженості ситуації, варіативність діапазону мелодійного компоненту інтонаційної структури модальності переконання.

Аналіз просодичного оформлення англійських та українських фраз дозволив виявити не тільки типологічно спільні, а й специфічні для кожної мови перцептивні характеристики просодії модально-семантичного поля переконання в мовленні прокурора.

До конкретно-мовних особливостей англійських висловлювань (у порівнянні з українськими) відносяться: використання надширокого діапазону, обумовленого різким підвищенням (пониженням) тону на ядерному сегменті, актуалізація значного підвищення тривалості ядерного складу по відношенню до середнього темпу мовлення; широкий діапазон тональної зміни у синтагмі, плавно низхідна конфігурація мелодичного контуру в межах шкали, чіткість ритмічного рисунку фраз в англійській мові.

Розбіжність інтонаційних маркерів модального значення переконання, які сформувалися в процесі історичного розвитку кожної із мов, що зіставляються, є однією з найважливіших конкретно-мовних дистинктивних характеристик. Диференційні ознаки змістових компонентів інтонації можна пояснити переважним використанням темпорального компонента при акцентному виділенні слів в українській мові та мелодійного параметра в англійській; посиленням ролі тривалості при оформленні просодичних конструкцій в українській

мові в порівнянні з англійською, в якій темпоральний компонент релевантний в плані розрізнення фонем.

Подальший розвиток дослідження може бути спрямований на поширення матеріалу дослідження модально-емоційних конотацій мови учасників судового засідання, а також отримання акустичних параметрів інтонаційних маркерів елементів модально-семантичного поля переконання.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алтунян А. Г. Анализ политических текстов: учебное пособие / А. Г. Алтунян. — М.: Логос, 2014. — 384 с.
2. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. — 2-е изд. М.: Просвещение, 1989. — 254 с.
3. Белошапкина В. А., Земская Е. А., Милославский И. Г., Панов М. В. Современный русский язык. — М., 1981. — С. 781–786.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика. — М.: Прогресс, 1974. — 447 с.
5. Бирюлин Л. А. Теоретические аспекты семантико-прагматического описания императивных высказываний в русском языке: дис. ... д-ра филол. наук. — Санкт-Петербург: — 1992. — С. 35–42.
6. Ермолаева Л. С. Типология системы наклонения в современных германских языках // В Я. — 1977. — № 4. — С. 97–106.
7. Королева Т. М. Интонация модальности в звучащей речи. — К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1989. — 147 с.
8. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. — М. Просвещение, 1969. — 214 с.
9. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории. — М., 1972. — С. 29–30
10. Мещанинов И. И. Новое учение о языке. — Л., 1936. — 343 с.
11. Морозова О. Н., Бородавкина Е. А. Актуализация категории модальности в американской риторике начала XXI века // Политическая лингвистика. — 2015. — № 4. — С. 129–133.
12. Панфилов В. З. Философские проблемы языкознания. Гносеологические аспекты. — М.: Наука, 1977. — 287 с.
13. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. — К.: ВІД “Академія”, 2010. — 240 с.

REFERENCES

1. Altunyan, A. G. (2014) Analiz politicheskikh tekstov: uchebnoe posobie. M.: Logos [In Russian].
2. Arakin, V. D. (1989) Sravnitel'naya tipologiya angliyskogo i russkogo yazikov. 2-e izd. M.: Prosveschenie [In Russian].
3. Beloshapkova, V. A., Zemskaya, E. A. (1981) Sovremenniy russkiy yazik. M.: 1981 [In Russian].

4. Benvenist, E. (1974) *Obschaya lingvistika*. M.: Progress [In Russian].
5. Biriulin, L. A. (1992) *Teoreticheskie aspekty semantiko-pragmaticeskogo opisaniya imperativnykh vyskazyvaniy v russkom yazike*. Sankt-Peterburg [In Russian].
6. Yermolaeva, L. S. (1977) *Tipologiya sistemy nakloneniya v sovremennykh germaskih yazykah*. [In Russian].
7. Korolyova, T. M. (1989) *Intonatsiya modalnosti v zvuchashey rechi*. K.; Odessa: Vyscha shk. [In Russian].
8. Leontiev, A. A. (1969) *Yazyk, rech, rechevaya deyatelnost*. M.: Prosveschenie [In Russian].
9. Lomtev, T. P. (1972) *Predlozhenie i ego grammaticheskie kategorii*. M. [In Russian].
10. Meschaninov, I. I. (1936) *Novoye uchenie o yazyke*. L. [In Russian].
11. Morozova, O. N., Borodavkina, E. A. (2015) *Alrualizatsiya kategorii modalnosti v amerikanskoy ritorike nachala XXI veka // Politicheskaya lingvistika № 4* [In Russian].
12. Panfilov, V. Z. (1977) *Filosofskie problem yazikoznaniya. Gnoseologicheskie aspekty*. M.: Nauka [In Russian].
13. Semenyuk, O. A. (2010) *Osnovy teorii movnoyi komunikatsii: navch. posib*, K.: VID “Akademiya” [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.10.2018

І. І. Базік, Т. М. Корольова

ПЕРЕКЛАД КИТАЙСЬКОМОВНИХ КАЗОК АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Стаття присвячена розгляду жанрових особливостей китайськомовних казок та відтворенню їхніх художніх характеристик при перекладі українською та англійською мовами. У роботі визначено когнітивно-лінгвістичні особливості китайськомовних казок у порівнянні з англійсько- та українськомовними казками; вказано перекладацькі операції, тактики та стратегії, що були застосовані під час перекладу.

Ключові слова: художній переклад, китайськомовні казки, перекладацькі операції, типологічно спільні характеристики, конкретно-мовні характеристики для неблизькоспоріднених мов.

В статье рассматриваются жанровые особенности китайских сказок и воспроизведение их художественных характеристик при переводе на украинский и английский языки. В работе определены когнитивно-лингвистические особенности сказок на китайском языке по сравнению со сказками на украинском и английском языках; указаны переводческие операции, тактики и стратегии, которые были применены при переводе.

Ключевые слова: художественный перевод, сказки на китайском языке, переводческие операции, типологически общие характеристики, конкретно-языковые характеристики для неблизькородственных языков.

The article is devoted to the study of Chinese fairy tales genre peculiarities and fairy tales translation variants in Ukrainian and English. The cognitive and linguistic features of fairy tales in Chinese compared to fairy tales in Ukrainian and English are presented in the article; the translation operations, tactics and strategies are indicated.

Key words: literary translation, Chinese fairy tales, translation operations, typologically general characteristics, specific characteristics in non-closely related languages.

Дослідження присвячене перекладу китайськомовних дитячих казок англійською та українською мовами. Переклад творів для дітей

вимагає від перекладача творчого таланту, начитаності, уяви, фонових знань стосовно особи автора і культури країни оригіналу, а також врахування психології дитини певного віку, її світосприйняття, бачення природи, соціуму, моралі та внутрішнього “я”. Усе це робить дитячі твори неймовірно вимогливими та складними у питанні перекладу.

Багато праць лінгвістів та перекладознавців України та інших країн Європи присвячено особливостям перекладу дитячої літератури. Серед найбільш значущих авторів, які вплинули на теоретичне обґрунтування нашої роботи, зазначимо роботи Бі Юе, Замілової Р. М., Козоріз О., Лепухової Н. І., Репнякової Н. Н., Тихонової Е. Г., Тихонової Є. В., Хабдаєвої А. К. В українській науці проблемі дитячої літератури присвячені наукові розробки Булико Х. П., Потапової А. Є. та Щичко В. Ф. Серед найбільш значущих авторів робіт, які багато в чому визначили нашу точку зору на теорію перекладу, хотілося б вказати такі імена, як: Бархударов Л. С., Казакова Т. А., Комісарів В. Н., Попович А., Рецкер Я. І., Федоров А. В., Чуковський К. І.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом у світі до китайської мови та культури. Через розвиток зв'язків між країнами Європи та Китаєм виникає необхідність якісного перекладу не лише науково-технічної літератури, а й дитячих казок і оповідань, які є невід'ємною частиною світової художньої літератури.

У зв'язку з цим **мета** дослідження полягає в аналізі особливостей художнього перекладу китайськомовних казок українською та англійською мовами. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: 1) охарактеризувати жанрові особливості китайськомовних казок у зіставленні з англійсько- та українськомовними казками; 2) розкрити особливості застосованих перекладачами операцій у перекладі; 3) провести інтерпретаційний лінгвістичний аналіз перекладацьких особливостей з точки зору адекватності перекладу.

Матеріалом дослідження є чотири казки “老虎学艺”, “牛郎织女”, “神笔马良”, “守株待兔” та їх переклади українською і англійською мовами. Загалом 20 сторінок оригіналу та 43 сторінки перекладу, при цьому 21 сторінки англійського тексту та 22 сторінки українського тексту. Для аналізу було виокремлено 200 одиниць тексту оригіналу та їх відтворення у мовах перекладу.

Дитяча література взагалі та казки зокрема мають численні специфічні риси, що виділяють її з-поміж інших літературних підсистем,

вона виступає цінним та ефективним інструментом виховання та навчання дитини, сприяє засвоєнню мови, прищеплює літературний смак та розвиває мовне відчуття, дарує естетичне задоволення. Усе це зумовлює необхідність особливо дбайливого ставлення до перекладу творів, призначених для дітей.

Серед характерних рис дитячих казок було виділено наявність великої кількості художніх засобів, які повинні збагачувати мову твору, звертати увагу дітей та викликати певні почуття у маленьких читачів. Водночас текст твору повинен залишатися зрозумілим для дітей, адже функція казок є не тільки естетична, а й повчальна-виховна. Саме тому під час перекладу дитячих творів необхідно враховувати особливості реципієнтів, їх вік та країну походження [2: 112].

Недостатня мовна компетенція дітей та обмежені знання та досвід юних читачів іноді заважають їм сприймати текст перекладу. Саме тому перекладач дитячих казок повинен враховувати вік дітей та їх фонові знання як носіїв певної культури. Більшість авторів схильні називати переклад казок “адаптацією”, а не рівноцінним відтворенням.

Зрозуміло, що у деяких випадках адаптація необхідна, адже головна мета казки — це чомусь навчити дитину [12: 20]. За допомогою персонажів, самої історії казок дитина зможе познайомитись з новою для себе культурою, навіть якщо при цьому під час перекладу було опущено певні лексичні одиниці, що викликали б складність сприйняття [10: 133]. Найбільш перспективним вважаємо роботи Лепухова Н. І. і Потапової А. Є., які стверджують, що текст перекладу повинен зберігати особливості культури, атмосфери та стилю вихідного твору, щоб діти мали можливість познайомитись з особливостями інших країн [5: 85–86].

Варто зауважити, що основним джерелом дитячої літератури Китаю слугують саме народні казки міфологічного характеру, які були написані багато століть тому. Слід також враховувати той факт, що через політичний та соціальний устрій КНР та історичні події довгий час дитячої літератури, що мала б розважальні функції, не існувало взагалі. Тому характер китайських казок більш повчальний та серйозний, ніж у європейських. Персонажі казок це правителі та імператори, а другорядні персонажі — сановники та чиновники [4].

Велику роль грали тотемістичне уявлення, значення гороскопу, наявність певних характерних рис для кожної тварини та їх

об'єднання у певну систему художніх персонажів. Одним з головних елементів поетики китайських казок є міфологічний образ [13]. Проте повчальні елементи, мораль творів збігається з уявленням казок у слов'янській та західній літературі: добро перемагає зло, любов перемагає ненависть, оспівується любов до батьків, батьківщини, вірність друзям та інше.

Все вищезазначене дає підстави вважати, що проблемою для перекладача залишається лексична система китайської мови, яка значно відрізняється від англійської та української мов і тісно пов'язана з культурологічним аспектом. Казки Китаю сповнені неповторними образами героїв, яскравими фразеологізмами та ідіомами, словами-реаліями [15: 534–535]. Багато елементів китайського світу не тільки нелегко передати українськими та англійськими мовними одиницями, але навіть важко пояснити через звичні українському (англійському) читачеві казкові реалії. Перекладачу необхідно відтворити єдність форми і змісту художнього твору.

Конкретно-мовною особливістю китайської мови є ієрогліфічна система. Саме завдяки ієрогліфічній писемності зафіксовані, збережені і через тисячоліття донесені до нас скарби китайської духовної культури, твори античної цивілізації, багатющі літературні пам'ятники і пам'ятники стародавньої філософської думки. З точки зору перекладу китайськомовних дитячих творів українською та англійською мовами основні труднощі для перекладача складають фразеологічні вирази (横扫千钧, 忘恩负义) власні назви, імена героїв, що були вигадані автором та іноді мають прихований смисл (王母娘娘, 牛郎, 织女), побутові та суспільно-політичні, етнографічні слова-реалії (罗衫, 碧莲池), а також труднощі, що пов'язані зі стилістичними компонентами китайських художніх творів, такі як повтори та звуконаслідування, що є характерними лише для східних мов та майже відсутні в українській та англійській мовах (呸, 嗷嗷, 哈哈).

До конкретно-мовних особливостей китайської мови можна віднести також вживання великої кількості нехарактерних за формою або змістом для англійськомовних чи українськомовних творів повторів та ономації [16: 536]. Також народні казки багаті на фразеологізми, побутовими реаліями та назвами які часто є зрозумілими лише для жителів Китаю. Кількість епітетів та порівнянь незначна порівняно з казками на українській чи англійській мовах.

Іншою особливістю китайськомовних казок є вживання фразеологізмів у назвах. Через це перед перекладачем особливо гостро постає питання передачі національного колориту та авторського задуму таким чином, щоб привернути увагу дитини, яка раніше не зустрічалась з азіатською культурою. Перекладачі застосовували тактику лінгво-культурної адаптації [17: 25], при якій смислова або жанрова неможливість дослівного перекладу компенсується заміною або додаванням лексичних елементів, які пов'язані з сюжетом казки. Наприклад, назву “老虎学艺” дослівно можна перекласти як “Тигрова наука та мистецтво”, проте перекладач обирає назву “Cat teaches tiger a lesson”, що описує головну подію твору, як кіт навчає тигра.

Аналіз тактик і операцій, які були застосовані в перекладах дитячих китайськомовних казок, продемонстрував, що перекладачі здійснювали переклад у рамках стратегії комунікативно рівноцінного перекладу. Більше всього перекладачі звертались до тактик відтворення стилістичних особливостей вихідного тексту, збереження національного колориту тексту та лінгво-культурної адаптації [12: 33].

Вищезазначені тактики було реалізовано за допомогою наступних перекладацьких операцій:

– Фонетичні засоби передачі лексичних одиниць: транскрибування.

– Лексичні засоби передачі лексичних одиниць: калькування, опущення, лексичне додавання, контекстуальна заміна, генералізація, конкретизація, пошук відповідника.

– Лексико-граматичні засоби: антонімічний переклад, модуляція, цілісне перетворення, описовий переклад.

– Граматичні засоби: перестановки, членування речення, функціональна заміна.

Під час аналізу перекладу українською мовою було виокремлено наступну кількість перекладацьких операцій: *серед фонетичних засобів*: 0,5 % транскрибування; *серед лексичних засобів*: 47,5 % пошук відповідника, 6,5 % опущення, 6,5 % генералізація, 5 % контекстуальна заміна, 4 % конкретизації, 3 % додавання, 0,5 % калькування; *серед лексико-граматичних засобів*: 8,5 % модуляції, 8,5 % цілісного перетворення, 6 % описового перекладу, 1,5 % антонімічного перекладу; *серед граматичних засобів*: 1,5 % членування речення та 0,5 % функціональної заміни.

Під час аналізу перекладу англійською мовою було виокремлено наступну кількість перекладацьких операцій: *серед фонетичних засобів*: 2 % транскрибування; *серед лексичних засобів*: 45,5 % пошук відповідника, 7 % опущення, 7 % контекстуальна заміна, 6 % генералізація, 3,5 % додавання, 3 % конкретизації, 0,5 % калькування; *серед лексико-граматичних засобів*: 9 % цілісного перетворення, 9 % описового перекладу, 5 % модуляції, 1 % антонімічного перекладу; *серед граматичних засобів*: 1 % членування речення та 1 % функціональної заміни.

Під час аналізу перекладів українською та англійською мовами було встановлено, що різниця між використанням операцій незначна. Можна стверджувати, що тексти перекладів є адекватними і цілком виконують основну функцію художнього тексту — функцію справлення естетичного враження на читача.

Основними типологічно спільними для неблизько споріднених мов, англійської та української, засобами відтворення лінгвістичних особливостей тексту оригіналу, що під час перекладу використовувалися у більшості випадків, є операції пошуку відповідника (українська мова 47,5 %, англійська мова 45,5 %), опущення (українська 6,5 %, англійська 7 %) та контекстуальної заміни (українська 5 %, англійська 7 %). В обох перекладах найбільше застосовувалась операція пошуку відповідника, приблизно 46 %. Наприклад, переклад вислову “晕了过去” (втратити свідомість), як “впав без тями” українською мовою та “immediately collapsed” англійською або приклад реалії “仙女” — “свята діва”, яка пов’язана з даоською релігією. У цьому випадку перекладачі використали операцію пошуку відповідника: образ “феї” або “fairy”, який знайомий кожній дитині з багатьох казок. Це свідчить про те, що перекладачі намагалися знайти максимально еквівалентний варіант, обираючи необхідну лексичну одиницю у мові перекладу. Такі результати вказують на адекватність перекладів та їх можливість максимально відтворити зміст оригіналу.

Поширеною операцією було опущення, приблизно 7 %. Найбільше опущення використовували при перекладі слів-реалій, фразеологічних зворотів, прислів’їв та повторів. Наприклад, під час перекладу було опущено слово-реалію “天蚕” (тутовий шовкопряд) або реалію, що пов’язана з національною кухнею Китаю: “饼子” — коржик з кукурудзяної муки овальної форми. В українському перекладі пере-

дана, як “коржики”, застосовано операцію генералізації. В англійському перекладі ця одиниця взагалі опущена. Операцію опущення також застосовували при перекладі ономотопії, яка відсутня у мовах перекладу: “呸” (звук незадоволення), та повторях, таких як “气呼呼”, що означає “тяжко дихати від подиву чи злості”. Ієрогліф “呼呼” (hūhū) наслідує звук глибокого вдиху, а одним із значень “气” є гнів. Саме тому в українському перекладі знайшли вдалий відповідник-фразеологізм: “Злющий, мов сто чортів”. В англійському перекладі цей вислів опущено. Така велика кількість опущень мотивована саме дитячою аудиторією, що є реципієнтом перекладу. Китайські казки містять багато лексичних одиниць, що можуть бути незрозумілі дітям. Саме тому перекладачі спрощували оригінальний твір, опускаючи інформацію, що кардинально не впливає на перебіг подій.

Операції модуляції або семантичного розвитку та описового перекладу (приблизно 9 %) було застосовано у разі виникнення труднощів з перекладом одиниці оригіналу, коли перекладачу самостійно потрібно було проаналізувати певний уривок тексту та зробити його більш доступним для дитячої аудиторії. Такі дії перекладача були завжди виправдані, адже китайські народні казки сповнені образності, яку важко зрозуміти без попередньої підготовки.

Наприклад, реалію “男耕女织” (чоловіки пашують, а жінки ткуть) в українському та англійському перекладах передано за допомогою описового перекладу: “Шодня Пастух працював на полі, а Ткаля в будинку ткала полотно і займалася господарством”; “Niulang worked hard in the farm and Zhinu weaved beautiful clothes” або вираз “天河” у словнику перекладається як “чумацький шлях”, хоча дослівно позначає небесну річку. Саме описовим перекладом цієї реалії перекладано речення в англійському варіанті казки: “A heavenly river with rolling waves”. Перекладач залишає образ божественного, небесного пейзажу. Приклад застосування модуляції можна побачити у казці “Вчитель тигра”, де використано повтор прислівнику “高” — “високо”: “突然高高跳起来”. Кіт несподівано високо підстрибує, через подвоєння слова “високо” підкреслюється спритність його рухів. В українській версії казки перекладач використовує модуляцію, додавши багато рухів kota, яких не було в оригіналі: “Тигр роззявив пащу, розпустив кігті і кинувся на нього”.

Інші фонетичні, лексичні та лексико-граматичні операції були менш поширеними у перекладі (менше 5 %). При аналізі перекладів не було знайдено невинновданого або хибного застосування більшості операцій.

Отже аналіз перекладу казок українською та англійською мовою продемонстрував, що під час перекладу китайськомовних творів для дітей особливо гостро постає питання передачі національного колориту та авторського задуму таким чином, щоб привернути увагу дитини, яка раніше не зустрічалась з азійською культурою. Слід також звернути увагу на роль перекладача, який є творчим посередником між двома культурами. Саме перекладач надає перевагу тим чи іншим тактикам та операціям у процесі перекладу і цей вибір визначає адекватність тексту перекладу.

При аналізі перекладів не було знайдено невинновданого або хибного застосування більшості операцій. Було встановлено, що різниця між використанням операцій незначна. Перекладачі аналізували контекст творів та особливості реципієнтів тексту перекладу, відповідно до цього перекладали казки, завдяки чому твори легко сприймати незалежно від віку та культури читача. Можна стверджувати, що тексти перекладів є адекватними і цілком виконують основну функцію художнього тексту — функцію справлення естетичного враження на читача.

Тема перекладу китайськомовних казок потребує подальшого опрацювання, інтерес до дитячої літератури Китаю зростає через популяризацію китайської мови та культури у всьому світі.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеев М. П. Проблемы художественного перевода // Сборник трудов Иркутского государственного университета. — Иркутск: ИГУ, 1931. — Вып. 1. — С. 149–196.
2. Арзамасцева І. М. Дитяча література: підручник для студентів ВНЗ/ І. М. Арзамасцева, С. А. Ніколаєва — М.: Аркадія, 2007—374 с.
3. Бі Юе. Проблеми освоєння культури китайського “золотого віку”: автореф. дис. ... канд. культур. наук: 24.00.01 / Юе Бі. — К., 2009. — 277 с.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Художній стиль і мова творів для дітей/Н. Я. Дзюбишина-мельник // Культура слова. — 1992. — Випуск 42. — С. 85–90.
5. Казакова Т. А. Художественный перевод: в поисках истины / Т. А. Казакова— СПб.: Филологический факультет СПбГУ; Издательство СПбГУ, 2006. — 224 с.
6. Козоріз О. Сюжети українських та китайських казок, образи головних героїв / О. Козоріз // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та література. — 2010. — Випуск 16. — С. 41–42.

7. Корольова Т. М. Основи двостороннього перекладу: китайська, українська, російська мови: навч. посіб. / Т. М. Корольова, О. В. Попова, Дін Сінь — Одеса: ПНПУ, 2013. — 153 с.
8. Лепухова Н. І. Переклад літературної казки як інтерпретація казкового світу автора / Н. І. Лепухова // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. — 2013. — Випуск 27. — С. 133–142.
9. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2009. — Серія 49. — С. 20–21.
10. Репнякова Н. М. Система образів тварин у китайських народних казках: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.09 / Н. М. Репнякова. — К., 2001. — 191 с.
11. Рифтин И. Китайские народные сказки. — Москва, 1972. — 160 с.
12. Сдобников В. В. Комунікативна ситуація як основа вибору стратегії перекладу: дис. на здобуття ступ. док. філол. наук: 10.02.20/ В. В. Сдобников. — К., 2015. — 495 с.
13. Тихонова Е. В. Художній перекладу китайської літератури / Е. В. Тихонова. А. Д. Хегай // Молодий вчений: науковий журнал. — № 18 (98). — 2015. — С. 534–535.
14. Тихонова Е. В. Фразеологія як відображення національної культури китайського народу та її переклад. / Е. В. Тихонова // Молодий вчений: науковий журнал. — 2015. — № 18 (98). — С. 536–537.
15. Чайковська Т. В. Труднощі художнього перекладу / Т. В. Чайковська // Сучасні наукові дослідження. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. — С. 25.
16. Шулькова К. І. Тенденції розвитку дитячої літератури кінця ХХ — початку ХХІ століття / К. І. Шулькова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. — 2015. — Випуск V. — С. 12–13.
17. 老虎学艺 故事—学林出版社北京, 1983年, — 第13页.
18. 成语故事/王彦淳编著-北京: 中国文史出版社, 2016 -第31–60页.
19. Jacobs J. English Fairy Tales [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.surlalunefairytales.com/authors/jacobs.html>
20. Jacobs J. More English Fairy Tales [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/meft/index.html>
21. Oittinen R. Translating for Children / Riitta Oittinen. — New York; London : Garland Publishing, Inc., 2000. — 205 p.

REFERENCES

1. Alekseev, M. P. (1931) Problemy hudozhestvennogo perevoda // Sbornik trudov Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. Vyp. 1. — Irkutsk: IGU [In Russian].
2. Arzamastseva, I. M. (2007) Dityacha literatura: pidruchnik dlya studentiv VNZ/ I. M. Arzamastseva, S. A. Nikolayeva — M.: Arkadiya [In Ukrainian].
3. Bi, Yue (2009) Problemy osvoyennya kultury kitayskoho “zolotoho viku”: avtoref. K. [In Ukrainian].
4. Dzyubishina-Melnyk, N. Ya. (1992) Hudozhniy stil i mova tvoriv dlya ditey // Kultura slova. — Vipusk 42. [In Ukrainian].
5. Kazakova, T. A. (2006) Hudozhestvennyy perevod: v poiskah istiny. — SPb.: Filologicheskiiy fakultet SPbGU; Izdatelstvo SPbGU [In Russian].

6. Kozoriz, O. (2010) Syuzhety ukrayinskykh ta kitayskykh kazok, obrazy golovnykh geroyiv // *Visnyk Kiyivskoho natsionalnoho universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Shidni movy ta literatura. Vypusk 16.* [In Ukrainian].
7. Korolyova, T. M. (2013) *Osnovy dvostoronnyogo perekladu: kitayska, ukrayinska, rosiyska movy: navch. posib.* Odesa: PNPУ [In Ukrainian].
8. Liepuhova, N. I. (2013) *Pereklad literaturnoyi kazky yak interpretatsiya kazkovoho svitu avtora // Gumanitarna osvita u tekhnichnykh vischykh navchalnykh zakladakh— Vypusk 27.* [In Ukrainian].
9. Potapova, A. E. (2009) *Dityacha literatura: pidkhody ta kriteriyi perekladu // Visnyk Zhitomirskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya 49.* [In Ukrainian].
10. Repnyakova, N. M. (2001) *Systema obraziv tvaryn u kitayskykh narodnykh kazkakh: avtoref. K.* [In Ukrainian].
11. Rifting, I. (1972) *Kitayskie narodnye skazki.* Moskva [in Russian].
12. Sdobnikov, V. V. (2015) *Komunikatyvna situatsiya yak osnova vyboru strategiyi perekladu. K.* [In Ukrainian].
13. Tikhonova, E. V., Hegay, A. D. (2015) *Hudozhnii pereklad kitayskoyi literatury // Molodyy vchenyy. Naukovyy zhurnal #18(98).* [In Ukrainian].
14. Tikhonova, E. V. (2015) *Frazeolohiya yak vidobrazhennya natsionalnoyi kultury kitayskoho narodu ta yiyi pereklad. // Molodyy vchenyy. Naukovyy zhurnal #18(98).* [In Ukrainian].
15. Chaykovska, T. V. (2006) *Trudnoschi hudozhnoho perekladu. // Suchasni naukovi doslidzhennya. DnIpropetrovsk: Nauka i osvita* [In Ukrainian].
16. Shulkova, K. I. (2015) *Tendentsiyi rozvytku dityachoyi literatury kintsya XX — pochatku XXI stolittya // Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnogo pedagogichnoho universytetu. Vypusk V.* [In Ukrainian].
17. *Lāohǔ xué yì gùshì— xué lín chūbǎn shè běijīng, 1983* [In Chinese].
18. *Chéngyǔ gùshì/wángyǎnchún biānzhù—běijīng: Zhōngguó wénshì chūbǎn shè, 2016* [In Chinese].
19. Jacobs Joseph English Fairy Tales [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.surlalunefairytales.com/authors/jacobs.html> [In English].
20. Jacobs Joseph More English Fairy Tales [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/meft/index.html> [In English].
21. Oittinen R. *Translating for Children / Riitta Oittinen.* — NewYork and London : Garland Publishing, Inc., 2000. — 205 p. [In English].

Стаття надійшла до редакції 25.10.2018

М. С. Бакланова, О. В. Попова

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ ПРИ СИНХРОННОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ТА КИТАЙСЬКОМОВНИХ ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено вивченню проблеми відтворення комунікативної семантики англомовних та китайськомовних економіко-політичних текстів українською мовою. Вивчено зміст та структуру синхронного перекладу. Проведено зіставний аналіз лінгвістичних особливостей англійської, китайськомовної та українськомовної комунікативної семантики; специфіковано тактики з відтворення досліджуваних текстів українською мовою при синхронному перекладі.

Ключові слова: синхронний переклад, трансформації, китайська мова, англійська мова, українська мова, темп мовлення, часові обмеження.

Статья посвящена изучению проблем воспроизведения коммуникативной семантики англоязычных и китайскоязычных экономико-политических текстов на украинском языке. Были изучены содержание и структура синхронного перевода. Проведён сопоставительный анализ лингвистических особенностей англоязычной, китайскоязычной и украинскоязычной коммуникативной семантики; специфицированы тактики по воспроизведению исследуемых текстов на украинском языке при синхронном переводе.

Ключевые слова: синхронный перевод, трансформации, китайский язык, английский язык, украинский язык, темп речи, временные ограничения.

This article is devoted to the problem dealing with the reproduction of communicative semantics while translating English, Chinese economic and political texts into Ukrainian. The content and structure of simultaneous translation were analysed. A contrastive analysis of the linguistic features of the English, Chinese

and Ukrainian communicative semantics was made. Some tactics enabling the reproduction of the texts under research into the Ukrainian language within simultaneous translation were specified.

Key words: *simultaneous translation, transformations, the Chinese language, the English language, the Ukrainian language, speech tempo, time frame.*

У сучасних умовах глобалізації, коли розширюються ринки, виникають нові ділові та культурні зв'язки між народами та державами, діяльність перекладача, як посередника між культурами, набула особливого значення. У суспільстві поширюються такі види комунікації як-от: міжнародні конференції, семінари, симпозиуми, учасники яких, в більшості випадків, на базовому рівні володіють іноземними мовами, тому можна констатувати зростання ролі перекладачів-синхроністів, що зумовлює підвищення вимог до синхронного перекладу. Відзначимо, що останнім часом жодна міжнародна конференція чи зустріч не відбувається без синхронного перекладу.

Динаміку об'єктивно зростаючої потреби в синхронному перекладі у світі можна проілюструвати такими цифрами. З 1920 року почалось століття конференцій. З 1920 до 1930 рр. відбулося від 1000 до 3000 міжнародних конференцій і зустрічей у світі. У період з 1930 до 1940 рр. — 4000; з 1940 до 1950 рр. — від 6000 до 10000; з 1950 до 1960 рр. — 14000. Відтоді і дотепер їх кількість безперервно збільшується, і наразі щорічно проводиться близько 10000 світових конференцій. Таким чином, світове значення синхронного перекладу як засобу міжнаціональної комунікації важко переоцінити. А його розвиток, у свою чергу, зумовлює розвиток перекладознавчої науки в цілому.

Для сучасної лінгвістики актуальним є дослідження різних типів речень з погляду комунікативного змісту, що реалізується в процесі спілкування. Попри те, що комунікативна семантика неодноразово була предметом мовознавчого аналізу, в аспекті синхронного перекладу вона не отримала достатнього висвітлення. Тексти конференцій, їхня семантика та функціональне навантаження в процесі синхронного перекладу вивчено не в повному обсязі, що й зумовило вибір теми дослідження. Важливість вивчення цієї теми визначається також потребою вдосконалення культури мовного спілкування, навчання “технології” перекладу діалогу, формування адекватного ставлення до інтерлокутора, вироблення настанов і навичок точної інтер-

претації комунікативних намірів, які під час перекладу намагаються донести співрозмовники.

Синхронний переклад та його особливості досліджуються у працях таких зарубіжних і вітчизняних видатних лінгвістів і перекладачів як: Б. В. Куцій, Я. І. Редкер, А. В. Федоров, В. С. Виноградов, О. С. Кулагіна, І. О. Мельчук, Р. К. Міня'р-Белоручев, Л. К. Латішев, І. С. Алексеева, А. Тайлер, Т. Севорі, І. А. Зимня, Г. В. Чернов, Л. С. Виготський, Д. І. Єрмолович, А. Д. Швейцер, А. Ф. Ширяев, Г. Е. Мірам та ін.

Згодом розвиток отримала точка зору, що усний переклад необхідно розглядати на стику різних дисциплін, оскільки цей вид діяльності містить безліч різних аспектів. Таким чином, з'явилися дослідження, в яких науковці розглядають усний переклад з точки зору психології і когнітивних аспектів (В. О. Артемов, Б. В. Беляєв, І. О. Зимня, D. Gile, Y. Gambier, C. Taylor, S. Lambert, M. Dillinger та ін.), комунікативної лінгвістики (Р. П. Зорівчак, К. Коскінен, З. Д. Львівська, O. Kade та ін.), міжкультурної комунікації (Є. Бреус, Л. К. Латішев, R. Setton, G. Scaglioni та ін.).

Науково-технічна революція, що охоплює нові сфери життя, і пов'язані з нею міжнародне співробітництво наук, очікуваний демографічний вибух та інші найважливіші явища цивілізації призводять до небувалого розвитку різного формату контактів між державами та іншими різномовними товариствами людей. У цих умовах надзвичайно зростає роль перекладу як засобу, що обслуговує економічні, суспільно-політичні, наукові, культурно-естетичні та інші відносини народів. Така оцінка необхідності вивчення іноземних мов дає нам основу для того, щоб зробити висновок про безсумнівну **актуальність** вивчення даної проблеми в контексті перекладацької діяльності. У зв'язку з усім вищезазначеним **метою** є виявлення особливостей відтворення комунікативної семантики англомовних та китайськомовних економіко-політичних текстів під час здійснення синхронного перекладу, що приводить до вирішення таких **завдань**: 1) визначення специфіки синхронного перекладу з англійської та китайської мови українською; 2) проведення зіставного аналізу лінгвістичних особливостей актуалізації україномовної та англомовної комунікативної семантики; 3) опрацювання операцій, що використовуються задля відтворення комунікативної семантики під час синхронного перекладу англомов-

них та китайськомовних економіко-політичних текстів українською мовою. Матеріалом дослідження слугували транскрипти з аудіо запису виступу Дональда Трампа на передвиборах, а також уривку статті “Росія повертається до приватизації” та статті 外交部：推动中俄关系实现更大发展 (“Китай готовий разом з Росією докласти зусилля до отримання нового розвитку двосторонніх відносин — МЗС КНР”.

Визначимо специфіку синхронного перекладу. Синхронний переклад відрізняється від інших видів перекладацької діяльності своєю структурою, швидкістю виконання перекладацьких дій і характером лінгвістичних трансформацій у межах лексико-граматичної організації висловлювань мовця. Головна особливість структури діяльності синхронного перекладача полягає попри все в регулярному суміщенні в часі процесів, що в інших випадках перекладацької діяльності може бути лише окремим випадком. Цими процесами є слухання мовлення на одній мові, розв’язання перекладацьких завдань і говоріння на іншій мові. В умовах синхронного перекладу зазначені процеси набувають форми орієнтування в вихідному тексті, пошуку або вибору перекладацьких рішень із низки наявних, а також їх реалізації [1: 106]. При непрофесійному, низькому рівні володіння синхронним перекладом паралельність згаданих трьох процесів носить умовний характер і забезпечується механізмом почергового здійснення сприйняття мовлення промовця та породження мовлення мовою перекладу.

Свідомість перекладача періодично перемикається й почергово спрямовується то на мовлення промовця, то на пошук перекладацьких рішень і промовляння вихідної інформації мовою перекладу. За умови повільного темпу мовлення промовця цей механізм дозволяє перекладачеві задовільно виконувати своє завдання, оскільки пошук перекладацьких рішень і їх здійснення розташовуються в паузах між мовленнєвими ланками в мовленні оратора. При середньому та швидкому темпі мовця цей механізм уже не забезпечує переклад: відключення від орієнтування у вихідному тексті для пошуку перекладацьких рішень та їх реалізації тягне за собою часткову або повну втрату орієнтації в мовленні оратора й подальші пропуски та змістові помилки. При високому професійному рівні володіння синхронним перекладом процеси орієнтування в вихідному тексті, вибору перекладацьких рішень і їх реалізації координуються таким чином, що їх паралельне протікання набуває статусу регулярного явища. Одним

із головних механізмів є ієрархічно організований механізм регулювання діяльності, який забезпечує дійсно паралельне й одночасне здійснення трьох процесів — механізм синхронізації [1: 170]. Екстремальні умови здійснення професійного синхронного перекладу інколи призводять до постановки питання про виникнення стану стресу у синхроніста. Синхронний переклад завжди пов'язаний з величезними психічними навантаженнями, і це природно, оскільки одночасно слухати та говорити нормальна людина не може. Відомий перекладач Г. Е. Мірам навіть назвав такий вид перекладу “психофізіологічною аномалією в якості професії” [3: 81]. Найпоширенішим різновидом є синхронний переклад на слух — зазвичай називається власне синхронним перекладом і є головним його різновидом. При власне синхронному перекладі перекладач сприймає на слух, як правило, через навушники вихідний, безперервний текст оратора і здійснює переклад блоками по мірі надходження інформації [5].

Другим, менш поширеним, але також досить затребуваним різновидом синхронного перекладу є так званий переклад з аркуша з попередньою підготовкою. Він здійснюється з опорою на отриманий за 5–15 хвилин до початку роботи письмовий текст виступу, а перекладач, пристосувавшись до мовлення оратора та його розгортання, вносить при перекладі необхідні корективи, якщо оратор відступає від первинного тексту [4: 69]. Цей переклад є видом усного перекладу, що наближається до письмового, оскільки інформація сприймається не на слух, а зорово, у вигляді тексту, але вона озвучується перекладачем. Темпоральні характеристики діяльності синхронного перекладача також відносяться до найістотніших особливостей синхронного перекладу, оскільки він є найшвидшим видом перекладу. Вихідний текст має перекладатися з тією ж швидкістю, з якою він промовляється оратором. Перекладацькі навички та вміння, які надійно функціонують в інших видах перекладу, починають давати збої, якщо перекладач без спеціальної підготовки починає випробовувати себе в синхронному перекладі [7: 202].

Зауважимо, що семантична організація мовленнєвого акту встановлення контакту представлена як спільними для двох мов одиницями: компліментами, жартами, темпоральними та прагматичними маркерами (прохання, спонукання, наказ), емотивами, привітаннями-розпитуваннями про справи / здоров'я, так і відмінними — виба-

ченнями, згадками про зустріч — в англійській мові та привітаннями зі святом / з неділею, привітаннями-побажаннями здоров'я, образами — в українській. Семантична організація мовленневих актів завершення контакту в англійській та українській мовах представлена такими спільними утвореннями, як формули прощання і благословення, і відмінними: темпоральними одиницями розімкнення контакту, повідомленнями про розімкнення контакту, висловленнями подяки в англійській мові і проханнями, спонуканнями, наказами, запрошеннями до наступної зустрічі, прощаннями-побажаннями, прощаннями-вибаченнями — в українській.

Під час опрацювання англомовних та китайськомовних економіко-політичних текстів було ідентифіковано структурні різновиди мовленневих актів встановлення контакту, які представлені в українській мові простими (63 %), складними (11 %) і ускладненими зворотами-актами (26 %). Структурні різновиди мовленневих актів завершення контакту мають такі кількісні показники в українській мові: прості (75 %), складні (12 %), ускладнені (13 %). В англійській мові структурні різновиди мовленневих актів встановлення контакту представлено простими (55 %), складними (6 %) і ускладненими зворотами-актами (39 %); структурні різновиди мовленневих актів завершення контакту репрезентовано простими (68 %), складними (13 %), ускладненими актами (19 %) Наприклад, під час встановлення контакту “Послухайте, що я вам скажу” — простий мовленнєвий акт; або “Вітаю. Дуже дякую, що прийшли підтримати мене” — складний мовленнєвий акт, що містить привітання та подяку.

Прикладом простого мовленнєвого акту завершення контакту є “*Let America be blessed*” (Хай буде благословенна Америка) мовленнєвий акт-благословення; складного — “*Thank you for coming today. You can make yourselves the rulers of this country*” (Дякую, що прийшли сьогодні. Ви зможете стати володарями цієї країни) (мовленнєвий акт + спонукання).

В англійській і китайській мовах зафіксовано такі одиниці: звертання, стереотипні формули привітання, темпоральні та прагматичні маркери + звертання, мовленнєвий акт-експресив, запитання, інформатив, вигук, компліменти, жарти, наприклад: *Good morning, Mrs. Higgins* / або 欢迎. huān yíng (*welcome*). Складні утворення становлять найменшу кількість, їхні різновиди: мовленнєвий акт + об-

раз, мовленнєвий акт + жарт, мовленнєвий акт + комплімент, мовленнєвий акт + розпитування, мовленнєвий акт + емотив / радість зустрічі, мовленнєвий акт + побажання: *Ever so delighted to see you, Mr Warren. This quiet old rectory garden becomes you perfectly* — мовленнєвий акт-комплімент + мовленнєвий акт-радість зустрічі. Порівняйте з китайською мовою: 这就你的房子吗?非常漂亮! (*zhèjiù nǐ de fángzi ma? fēicháng piàoliang!*) — мовленнєвий акт + розпитування + комплімент.

Складні мовленнєві акти завершення контакту поєднані ритуалізованими формулами прощання зі звертанням, благословенням, подякою, побажанням, запрошенням, компліментом, радості зустрічі тощо: *Yes. Thanks awfully. Goodbye; shì, hěn gǎnxiè* (是啊, 很感谢).

Розглянемо деякі з засобів відтворення комунікативної семантики англomовних та китайськомовних економіко-політичних текстів українською мовою. Трансформація опущення під час синхронного перекладу представлена двома групами прикладів: 1) семантико-синтаксичні опущення, що включають дві підгрупи, а саме: а) семантико-синтаксичні опущення, що супроводжуються істотними змінами змісту (включаючи підгрупу цієї трансформації при відображенні корелятивів <частина — ціле>) — 30 %; б) семантико-синтаксичні опущення, які не супроводжуються істотними змінами змісту — 35 %; 2) інтенціонально-семантичні опущення — 35 %. Це пов'язано насамперед з тим, що вигуки, власні назви або дати не завжди фіксуються в пам'яті перекладача або не несуть значущої інформації. Тому перекладач може опустити неважливу інформацію та зосередити увагу на головній думці висловлювання оратора.

Група замінів має досить високу частотність вживання при синхронному перекладі з англійської мови українською. Ця трансформація представлена наступними типами: генералізація — 20 %, конкретизація — 12 %, смислове накладення — 58 %, компенсація — 6 %, антонімічний переклад — 4 %.

Застосування перекладацької трансформації додавання в синхронному перекладі було відзначено в 17 % розглянутих випадків. Проаналізований матеріал демонструє такі типи трансформації додавання в синхронному перекладі: додавання інтенціонально-семантичного характеру — 69 %. З них власне інтенціонально-семантичні додавання складають 66 % та 3 % корекційні додавання; семантико-синтаксичні додавання, пов'язані з виразністю прихованих смислів — 31 %.

Приклад 1

<i>Англійська мова (оригінал)</i>	<i>Українська мова (мова перекладу)</i>	<i>Операція</i>	<i>Пояснення</i>
Mothers and children trapped in poverty in our inner cities, rusted out factories, scattered like tombstones across the landscape of our nation, an education system flush with cash, but which leaves our young and beautiful students deprived of all knowledge	Матері з дітьми потрапили у пастку бідноти_____, фабрики поросли іржею, система освіти наповнена грошима, однак лише всіх наших знань	Опущення	Застосування трансформації опущення також відзначається при перерахуванні у вихідній мові, особливо якщо перекладач не встигає за оратором
2) Today’s ceremony, however, has very special meaning, because today we are not merely transferring power from one administration to another, or from one party to another, but we are transferring power from Washington, D. C., and giving it back to you, the people	Теперішня церемонія має велике значення адже передає владу _____ від Вашингтона до народу	Опущення	У деяких випадках опущення значущих уривків відбувається через непослідовну будову початкового повідомлення

Серед трансформацій, що можуть бути застосовані під час синхронного перекладу з китайської мови на українську, відзначимо такі: опущення, конкретизація, доповнення, а також граматичні заміни. Опущення займає 27 % від усіх розглянутих трансформацій у межах мовних пар “англійська → українська” та “китайська → українська” і є найчисельнішими, наступне місце посідає конкретизація — 18 %, додавання та граматична заміна складають 9 %.

Наведемо приклади найбільш часто вживаних трансформацій під час синхронного перекладу з китайської мови українською.

У вищенаведеному реченні було використано трансформацію опущення, адже 周二暗示 (у віторок...натякнути) не з’являється в перекладеному реченні.

<i>Англійська мова (оригінал)</i>	<i>Українська мова (мова перекладу)</i>	<i>Операція</i>	<i>Пояснення</i>
1) January 20th, 2017 will be remembered as the day the people became the rulers of this nation again	Кінець січня цього року запам'ятаємо як день, коли люди стали єдиною нацією знову	Генералізація	Генералізація відбувається і при перекладі прецизійної інформації, що представляє труднощі для запам'ятовування, оскільки не несе конкретних асоціацій
2) Every four years, we gather on these steps to carry out the orderly and peaceful transfer of power, and we are grateful to President Obama and First Lady Michelle Obama for their gracious aid throughout this transition	Кожні чотири роки ми робимо подібні кроки до законної та мирної передачі влади і ми вдячні президенту Обамі та його жінці за їх добру допомогу в цій передачі	Генералізація	Заміна референції відбувається також при зміні власних назв
3) We will bring back our jobs. We will bring back our borders. We will bring back our wealth, and we will bring back our dreams. We will build new roads and highways and bridges, and airports and tunnels, and railways, all across our wonderful nation	Ми повернемо нам наші робочі місця, ми повернемо наші кордони. Ми повернемо наше багатство і повернемо наші мрії. Ми будемо будувати нові дороги, великі будинки, мости, аеропорти, тунелі, залізниці по всій нашій країні	Конкретизація	В деяких випадках трансформації піддаються поширенню використання “ми”, “у нас” щодо будь-яких організацій, структур

Приклад 2 (закінчення)

<i>Англійська мова (оригінал)</i>	<i>Українська мова (мова перекладу)</i>	<i>Операція</i>	<i>Пояснення</i>
4) This all changes, starting right here and right now because this moment is your moment — it belongs to you	Всі ці зміни прямо тут і зараз — це ваш момент, він належить лише вам	Додавання	Порядок слів і невимушена манера оповіді в цілому обумовлюють додавання прагматичного елементу “лише” в перекладі, що також співвідносить мови перекладу з розмовною мовою.

Приклад 3

<i>Текст оригіналу (китайська мова)</i>	<i>Текст перекладу (українська мова)</i>
普京 (Volodymyr Putin) 周二暗示, 俄罗斯会重新提高私人所有制在经济中的比重。普京当政期间, 俄罗斯政府在国内大企业的股权提高了一倍。	Володимир Путін, прем'єр-міністр Російської Федерації, вперше за десять років зіткнувся з дефіцитом бюджету та заявив про повернення до курсу збільшення державної долі в економіці

У ході дослідження вдалося дійти наступних висновків. Під час використання операцій, по-перше, відбувається стиснення лексико-семантичної структури речень через скорочення і опущення семантичних компонентів. По-друге, спрощується семантико-синтаксична організація речень і зазвичай посилюється образотворчий характер синтаксичних зв'язків.

Реалізація групи трансформацій опущення в синхронному перекладі більшою мірою обумовлена фактором часу, тому в цьому виді перекладу спостерігається тенденція до опущення надлишкових елементів висловлювання, прагматичних елементів і рідше семантично значущих елементів висловлювання, що призводить до порушення логіки повідомлення мови перекладу. З іншого боку, при опущенні прагматичних елементів і семантичних незначущих елементів вислов-

лювання більшою мірою зберігається прецизійна інформація і семантично значущі елементи, подекуди виникають порушення логіки і семантичні зрушення. Використання зазначених трансформацій зумовлено тим, що інформація озвучується відразу, паралельно зі звучанням оригіналу й у перекладача немає потреби тримати її у пам'яті.

З огляду на вищезазначене перспективним вважаємо подальше дослідження засобів відтворення комунікативної семантики при синхронному перекладі українськомовних економіко-політичних текстів англійською та китайською мовами.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Англо-український словник / [укл. Є. І. Гороть, Л. М. Коцюк, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк]. — Вінниця : Нова Книга, 2006. — 1700 с.
2. Великий сучасний англо-український, українсько-англійський словник / [А. Загнітко, І. Данилюк]. — Донецьк : БАО, 2012. — 1008 с.
3. Виссон Л. Практикум по синхронному переводу с русского языка на английский (с аудиоприложением) / Л. Виссон. — М. : Р. Валент, 2002. — 200 с.
4. Воеводина Т. В. Устный перевод в коммуникативном аспекте и его соотношение с другими видами перевода / Т. В. Воеводина // Тетради переводчика. — М. : ИМО, 1986. — Выпуск 20. — С. 66–77.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. — М. : Изд-во Московского ун-та, 2015. — 544 с.
6. Долбунова Л. А. Тезаурус языковой личности переводчика в аспекте межкультурной коммуникации // Традиции и новаторство в гуманитарных исследованиях. — Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2002. — С. 116–118.
7. Иванчикова Е. А. Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции: учебник для вузов / Е. А. Иванчикова. — М. : Просвещение, 2010. — 202 с.

REFERENCES

1. Horot, E. I., Kotsiuk, L. M., Malimon, L. K. & Pavliuk A. B. (2006). *Anhlo-ukrainskyi slovnyk [English-Ukrainian dictionary]*. Vinnytsia: Nova Knyha [in English].
2. Zahnytko, A. & Danyliuk, Y. (2012). *Velykyi suchasnyi anhlo-ukrainskyi, ukrainsko-anhliiskyi slovnyk [Large modern English-Ukrainian, Ukrainian-English dictionary]*. — Donetsk: BAO [in English].
3. Vysson, L. (2002). *Praktikum po sinhronnomu perevodu s russkogo yazyka na angliyskiy (s audiprilozheniem) [Practicum on simultaneous interpretation from Russian into English (with audio attachment)]*. Moscow : R. Valent [in Russian].
4. Voevodina, T. V. (1986). *Ustniy perevod v kommunikativnom aspekte i ego sootnoshenie s drugimi vidami perevoda [Interpretation in the communicative aspect and its correlation*

- with other types of translation]. *Tetrady perevodchika — Translator notebooks*, 20, 66–67 [in Russian].
5. Garbovskiy, N. K. (2015). *Teoriya perevoda [Theory of Translation]*. Moscow : Izd-vo Moskovskogo un-ta [in Russian].
  6. Dolbunova, L. A. (2002). Tezaurus yazykovoy lichnosti perevodchika v aspekte mezhkulturnoy kommunikatsii [Thesaurus of the linguistic personality of the translator in the aspect of intercultural communication]. *Traditsii i novatorstvo v gumanitarnykh issledovaniyakh — Traditions and innovation in humanitarian research*, (pp. 116–118). Saransk : Izd-vo Mordov. un-ta. [in Russian].
  7. Ivanchikova, E. A. (2010). *Partsellyatsiya, ee kommunikativno-ekspressivnyie i sintaksicheskie funktsii: uchebnik dlya VUZov [Parcellation, its communicative-expressive and syntactic functions: a textbook for institutions of higher education]*. Moscow : Prosveschenie [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2018

В. С. Бундуки, А. М. Богуш

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Стаття присвячена вивченню лексико-граматичних особливостей китайськомовної наукової літератури та їх відтворенню засобами англійської та української мов. В результаті дослідження виявлено найбільш частотні перекладацькі операції перекладу задля досягнення адекватності, а саме пошук відповідника, конкретизація, калькування, опущення, граматична заміна, членування речення та ін.

Ключові слова: науковий текст, китайська мова, перекладацькі операції, лексико-граматичні особливості.

Статья посвящена изучению лексико-грамматических особенностей китайскойязычной научной литературы и их воспроизведению средствами английского и украинского языков. В результате исследования выявлены наиболее частотные переводческие операции перевода для достижения адекватности, а именно поиск соответствия, конкретизация, калькирование, опущение, грамматическая замена, членение предложения и др.

Ключевые слова: научный текст, китайский язык, переводческие операции, лексико-грамматические особенности.

The article is devoted to the analyses of Chinese scientific literature lexis and grammar and their reproduction by means of the English and Ukrainian languages. As the result of the research the most frequent translation operations to achieve of an adequacy are discovered. They are search of equivalent, concretization, loan translation, omission, grammatical replacement, sentence fragmentation, etc.

Key words: scientific text, Chinese, translation operations, lexical and grammatical features.

Науковий дискурс — це специфічний спосіб організації мовної діяльності, характерний для наукової сфери. Розвиток науки в сучасному суспільстві дозволяє розширювати сфери наукового знання. Зміст наукових праць відображає науковий досвід і результат роботи фахівців, має цінність для подальших досліджень. Науковий стиль займає особливе місце серед інших функціональних стилів, оскільки його текст володіє власною структурою і певним набором використаних мовних засобів.

Вже тривалий час науковий дискурс посідає важливе місце в дослідженнях світових та вітчизняних лінгвістів. У різні періоди вчені вирішували питання про те, що являє собою наукове мовлення, які особливості лінгвістичного оформлення наукового знання та які існують способи перекладу для повної та адекватної передачі наукових текстів. Вивченню наукового дискурсу приділяли велику увагу такі мовознавці: І. Арнольд [2], М. Пилинський [10], Н. Ботвіна [3], С. Шевчук [14], Ян Дефен [19], Н. Буре [4], Б. Клімова [16] та інші. Питанням проблеми перекладу наукових текстів займалися І. Алексєєва [1], В. Комісаров [7], В. Кочергін [8], В. Щичко [15], Н. Гарбовський [5], В. Ростовцев [11], В. Пелат [18] та інші. Незважаючи на те, що багато дослідників вивчали особливості перекладу, проте процес перекладу недостатньо охарактеризований саме з китайської англійською та українською мовами.

Актуальність роботи зумовлена зростанням значення перекладу наукової літератури як способу обміну та поширення інформації в світовому суспільстві. Саме тому переклад текстів наукового змісту займає важливе місце серед проблем сучасного перекладознавства. У зв'язку зі стрімким розвитком прогресу, а також дипломатичних зв'язків Китаю з іншими державами, зростає затребуваність наукового перекладу з китайської мови, що потребує подальшого вивчення для здійснення якісного перекладу

Виходячи з актуальності проблеми, що вивчається, була визначена **мета** дослідження, яка полягає у вивченні особливостей перекладу наукових текстів з китайської українською та англійською мовами. Для досягнення поставленої мети поставленні такі **завдання**: розглянути характеристики наукового дискурсу; визначити особливості наукового стилю в китайській, українській та англійській мовах; проаналізувати перекладацькі прийоми, використані в досліджуваних текстах.

Матеріалом дослідження послужили аутентичні китайськомовні статті різних наукових галузей (а саме з перекладознавства, біології, політології, культурології та географії) та їхні офіційні переклади англійською мовою та власні переклади українською мовою. Загальна кількість проаналізованих оригінальних текстів дорівнює 10 друкованих аркушів. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Науковий стиль або стиль наукової прози (科学技术语体, scientific prose style) являє собою один з функціональних стилів, це стиль наукової сфери спілкування, який застосовується в наукових працях, дослідженнях, навчальній літературі. Типологічною характеристикою наукового стилю є орієнтація на набуття, збереження і передачу знань. Йому притаманна денотативна функція в чистому вигляді, а в якості головної мовленнєвої форми можуть виступати і повідомлення, і опис, і міркування [13: 87–88].

Науковий стиль характеризується логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності при збереженні насиченості змісту. Основне завдання наукової літератури — гранично ясно і точно донести певну інформацію до читачів [3: 8].

Однією з найважливіших вимог, що висуваються до автора наукового тексту, є його особиста максимальна відстороненість і неупередженість під час викладу наукових фактів, висновків тощо [9: 9]. Варто зазначити, що в українській мові автор рідко згадує себе як суб'єкта дії, вираженого підметом. Він може собі дозволити лише вживання так званого ритуального “ми”, та й то нечасто. Навпаки, в англійській мові традиції набагато частіше підметом речення виявляється займенник першої особи однини.

На лексичному рівні типологічно спільними рисами китайської, англійської та української мов є велика кількість термінів, абстрактних слів, схем, таблиць, графіків, наукові фразеологічні штампи, цитати, посилання, уникання емоційно-експресивних синонімів, багатозначних слів, художніх тропів. Серед відмінних рис варто зазначити більшу вживаність пасивного стану в англійській мові, невелику кількість інтернаціоналізмів та запозичених слів в китайській мові [2; 11; 14].

Серед типологічно спільних граматичних особливостей наукових творів досліджуваних мов варто відзначити доволі часте використан-

ня складних речень різних типів, ускладнених вставними словами та реченнями [2; 6; 14]. Зрозуміло, в різних мовах довжина речень наукового тексту різна. Так, в англійській мові середнє, звичайне речення наукового тексту не виділяється своєю довжиною, тоді як в українській мові речення часто довгі та складні за своєю структурою [12: 251].

До конкретно-мовних характеристик наукового стилю слід віднести порушення чіткого порядку слів (інверсію) для логічного виділення окремих смислових елементів, що часто використовують в англійській та українській науковій літературі. Китайська мова відрізняється суворою фіксованістю порядку слів, тому інверсія не має значого поширення [17]. Пасивний стан речення часто використовують в англійській науковій мові, рідше — в українській мові, проте в китайських текстах це не є розповсюдженим явищем, і не тільки в науковому стилі [11].

В умовах глобальної комунікації китайськомовні тексти різної спрямованості, в тому числі й наукові, стають об'єктом перекладу; при цьому специфіка міжмовної комунікації обумовлює необхідність їхньої перекладацької адаптації в процесі міжмовного сприйняття. При цьому слід зазначити, що для досягнення перекладацької еквівалентності в процесі передачі іншою мовою використовуються різні типи перетворень вихідного тексту.

Проведений лінгвістичний аналіз виявив, що під час перекладу наукових текстів перекладач активно шукає відповідник (53 % в українському та 34,5 % в англійському перекладі).

Характерною рисою наукового тексту, яка відразу впадає в очі, є велика кількість термінів. В нашій вибірці зустрілися наступні терміни, яким були підібрані відповідники: 物种 — species / вид; 中性假说 — neutral hypothesis / нейтральна гіпотеза; 氮肥 — nitrogen fertilization / азотні добрива. Відповідники знайдені й при перекладі власних назв, які зафіксовані в словниках або є в активному вжитку в мові перекладу: 京津冀地区 — Beijing-Tianjin-Hebei region / регіон Пекін-Тяньцзін-Хебей; 日本 — Japan / Японія; 亞太地区 — Asia-Pacific area / Азіатсько-Тихоокеанській регіон.

Кількість випадків пошуку відповідника в мовах перекладу різниться через більш активне використання опущення в англійському перекладі (13,5 % проти 5 % в українському перекладі). Під час пе-

рекладу опущенню піддавалися слова, які є семантично надмірними або нерелевантними, з точки зору їхнього смислового змісту.

Наприклад, у реченні 其中以郑至慧、杨靖为代表的女性主义译者通过序言、改写等“她者”操纵方式彰显了性属差异 в якості підмета виступає словосполучення “Китайсько-ізраїльські феміністські перекладачі Чжен Чжіхуа і Ян Цзин”. Перекладач англійською вирішив, що ім’я перекладачів та їхнє походження не важливі для англомовних реципієнтів, тому опустив цю інформацію: *The translator with gender consciousness*. В українському перекладі імена були збережені, а ось національність ні: Феміністські перекладачі, такі як Чжен Чжихуем і Ян-Цзин.

Наступною операцією є контекстуальна заміна, яка була використана майже в однаковій кількості в українському (10 %) та в англійському (15 %) текстах. Контекстуальній заміні в обох мовах підлягали такі слова та словосполучення: 本文讨论的对象是 — *This paper deals with / Предметом дослідження цієї статті є* (дослівним перекладом є “предметом обговорення цієї статті є”); 具有很独特的文字理据性 — *have unique word motivations / мають унікальну текстову мотивацію* (слово “писемність” замінена “словом” та “текстом”). В англійському варіанті зустрічалися заміни в таких випадках: 三个中译本 — *three Chinese versions* (в оригіналі “переклади”); 赢得了女性话语权 — *making women’s voices heard* (в китайському тексті голоси не “чують”, а “отримують”).

Кількісної різниці у використанні конкретизації майже немає (в українській мові — 6 %, в англійській мові — 6,5 %). Зокрема операція була застосована у словосполученні 13个行政区 (13 адміністративних районів), бо реципієнти українського та англійського перекладу не знають, які саме райони маються на увазі. Для китайців це своєрідне стале словосполучення, яке вони використовують для найменування так званого “столичного регіону” в Китаї, тому в перекладах слід уточнити які саме райони згадуються: *Beijing-Tianjin-Hebei region (13 districts) / регіону Пекін-Тяньцзінь-Хебей (13 районів)*.

Наявно багато випадків, коли китайські автори, говорячи про Китай, пишуть “наша країна”, ми і т. д. Ці одиниці вимагають конкретизації, аби англомовні та україномовні читачі не подумали, що мова йде про їхні країни.

Під час перекладу англійською та українською мовами генералізація застосовується набагато рідше, ніж конкретизація (4,5 % та

1,5 % відповідно). Найяскравішим прикладом генералізації є словосполучення: 2016年底,我国商务部、国家发改委、科技部、工信部、人民银行、海关总署、统计局等七部门 — *upgrading Chinese industries and products / В кінці 2016 року сім департаментів*. В оригіналі міститься перелік державних організацій Китаю (різні міністерства, банк, митне управління та ін.), проте перекладачі вирішили об'єднати їх одним родовим поняттям, бо їх перелік не є таким важливим для іноземців, як для китайців.

Калькування в українській мові зустрілося частіше (4,5 %), ніж в англійській мові (3,5 %): 真菌18SrRNA基因 — *fungi 18SrRNA genes / гени грибів 18SrRNA*; 女性主义翻译理论 — *Feminist translation studies / феміністська теорія перекладу*; 汉译的理据性 — *Motivations of Chinese Translation / мотиви китайського перекладу*. Це свідчить про більшу дотриманість тексту оригіналу перекладачем українською мовою, в той час як перекладач англійською мовою використовував інші операції для перекладу певних лексичних одиниць.

Під час перекладу текст нерідко вимагає внесення додаткових слів (прийом додавання), що обумовлюється рядом причин: відмінностями в структурі речення та семантичному наповненні слова і тим, що більш стислі китайські речення вимагають в українській (1,5 %) та англійській (3 %) мовах більш розгорнутого вираження думки. В китайській традиції прізвище є більш вагомим та важливішим за ім'я, а тому у словосполученні 美国总统特朗普上任 називається лише прізвище президента. В англійській та українській мовах такий варіант теж можливий, проте більш поважним буде вжити разом з прізвищем й ім'я, особливо у першому згадуванні. Тому перекладачі вимушені були зробити додавання, аби отримати коректний варіант перекладу: президент США Дональд Трамп ... після вступу на посаду / *Donald Trump assumed office as the president of the United States*. Додавання було не обов'язковим, бо зміст і так був зрозумілим та чітким. Хоча вони краще адаптували текст до мов перекладу.

Із відібраних одиниць прийом аббревіації частіше використовувався в англійській мові (3 %), ніж в українській мові (1 %). Наприклад, китайське словосполучення 官方发展援助 на початку тексту було перекладено повністю, як *official development assistance / офіційна допомога з метою розвитку*, а в наступних випадках вживання застосовувалася аббревіатура ODA / ОДР; 全球价值链 — *global value chain (GVC)*

/ глобальний ланцюг оцінки (ГЛО). Перекладач англійською мовою частіше використовував скорочену форму, аби уникнути перевантаження речень. В українському перекладі невикористання абривіації в такій ж кількості не нашкодило сприйманню речень.

В тексті китайською мовою зустрічалось багато імен людей та географічних назв, не відомих для українських та англійських реципієнтів. В таких випадках використовувався прийом транслітерації згідно з правилами та нормами системи Паладія (2,5 % в українському та англійському перекладах): 京津冀地区 — *Jing-Jin-Ji region / region Цзін-Цзін-Цзі*; 宋春舫 — *Song Chun-fang / Сун Чунфан*; 惠山 — *Huishan / Хуейшань*.

Там, де перекладач має справу з різницею в будові мови, він використовує граматичні операції перекладу. Серед найчастотніших в аналізованих текстах виділяємо граматичну та функціональну заміну та членування речення.

Речення китайською мовою доволі складні за своєю структурою, тому доречне їхнє членування, аби уникнути перенавантаження речень та ускладнення сприймання. Незважаючи на те, що хоча ця операція використовувалась однаково часто в українському та англійському перекладах (по 2 %), в англійському тексті речення ділилося на більшу кількість речень.

При граматичній заміні (по 6 %) дуже поширена заміна частини мови: 评价了水资源承载力状况 — *used to evaluate the carrying capacity of water resources* / для оцінки пропускнуої здатності водних ресурсів (дієслово “оцінювати” в оригіналі перетворився на інфінітив та іменник). Також зустрічається заміна форм слова: α -可容许函数 — α -допустимі функції (в оригіналі іменник в однині); Banach代数 — *Banach algebras* (в оригіналі іменник в однині). Заміна членів речення (синтаксична перебудова): 定义了一种向量版本 — *the vector version is introduced / визначено векторну версію* (заміна активного стану на пасивний).

У випадку функціональної заміни перекладається не стільки форма одиниці оригіналу, скільки її граматичні або смислові функції у тексті. В тексті перекладу українською ця трансформація зустрічалась частіше (6,5 %), а ніж в англійському перекладі (4 %).

Словосполучення 美国总统特朗普上任 (дослівно — *американський президент Трамп вступив на посаду*) зазнало змін як в українському, так і в англійському перекладі. В українському тексті це словосполу-

чення виглядає так: “президент США Дональд Трамп... після вступу на посаду”. В китайському реченні це словосполучення є одним з однорідних членів речення, а в українському стало просто другорядним членом, що дещо спростило речення для сприймання та відповідає українським нормам побудову речення. А в англійському перекладі “*Donald Trump assumed office as the president of the United States*” словосполучення “президент США” стало підпорядковуватися не підмету, а присудку.

Хочеться зазначити, що поділ на операції є умовним, бо нерідко лексичні зміни ведуть до змін граматичних або семантичних, та одна операція може породжувати декілька інших в інших місцях, яких на перший погляд під час розгляду поза контекстом та за відсутності зв’язку з іншими одиницями можна було б уникнути. Тобто все взаємопов’язане та вибір способу перекладу залишається на розсуд перекладача.

Результати аналізу перекладацьких операцій продемонстрували, що переклад наукових текстів англійською та українською мовами адекватно передає зміст оригіналу, його форми. Нехтування виправдані особливостями мов перекладу, вимогами стилю в цих мовах. Переклад в цілому не є буквальним або вільним переказом оригіналу, хоча їхні елементи присутні. Втрат суттєвої інформації оригіналу на матеріалі дослідження не знайдено.

Дослідження ставило за мету виявлення і розкриття особливостей перекладу китайськомовних наукових текстів українською та англійською мовами. Мета роботи була досягнута і на основі даних дослідження можна сформулювати наступні висновки.

Науковий стиль в досліджуваних мовах має як спільні, так і відмінні риси. Спільними рисами української, китайської та англійської мов є велика кількість термінів, абстрактних слів, складних речень, наукових фразеологічних штамів, цитат, уникання емоційно-експресивних синонімів, багатозначних слів, художніх тропів. Серед відмінних рис варто зазначити більшу вживаність пасивного стану в англійській мові, невелику кількість інтернаціоналізмів та запозичених слів, інверсій в китайській мові.

Під час перекладу наукових текстів особливу роль відіграє знання мовних засобів, які утворюють функціонально-стилістичну норму цього стилю. Для досягнення адекватності перекладу наукового дискурсу

перекладачеві необхідно знати правила його оформлення і відповідні кліше. Неможливо встановити повну еквівалентність на всіх рівнях тексту, тому перекладач вдається до застосування перекладацьких операцій. Проте їхнє використання має бути мотивованим та не спотворювати факти та зміст тексту, адже він має велику наукову цінність.

Під час перекладу наукових текстів використовується стратегія комунікативно рівноцінного перекладу, основною метою якої є відтворення комунікативної інтенції автора китайськомовних наукових текстів в текстах англійською та українською мовами. Ця стратегія реалізується за допомогою таких тактик: тактика передачі когнітивної інформації, тактика лінгво-культурної адаптації, тактика відтворення стилістичних характеристик тексту, тактика коректного оформлення інформації та тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту.

На закінчення можна зазначити, що всі розглянуті особливості перекладу наукових текстів свідчать про важливість вивчення даної теми і подальшого детального її вивчення з усіх сторін.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2004. — 352 с.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. 4-е изд., испр. и доп. — М.: Флинта : Наука, 2002. — 384 с.
3. Ботвіна Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови. — К.: Артк, 1999. — 264 с.
4. Буре Н. А. Основы научной речи : учеб. пособие для студ. нефилол. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр “Академия”, 2003. — 272 с.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 2007. — 544 с.
6. Горелов В. И. Теоретическая грамматика китайского языка. — М.: Просвещение, 1989. — 318 с.
7. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. — М.: ЭТС, 2002. — 424 с.
8. Кочергин И. В. Основы научно-технического перевода с китайского на русский. — М.: Восточная книга, 2017. — 624 с.
9. Литвинова М. Н. Практикум по переводу (английский язык): учеб.-метод. пособие. — Пермь : Перм. гос. нац. иссл. ун-т., 2012. — 74 с.
10. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. — К.: Наукова думка, 1976. — 288 с.
11. Ростовцев В. А. Теория перевода китайского языка. — М.: Военный институт, 1977. — 202 с.

12. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие. — 5-е изд. — СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : ООО “Издательский Дом “Филология три”, 2002. — 416 с.
13. Цатурова И. А., Каширина Н. А. Переводческий анализ текста. Английский язык: учебное пособие с методическими рекомендациями. — 2-е изд., испр. и доп. — СПб. : Перспектива, Издательство “Союз”, 2008. — 296 с.
14. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова професійного спрямування : підручник. — К.: Алерта, 2010. — 696 с.
15. Щичко В. Ф. Китайский язык. Теория и Практика Перевода. — М.: Восток-Запад, 2004. — 223 с.
16. Klimova V. Scientific Prose Style and Its Specifics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/275537459_Scientific_Prose_Style_and_Its_Specifics
17. He Qixin, Zhong Weihe, Xu Diao. Scientific translation
18. Pellatt Valerie, Liu Eric T. Thinking Chinese Translation
19. 簡德芬疏辞常語. 北京, 1973年

REFERENCES

1. Alekseeva, I. S. (2004) Vvedenie v perevodovedenie : Ucheb. posobie dlya stud. filol. i lingv fak. vyssh. ucheb. zavedeniy. SPb.: Filologicheskiiy fakultet SPbGU; M. : Akademiya [In Russian].
2. Arnold, I. V. (2002) Stilistika. Sovremennyy angliyskiy yazyk : Uchebnyk dlya vuzov. M.: Flinta : Nauka [In Russian].
3. Botvina, N. V. (1999) Ofitsiyno-diloviy ta naukoviy stili ukrayinskoyi movy. K.: Artek [In Ukrainian].
4. Bure, N. A. (2003) Osnovy nauchnoy rechi : Ucheb. posobie dlya stud. nefilol. vysch. ucheb. zavedeniy. M.: Izdatelskiy tsentr “Akademiya” [In Russian].
5. Garbovskiy, N. K. (2007) Teoriya perevoda. M.: Izd-vo Mosk. Un-ta [In Russian].
6. Gorelov, V. I. (1989) Teoreticheskaya grammatika kitayskogo yazyka. M.: Prosveshchenie [In Russian].
7. Komissarov, V. N. (2002) Sovremennoe perevodovedenie. Uch. posobie. M.: ETS [In Russian].
8. Kochergin, I. V. (2017) Osnovy nauchno-tehnicheskogo perevoda s kitayskogo na russkiy. M. : Vostochnaya kniga [In Russian].
9. Litvinova, M. N. (2012) Praktikum po perevodu (angliyskiy yazyk): ucheb.-metod. posobie. Perm : Perm. gos. nats. issl. un-t. [In Russian].
10. Pilinskiy, M. M. (1976) Movna norma i styl. K.: Naukova dumka [In Ukrainian].
11. Rostovtsev, V. A. (1977) Teoriya perevoda kitayskogo yazyka. M.: Voennyi institut [In Russian].
12. Fedorov, A. V. (2002) Osnovy obschey teorii perevoda (lingvisticheskie problemy) : Ucheb. posobie. SPb. : Filologicheskiiy fakultet SPbGU; M. : ООО “Издательский Дом “ФИЛОЛОГИЯ ТРИ” [In Russian].
13. Tsaturova, I. A., Kashirina, N. A. (2008) Perevodcheskiiy analiz teksta. Angliyskiy yazyk: Uchebnoe posobie s metodicheskimi rekomendatsiyami. SPb. : Perspektiva, Izdatelstvo “Soyuz” [In Russian].

14. Shevchuk, S. V., Klimenko, I. V. (2010) *Ukrayinska mova profesiynoho spryamuvannya* : Pidruchnyk. K.: Alerta [In Ukrainian].
15. Schichko, V. F. (2004) *Kitayskiy yazyk. Teoriya i Praktika Perevoda*. M.: Vostok-Zapad [In Russian].
16. Blanka Klimova. *Scientific Prose Style and Its Specifics* [Електронний ресурс]. Режимдоступу:https://www.researchgate.net/publication/275537459_Scientific_Prose_Style_and_Its_Specifics
17. He Qixin, Zhong Weihe, Xu Diao. *Scientific translation* [In English].
18. Pellatt Valerie, Liu Eric T. *Thinking Chinese Translation* [In English].
19. Jiǎndéfēn liú cí cháng è. Běijīng, 1973 [In Chinese].

Стаття надійшла до редакції 05.10.2018

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕМОНОЛЕКСИКИ В ПОВІСТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА “РЕКРЕАЦІЇ”

У статті проаналізовано демонолексику у повісті Ю. Андруховича “Рекреації”. У процесі дослідження було виділено такі лексико-семантичні групи демономенів: топонімічні й ономастичні назви, модифіковані лексеми, обрядові назви, власне українські демономени, лайливі слова і вислови, демономени біблійного походження, назви з міфології світу, міжнародна і спільна демонолексика. Особливу лексико-семантичну групу становлять неперсоніфіковані демономени, які служать для передачі особливостей менталітету сучасних українських письменників, їхніх звичок за рахунок мовлення. Такі номени допомагають розкрити душу героя, показати позитивні і негативні боки його особистого Я, розкрити подвійність людського світосприйняття, вказати на причину страхів, емоцій, переживань.

Ключові слова: демонолексика, демономен, лексико-семантична група, неперсоніфікований демономен.

В статье проанализована демонолексика в повести Ю. Андруховича “Рекреации”. В процессе исследования были выделены следующие лексико-семантические группы демономенов: топонимические и ономастические названия, модифицированные лексемы, обрядовые названия, собственно украинские демономены, ненормативные слова и выражения, демономены библийского происхождения, названия из мировой мифологии и общая демонолексика. Особенную лексико-семантическую группу образуют неперсонифицированные демономены, которые служат для передачи особенностей менталитета современных украинских писателей, их привычек за счет речи. Такие номены помогают раскрыть душу героя, показать позитивные и негативные стороны его личного Я, раскрыть двойственность человеческого мироощущения, указать на причину страхов, эмоций, переживаний.

Ключевые слова: демонолексика, демономен, лексико-семантическая группа, неперсонифицированный демономен.

The demonolexis in Yu. Andrukhovych's long short story "Recreatsii" ("Recreations") has been analyzed in the article. In the course of the research there have been outlined the following lexical-semantic groups of demonomens: toponymic and onomastic names, modified lexemes, names of the rituals, genuine Ukrainian demonomens, obscene words and expressions, demonomens of Biblical origin, names from the world mythology and general demonolexis. The special lexical-semantic group has been formed by non-personificated demonomens, which serve to convey the peculiarities of the contemporary Ukrainian writers' mentality, their habits through speech. Such nomens help to reveal the protagonist's soul, show the positive and negative sides of his personal ego, demonstrate the duality of the human perception of the world, indicate the causes of phobias, emotions, sensations.

Key words: *demonolexis, demonomen, lexical-semantic group, non-personificated demonomen.*

Українська демонологія як складова духовної культури здавна привертала увагу дослідників як ментальна та образно-персоніфікована відносна єдність — одна з ланок загальнослов'янської та світової міфології. На теренах сучасної України відбувся синтез християнства з елементами язичництва. Разом із щирою вірою в Бога, українці продовжують вірити в домовиків, долю, блуд, чугайстрів, перевертнів тощо. У кожній культурі суміщено декілька пов'язаних семіотичних систем, через що простежується використання різних модифікацій одного і того самого демономену. У зв'язку із цим вивчення демонолексики з усіма нашаруваннями і трансформаціями є актуальним.

Наукові розвідки велися в різних напрямках: етнографічному (М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, П. Чубинський, М. Драгоманов, В. Гнатюк), лінгвістичному (Й. Дзендзелівський, Ю. Кобилянський, Т. Лук'янова, Н. Тяпкіна, Н. Хобзей тощо). Останнім часом у контексті сучасного лінгвокультурного процесу демонолексико досліджували О. Карпова (демонологічний дискурс прози В. Шевчука), М. Павлишин (міфологічне, релігійне та філософське в прозі В. Шевчука), А. Василенко (українська міфологічна лексика в художній літературі ХІХ ст.). До найвідоміших українських письменників, які використовують у своїх творах демонологічну лексико, відносимо Юрія Андруховича, Андрія Кокотюху, Євгенію Кононенко, Оксану Забужко, Марію Матіос, Галину Пагутяк, Ірен Роздубудько, Валерія Шевчука тощо. Твори цих авторів наповнені демонологічною символікою. Вивченню структури та функціонування демономенів у творчості Ю. Андруховича не було приділено уваги.

Метою наукової розвідки виступило дослідження демонолексик у повісті сучасного українського письменника-постмодерніста Ю. Андруховича “Рекреації”. Основні завдання:

— виділити лексико-семантичні групи демонолексики в аналізованому творі;

— дослідити семантичні модифікації демономенів;

— проаналізувати особливості функціонування неперсоніфікованих демономенів у творі Ю. Андруховича “Рекреації”.

Термін “*демонологія*” — це сукупність міфічних уявлень народу, що спирається на віру в злих духів (демонів). Демон — це узагальнене уявлення про певну невизначену і неоформлену божественну силу зла, рідше добра. Демон — умовне позначення тих надприродних персонажів, які не є богами і посідають нижче місце в ієрархії чи знаходяться на нижчих рівнях у цій міфологічній системі. У більш вузькому значенні демони — це злі духи [3].

Терміни “*демонолексика*”, “*демономен*” позначають міфічні уявлення, засновані на вірі в надприродні сили та здібності демонічних істот, які шкодять або сприяють людині в її справах, магічних культах та ритуалах, де задіяні потойбічні сили [5].

Варто віднести до демонолексики і неперсоніфікованих демономенів: переосмислення домінантних емоцій, почуттів, речовин, предметів, явищ.

Усю демонолексику з твору Ю. Андруховича “Рекреації” [1] ділимо на такі групи:

— топонімічні та ономастичні назви: *Чортопіль, Динамо Чортопіль, Вожена Чортик, Альматея, Мацапура*;

— лайливі слова і вислови: *якого дідька, чорт забирай, на біса, на дідька, де в біса, чорти б його розірвали, дідько з ним, достобіса, дати по рогах, якогось біса, якогось дідька*;

— вислови біблійного походження: *Бич Божий, знаряддя диявола, нечиста сила, юний ангел, святая святих, звір, нелукавий, нічний ангел*;

— вислови зі світової міфології: *Крішна, пекло, орк, бестії, дух, нечиста сила, смерть, душі, не жилиць, монстри, чаклуни, потойбіччя*;

— власне українські: *перелесник, мольфар (гуцульське)*;

— обрядові: *Свято Воскресаючого Духу, прокльони, зілля і цілебніє трави, обжирання вогнем, цап*;

— модифіковані, трансформовані, власне авторські: *горілка, життя, чортівня, Розкріпачені душі, Вільний Сміх, Розкута Поезія, Костомаха, Людське Безсмертя, чорний пес, чорні сили зла, Світлий Козацький Дух, Перебиранці, дух молодого Ломоносова*.

З останньої групи можна виділити ще й неперсоніфіковані демони (*горілка, алкоголь*) та окремо — духовні субстанції (почуття, інтенції, настанови, цінності).

Уживання демонолексики в творі “Рекреації” передає колорит середовища, в якому відбуваються події. Дуже вдало підбрано прізвища. Наприклад, *Мацанура* — синонімічне зі страхом, потворою, чуперадлом. У творі він виступає організатором свята. І дійсно, саме йому, талановитому суспільному діячеві і письменнику, вдалось так налякати запрошених на свято, що вони зуміли переосмислити все своє життя, що й було метою свята Відродження Духу. Як уважає Ірина Цапліна, його можна трактувати як альтернативного Бога, адже він усе це вигадав і влаштував. Ця думка підтверджується акцентом на світлі і сйяві в описі зовнішності головного героя [6].

Альматея, жінка, яка супроводжувала Немирича на балу мерців. Вона є так званим супутником в іншому світі. Ця лексема в словниках має цікаве трактування. “Альматея (англ. Amaltheia) — супутник Юпітера, найбільший після галілеєвих супутників” [6]. Як Альматея-жінка супроводжує Немирича, так і Альматея-супутник супроводжує Юпітер. Існує й інше трактування цієї лексеми: “Альматея, Амалтея, Амалфея — німфа, дочка критського царя Мелісса, яка вигодовувала на Криті Зевса, якого Рея ховала від Кроноса. Вдячний Зевс узяв Альматею на небо і вмістив її в сузір’я Візничого (назва найяскравішої зірки цього сузір’я — Капелли — в перекладі з грецької означає “коза”). Ріг кози Альматеї Зевс подарував донькам Мелісса, які допомагали Реї; з того рога вони завжди могли брати все, чого тільки забажають. Звідси вислови: грец. “Amaltheias keras”, лат. “cornu Amaltheiae” — “ріг Альматеї”, та “cornu coriae” — “ріг достатку” [6].

Більшість демономенів у творі Ю. Андруховича “Рекреації” походять від лексеми “чорт”: містечко Чортопіль (чорт + поле), прототипом якого є місто Станіслав (Івано-Франківськ); Вожена Чортик (саме прізвище вказує на приналежність його володарки до потойбіччя); влучний вислів “Динамо-Чортопіль” (динамо — 1) дурити, пообіцяти й не виконати; 2) навмисне розпалення статевого збуджен-

ня чоловіка жінкою, яка не має наміру задовольнити його й уникає статевого акту в останній момент активності чоловіка, може бути проявом неусвідомленого кокетства, гри, мати на меті користь тощо; 3) поширена назва спортивного клубу “Динамо-Київ”) [5].

В “Рекреаціях” трансформованим образом чорта виступає доктор Попель. Адже саме він є посередником між четвіркою молодих письменників і містичним світом. Попель-чорт виступає в антропоморфній формі. Як і більшість нечистої сили, він приваблює до себе людей грошима, яких у нього чимало, з’являється в потрібний момент, щоб допомогти (підвозить Гриця з Юрком до Чортополя), розважити (запрошує Юрка на бал мерців). Він є нейтральним: і не лихим, і не добрим. Для Попеля характерна подвійна ситуативна поведінка, яка властива людям. Але, на відміну від людей, він володіє якимись таємничими, містичними знаннями.

Основний масив похідних від лексеми “чорт” і аналогічних за значенням демономенів — це лайливі слова й вирази: *якого дідька, чорт забирай, на біса, на дідька, де в біса, чорти б його розірвали, дідько з ним, достобіса, чорт забирай, дати по рогах, якогось біса, якогось дідька тощо* [1].

Нечиста сила в повісті приймає зооморфний вигляд, і може з’являтися у вигляді неживих предметів і явищ. Також може представлятися і безтілесною. Приміром, Гриць Штундер, якого лякає фосфоресцентний ліс, де з-під кожного дерева на нього чекають духи померлих партизан.

Така лексика виконує в творі важливу функцію опису мовлення конкретної категорії людей. А саме молодих письменників-націоналістів, для яких перераховані вислови є народним замінником сучасної інвективи. Ця лексика також показує зв’язок з нашими пращурами.

Серед біблійної лексики цікавим є вислів *Бич Божий*, саме таке прізвисько здобув в історії Атілла-гун, який для християн V століття був “бичем Божим”, покаранням за гріхи язичників-римлян, і в західній традиції затвердилося уявлення про нього, як про найстрашнішого ворога європейської цивілізації. Цікавим за будовою є демономен “*потойбіччя*”, який можна віднести до власне української лексики. Утворений злиттям трьох слів по+той+бік, він указує на життя, яке наступить з моменту переходу на інший берег річки Лети, на життя по смерті.

У творі Ю. Андруховича “Рекреації” неперсоніфікованими демононами виступають людські гріховні пристрасті. Причому не лише абстрактні, як бажання тілесної близькості, а й матеріалізовані, такі як горілка і решта алкогольних напоїв. Вони постійно вступають в боротьбу за існування героїв повісті, як це роблять звичайні демони з народних вірувань наших предків. Їх функції складені історично. Вони спокушають, допомагають забутися, і водночас шкодять здоров’ю і духовній рівновазі людини [1]:

— *горілка* — втілення смутку, безнадійності, розкути, покаяння, уособлення розпусти і людського гріха в цілому;

— *жахіття* — виступає як наслідок вживання горілки, приходиться у сні, порушуючи спокій;

— *Розкріпачені Душі, Вільний Сміх, Розкута Поезія, Людське Безсмертя, Світлий Козацький Дух* — уособлення оновлення, неперсоніфіковані демони щастя, вічності людського буття, зв’язку з предками; є наслідком свободи слова і діла;

— *чорні сили зла* — негативні наслідки усіх видів репресій, втілення всесвітнього негативу, були поборені Світлим Козацьким Духом;

— *Дух молодого Ломоносова* — втілення нісенітниць, неправди, згадується чарівником-шахраєм на карнавалі, як щось вигадане;

— *Костомаха* — власне авторський демономен на позначення образу смерті;

— *Перебиранці (Ангели Божі, Цигани, Маври, Козаки, Ведмеді, Спудеї, Чорти, Відьми, Русалки, Пророки, Отці Василіани в чорному, Жиди, Пігмеї, Повії, Улани, Легіонери, Пастушки, Ягнята, Каліки, Божевільні, Прокажені, Паралітики на роздорожжю, убивці, розбишаки, Турки, Індуси, Січові Стрільці, Волоцюги, Кобзарі, Металісти, Самураї, Дармограї, Сердюки, Олійники, Євреї, Негри, Патріції в тогах, Хвойди, Писарі, Брехуни з висолопленими язиками, Дебіли, Козаки-Запорожці, Піхота, Музики, Магометани, Маланки, Діптянки, Блудниці, Гуцули, Троянці, Сармати, Етруски, Гіппі, Сліпці, Трембітарі, Фіндюрки, Святі з картонними німбами, Гетьмани, Ченці, Панки, Клошари, Цьохлі, Трубадури, Різники, Юристи, Хапуги, Пияки, Лікарі, Ледарі, Араби, Кацапи, Опришки, Отці Домінікани в білому, Шльондри, Герої, Пиворізи тощо)* — усі персонажі в маскарадних костюмах; у творі вони виступають як образи в масках, тобто ті, яким є що приховати, без справжнього обличчя, які є втіленням людських вад, бажань, пороків.

Отже, актуалізація фольклорно-міфологічної традиції у повісті Ю. Андруховича “Рекреації” відбувається у творенні власної авторської міфології (міфологічних образів, міфологем, літературних аналогів міфу за рахунок авторської демолексики і модифікованих демономенів), що образно взаємодіє із народною міфологією. У процесі дослідження було виділено такі лексико-семантичні групи демономенів у творі Ю. Андруховича: топонімічні й ономастичні назви, модифіковані лексеми, обрядові назви, власне українські демономени, лайливі слова і вислови, демономени біблійного походження, назви з міфології світу, міжнародна і спільна демонолексика.

Особливу лексико-семантичну групу становлять неперсоніфіковані демономени, які служать для передачі особливостей менталітету сучасних українських письменників, їхніх звичок за рахунок мовлення. Такі номени допомагають розкрити душу героя, показати позитивні і негативні боки його особистого Я, розкрити подвійність людського світосприйняття, вказати на причину страхів, емоцій, переживань; показати причини злетів і падінь свідомості героїв-персонажів, допомогти переосмислити звичайні людські цінності.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі демонолексики інших сучасних письменників-постмодерністів в контексті сучасного лінгвокультурного процесу з виокремленням різнорівневих культурних нашарувань і трансформацій.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Андрухович Ю. Рекреації : [повість] / Юрій Андрухович. — Львів : Піраміда, 2003. — 240 с.
2. Василенко А. Міфологічні номінації: лексико-семантичний аспект / А. Василенко // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. — Ніжин, 2001. — С. 60–64.
3. Давидюк В. Українська міфологічна легенда / В. Ф. Давидюк. — Львів : Світ, 1992. — 176 с.
4. Мифы народов мира. — М., 1980. — Т. 1. — С. 366–367.
5. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / Сергій Плачинда. — Київ : Український письменник, 1993. — 63 с.
6. <http://www.zsu.zp.ua>.

REFERENCES

1. Andrukovych, Yu (2003) *Rekreatsiyi*. Lviv: Piramida [In Ukrainian].
2. Vasylenko, A. (2001) *Mifolohichni nominatsiyi: leksyko-semantychnyy aspekt*. Nizhyn [In Ukrainian].
3. Davydyuk, V. (1992) *Ukrayinska mifolohichna lehenda*. Lviv: Svit [In Ukrainian].
4. *Mify narodov mira* (1980). M. [In Russian].
5. Plachynda, S. (1993) *Slovyk davnyoukrayinskoyi mifologiyi*. Kyiv: Ukrayinskiy pysmennyk [In Ukrainian].
6. <http://www.zsu.zp.ua>.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2018

ИСТОРИЯ РУССКИХ ГЛАГОЛЬНЫХ ФОРМ НА -СЯ В ТРАКТОВКЕ Е. Ф. ШИРОКОРАД

Раскрыты взгляды Е. Ф. Широкоград на историю глагольных образований на -ся в русском литературном языке, определен вклад языковеда в исследование возвратных форм русского глагола. Изучение значительного фактического материала (произведения М. В. Ломоносова и его современников), концепций ряда языковедов позволило Е. Ф. Широкоград прийти к выводам о том, что постфикс -ся выполняет в русском языке формообразовательную и словообразовательную функции и что категория глагольных форм на -ся в русском литературном языке середины XVIII в. может быть охарактеризована как вполне сформировавшаяся.

Ключевые слова: русский литературный язык, глагол, постфикс -ся, формообразовательная и словообразовательная функции, залог.

Розкрито погляди Є. Х. Широкоград на історію дієслівних утворень на -ся в російській літературній мові, визначено внесок мовознавця в дослідження зворотних форм російського дієслова. Вивчення значного фактичного матеріалу (твори М. В. Ломоносова та його сучасників), концепцій ряду мовознавців дозволило Є. Х. Широкоград дійти висновків про те, що постфікс -ся виконує в російській мові формоутворювальну та словоутворювальну функції і що категорія дієслівних форм на -ся в російській літературній мові середини XVIII ст. може бути охарактеризована як цілком сформована.

Ключові слова: російська літературна мова, дієслово, постфікс -ся, формоутворювальна та словоутворювальна функції, стан.

The article is devoted to Ye. F. Shyrokograd's research into the history of verb forms ending in -ся (-sya) in the Russian literary language. The scientist's contribution to the issue of reflexive forms of Russian verbs is revealed. Having studied the considerable empirical material (M. V. Lomonosov's and his contemporaries' works) and concepts of a number of scientists drew Ye. F. Shyrokograd arrived at the conclusion that postfix -ся (-sya) performs in Russian both form-building and word-building functions and that the category of verb forms ending in -ся (-sya) in the Russian literary language of the mid XVIII ct. can be defined as rather formed.

Key words: the Russian literary language, verb, postfix -ся (-sya), form-building and word-building functions, voice of a verb.

Постановка проблеми. 4 июля 2018 г. исполнилось бы 90 лет со дня рождения Ефросинии Фоминичны Широкоград (1928–2010), профессора кафедры русского языка Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина, ученого-лингвиста широкого профиля.

Нам уже приходилось писать о том, что Е. Ф. Широкоград была уникальной личностью. Искреннее бескорыстие, доброжелательность, уважение к личности ученика непостижимым образом сочетались в профессоре Широкоград с требовательностью к студентам, аспирантам, молодым коллегам и бескомпромиссностью в оценке результатов научного труда. И всё это было помножено на добросовестность, необыкновенное трудолюбие, страстную, до самоотречения, любовь к науке и совершенно естественную скромность.

Студентами Е. Ф. Широкоград были ставшие впоследствии известными учеными, докторами и кандидатами наук, преподавателями высшей школы Е. И. Артюх, Л. С. Безкоровайная, В. К. Войнов, В. М. Греченко-Журавская, А. Т. Гулак, А. М. Гүторов, И. Н. Казаков, Т. В. Казакова, В. В. Левитский, Т. К. Монжалей, И. И. Москворкина, А. Я. Опришко, В. П. Педан, И. П. Поборчая, Р. Н. Поддубная, Л. Р. Савченко, А. Б. Селин, И. И. Степанченко, Л. Ф. Тарасов, Л. М. Черняк, В. М. Шевелев и др. Воспоминания о занятиях в студенческом научном семинаре Ефросинии Фоминичны опубликовали К. В. Бондарь [1] и автор этих строк [2].

Под руководством профессора Широкоград защитили кандидатские диссертации Г. Н. Карнаушенко, Л. В. Педченко, К. В. Бондарь, Н. А. Измайлова.

Исследования Е. Ф. Широкоград по русскому и другим славянским языкам всегда вызывали широкий резонанс в лингвистических кругах. Так, ее научные работы высоко оценивали Л. И. Баранникова, В. С. Калашник, В. В. Колесов, Е. С. Отин, К. К. Трофимович, В. Ю. Франчук и другие известные языковеды.

Актуальность обращения к научному наследию Е. Ф. Широкоград не вызывает сомнений.

Анализ последних исследований. Между тем изучено оно недостаточно. Кроме небольших по объему обзорных статей, написанных учениками харьковского профессора, можно отметить брошюру «Ефросинія Хомівна Широкоград — професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: біобібліографічний по-

кажчик” [4]. Брошюру составили Г. Н. Карнаушенко и Ю. Ю. Полякова, вступительную статью написала Г. Н. Карнаушенко (здесь указаны основные вехи жизненного пути Ефросинии Фоминичны), библиографию отредактировала С. Б. Глибицкая; рецензировали библиографический указатель профессор В. С. Калашник и доцент Л. В. Педченко. Это ценное исследование жизненного и творческого пути профессора Е. Ф. Широкоград.

Через год увидела свет наша книга “Лингвисты Украины: Ефросиния Фоминична Широкоград”. В книге предпринята попытка более подробно осветить важнейшие факты биографии Е. Ф. Широкоград: детство, обучение в школе, на филологическом факультете Харьковского университета и в аспирантуре этого вуза (на кафедре русского языка), преподавательскую и научно-исследовательскую работу [3].

К сожалению, научное наследие Е. Ф. Широкоград до настоящего времени остается недостаточно исследованным. Между тем оно значительно как по объему (Е. Ф. Широкоград опубликовала более 120 работ), так и по содержанию, кругу выдвинутых в них положений. Подчеркнем: характерная особенность научного творчества Ефросинии Фоминичны — широта научных интересов [3: 28].

Целью нашей статьи является характеристика взглядов Е. Ф. Широкоград на историю глагольных образований на *-ся* в русском литературном языке, раскрытие вклада языковеда в исследование возвратных форм русского глагола.

Изложение основного материала исследования. “Неустанный научный поиск” — так охарактеризовала научную деятельность Ефросинии Фоминичны Г. Н. Карнаушенко, ученица и биограф Е. Ф. Широкоград [5: 133; 4: 4].

Е. Ф. Широкоград начала свою научно-исследовательскую работу с анализа истории глагольных образований на *-ся* в русском литературном языке. Именно этой теме была посвящена кандидатская диссертация Ефросинии Фоминичны “Глагольные образования на *-ся* в литературном языке середины XVIII века (на материале языка произведений М. В. Ломоносова)” [9; 8].

Выбор в качестве предмета исследования русских глагольных образований на *-ся* был обусловлен тем, что в истории возвратных форм русского глагола оставалось еще много неясного. Обращение же к текстам М. В. Ломоносова связано с тем, что в произведениях

великого русского ученого-энциклопедиста язык середины XVIII в. отразился во всем его многообразии.

Как известно, научная работа предполагает изучение значительного пласта трудов, так или иначе сопряженных с темой. Если же исследование связано с языком того или иного автора, необходимо внимательнейшим образом проанализировать не только его произведения, но и труды современников. Но под каким углом зрения? Ефросинии Фоминичне предстояло раскрыть особенности русских глагольных образований на *-ся* вообще, а для этого следовало изучить литературу вопроса (что предполагало анализ взглядов русских языковедов от М. В. Ломоносова и А. Х. Востокова до В. В. Виноградова и И. П. Мучника), причем решить и сугубо теоретические проблемы (как соотносятся переходность / непереходность и залог, как морфологически выражается категория залога в русском языке, какие залоговые целесообразно выделять в нем и т. п.).

Е. Ф. Широкоград собрала огромный теоретический и практический материал. Нужно было упорядочить и обобщить этот материал, логически последовательно и полно изложить свои идеи. Одаренность молодого исследователя (начало работы над темой датируется 1953 г.), помноженная на любовь к науке и необыкновенное трудолюбие, позволила решить эту сложную задачу.

Работа включает введение, три главы и выводы; к диссертации прилагается “Указатель глагольных форм на *-ся*, употребляющихся в языке М. В. Ломоносова”.

В диссертации Е. Ф. Широкоград проанализированы произведения М. В. Ломоносова, принадлежащие различным стилям и жанрам: стихотворения, научные работы по физике, химии, географии, астрономии, риторике и т. д., рапорты, деловые записки, письма. В исследовании подробно изложена история разработки вопроса о роли постфикса *-ся* в системе глагола, о его функциях и значениях. Изучение значительного фактического материала, концепций таких языковедов, как М. В. Ломоносов, А. Х. Востоков, К. С. Аксаков, Ф. И. Буслаев, А. А. Потебня, Ф. Ф. Фортунатов, А. А. Шахматов, А. М. Пешковский, В. В. Виноградов, Е. С. Истрина и др. позволило Е. Ф. Широкоград прийти к заключению о том, что постфикс *-ся* выполняет в русском языке две основные функции: формообразовательную и словообразовательную [8: 5]. Исследование же текстов

М. В. Ломоносова и его современников привело Е. Ф. Широкоград к глубоко обоснованному выводу: “категория глагольных образований на -ся к середине XVIII века является уже вполне сложившейся” [8: 16]. К этому времени четко определилась роль постфикса (частицы) -ся как словообразовательного и формообразовательного средства, сложились основные типы глагольных форм на -ся, которые выражают грамматические значения “возвратно-среднего залога, непереходности действия, страдательности и безличности действия”, присущие им и в современном русском литературном языке [8: 16].

По материалам диссертации (до ее защиты) были опубликованы две статьи: “Возвратные глаголы взаимного и совместного действия в языке произведений М. В. Ломоносова” [7] и “Страдательные глагольные формы на -ся в языке произведений М. В. Ломоносова” [14].

После защиты диссертации Е. Ф. Широкоград публикует в “Филологических науках” статью, посвященную взглядам М. В. Ломоносова на категорию залога русского глагола [10]; кроме того, Ефросиния Фоминична выступает с докладом “К вопросу о природе страдательных форм в русском языке” на научной конференции филологического факультета Харьковского университета [13]. В дальнейшем Е. Ф. Широкоград еще трижды обращается к глагольным образованиям на -ся, но, с одной стороны, ее начинают интересовать синтаксические аспекты проблемы [11], с другой стороны, исследователь анализирует глагольную категорию залога не только в русском, но и в украинском и белорусском языках [10; 6].

Приведенный материал свидетельствует о значительности вклада Е. Ф. Широкоград в исследование возвратных форм русского глагола.

В круг научных интересов Е. Ф. Широкоград как грамматиста постепенно входят такие части речи, как существительное, прилагательное и местоимение; они рассматриваются в работах Ефросинии Фоминичны в диахроническом аспекте [1: 28, 29].

В лингвоисториографическом анализе этих работ мы видим **перспективы дальнейших исследований.**

ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ

1. Бондарь К. К юбилею учителя. Памяти Е. Ф. Широкоград. *Украинская ассоциация преподавателей русского языка и литературы*. URL: <http://uaupryal.com.ua/k-yubileyu-uchitelya-pamyati-e-f-shirokorad/>

2. Глушенко В. А. Волшебный, чарующий... *Ольшанский О. Е., Глущенко В. А., Маторина Н. М., Ледняк Ю. В. Из жизни слов русского языка* : пособ. для студентов пед. ин-тов и учителей рус. яз. Славянск : СГПИ, 2002. Вып. 5. С. 24–26.
3. Глушенко В. А. Лингвисты Украины : Ефросиния Фоминична Широкоград. Славянск, 2009. 72 с.
4. Ефросинія Хомівна Широкоград — професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : біобібліогр. покажч. / укл. Г. Н. Карнаушенко, Ю. Ю. Полякова ; вст. ст. Г. Н. Карнаушенко ; бібліогр. ред. С. Б. Глибицька. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 18 с.
5. Карнаушенко Г. Ефросинія Хомівна Широкоград : науковець і педагог : (до 70-ліття з дня народження). *Зб. Харк. іст.-філол. т-ва*. Нова сер. Харків, 1998. Т. 7. С. 131–142.
6. Широкоград Є. Х. Вивчення категорії стану російського та українського дієслова у радянському мовознавстві. *Питання літературознавства та мовознавства* : тези доп. та повідомл. респ. наук. конф. (трав. 1967 р.). Харків, 1967. С. 170–172.
7. Широкоград Е. Ф. Возвратные глаголы взаимного и совместного действия в языке произведений М. В. Ломоносова. *Учен. зап. Харк. держ. ун-ту*. Харків, 1958. Т. 99 : Труды филол. ф-ту. С. 135–149.
8. Широкоград Е. Ф. Глагольные образования на -ся в литературном языке середины XVIII века (на материале языка произведений М. В. Ломоносова) : автореф. дис.... канд. филол. наук : 10.02.01 / Харьковский гос. ун-т им. А. М. Горького. Харьков, 1958. 17 с.
9. Широкоград Е. Ф. Глагольные образования на -ся в литературном языке середины XVIII века (на материале языка произведений М. В. Ломоносова) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Харьковский гос. ун-т им. А. М. Горького. Харьков, 1958. 430 с.
10. Широкоград Є. Х. До питання про категорію стану в сучасних східнослов'янських мовах. *Граматичні та стилістичні студії з української та російської мов*. Київ, 1965. С. 90–107.
11. Широкоград Е. Ф. Дополнение при глаголах мысли в современном русском литературном языке. *Вопросы изучения русского языка* : докл. 6-й науч.-метод. конф. Северо-Кавказского зонального объединения кафедр рус. яз. (5–8 июня 1963 г.). Ростов-на-Дону, 1963. С. 144–146.
12. Широкоград Е. Ф. Из грамматического наследия М. В. Ломоносова : (учение о категории глагольного залога). *Науч. докл. высш. шк.* Филол. науки. 1964. № 1. С. 184–187.
13. Широкоград Е. Ф. К вопросу о природе страдательных форм в русском языке. *Вопросы литературоведения и языкознания* : науч. конф. препод. филол. ф-та Харьк. гос. университета : тез. и автореф. докл. (сент. 1965 г.). Харьков, 1965. Вып. 1. С. 105–107.
14. Широкоград Е. Ф. Страдательные глагольные формы на -ся в языке произведений М. В. Ломоносова. *Учен. зап. Харк. держ. ун-ту*. Харків, 1958. Т. 99 : Труды филол. ф-ту. С. 151–166.

REFERENCES

1. Bondar, K. K yubileyu uchitelya. Pamyati E. F. Shirokorad. URL: <http://uapryal.com.ua/k-yubileyu-uchitelya-pamyati-e-f-shirokorad/> [In Russian].
2. Gluschenko, V. A. (2002) Volshebnyy, charuyuschiy...Slavyansk: SGPI, [In Russian].
3. Gluschenko, V. A. (2009) Lingvisty Ukrainy: Efrosyniya Fominichna Shirokorad. Slavyansk [In Russian].
4. Karnaushenko, H. (2008) Efrosyniya Khomivna Shirokorad — professor Kharkivskogo natsionalnoho universitetu imeni V. N. Karazina. Kharkiv: KhNU sm. V. N. Karazina [In Ukrainian].
5. Karnaushenko, H. (1998) Efrosyniya Khomivna Shirokorad: naukovets I pedagog: (do 70-littya z dnya narodzhennya). Kharkiv [In Ukrainian].
6. Shirokorad, E. Kh. (1967) Vychennya kategorii stanu rosiyskogo ta ukrayinskogo diyelova u radyanskomu movoznavsti. Kharkiv [In Ukrainian].
7. Shirokorad, E. F. (1958) Vozvratnyye glagoly vzaimnogo i sovместnogo deystviya v yazike proizvedeniy M. V. Lomonosova. Kharkiv [In Russian].
8. Shirokorad, E. F. (1958) Glagolnyye obrazovaniya na —sya v literaturnom yazike serediny XVIII veka (na materiale yazika proizvedeniy M. V. Lomonosova). Kharkov [In Russian].
9. Shirokorad, E. F. (1958) Glagolnyye obrazovaniya na —sya v literaturnom yazike serediny XVIII veka (na materiale yazika proizvedeniy M. V. Lomonosova). Kharkov [In Russian].
10. Shirokorad, E. Kh. (1965) Do pytannya pro kategoriyu stanu v suchasnykh skhidnoslovnyanskykh movah. Kyiv [In Ukrainian].
11. Shirokorad, E. F. (1963) Dopolneniye pri glagolakh mysli v sovremennom russkom literaturnom yazike. Rostov-na-Donu [In Russian].
12. Shirokorad, E. F. (1964) Iz grammaticheskogo naslediya M. V. Lomonosova. [In Russian].
13. Shirokorad, E. F. (1965) K voprosu o prirode stradatelnykh form v russkom yazike. Kharkov [In Russian].
14. Shirokorad, E. F. (1958) Stradatelniye glagolniye formy na —sya v yazike proizvedeniy M. V. Lomonosova. Kharkiv [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.09.2018

S. P. Gruschko

THE ROLE OF COMMUNICATIVE AND FUNCTIONAL APPROACH IN THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE (Ukrainian — German discourse)

Стаття присвячена дослідженню ролі комунікативно-функціонального підходу у перекладі науково-технічної літератури, коли сам переклад розглядається як інструмент здійснення предметної діяльності комунікантів, представників різних міжмовних груп. У практичному вимірі труднощі перекладу науково-технічних текстів зумовлені особливостями наукового стилю, недостатнім ступенем розуміння терміносистеми тієї чи іншої галузі знань, що ускладнює вибір адекватних перекладацьких рішень. У цьому контексті важливу роль відіграє стратегія перекладу, де домінуючим є комунікативно-функціональний підхід. Переклад імпліцитно включається в структуру комунікації між автором і реципієнтом. Актуальність статті зумовлена потребами дослідження проблем перекладу науково-технічної літератури з урахуванням сучасних реалій міжмовного обміну інформацією.

Ключові слова: комунікативно-функціональний підхід, міжмовна комунікація, переклад, структура.

Статья посвящена исследованию роли коммуникативно-функционального подхода при переводе научно-технической литературы, когда сам перевод рассматривается как инструмент предметной деятельности коммуникантов, представителей разных межъязыковых групп. В практическом аспекте трудности перевода научно-технических текстов обусловлены особенностями научного стиля, недостаточной степенью понимания терминосистемы той или иной области знаний, что усложняет выбор адекватных переводческих решений. В этом контексте важная роль принадлежит стратегии перевода, где доминирует коммуникативно-функциональный подход. Перевод имплицитно включается в структу-

ру коммуникации между автором и реципиентом. Актуальность статьи обусловлена потребностями исследованных проблем перевода научно-технической литературы с учетом современных реалий межъязыкового обмена информацией.

Ключевые слова: коммуникативно-функциональный подход, межъязыковая коммуникация, перевод, структура.

The article investigates the role of communicative-functional approach in the translation of scientific and technical literature, when the translation itself is seen as a tool to accomplish purposeful activity of communicators, representatives of different interlingual groups. In practical terms, the difficulties of translating scientific and technical texts are due to the peculiarities of scientific style, insufficient understanding of the terminology of a particular field of knowledge, which complicates the choice of adequate translation solutions. In this context, an important role is played by the translation strategy, where the communicative-functional approach dominates. The translation is implicitly included in the communication structure between the author and the recipient. The relevance of the article is determined by the necessity of studying the problems of scientific and technical literature translation, taking into account the current realities of interlanguage information exchange.

Key words: communicative-functional approach, interlingual communication, translation, structure

Problem-setting. The interest in the problems of translation in various sectors of the humanities as one of the main means of cross-language communication has become more prominent over the recent years. This aspect of intercultural activity is becoming more and more actual in terms of increasing cooperation between Germany and Ukraine. The current state of the interlanguage communication presupposes scholars' special attention to the problems of scientific and technical translation, which is conditioned by the extremely important role of information the texts of this type have. In practical terms, the difficulties of translating scientific and technical texts are largely due to the peculiarities of the scientific style, the insufficient degree of understanding the terminology in a particular field of knowledge, which complicates the choice of adequate translation means. Translation activities require knowledge of a specific scientific and technical area, the structure of the scientific and technical text, a proper understanding of the relationship between all its elements and the ability to apply adequate translation strategies.

The relevance of the research. The interconnection of spoken communication and translation is a scientific fact. However, the essence of the

processes occurring in the course of the information exchange through interlocutory barriers requires further clarification. The translation of scientific and technical texts is complicated by the uncertainty of terminology, the stylistic specificity of the language of the source (in our case- German language) and the target language, Ukrainian, etc. Without the sufficiently formed professional communication and communication skills, the translator is unable to provide an adequate intercultural dialogue in such an important field as science.

Modern scientific and technological progress greatly affects the formation, character, peculiarities of human life, especially in the professional field. This fact actualizes the problems of scientific and technical translation, the activity of the translator of scientific and technical texts. The relevance of the submitted article is caused by the needs of scientific and technical translation research problems, taking into account the current realities of inter-language information exchange in the conditions of the globalized world.

The purpose of the article is to analyze the role of the communicative and functional approach in the translation of scientific and technical literature, firstly from German to Ukrainian language.

The analysis of publications on translation studies has revealed a fairly successful study of the problems of scientific and technical translation in the native educational field. A. Fedorov's classical definition of the translation is to acquaint the reader (or listener) who has no command of a foreign language with the given text (or the content of oral speech) [4: 10]. In such terms, it does not seem to be appropriate for the today's linguists.

In the studies of V. Karaban, A. Kovalenko, I. Kolesnikova, K. Sukhenko, O. Schweitzer, I. Shevchenko not only the uniqueness of the translation process itself as a type of language mediation in the transmission of information is noted, but also the uniqueness of this process as a communicative act that fully applies to scientific and technical translation. This point of view also dominates in the studies of Western scientists (Jody Byrne, Klaus Schubert), who consider the communicative component as an essential element of scientific and technical translation [5]. J. Byrne believes that the task of a technical translator is not only to translate accurately, but also to create the "communication tools" on the basis of the proper understanding of the principles of instructions elaboration, the audience formation and the process of information assimilation [5: 17]. Thus, the communicative ap-

proach to translation is the leading principle of the modern theory of translation. The translation is implicitly included into the structure of communication between the original author and the recipient of the translation. The translated text is perceived as the original text. V. Komissarov defines the translation as “a type of language mediation,” when there is created a text, communicatively equivalent to the source text, “and its communicative equivalence is manifested in its identification by the recipients of the translation with the source text in functional, substantive and structural aspects. For those who use the translation, it completely replaces the original, being its representation [1: 44–45]. That is, the translator becomes the author of the “new” text. J. Byrne considers the activities of scientific and technical literature translators in general, as authors of “technical prose” who create, edit and culturally adapt the texts of the translation [5: 18].

The main data. In the last decade, the search for new approaches to the study and implementation of the translation has been actualized in the translation learning. V. Sdobnikov singles out, for example, the communicative-functional approach as one of the most effective, allowing to consider the translation itself as a tool for carrying out the subject activity of communicants, representatives of different linguistic groups [2; 3].

The scientist emphasizes that this approach to translation has been updated in connection with the use of the concepts of communication theory in translation theory (source, message, receptor, feedback, coding, decoding processes). This toolkit has been successfully “used” in scientific and technical translation. The solution of the tasks that confront the translator of scientific and technical texts, the search for optimal ways to solve these problems, is possible only if the translation act is considered in the context of a certain communicative situation.

The approach proposed by V. Sdobnikov can be considered not only in the plane of interlingual communication in general, but also when translating scientific and technical texts. Nowadays, the needs of modern society, in which scientific and technical translation plays an increasingly significant role, have served as a powerful incentive for the intensification of scientific research in this important area. Modern conditions of existence of the state, globalization project, issues of cooperation and integration actualize the study of foreign languages and the problems of translation, first of all scientific and technical translation, as the basis of the country’s economic development.

The scientific and technical text fulfills the communicative-information function. It is based on the laws of logical thinking, designed for the intellectual sphere. For texts of this type inherent logical-conceptual, objective essence of facts and phenomena and the system of argumentation serve as the basis of analytics. From the standpoint of the structure and function of the expression scientific and technical texts are constructed as rational-logical structures. Of course, as in this case, a certain translation strategy is being chosen, which is formed as a result of a translation analysis of the communicative situation in the translation process. This situation involves orientation in the material, the formulation of the purpose of translation, forecasting, planning.

Understanding the essence of translation and specific tasks the translator faces, as well as determining the best ways to solve these tasks, is possible only in case the translation activity is considered in the context of a specific communicative situation, in which it acts as a means of ensuring the implementation of the subject activity of the subjects of communication. The translation strategy, which is formed at the stage of translation analysis of the communicative situation and modified by the translator in the process of translation, is a general program of translation activity, including such components as orientation in situations, formulating the translation goal, forecasting and planning. Each translation strategy is implemented through the use of a specific set of translation tactics, formed with regards to the purpose of translation, the type of text being translated and its communicative orientation. Today there is no doubt that the translation is always carried out in a certain communicative situation in the sphere of common interests of multilingual communicants. Within the framework of this communicative situation, communicators solve their own tasks, determined by the specifics of their activities (in our case, scientific and technical). Translation becomes a tool to help carry out certain activities in the scientific or technical fields with their specific objectives and purpose. And the solution of these tasks and the achievement of the goal is ensured by the use of a certain translation strategy, where the communicative-functional approach becomes one of the dominant ones.

It is known that the need for translation is determined by the needs of society (specific people), who in turn carry out their own production or cognitive activities. Scientific and technical translation in this context takes a special place because it contributes to the development of both domestic

scientific base and the development of the country's economy, which is in need of new technologies, approaches and forms. Therefore, the translation serves as an instrument capable of realizing a definite purpose of this activity fulfilling a public function — to provide bilingual communication as much as possible “in the image and likeness of a monolingual” (A. Schweitzer). “The parameters of the communicative situation, including the conditions for carrying out the subject-matter of the initiator / communicants and the nature of the texts they produce determine the purpose of the translation.” (V. Sdobnikov). That is, the translation is always carried out in the interests of a particular person or body and thus must comply with the requirements of the transferee. Therefore, the translation should be performed in accordance with the requirements formulated by L. Latyshev. It should be:

- equivalent to the original text in a communicative and functional respect;
- be as much as possible a semantic-structural analogue of the source text;
- do not contain “compensating” deviations from the original text that go beyond the permissible measure of translation.

Communicative-functional approach is possible only with the activity of an interpreter, carried out within the framework of a specific communicative situation and with certain translation objectives, the result of which performs a certain function.

Conclusions. Thus, the communicative and functional approach to translation is a special attitude both to the practical implementation of translation and to its theoretical study, based on the recognition of certain theoretical propositions and statements about the nature of the translation activity.

REFERENCES AND NOTES

1. Komissarov V. N. Theory of translation (linguistic aspects) / V. N. Komissarov. — Moscow: Higher School, 1990. — 253 p.
2. Sdobnikov V. V. Typology of translation: communicative and functional approach / V. V. Sdobnikov // Bulletin of Nizhny Novgorod State Linguistic University named after Dobrolyubov. Series “Linguistics and Intercultural Communication.” Vol. 10. — Nizhny Novgorod, 2010a. — P. 132–143.
3. Sdobnikov V. V. Communicative effect in bilingual communication: clarification of the concept / V. V. Sdobnikov // Modern Problems of the Private Translation Theory: Bulletin of the Moscow State Linguistic University. Vol. 9 (588). — Moscow: IPK MSLU “Rema”, 2010b. — P. 121–130.
4. Fedorov A. V. Introduction to the theory of translation (Linguistic problems) / A. V. Fedorov. — 2nd ed. — M.: Publishing House of Foreign Literature. — 1958. — 376 p.

5. Byrne J. Are Technical Translators Writing Themselves Out of Existence? / J. Byrne // The Translator as Writer. Portsmouth, University of Portsmouth. 2010. — P. 14–27.
6. Nida E. A. Fascinated by Languages / E. A. Nida. — Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2003. — 157 p.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2018

S. P. Gruschko, T. M. Korolowa, O. V. Popowa

ÜBERSETZUNGHERMENEUTIK ALS METHODOLOGISCHE GRUNDLAGE DER ADÄQUATEN ÜBERSETZUNG WISSENSCHAFTLICHER UND TECHNISCHER TEXTE

The article focuses on the problems of translation in the field of hermeneutics, understood as a methodology in the activity of an interpreter, the doctrine of the interpretation of texts, as a component of the transmission of information in a communicative aspect. The relevance of the study is caused by the special attention of modern linguistics to the under-researched issues of hermeneutics related to the problems of transmission of foreign language text semantics in translation.

Key words: hermeneutics, information, interpretation, text, translation, communication.

У статті акцентується увага на проблемах перекладу у площині досліджень герменевтики, яку розглядаємо як методологію у перекладацькій діяльності, вчення про інтерпретацію текстів, як складову трансляції інформації у комунікативному аспекті. Актуальність проведеного дослідження зумовлена особливою увагою сучасного мовознавства до недостатньо вивчених питань герменевтики, які пов'язані з проблемами передачі семантики іношомовного тексту при перекладі.

Ключові слова: герменевтика, інформація, інтерпретація, текст, переклад, комунікація.

Der Artikel konzentriert sich auf die Probleme der Übersetzung in der Hermeneutikforschung, die als Methodik der Übersetzung, die Lehre von der Textinterpretation, ein Bestandteil der Übermittlung von Informationen unter dem kommunikativen Aspekt betrachtet wird. Die Relevanz der Studie beruht auf der besonderen Aufmerksamkeit der modernen Linguistik auf die unzureichend erforschten Fragen der Hermeneutik im Zusammenhang mit den Problemen der Übertragung der Semantik eines fremdsprachigen Textes bei der Übersetzung.

Schlagwörter: Hermeneutik, Information, Interpretation, Text, Übersetzung, Kommunikation.

Problemstellung. Die Hermeneutik ist eine Lehre / Wissenschaft über die Interpretation von Texten, nach der die Wissensform der Welt Verstehen ist; das Objekt wird nicht an sich, sondern aufgrund seiner Wahrnehmung durch das Subjekt erkannt. Es ist daher klar, dass hermeneutische Praktiken in verschiedenen Wissensgebieten, einschließlich Linguistik und Übersetzungsstudien aktiv eingesetzt werden, wobei Hermeneutik als Wissenschaft mit einem ausgeprägten methodischen Fokus auf der Bedeutung interpretierter Texte als Bestandteil der Informationsübersetzung unter einem kommunikativen Aspekt betrachtet wird. Unter diesem Aspekt ist die Übersetzung von wissenschaftlichen und technischen Texten aufgrund ihrer engen Spezialisierung besonders schwierig.

Wissenschaftliche und technische Übersetzungen erfordern vom Übersetzer neben den professionellen Kenntnissen der beiden Sprachen und der Fähigkeit zum Übersetzen auch ein hohes Maß an Hintergrund- und Fachwissen. Die Anforderungen für die Beachtung der nationalen Besonderheiten des Sprachgebrauchs im wissenschaftlichen und technischen Diskurs verursachen eine Reihe von Schwierigkeiten, die mit der Betrachtung der Übersetzung dieser Texte durch das Prisma der translatorischen Hermeneutik überwunden werden können.

Relevanz der Forschung ist durch die besondere Aufmerksamkeit der modernen Linguistik auf unzureichend untersuchte Fragen der wissenschaftlichen und technischen Übersetzung bedingt, die mit den Problemen der semantischen Übertragung der zu übersetzenden Fremdsprachentexte auf der hermeneutischen Ebene verbunden sind. Diese Methode gilt als Methode der Textuntersuchung, ein wichtiger Bestandteil des kommunikativen Akts der internationalen Informationsaktivitäten, Träger des “inhaltlichen Subtextes” (I. Halperin).

Das Ziel des vorliegenden Artikels ist es, Hermeneutik als methodologische Grundlage für die Adäquatheit in der Übersetzung zu charakterisieren, um die Möglichkeit der Anwendung des hermeneutischen Ansatzes bei der Übersetzung zu identifizieren und die Semantik des Textes angemessen zu vermitteln.

Um das gesetzte Ziel zu erreichen, müssen folgende **Aufgaben** gelöst werden:

1) Analyse der hermeneutischen Ideen von F. Schleiermacher als Grundlage der Methoden zur Untersuchung des Textes und Komponente interkultureller Kommunikation;

2) Probleme der Textsemantik bei Übersetzungsaktivitäten zu identifizieren;

3) Untersuchung der Ideen von R. Stolze über den Zusammenhang zwischen Hermeneutik und Textlinguistik.

Die Analyse der jüngsten Forschung und Publikationen zeigt die Relevanz von Forschungsproblemen der Übersetzung in der Hermeneutik (die Studien von H.-G. Gadamer, M. Heidegger, G. Stainer, R. Stolze et al.). Das Problem der Hermeneutik liegt auch im Blickfeld der inländischen Sprachwissenschaftler, die den Wert der Hermeneutik in der Philologie und Übersetzung untersucht haben — G. Bogin (wissenschaftliche Begründung von Textverständnis als Hauptthema der Hermeneutik), E. Ljapuschkina (literarische Hermeneutik für das Verstehen und Interpretieren des Textes, philologische Interpretationsstrategien). Die Verwendung von Hermeneutik für die Übersetzung wissenschaftlicher und technischer Texte bleibt jedoch von ukrainischen Translationswissenschaftlern außer Acht gelassen.

Zum hermeneutischen Aspekt rechnen Linguisten auch die Frage nach dem Verständnis des Textes der Übersetzung durch den Empfänger, die Interpretation des Ausgangstextes als den Ansatz der Bildung des Übersetzungskonzeptes.

Hauptteil. Die Untersuchung der Beziehung zwischen Übersetzung und Hermeneutik ist eng mit den Problemen der Äquivalenz und Adäquatheit in der Übersetzung verbunden, die als vollständig korrekte und genaue Wiedergabe des Inhalts des Originals und Beibehaltung seiner pragmatischen Komponente in der Zielsprache verstanden werden. Das können ein Äquivalent, eine Entsprechung oder Beschreibung der Texteinheit des Originals sein.

Der direkte Zusammenhang zwischen Übersetzung und Verständnis wird von den Vertretern der interpretativen Übersetzungstheorie betont: Um eine adäquate Übersetzung zu erreichen, muss der Übersetzer den Text zunächst vollständig verstehen und ihn dann mittels der Übersetzungssprache reproduzieren.

Es ist bekannt, dass das Thema des wissenschaftlichen Verständnisses der Textinterpretation im Laufe der Jahrhunderte die existenzielle Bedeutung der Sprache war. Die Ideen der Hermeneutik werden im Zeitalter der Romantik aktualisiert, aber Hermeneutik als wissenschaftliche Disziplin wird nicht von romantischen Theoretikern entwickelt, die erstmals eine ganze Reihe neuer Methoden und Ansätze für das Studium des Textes vorgeschlagen hatten, sondern vom Theologen und Philosophen, Pastor Friedrich Schleiermacher

(1768–1834) in seiner grundlegenden Arbeit “Hermeneutik und Kritik” [4]. F. Schleiermacher betrachtet die Wissenschaft der Textinterpretation als Kunsttheorie und als Basis der Geisteswissenschaften im Allgemeinen. Für den deutschen Denker waren die Begriffe “Verstehen” und “Kommunikation” von größter Bedeutung: 1) Nur im Kommunikationsprozess, einschließlich indirekter Kommunikation, wird durch das Verständnis von Kultur das Wissen über die Welt und Menschen erlangt; 2) Verständnis ist ein wichtiger sozialer Prozess, da das Verstehen intellektueller Produkte oder des Denkens des Einzelnen / Selbstverständnis für das gegenseitige Verständnis innerhalb der Gesellschaft notwendig sind; 3) Verständnis kommt in der geistigen Aktivität zustande, es existiert und wird durch Sprache und Rede verwirklicht; 4) Verständnis ist Teil des Wissensprozesses, der die Beziehungen zwischen Hermeneutik und Dialektik reguliert [4].

Die Ideen des deutschen Denkers bildeten die Grundlage der Hermeneutik als einer der Methoden zur Untersuchung des Textes und als eines Bestandteils der interkulturellen Kommunikation. Auf dieser Ebene ist eines der wichtigsten Probleme der interkulturellen Kommunikation das Problem der Übersetzung und unter diesem Aspekt das Problem des Übersetzungstextes auf der hermeneutischen Ebene. Denn bei der Übersetzung geht es nicht nur um den Übergang von einer Sprache zur anderen, vom Originaltext zur Übersetzungssprache, sondern auch um ein tieferes Verständnis der Bedeutung der Nachricht, die sich nicht nur auf die Sprache und den Text, sondern auch auf den Autor und den Leser bezieht. Eine Übersetzung ist auch ohne Verständnis der Textinterpretation nicht möglich, dies ist der erste Schritt zu einer Übersetzung. In allen Phasen der Übersetzung ist daher der Text in seiner Integrität der Hauptgegenstand der Analyse, die sich auf sein Verständnis, seine Interpretation und mögliche Spezifikation bezieht und den Inhalt des ursprünglichen Textes ergänzt. (“Verstehen wird im Prozess des Verstehens interpretiert” (J. Borjew). In der Endphase wird die Übersetzung des Textes als Gegenstand der Synthese angesehen. Die Probleme der adäquaten Übersetzung beinhalten auch die Übertragung des “Texteffekts” (U. Eco), der ohne eine angemessene Interpretation unmöglich ist. Nach Erkenntnissen der kognitiven Theorie ist der Inhalt des Übersetzungstextes nicht nur ein semantisches und strukturelles Ganzes, sondern auch ein Sprachprodukt der Verbalisierung von Erfahrungen [1].

Einer der ersten Wissenschaftler, der auf den Zusammenhang zwischen Hermeneutik und Textlinguistik hinwies, war R. Stolze. Nach dem Kon-

zept des deutschen Wissenschaftlers kann der Prozess des Verständnisses des Übersetzungstextes nur unter der Voraussetzung der Einheit dieser Phänomene stattfinden, da die Übersetzung eine organische Kombination der hermeneutischen Analyse des gesamten Textes mit einer auf rationalen linguistischen Kriterien beruhenden Systemanalyse beinhaltet [5: 49]. R. Stolze hat überzeugend bewiesen, dass die Theorie der Textübersetzung auf der Idee der Struktur des Textes als Bezeugung der kommunikativen Absicht des Senders beruht, die durch die Sprache vermittelt wird. Das “Ich” des Autors zu verstehen ist keine einmalige Handlung, es wird als Ergebnis unserer Vertiefung in den Text ausgeführt. Dieser Text erweist sich als eine eigenartige sprachliche Gegebenheit. Bei der Analyse des Ausgangstextes muss der Übersetzer den Zweck des Absenders von Informationen herausfinden, und die vom Absender verwendeten Sprachwerkzeuge analysieren und angemessen übertragen.

Das Verständnis des Textes basiert auf der Erkennung seiner Integrität und der obligatorischen Berücksichtigung der pragmatischen Regeln seiner Konstruktion. Dabei ist es wichtig, nicht nur zu bedenken, was im Text erwähnt wird, sondern auch, was der Autor des Textes impliziert, damit die “Wirkung des Textes” vermittelt werden kann. Im Falle der Übersetzung eines literarischen Textes schließt seine Interpretation notwendigerweise sein “Konkretisieren” (der Begriff von R. Ingarden) ein. Daher ist es notwendig, die Präsuppositionen zu verstehen, zu denen nicht nur das gehört, was zuvor gesagt wurde, sondern auch das, was bekannt ist: “Ich”, sein sozialer Status, sein Hintergrundwissen usw. [5: 5–52]. Diese Ansicht wird von I. Halperin geteilt, der in einer speziellen Studie (“Text als Gegenstand der Sprachforschung”) die Rolle des Subtextes in der Übersetzung hervorhebt: Der Subtext existiert neben dem verbalen Ausdruck, ist mit ihm verwandt und wird vom Ersteller des Textes geplant. Die vom Wissenschaftler vorgebrachten Festlegungen zu “inhaltlichen Subtext-Informationen” als einem organischen Teil des semantischen Inhalts des Textes stehen in direktem Zusammenhang mit der Übersetzung [2: 42]. Explizite und implizite Komponenten des Textinhalts werden bei der Übersetzung auf der hermeneutischen Ebene konkretisiert, was die Übertragung der Semantik des fremdsprachigen Textes vereinfacht.

R. Stolze analysiert pragmatische Faktoren und deren Entstehung und zieht eine wichtige Schlussfolgerung für die Übersetzungstheorie über die Multiplizität und “Übersorgung” des semantischen Inhalts des Textes.

Nach Meinung des Wissenschaftlers ist die Bedeutung des Textes nicht auf die Summe der Bedeutungen seiner Bestandteile beschränkt, sondern viel weiter komplex. Bei der Analyse des ursprünglichen Textes als eines überintegrierten Ganzen muss jedoch die semantische Analyse seiner Bestandteile berücksichtigt werden, da der Inhalt des Textes die wiederkehrenden semantischen Merkmale (semantisch verknüpfte Lexeme) offenbart, die die Isotopenebenen des Textes bilden, in denen die vielschichtige Struktur ihrer Bedeutung verwirklicht wird. Durch die Integration einzelner Elemente in den sprachlichen und außersprachlichen Kontext wird “Informationsvermehrung” gebildet, die im Kern der “Übersorgung” der Bedeutung des Textes liegt. Das Erfordernis eines vorrangigen Verständnisses der grundlegenden Bedeutung des Textes ist die konzeptionelle Festlegung der Hermeneutik. Das Erfordernis des vorherigen Verständnisses der grundlegenden Bedeutung des Textes ist die konzeptionelle Position der Hermeneutik. Die Grundregel der Hermeneutik ist, dass der Teil durch das Ganze verständlich wird und das Ganze aus dem Verständnis der Teile ermittelt wird (das Problem des “hermeneutischen Kreises”). Das Problem der Textsemantik stellt also für die Übersetzung auf neue Weise die Frage nach der Bedeutung der einzelnen Lexeme. Diese Bedeutung wird nicht als ein fester Schnitt eines bestimmten Satzes semantischer Merkmale betrachtet (wie beispielsweise bei starren Modellen der Struktursemantik), sondern als “flexibler Satz von Semen und pragmatischen Parametern, deren variable Kombinationen auf die Textebene projiziert werden” [5: 93–104].

Die moderne wissenschaftliche Forschung auf dem Gebiet der Übersetzung legt besonderen Wert auf die Notwendigkeit der Vermittlung der kommunikativen Funktion des Textes als Voraussetzung für die erfolgreiche Umsetzung des Übersetzungsprozesses. Die hermeneutische Methodik, ihre “Technik”, ermöglicht eine genaue, adäquate “kreative” Übersetzung: 1) Zunächst gibt es ein allgemeines Verständnis des Textes, seine Analyse; 2) Gleichzeitig wird das Wesen der Begriffe mit Hilfe der grammatikalischen Interpretation offenbart. 3) Nur mit der begrifflichen “Verknüpfung”, der Einheit der beiden genannten Interpretationen, kann die Übersetzung vollzogen werden; 4) Wenn diese Interpretationen nicht übereinstimmen, ist es notwendig, zurückzugehen, bis der Grund für die Inkonsistenzen grammatikalischer und psychologischer Interpretationen gefunden ist. Die objektive Vergleichsmethode, wenn verschiedene Bedeutungen eines Wortes im jeweiligen Textzusammenhang ermittelt werden,

ist die bevorzugte Methode bei der Übersetzung des Textes. Der hermeneutische Aspekt der Übersetzung besteht also darin, die Übersetzungsschwierigkeiten im Übersetzungsprozess zu überwinden, was eine bestimmte Art des Verständnisses der übersetzten Nachricht / des Texts vorsieht. Den Akt des Verstehens kann man in zwei Stufen unterteilen: 1) das vorläufige Verständnis des Textes, 2) das tatsächliche Verständnis des Textes. In der ersten Phase wird das sprachliche Entschlüsseln des Übersetzungstextes das Wichtigste für den Übersetzer sein: die Suche nach einer sprachbildenden Beziehung mit dem Selbstbewusstsein im Vergleich zu dem Ähnlichen, früher Erlernten; Identifizierung von Referenten, Aufbau und Prüfung von Hypothesen bezüglich versteckter Bedeutungen und semantischer Bindung. Das Verstehen für einen Übersetzer ist eigentlich das Ergebnis dieses Vergleichs. Infolgedessen übt der Übersetzer eine Reihe spezifischer Übersetzungsfähigkeiten aus: die Wahl der sprachlichen Mittel und Ausdrucksweisen in der Übersetzungssprache, das Ersetzen und die Kompensation nicht übersetzbarer Einheiten.

Somit kann der Übersetzungsprozess in der Hermeneutik als ein Prozess bezeichnet werden, bei dem nach der optimalen Lösung gesucht wird, die einem bestimmten Satz von Funktionskriterien entspricht, die verschiedene Variationsformen annehmen können. Die Suche nach der optimalen Lösung selbst erfolgt mit der Methode “Versuch und Irrtum”. Ein Übersetzer fungiert immer als Interpret, und jede Interpretation kann von Missverständnissen und Neuinterpretationen begleitet sein [3].

Die Erforschung philosophischer Konzepte, die auf dem Studium der natürlichen Sprache aufbauen (G. Frege, B. Russell, L. Wittgenstein, E. Cassirer), wissenschaftliche Untersuchungen auf dem Gebiet der modernen kognitiven Psychologie, der Psycholinguistik und der Übersetzungstheorie erlauben es, Sprachmöglichkeiten und Sprachbedingungen aufzuzeigen, die Verständnis als notwendigen Bestandteil des Übersetzungsprozesses bieten: Verständnis des Wortes und seiner Verwendung in bestimmten Situationen; Verständnis des Wortes aus der Perspektive des Hörers / Lesers, der sich in seinen Aktivitäten von diesem Wort leiten lässt; Verstehen des Wortes mit Hilfe eines anderen angrenzenden Wortes, Verstehen des Wortes durch Assoziation mit dem Objekt, mit dem dieses Wort im Nominationsprozess korrespondiert. Im Übersetzungsprozess ist das Verständnis des Übersetzers sowohl auf einzelne Wörter, als auch auf Wortverbindungen und Sätze ausgerichtet.

Zusammenfassung. Der Übersetzer, der den Text wahrnimmt und analysiert, geht davon aus, dass sein Produzent eine sinnvolle Nachricht / Text erstellen wollte. Daher ist es die Aufgabe des Übersetzers, diese Nachricht in der Form zu übermitteln, die es dem Adressaten ermöglicht, sie in der "Ausgabe" des Autors aufzunehmen. Global gesehen hat der Übersetzer die Aufgabe, die mit dem Inhalt und dem verbalen Ausdruck von Informationen im Text verknüpften Merkmale zu erhalten. In den Grenzen jeder einzelnen Aussage muss er sowohl die konzeptuellen Situationen als auch die Denk- und Sprechhandlungen des Autors, die in diesem Text verbalisiert werden, mental rekonstruieren. Da die Übersetzung direkt auf dem Verständnis des Ausgangstextes basiert, kann Hermeneutik als methodologische Grundlage für eine adäquate Übersetzung angesehen werden.

ANMERKUNGEN

1. Белянин В. П. Экспериментальное исследование психолингвистических закономерностей смыслового восприятия текста: дис. ... канд. филол. наук / В. П. Белянин. — М., 1983. — 23 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М.: Наука, 1981. — 324 с.
3. Морковина И. Ю. Влияние лингвистических и экстралингвистических факторов на понимание текста: дис. ... канд. филол. наук / И. Ю. Морковина. — М., 1982. — 23 с.
4. Шлейермахер Ф. Герменевтика / Ф. Шлейермахер; [пер. с нем. А. Л. Вольского]. — СПб.: "Европейский Дом", 2004. — 242 с.
5. Stolze R. The Translator's Approach — Introduction to Translational Hermeneutics. Theory and Examples from Practice. — Berlin: Frank & Timme. — Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/275598737_Stolze_Radegundis_2011_The_Translator's_Approach_Introduction_to_Translational_Hermeneutics_Theory_and_Examples_from_Practice

REFERENCES

1. Beljanin V. P. Jeksperimental'noe issledovanie psiholingvisticheskikh zakonomernostej smyslovogo vosprijatija teksta: dis. ... kand. filol. nauk / V. P. Beljanin. — M., 1983. — 23 s. [in Russian].
2. Gal'perin I. R. Tekst kak ob#ekt lingvisticheskogo issledovanija / I. R. Gal'perin. — M.: Nauka, 1981. — 324 s. [in Russian].
3. Morkovina I. Ju. Vlijanie lingvisticheskikh i jekstralingvisticheskikh faktorov na ponimanie teksta: dis. ... kand. filol. nauk / I. Ju. Morkovina. — M., 1982. — 23 s. [in Russian].
4. Shlejermaher F. Germenevtika / F. Shlejermaher; [per. s nem. A. L. Vol'skogo] — SPb.: "Evropejskij Dom", 2004. — 242 s. [in Russian].

5. Stolze R. The Translator's Approach — Introduction to Translational Hermeneutics. Theory and Examples from Practice. — Berlin: Frank & Timme. — Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/275598737_Stolze_Radegundis_2011_The_Translator's_Approach_Introduction_to_Translational_Hermeneutics_Theory_and_Examples_from_Practice [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.09.2018

I. M. Derik

DISCOURSE TRANSLATION IN CONTEMPORARY LINGUISTIC PARADIGM

The presented article is aimed at elaborating the problem of translating discourse in the contemporary linguistic paradigm. The main objective of the paper consists in investigating discourse as the speech and mental phenomenon studied in accordance with the communicative and translational aspects. The results of the carried-out research have proved that there exist typological peculiarities for each separate type of institutional discourse. The practical value of the research lies in the fact that the outlined regularities permit to justify the truthfulness of the thesis of the existential nature of discourse.

Key words: *discourse, paradigm, phenomenon, immanent features, typological peculiarities, institutional discourse.*

Статья посвящена проблеме перевода дискурса в современной лингвистической парадигме. Цель статьи в изучении дискурса как речевого и ментального феномена в неразрывной связи с коммуникативным и переводческим аспектами. В результате проведенного исследования выявлены типологические особенности каждого отдельного вида институционального дискурса. Практическая ценность полученных результатов в том, что подтверждена экзистенциальная природа дискурса.

Ключевые слова: *дискурс, парадигма, феномен, имманентные характеристики, типологические особенности, институциональный дискурс.*

Статтю присвячено проблемі перекладу дискурсу в сучасній лінгвістичній парадигмі. Мета статті в дослідженні дискурсу як мовленнєвого та ментального феномену в невідривному зв'язку з комунікативним і перекладацьким аспектами. За результатами здійсненого дослідження виявлено типологічні особливості кожного окремого виду інституціонального дискурсу. Практична цінність одержаних результатів у тому, що підтверджено екзистенціальну природу дискурсу.

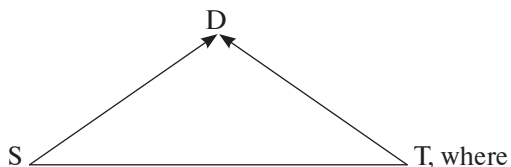
Ключові слова: *дискурс, парадигма, феномен, іманентні характеристики, типологічні особливості, інституціональний дискурс.*

Problem-setting and recent papers survey. The *objective* of the following research is the systematization and unification of the existing approaches to the discourse translation. The theoretical grounding for the ideas supplied was formed on the basis of the fundamental scientific works by E. Benvenist, P. Serio, M. Foucault, G. Lyons, Ch. Fillmore, Teun van Dijk, J. Fisk, A. K. Zholkovskiy, G. Lakoff, N. Chomsky, I. B. Kashkin, Y. Lotman, M. Ilyin, R. Barthes, V. I. Karasik, Yu.S. Stepanov, V. H. Borbot'ko, F. S. Batsevich, Y. Andruhovich, T. Nekriach.

Discourse is widely postulated as a multidisciplinary synergetic term in the field of the Humanities, the subject which either directly or indirectly implies the language functional studies. Therefore it should be treated as an object of interdisciplinary studies, such as theoretical linguistics, computational linguistics, artificial intelligence, psychology, philosophy, logics, sociology, anthropology, ethnology, literary studies, semiotics, historiography, theology, law, pedagogical studies, theory and practice of translation, communicative researches, political studies.

Task-setting. The *urgency* of this paper arises from the need for global synergetic all-sided review of discourse in the humanities in general and in contemporary linguistics in particular. The *object* of the work is discourse viewed as the speech and mental phenomenon. The *subject* is the unique nature of the discourse with its immanent features (coherence, cohesion and intertextuality). The immediate *tasks* of the article have been predetermined by the above-mentioned objective and include respectively: the disclosure of the difference between discourse and text; the elaboration of the discourse studies in both communicative and translational aspects; the outline of the typological features for each separate type of the institutional discourse.

Practical research. The unique nature of the discourse is most prominently presented by the following schematic triangle:

S means Speech socially determined;

T means Text with extralinguistic information:

D means Discourse

The opposition *Text :: Discourse* is viewed in the following aspect: discourse is understood as the text interwoven with life or the text presented dynamically through the prism of certain events. Text is understood as the predominantly abstract and formal construct, discourse is interpreted as different ways of its actualization, viewed in the aspect of cognitive processes and their connection with the extralinguistic factors. The term “discourse” unlike the term “text” is not applied to the texts whose ties with the reality have been irretrievably ruined (e.g. ancient texts).

From the linguistic point of view discourse is often defined as a complex communicative phenomenon which presupposes the impact of extralinguistic factors on its production and perception.

The communicational aspect of the discourse is reflected in the focus on the extralinguistic factors influencing the communicative process both in the sphere of its production and perception. Discourse is widely investigated as the complex communicative unit with its unique structural and semantic features. Its immanent peculiarities include cohesiveness and cohesion, fullness and independence of meaning which are realized linguistically by morphological forms and syntactic links. Inherent of discourse on all its levels is thematic, referential, eventual, temporal and local unity.

Discourse in the translational aspect is understood mainly as the speech practice, i.e. interactive activity of the communicants, the setting and maintenance of the contact, emotional and informational exchange, interaction and two-way influence, the interconnection of the variable communicative strategies and their verbal and non-verbal manifestations. Very important in this connection is the dependence on extralinguistic knowledge, views, intentions and aims of the definite speaker.

The understanding of the discourse as the text plunged in the communicative situation suggests its multidimensional nature. From the psycholinguistic point of view discourse is intriguing because of the possibility of switches from the inner code to the outer verbalization in the processes of speech generation and its interpretation with regards to the social-psychic types of language personalities and the role preferences. The linguostylistic discourse analysis is focused on distinguishing the speech registers, differentiating oral speech from the written one in all the genre varieties, studying functional communication parameters on the basis its units (the characteristics of the functional styles). The structural and linguistic discourse description presupposes its segmentation and is aimed at foregrounding the

textual proper communication peculiarities — the sense and formal discourse coherence, the ways of topic switching, the modal restrictors (hedg-es), the large and small textual blocks, discourse polyphony understood as simultaneous communication on the different levels of the text depth.

Communication is essentially incomplete and inferential — it is impossible to say everything about anything at any point in time. To derive intended meaning from a spoken utterance or text, the hearer or reader needs to enrich or modify semantic representations of linguistic input (literal or prototype meanings) by using inferences based on context. This context, or background, is the space of possibilities that allows us to listen to both what is spoken and what is unspoken; and meaning is created in an active process whereby linguistic form triggers interpretation rather than conveying information. This space of possibilities forming the context of a text or utterance is a subset of the recipient's entire cognitive environment, selected on the basis of relevance. A person's cognitive environment includes information that can be perceived externally, as well as knowledge stored in memory, and information deriving from previous utterances or texts. This latter aspect of the cognitive environment is referred to as intertextuality.

Intertextuality is essentially a mechanism through which a text refers backward (or forward) to previous (or future) texts, by alluding to, adapting, or otherwise invoking meanings expressed in those other texts. In order to retrieve the full range of intended meaning in a given text, readers need to be able to recognise and understand such intertextual references. Failure to do so will result in partial understanding, or incomplete retrieval of the intended meaning of the text concerned. The implications of this for translation are clear, since the potential for failure to recognise intertextual reference between languages and across cultures is likely to be considerably greater than within them, since such recognition requires social knowledge.

Conclusions. The prominent distinctive features of the discourse as the mental and speech phenomenon may be formulated as follows.

- The term “discourse” is close in sense to the concept “text”, but its distinctive feature is dynamic nature unlike the static nature of the text;
- discourse functional interpretation is close to its understanding as a certain communicative act, which presupposes the existence of the two dominant roles — of the speaker (author) and the addressee. However, the discourse distinctive feature is the presence of such important sense constituents as the chronotopes, the topicality and the ritualy;

- there also exists the third perspective of discourse research — the study of the speech communication from the proper textual point of view. This is particularly relevant for the analysis of the deictics and the anaphoric and cataphoric links between the pronouns and the notional words;

- the interdisciplinary nature of the discourse studies is known as discourse analysis;

- discourse is characterized by the metalingual nature but like the lower language units it is guided by certain rules and norms;

- the dominant opposition in discourse classification is the differentiation of the oral and written discourse based on the opposition of the different channels of information distribution — the acoustic and the visual. Despite the fact that the written speech has been considered predominant through the long period of time it is the oral discourse that is the original and fundamental form of language existence, while the written discourse is of secondary nature. Most researchers also outline the mental discourse;

- the prevailing strategies in discourse translation are foreignization, domestication and explication;

- the key issue in adequate discourse translation are the preservation of the semantic invariant and the faithful pragmatics rendering alongside with the accuracy of natural and cultural background presentation;

- the typological discrepancies among the distant languages result in certain translation difficulties and problems which should be dealt with in accordance with the existing practice of the translation transformations techniques.

In the course of the research it has been concluded and experimentally and statistically proved that oral discourse is the predominant and original language form of existence while the written discourse is of secondary nature. It has also been postulated that the pragmatic and the expressive potential of the discourse shouldn't be underestimated especially in the aspect of its relevance in the successful communicative strategies realization. It has been also outlined that each type of the institutional discourse is characterized by its unique etiquette and a certain set of typological linguistic peculiarities which fact proves the relevance of the hypothesis of the existential nature of the discourse.

The *perspectives* of the paper are seen in the further elaboration of the discourse studies on the basis of different typologically distant languages to prove the outlined regularities.

REFERENCES AND NOTES

1. Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса. От психолингвистики к лингвосинергетике / В. Г. Борботько. — М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009. — 288 с.
2. Дерік І. М. Варіативність перекладів як результат відмінностей у мовних картинах світу / І. М. Дерік // *Studia Slawistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa*. — Wydawnictwo KUL, Lublin, 2017. — С. 381–391.
3. Дерік І. М. Типологічні особливості дискурсу Інтернет-повідомлень ділової тематики / І. М. Дерік // *Science and Education a New Dimension. Philology*, III (12), Issue: 60, 2015. — P. 31–35.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград: Перемена. — 2002. — 477 с.
5. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности / Ю. С. Степанов // *Язык и наука конца XX века*. — М.: РАН, 1996. — С. 37–73.
6. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // *The sociolinguistic Reader*. — 1998. — Vol. 2: Gender and Discourse. — P. 367–393.

REFERENCES

1. Borbot'ko V. G. Principy formirovanija diskursa: Ot psiholingvistiki k lingvosinergetike / V. G. Borbot'ko. — М.: Knizhnyj dom “LIBROKOM”, 2009. — 288 p. [in Russian].
2. Derik I. M. Variatyvnist perekladiv yak rezultat vidminnosti u movnykh kartynakh svitu / I. M. Derik // *Studia Slawistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa*. — Wydawnictwo KUL, Lublin, 2017. — P. 381–391. [in Ukrainian].
3. Derik I. M. Typolohichni osoblyvosti dyskursu Internet-povidomlen dilovoi tematyky / I. M. Derik // *Science and Education a New Dimension. Philology*, III (12), Issue: 60, 2015. — P. 31–35. [in Ukrainian].
4. Karasik V. I. Jazykovoij krug: lichnost', koncepty, diskurs / V. I. Karasik. — Volgograd: Peremena. — 2002. — 477 p. [in Russian].
5. Stepanov Ju.S. Al'ternativnyj mir, Diskurs, fakt i princip prichinnosti / Ju.S. Stepanov // *Jazyk i nauka konca 20 veka*. — М.: RAN, 1996. — P. 37–73. [in Russian].
6. Dijk van T. A. Principles of Critical Discourse Analysis / T. A. van Dijk // *The sociolinguistic Reader*. — 1998. — Vol. 2: Gender and Discourse. — P. 367–393. [in English].

Стаття надійшла до редакції 08.10.2018

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ФОЛЬКЛОРНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено всебічному дослідженню фольклорного дискурсу в сучасній мовознавчій науці. Встановлено приналежність фольклорного дискурсу до інституційного (субкультурного) типу дискурсу та визначено складність опису фольклорного дискурсу; з'ясовано процеси, які характеризують фольклорний дискурс.

Ключові слова: фольклорний дискурс, інституційний (субкультурний) тип дискурсу.

Статья посвящена всестороннему исследованию фольклорного дискурса в современном языкознании. Установлена принадлежность фольклорного дискурса к институциональному (субкультурному) типу дискурса и определена сложность описания фольклорного дискурса; выяснены процессы, которые характеризуют фольклорный дискурс.

Ключевые слова: фольклорный дискурс, институциональный (субкультурный) тип дискурса.

The article deals with the all-sided study of the folklore discourse in current linguistics. The relevance of the institutional (subcultural) type of discourse distinctive features for folklore discourse is established and the complexity of the folklore discourse description is defined; the processes that characterize the folklore discourse have been revealed.

Key words: folklore discourse, institutional (subcultural) type of discourse.

Сплеск наукового інтересу до мови, який розглядається в дискурсивній парадигмі, дозволив звернутися до вивчення традиційних феноменів у новому дослідницькому ключі. Одним з подібних феноменів є фольклор, а саме фольклорний дискурс. **Актуальність** теми дослідження пов'язана з необхідністю системного та комплексного опису явища фольклорного дискурсу в сучасній мовознавчій науці у зв'язку з появою нових аспектів його вивчення.

Об’єктом дослідження є поняття “фольклорний дискурс” у сучасному мовознавстві. **Предметом** дослідження є з’ясування питань про визначення, структуру та типологію фольклорного дискурсу в мовознавчій науці.

Метою розвідки є висвітлення існуючих підходів у мовознавстві до визначення фольклорного дискурсу, зокрема його структури в сучасній лінгвістиці.

Завдання полягають у виокремленні основних характеристик фольклорного дискурсу; встановленні приналежності фольклорного дискурсу до певного типу дискурсу; визначенні складності опису фольклорного дискурсу; з’ясуванні процесів, які характеризують фольклорний дискурс.

Дискурсивна перспектива у підході до мови багато в чому зумовила можливість вивчення існуючих мовленнєвих явищ у новому ракурсі, одним з яких є фольклор. Реалізуючись як тип дискурсу, фольклор характеризується як динамічне утворення, яке реагує на зміну соціокультурної ситуації. Фольклорний дискурс постає як колективна комунікативна діяльність особливого типу, що характеризується соціальною цілеспрямованістю і обумовлена позамовними факторами. Продуктом колективної комунікативної діяльності є зв’язний естетично оброблений текст, який відображає особливе світосприйняття фольклорного колективу. Репрезентовані у фольклорному дискурсі розуміння дійсності містять у собі поведінкові стандарти у типових життєвих ситуаціях. Фольклорний дискурс, продовжуючи залишатися актуальною формою культури, пристосовується до нових умов побутування.

У даній роботі фольклорний дискурс розуміється услід за Ю. А. Емер, як “колективна мовленнєва діяльність, обумовлена соціокультурною ситуацією, історичними умовами. Компонентом цієї мовленнєвої діяльності є естетично оброблений традиційний текст, який відповідає суспільним запитам і відображає колективне знання, яке стабілізує соціум” [2: 86–87].

Дискурсивні характеристики, властиві певному жанру, зокрема фольклору, впливають на породження, продукцію тексту в цілому. З одного боку, адресант продукує текст згідно зі своєю мовною картиною світу і комплексом комунікативних і прагматичних інтенцій. З другого, фактор адресата зобов’язує мовця брати до уваги мовний

і комунікативний досвід і пізнавальний потенціал, тобто мовну картину світу.

Основними характеристиками фольклорного дискурсу є:

1. *Орієнтація на традицію* — збереження і вираження національних / субкультурних традицій.

2. *Анонімність* передбачає колективного автора, кожен член цього колективу є носієм традиційних установок і норм.

3. *Варіативність* — стійкість та здатність фольклорного дискурсу до повторення, відтворення, з одного боку, та до пластичності — з іншого.

4. *Усність* — обумовлена соціокультурними обставинами та принциповими установками на особистісну комунікацію [4: 42].

Складність опису фольклорного дискурсу полягає в тому, що він, займаючи особливе місце в житті колективу і людини, будучи складним за своєю природою феноменом, не вписується у розроблені сучасними дослідниками дихотомії: інституційний / персональний; усний / письмовий (писемний) (В. І. Карасик, К. Ф. Седов, І. В. Силантьєв та ін.).

Не всі дискурси можна однозначно віднести до того чи іншого типу, певні дискурси поєднують у собі різні характеристики. В інституційному дискурсі спілкування проходить в певних рамках статусно-рольових відносин і виділяється відносно мети комунікації та з врахуванням учасників спілкування [1: 14]. Так, фольклорний дискурс не може бути розглянутий лише як інституційний або особистісно-орієнтований: “Фольклорний дискурс володіє інституціональною особливістю природи. На відміну від інших інституційних дискурсів, він не представляє комунікацію в межах певного соціального інституту, найважливіші ознаки інституційного дискурсу (мета, характер статусно-орієнтованого спілкування) якісно і кількісно в ньому відрізняються” [2: 76].

Таким чином, фольклорний дискурс характеризується “особливим” типом інституційності. Отже, “особлива” інституційність фольклорного дискурсу пояснюється тим, що фольклорний дискурс виріс з побутового дискурсу, з яким тісно “співпрацює”, обслуговуючи, на відміну від літератури, повсякденні життєві потреби людини. Він ніби завуальовано постійно присутній у побуті, пронизує всі сфери життя, актуалізуючись в певні моменти. Так, прислів’я, приказки, примовки і загадки використовуються в повсякденній мовленнєвій практиці,

одночасно виконуючи і функцію регламентації, апеляції до авторитетного джерела, вираження власного Я, і функцію “прикрашання” мовлення. Складність опису фольклорного дискурсу в його нетиповості — неможливості співвіднесення з уже розробленим параметром інституціональності / неінституціональності. Це пов’язано з тим, що фольклор зароджується в період відсутності як таких сформованих соціальних інститутів, учасники фольклорного дискурсу сприймали саму модель фольклорної комунікації одночасно як колективну і власну, оскільки в архаїчному суспільстві обидві позиції були рівні та особистість не протиставлялася колективу.

На наш погляд, точніше було б говорити про дихотомії “індивідуальний / соціальний” дискурс, всередині останнього виділяючи інституційний і субкультурний різновиди. Запропоноване членування дозволяє описувати субкультурні дискурси, зокрема фольклорний дискурс, як особливі утворення. У фольклорному дискурсі члену колективу пропонується алгоритм поведінки в певних типових ситуаціях, алгоритм переживань певних емоційних станів. Особистість обирає із запропонованих варіантів той, який більше відповідає її ролі, внутрішньому стану в даний момент в тій чи іншій ситуації, висловлюючи через колективні тексти власне світовідчуття і настрої.

При цьому у фольклорному дискурсі транслюються норми і стандарти статусно-рольової поведінки в естетично опрацьованих текстах обмеженої кількості жанрів, які закріплені за типовими комунікативними ситуаціями. Дискурс визначає когнітивні й ціннісні установки, закріплюючи бінарні відносини: норма / ненорма, допустиме / неприпустиме, добро / зло і т. п., пропонує особливе світобачення.

Комунікант у фольклорному дискурсі одночасно постає і як “представник” певної соціальної ролі (характерно для інституційного дискурсу), і як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу (що характерно для особистісно-орієнтованого дискурсу — буттєвого типу).

Однозначно охарактеризувати фольклорний дискурс на підставі типу каналу зв’язку також складно. Традиційно однією з ключових властивостей фольклору вважається його усність. Усний канал зв’язку можна назвати провідним для фольклорного дискурсу. Однак поява нових каналів зв’язку, збільшення міського населення і підвищення загального рівня грамотності сприяли розширенню меж побутуван-

ня фольклору. Фольклорний дискурс може існувати не тільки в усному середовищі, а й у письмовому, і в теле- або інтернет-комунікації. Фольклорний дискурс є складним утворенням, що поєднує в собі риси різних типів дискурсів, що пов'язано з архаїчністю його походження, з одного боку, і здатністю до адаптації в сучасному соціумі — з іншого.

Проте при цьому фольклорний дискурс характеризує художнє осягнення світу, естетичну обумовленість і комунікативну мету, і дискурсивні ролі, і мовленнєві засоби, які спрямовані на досягнення естетичного ефекту. Учасник фольклорного спілкування виступає як співавтор, що створює твір, в якому відбивається колективне світобачення. Він обирає певний жанр, мовленнєві засоби для передачі власного ситуативно-обумовленого стану.

Отже, розвиток фольклорного дискурсу сьогодні характеризують два процеси: 1) дроблення фольклорної інформації, руйнування наративних структур сюжету, колаж замість оповідання, що відповідає особливостям найсучаснішої культури, яка визнає не стільки цінність сюжету, скільки знакову ефективність способу; 2) дроблення самого фольклорного простору на різні фольклорні “підпростори”: шкільний, тюремний, армійський, церковний фольклор і т. ін.

Таким чином, загадка як жанр фольклорного дискурсу є досить багатогранним утворенням. Вбираючи в себе як традиційні, так і власне сучасні тексти, жанр загадки в умовах сучасної дійсності відображає актуальний зміст культури, певним чином пристосовуючись до нових умов побутування.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — М. : ГНОЗИС, 2004. — 389 с.
2. Эмер Ю. А. Миромоделирование в современном песенном фольклоре : когнитивно-дискурсивный анализ : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Ю. А. Эмер. — Томск, 2011. — 457 с.
3. Butler Gary R. Folklore and the Analysis of Folk Discourse: Cultural Connotation and Oral Tradition in Communicative Events / Gary Re Butler // Toronto Working Papers in Linguistics. — Toronto, 1984. — Vol. 5. — P. 32–50.
4. Druzhyina T. A. Folklore Discourse / T. A. Druzhyina // Типологія сучасного дискурсу : Монографія. — К.: Освіта України, 2016. — С. 42–53.

REFERENCES

1. Karasik, V. I. (2004) *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. M.: GNOZIS [In Russian]
2. Emer, Yu. A. (2011) *Miromodelirovanie v sovremennom pesennom folklore: kognitivno-diskursivnyy analiz*. Tomsk [In Russian]
3. Butler Gary R. *Folklore and the Analysis of Folk Discourse: Cultural Connotation and Oral Tradition in Communicative Events* / Gary Re Butler // *Toronto Working Papers in Linguistics*. — Toronto, 1984. — Vol. 5. — P. 32–50.
4. Druzhyna T. A. (2016) *Folklore Discourse* / T. A. Druzhyna // *Typologiya suchasnogo dyskursu: Monografiya*. K.: Osvita Ukrainy [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 13.09.2018

Н. С. Жмаєва, Т. М. Корольова, О. В. Попова

ПЕРЕКЛАД ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ (на матеріалі перекладів з англійської мови німецькою)

У статті розглядається специфіка перекладу англомовного політичного дискурсу німецькою мовою у комунікативно-функціональній та лінгвістичній площинах. Результати дослідження констатують тісну кореляцію між стратегією перекладу та добром відповідних тактик та операцій. Прийоми перекладу зумовлені структурними лінгвістичними розбіжностями у межах мовної пари.

Ключові слова: політичний дискурс, комунікативно-функціональний підхід, стратегія перекладу, тактика, операція.

В статье рассматривается специфика перевода англоязычного политического дискурса на немецкий язык с позиций коммуникативно-функционального и лингвистического подходов. Результаты исследования констатируют наличие тесной корреляции между стратегией перевода и выбором соответствующих тактик и операций. Приемы перевода обусловлены структурными лингвистическими различиями в пределах языковой пары.

Ключевые слова: политический дискурс, коммуникативно-функциональный подход, стратегия перевода, тактика, операция.

The article deals with the specifics of translating English political discourse into German in the communicative-functional and linguistic perspectives. The results of the paper discover strong correlation between the strategy of translation and the choice of corresponding tactics and operations. Translation techniques are caused by structural linguistic differences within the language pair.

Key words: political discourse, communicative-functional approach, strategy of translation, tactic, operation.

Сучасне перекладознавство характеризується зародженням нової наукової парадигми: суто лінгвістичний (текстоцентричний) підхід до розуміння перекладу поступово втрачає свої непохитні позиції. Набирає оберти розуміння перекладу у дискурсивному вимірі, з урахуванням повного спектру комунікативної ситуації, у якій відбувається процес перекладу. Такий комунікативно-функціональний підхід до перекладу відображає реальну перекладацьку діяльність у всій її різноманітності, дозволяє не обмежувати переклад вузьким розумінням цього терміну, при якому перекладений текст повинен відтворювати функцію оригінального тексту, без модифікацій вихідної структури, обсягу і змісту.

Прескриптивний підхід до перекладу призводить до значного розмежування між теорією та практичною перекладацькою діяльністю: він не враховує побажання, потреби замовника або адресата перекладу; в деяких випадках переклад у вузькому розумінні виявляється зовсім не здійсненим внаслідок специфіки комунікативної ситуації. Крім того, далеке від реальності уявлення про переклад як відображення оригіналу засобами мови перекладу. Культурна адаптація реклами, створення нового перекладеного тексту на основі оригіналу з урахуванням соціальних характеристик цільової аудиторії — частотні види сучасної перекладацької діяльності, які не вписуються в вузькі рамки нормативного розуміння перекладу.

Слід зазначити, що абсолютне панування прескриптивного підходу протягом тривалого часу є цілком закономірним: зародившись у лоні порівняльної лінгвістики, перекладознавство, в першу чергу, було орієнтовано на пошук симетрії між окремими мовними системами та їхніми структурами. Мовні системи розбивалися на еквіваленти в межах мовної пари та протиставлялися одна одній. На підставі такого протиставлення здійснювався пошук способів подолання структурних відмінностей між окремими мовами.

Перекладознавству знадобилося чимало часу, щоб вийти за жорсткі рамки еквівалентності, які блокували розвиток перекладознавства, сприяючи розриву між теорією та практикою перекладу, та визнати факт мовної асиметрії, значущість культурного компоненту у перекладознавському вимірі, змиритися з ідеєю про можливість зміни функції вихідного тексту, залучити до поля зору соціокультурні і соціосеміотичні чинники, що впливають на процес та результат перекладу.

Сучасне тлумачення перекладу “особливий вид міжкультурної та транскультурної комунікації, конвенціоналізована, міжмовна і опосередкована взаємодія” [1: 28] — підкреслює посередницький характер перекладацької діяльності, при цьому відсутня прескриптивна установка, яким чином повинна відбуватися конкретна реалізація перекладу — вид реалізації перекладу визначається конвенціями відповідно до культурної та тимчасової специфіки.

Сутність комунікативно-функціонального підходу полягає у вивченні перекладу у рамках тієї ситуації, в якій здійснюється переклад, виступаючи в якості засобу задоволення потреб комунікантів (перш за все, одержувачів перекладу) і ініціаторів перекладу. При такому розумінні суті перекладацької діяльності основним орієнтиром для перекладача постає мета перекладу, усвідомлення якої дозволяє обрати стратегію перекладу, що відповідає специфіці і параметрам комунікативної ситуації.

Проте, на наш погляд, не можна відкидати і лінгвістичний аспект перекладу, який висвітлює технологічні процеси перекладу у межах обраної стратегії.

У рамках комунікативного підходу до перекладу під стратегією перекладу (стратегією здійснення перекладацької діяльності) розуміємо програму здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу відповідно до мети перекладу [1; 2].

Стратегія перекладу реалізується за допомогою тактик (перекладацьких дій, використовуваних для вирішення певної задачі з урахуванням обраної стратегії перекладу), тактики — за допомогою перекладацьких операцій (застосування прийомів перекладу і пошуку перекладацьких відповідностей). Прийоми (перекладацькі операції), пов’язані з відмінностями в структурах двох мов як засобів реалізації певних тактик перекладу, розглядаємо окремо.

Актуальність роботи визначається недостатньою вивченістю специфіки перекладу політичного дискурсу у рамках комунікативно-функціонального підходу до перекладу.

Мета праці полягає у встановленні тактик та операцій перекладу політичного дискурсу.

Об’єктом дослідження слугував англomовний політичний дискурс та його писемний переклад. З метою встановлення особливостей пе-

рекладу було сформовано корпус матеріалу дослідження: англомовна доповідь Генерального секретаря ООН за 2018 рік та його писемний переклад німецькою мовою (загальний обсяг корпусу дослідження складає 160 умовних аркушів). Предметом дослідження слугували тактики й операції перекладу, актуалізовані у текстах перекладу.

Лінгвістичний аналіз вихідних текстів політичного дискурсу, який передувє зіставному аналізу вихідних текстів та текстів перекладу, спрямований на визначення комунікативних особливостей, специфіки лінгвістичного оформлення текстів досліджуваного типу дискурсу.

Ієрархія комунікативних функцій досліджуваних текстів може бути представлена таким чином: фактуальна, емоціональна та оперативна види інформації.

Фактуальна інформація є найрепрезентативнішою в аналізованому матеріалі, вона представлена, перш за все, суспільно-політичною лексикою на фоні письмової літературної норми, яка слугує єдиним фоном висловлювання:

Since 2000, the global number of international migrants has increased by 49 per cent to reach 258 million in 2017 (see figure 1). The share of international migrants in the total population has grown too: international migrants now comprise 3.4 per cent of the global population, compared to 2.8 per cent in the year 2000.

Broadening human rights protection and contributing to the enhancement of democratic space and development.

До носіїв фактуальної інформації належать також назви міжнародних установ, країн, дати, кількісні показники:

United Nations, the UN Human Rights Council, the Office for Disarmament Affairs the Central Emergency Response Fund, the Disarmament Commission; Chile, Germany, Malaysia, Thailand, the United Republic of Tanzania.

... provided life-saving aid and protection to 700,000 Rohingya refugees.

The Central Emergency Response Fund reached a record income of \$513 million in 2017, of which \$418.2 million enabled urgent...

Варто зазначити, що доповідь не позбавлена суб'єктивності та емоційності. Оповідання ведеться від першої особи (однини або множини), активно використовується емоційно-оцінна лексика з семантикою позитивної оцінки, вживаються прикметники та прислівники у вищому та найвищому ступенях порівняння:

The operational strategies and initiatives I have set in motion during this first phase of my tenure aim to set the stage for a more effective Organization in the months ahead and the longer term, even as we continue to carry out essential daily life-saving humanitarian assistance. I remain committed to working with Member States to achieve the comprehensive aspirations laid out in the Sustainable Development Goals and to uphold the values embedded in the Charter.

In April 2018, we developed the first African Union-United Nations Framework on Human Rights and policies on conduct and discipline relating to sexual exploitation and abuse for African Union peace support operations.

The voluntary national reviews presented at the high-level forum are a powerful way for countries to exchange lessons and experiences in implementing the Goals.

Що стосується оперативної інформації, слід зазначити її експліцитний характер за рахунок використання модальних дієслів, проте частотність їх вживання є досить помірною:

Prevention must remain a high priority.

The United Nations will need to continue to innovate and adapt to changing challenges.

We urgently need to step up our efforts to implement the SDGs.

We need to take concerted action to address countries' vulnerability to climate change to ensure no one is left behind.

Лінгвістичний аналіз стилістичних засобів синтаксичного рівня аналізованого матеріалу констатує абсолютне превалювання повних, розповсюджених речень, наявність складного синтаксису із різноманітними типами зв'язку, у тому числі з багаточленними підрядними конструкціями, що забезпечують логічні зв'язки між об'єктами, фактами, подіями:

The goal of Headquarters peace and security pillar reform is to make its undertakings more coherent, nimble and effective through a “whole-of-pillar” approach that prioritizes prevention and sustaining peace.

Others, such as the computer-assisted translation tool eLuna, facilitate the work of conference services, while the electronic fuel management system supports our field missions.

Особливістю аналізованого політичного дискурсу слід зазначити відсутність культурно зумовлених слів у вихідних текстах, які за звичай створюють складності при перекладі, так як виникає необ-

хідність в їх відтворенні в іншокультурному середовищі та потребує адаптації до культурно-когнітивних особливостей іншомовної цільової аудиторії.

Зіставний аналіз перекладів англomовного виступу політичного дискурсу німецькою мовою дозволяє констатувати застосування стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу, яка передбачає відтворення комунікативної функції вихідного повідомлення, реалізацію комунікативної інтенції автора оригіналу у формі створення тексту мовою перекладу.

Визначальним компонентом відтворення політичного дискурсу у перекладі постає саме його прагматичне значення — проінформувати реципієнта щодо об'єктивних фактів та налаштувати на певне сприйняття дійсності.

Основним засобом реалізації зазначеної мети слугує фактуальна інформація, яка, як підтверджують дані лінгвістичного аналізу, складає той базис, на якому ґрунтуються інші види представленої в аналізованому дискурсі інформації — емоційна та оперативна.

У якості тактики реалізації зазначеної стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу застосовано тактику передачі релевантної інформації. Абсолютним пріоритетом у політичному дискурсі користуються компоненти, що є носіями фактуальної інформації, саме вони постають інваріантними компонентами змісту та відтворюються у повному обсязі.

До найважливіших засобів, які використані при перекладі, відносяться відтворення нейтральної лексики, суспільно-політичної лексики, назв міжнародних установ, країн, дат, кількісних показників, що відповідають за передачу фактуальної інформації. Конкретними реалізаціями тактики відтворення релевантної інформації слугує використання міжмовних відповідностей (еквівалентів або варіантних відповідностей, що є контекстно зумовленими):

Given the cross-border nature of security threats such as transnational crime and drug trafficking, regional, national and subnational approaches are all essential to the United Nations engagements in much of Africa.

Aufgrund des grenzüberschreitenden Charakters von Sicherheitsbedrohungen wie grenzüberschreitender Kriminalität und Drogenhandel sind für die Aktivitäten der Vereinten Nationen in weiten Teilen Afrikas sowohl regionale als auch nationale und subnationale Ansätze unabdingbar.

With regard to financing of the agenda, 36 per cent of Peacebuilding Fund support went to programmes intended to further gender equality, surpassing the 15 per cent minimum called for by the Secretary-General in 2009.

Was die Finanzierung der Agenda betrifft, so flossen 36 Prozent der Mittel aus dem Friedenskonsolidierungsfonds in Programme zur Förderung der Geschlechtergleichstellung und damit mehr als das vom Generalsekretär 2009 geforderte Minimum von 15 Prozent.

Застосовані під час перекладу граматичні прийоми перекладу (перестановки, граматичні заміни) зумовлені структурними відмінностями між вихідною мовою та мовою перекладу.

Емоційно-оцінна лексика з семантикою позитивної оцінки, лексичні одиниці, що маніфестують вищий і найвищий ступені порівняння прикметників і прислівників, відтворюються в мові перекладу еквівалентами або варіантними відповідниками:

The goal of the new framework is to further accelerate the implementation of the sustainable development agenda in Africa, one of my highest priorities. It envisions stronger coordination between the two organizations to ensure that both Agendas are mainstreamed into national planning frameworks and contribute to people-centred and environmentally sustainable structural transformation in Africa.

Ziel des neuen Rahmens ist es, die Agenda zugunsten einer nachhaltigen Entwicklung in Afrika noch rascher voranzubringen — dies zählt zu meinen obersten Prioritäten. Der Rahmen sieht eine stärkere Abstimmung zwischen den beiden Organisationen vor, um sicherzustellen, dass beide Agenden durchgängig in die nationalen Planungsrahmen einbezogen werden und zu einem umweltverträglichen Strukturwandel in Afrika beitragen, der die Menschen in den Mittelpunkt stellt.

Наказовий стан дієслів, що є носієм оперативної інформації, відтворюється у мові перекладу граматичними відповідниками із супутніми структурно зумовленими перестановками та граматичними замінами:

Peace must be homegrown, but it can be effectively bolstered through strategic international support

Frieden muss im Land erreicht werden, kann jedoch durch strategische internationale Unterstützung gefördert werden.

For its part, the Secretariat must better fulfil its responsibilities to peacekeeping stakeholders and to peacekeepers in the field.

Das Sekretariat muss seinerseits seinen Verantwortlichkeiten gegenüber den an der Friedenssicherung beteiligten Parteien und den Friedenssicherungskräften im Feld besser nachkommen.

Тактика коректного оформлення інформації (відповідно до нормативних вимог мови перекладу) у межах аналізованого матеріалу реалізується шляхом здійснення перестановки та заміни:

...with damages conservatively estimated at \$229 billion...

...mit Schäden, die sich vorsichtigen Schätzungen zufolge auf 229 Milliarden USDollar belaufen...

...helped create conditions for the return of 250,000 refugees...

...Hilfe bei der Schaffung der Voraussetzungen für die Rückkehr von 250.000 Flüchtlingen...

...in pledges of €414 million...

...in Höhe von 414 Millionen Euro...

Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту реалізується шляхом застосування міжмовних і перекладацьких відповідностей. Застосовані під час перекладу граматичні прийоми перекладу (перестановки членів речення, граматичні заміни) зумовлені структурними відмінностями між вихідною мовою та мовою перекладу.

As I reflect on the work of the Organization since I took office almost two years ago, I have seen yet again that one of the most valuable assets of the United Nations is its capacity to operate as a convener of people, a proponent of ideas, a catalyst for action and a driver of solutions. As today's problems grow ever more global, multilateralism is more important than ever.

Wenn ich auf die Tätigkeit der Vereinten Nationen in den beinahe zwei Jahren seit meinem Amtsantritt zurückblicke, wird mir erneut bewusst, dass eine ihrer größten Stärken in der Fähigkeit liegt, Menschen zusammenzuführen, für Ideen einzutreten, Handlungsanstöße zu geben und Lösungen voranzutreiben. Da die Probleme heute zunehmend globaler Natur sind, ist der Multilateralismus wichtiger denn je zuvor.

Тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту здійснюється шляхом уподібнення структурних компонентів тексту перекладу структурним одиницям вихідного тексту. Оригінал та його переклади складаються зі вступу, основної частини з підрозділами, висновків.

Результати дослідження свідчать про наявність тісної кореляції між стратегією перекладу та добром відповідних тактик перекладу

та операцій у їх межах. Прийоми перекладу (у розумінні авторів) викликані структурними розбіжностями у межах мовної пари.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у долученні до корпусу експериментального матеріалу дослідження сучасних перекладів політичних діячів минулого, які не передбачають повного відтворення комунікативного ефекту вихідного повідомлення, перекладів політичних діячів сучасності, які здійснюються з метою спотворення комунікативної функції вихідного повідомлення, що відповідає перекладацькій стратегії терціарного перекладу, та аналізу застосованих перекладацьких тактик та операцій у рамках зазначеної перекладацької стратегії.

Доцільним також вважаємо, за умов наявності відповідного матеріалу, аналіз перекладів політичного дискурсу, здійснених у рамках стратегії переадресації вихідного повідомлення адресатам, які відрізняються від одержувачів оригінального повідомлення соціальними характеристиками.

Крім того, маємо на меті встановлення кореляції між стратегією перекладу та видом здійснюваного перекладу.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Прунч Э. Пути развития западного переводоведения: от языковой асимметрии к политической / Э. Прунч. — Москва: Р. Валент, 2015. — 512 с.
2. Сдобников В. В. Коммуникативная ситуация как основа выбора стратегии перевода : автореф. дис. ... доктора филологических наук : спец. 10.02.20 “сравнительно-историческое и сопоставительное языкознание” / Сдобников Вадим Витальевич. — М.: Московский гос. лингвист. ун-т, 2015. — 48 с.
3. Корольова Т. М. Стратегії, тактики та операції перекладу / Т. М. Корольова, Н. С. Жмаєва // Proceedings of XX International scientific conference “Practical Applications of Research Findings”. — Morrisville: Lulu Press, 2018. — P. 60–63.

REFERENCES

1. Prunch, E. (2015) Puti razvitiya zapadnogo perevodovedeniya: ot yazykovoy asimmetrii k politicheskoy. M.: R. Valent [In Russian].
2. Sdobnikov, V. V. (2015) Kommunikativnaya situatsiya kak osnova vybora strategii perevoda. Moskovskiy gos. lingvist. un-t [In Russian].
3. Korolyova, T. M., Zhmayeva, N. S. (2018) Strategiyi, taktiky ta operatsiyi perekladu. Proceedings of XX International scientific conference “Practical Applications of Research Findings”. — Morrisville, Lulu Press [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01. 10.2018

О. Ю. Зосімова, О. В. Александрова

ТИПОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

У статті аналізуються особливості перекладацьких операцій, використовуваних при перекладі китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами, розглядаються спільні та конкретномовні типологічні особливості перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами.

Ключові слова: науково-технічна література, перекладацькі операції, спільні та конкретномовні особливості перекладу.

В статье анализируются особенности переводческих операций, используемых при переводе китайских научно-технических текстов на украинский и английский языки, рассматриваются общие и конкретноразговорные типологические особенности перевода китайских научно-технических текстов на украинский и английский языки.

Ключевые слова: научно-техническая литература, переводческие операции, общие и конкретноразговорные особенности перевода.

This article presents the research of translation operations used when translating Chinese scientific and technical texts into Ukrainian and English. General and specific language typological features of presented Chinese scientific and technical texts in Ukrainian and English are discussed.

Key words: scientific and technical literature, translation operations, general and specific translation features.

Міжкультурна комунікація, обмін інформацією, співробітництво між різними державами, розширення світових контактів, розвиток міжнародних економічних зв'язків — все це є основними характеристиками розвитку сьогоденності. Темпи розвитку науки і техні-

ки в сучасному процесі глобалізації підвищуються з кожним днем, об'єднуючи вчених усього світу в наукових і технічних міжнародних проектах. Активна участь України в різних сферах діяльності на міжнародному рівні стала причиною вивчення науково-технічного стилю літератури, без якого інтернаціональне спілкування на рівні сучасної технічної та наукової інформаційної сфери неможливе. На сьогоднішній день одним з лідерів світового ринку є Китай, тому проблеми перекладу та особливості китайськомовних текстів є досить значними.

Основні характеристики науково-технічного перекладу в своїх працях досліджували такі вчені, як О. С. Ахманова, Л. С. Бархударов, Л. І. Борисова, В. С. Виноградов, І. С. Алексєєва, В. Н. Комісаров, В. М. Лейчик, Р. К. Міньяр-Белоручев, А. Паршин, Л. Л. Нелюбін, Я. І. Рецкер, А. В. Суперанська, А. Д. Швейцер. Окремі особливості китайських науково-технічних текстів та їх перекладу розглядають І. В. Кочергін, В. І. Горелов. Особливості китайської лексики і граматики представлені в дослідженнях А. Л. Семенас і В. Ф. Щічко, В. І. Горелова.

Актуальність цієї роботи обумовлена необхідністю вивчення особливостей перекладу китайськомовних науково-технічних текстів у зв'язку з високими темпами розвитку науки і прискоренням обміну інформацією в галузі новітніх досягнень науки і техніки серед фахівців та вчених різних країн, особливо між Китаєм та Україною.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей перекладу китайськомовних науково-технічних текстів англійською та українською мовами.

Реалізації мети дослідження сприяє вирішення наступних **завдань**:

1. проаналізувати ключові спільні характеристики китайськомовних, англійськомовних та україномовних науково-технічних текстів;
2. визначити прийоми і операції перекладу текстів науково-технічної літератури;
3. виявити основні труднощі і проблеми, що виникають в процесі перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами і сформулювати способи їх подолання;
4. визначити спільні та конкретномовні особливості перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами.

Матеріалом дослідження є китайськомовні науково-технічні тексти та їх переклади українською та англійською мовами, взяті з мережі Інтернет. Загалом 30 сторінок оригіналу та 36 сторінок перекладу кожною мовою.

Новизна дослідження полягає в розгляді та систематизації основних перекладацьких операцій при перекладі китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами, які на сьогоднішній день є малодослідженими.

Переклад наукової і технічної літератури є особливою дисципліною, що виникла на стику лінгвістики, з одного боку, і науки і техніки, з другого. Тому цей тип перекладу слід розглядати як з мовознавчих, так і з наукових і технічних позицій. Науково-технічний переклад являє собою складну діяльність, що орієнтована на групового адресата [11: 4], представників професійної групи з певними екстралінгвістичними знаннями і включає в себе передачу інформації, вимагаючи експертних лінгвістичних та спеціалізованих знань з предметної галузі знань, дослідження і розуміння складних концепцій, подачі їх аудиторії.

Проведене дослідження надало можливість дійти до певних висновків щодо перекладу китайськомовної науково-технічної літератури українською та англійською. Китайська мова як мова ізольованого типу, українська мова як синтетична, і англійська мова як аналітична відрізняються одна від одної формально-структурними характеристиками, які зумовлюють типологічно значущі відмінності, являють собою одну з головних причин відсутності повної еквівалентності при перекладі і використання перекладацьких операцій.

Спільними синтаксичними особливостями для неблизькоспоріднених мов, китайської та англійської є “жорстка”, стала структура речення; особливий порядок розташування складових частин, “підмет — присудок — додаток”, де присудок не може передувати підмету, а додаток йде після присудка. До того ж, для китайської мови така схема характерна для всіх типів речень, у тому числі і питальних; неможливі жодні варіації у порядку слів речення, адже від нього залежить граматичне значення слова. Якщо порядок слів порушений, сенс речення може спотворитися: 我的任务列出了您的自定义任务。(我的任务 — підмет, 列出了 — присудок, 您的自定义任务 — додатки), в англійській мові: It reduces the size and speeds up the processing. (It — підмет, reduces, speeds up — присудок, the size, the processing —

додатки). В українській порядок розташування складових частин речення є вільним, навіть у науково-технічній літературі, що є конкретномовною особливістю мови.

З точки зору лексичних особливостей тексти китайської, української та англійської мов містять велику кількість термінології, загальноживаних слів та спеціальної лексики: складноскорочених слів, професіоналізмів, інтернаціоналізмів, неологізмів. Проте існує певна розбіжність обсягів понять, різна конотативна співвіднесеність лексичних одиниць, полісемантичність термінів, а також різна частотність вживання тих чи інших мовних одиниць для передачі одних і тих самих відносин.

Серед головних конкретномовних особливостей китайської можна виділити ієрогліфічність. Ієрогліфіка — унікальна мовна система, яка закріплюється звуковим, візуальним, семантичним та символічним вираженням. З ієрогліфічною системою, перш за все, пов'язаний адекватний пошук мовних одиниць, їх інтерпретація та розуміння інформації у тексті. Відмінності між двома ієрогліфами можуть бути зовсім незначними, проте вони матимуть різну конотацію. Наприклад, “滯付 zhìfù — затримувати виплати; 滯伏 zhìfù — застійний, консервативний”.

До особливостей конкретно китайської мови, на відміну від української чи англійської, можна також віднести лаконічність вживання ієрогліфів зі збереженням значення, наприклад: “搜狗 — (повний варіант 搜狗汉字处理软件) — програма для набору ієрогліфів Sougou; 笔记本 — (повний варіант 笔记本电脑) — ноутбук”. Паралельно з лаконічністю ще однією конкретномовною ознакою китайської мови є редуплікація, тобто повторення частин ієрогліфів, що додає додаткового значення та вживання повторюваних слів-синонімів, що, у свою чергу, формує семантичну надлишковість.

До конкретномовних особливостей китайської мови можна віднести також передачу морфологічного та граматичного значення: відсутність морфологічних показників роду, числа і відмінка іменників; роду, числа і відмінювання у дієслів та прикметників; незмінність і здатність утворювати форми модальних дієслів, а також широкє їх використання. Це призводить до неможливості утворення будь-яких, крім граматичних, відносин між словами. Таким чином, морфологічні зміни та граматичне значення виражається за допомогою прийменників, сполучників, допоміжних дієслів та інших службових

слів, а також за допомогою порядку слів, що не властиве для української та англійської мов.

Спільною граматичною особливістю неблизькоспоріднених мов китайської, української та англійської є вживання у науково-технічних текстах форм теперішнього і минулого часу дієслів, а також форм, що мають позачасове значення. Наприклад, “结果, 需要, 列出了; allows, covers, don't have to fix; виконується, перелічені, з'явилася можливість”.

Для української та англійської мов характерним є використання розвинутої системи сполучникового зв'язку. У китайській мові, навпаки, існують лише вступні слова і словосполучення, які не відповідають членам речення, не є сполучниковими словами, а є вставними компонентами, що додають висловлюванню визначеності, чіткості і використовуються для логічного виділення важливої інформації: “除了... 以外 — за винятком; 包括... 在内 — включаючи [5: 137].

Також одним з головних завдань дослідження було виявлення основних конкретно-мовних та спільних засобів відтворення мовних особливостей під час перекладу китайськомовних науково-технічних текстів українською та англійською мовами.

Зважаючи на це на основі 200 вихідних одиниць та їх перекладів, вибраних із матеріалу дослідження, нами був проведений аналіз на лексичному та лексико-граматичному рівнях. Результати відображені у діаграмах (рис. 1, 2).

Основними типологічно спільними для неблизькоспоріднених мов, англійської та української, засобами відтворення лінгвістичних особливостей тексту оригіналу, що під час перекладу використовувалися у більшості випадків, є операції опущення (українська мова 19 %, англійська мова 14,5 %), пошуку відповідника (українська 14 %, англійська 15 %) та конкретизації (українська 13,5 %, англійська 12,5 %). Використання операції пошуку відповідника пояснюється великою кількістю термінів у науково-технічних текстах різних мов.

Операція опущення використовувалася найбільше у випадках повторів, що є характерним для китайської мови, а також для створення “компресії” тексту у випадках семантичної надлишковості. Наприклад, речення “使用牙线清洁牙齿” перекладається “Використовуйте стоматологічну нитку для чищення зубів”. У перекладі використано операцію опущення, адже можна висловити цю саму фразу за рахунок меншої кількості слів — “Flossing”, “Чищення ниткою-флосом”.

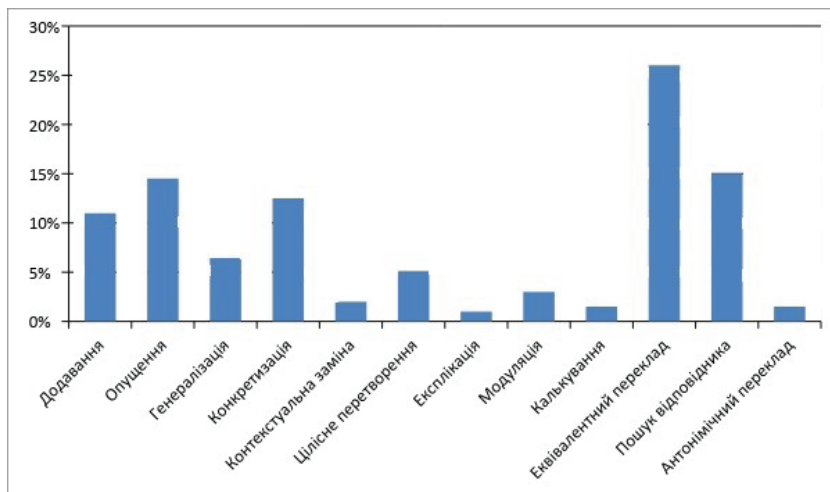

Рис. 1. Процентна характеристика використання операцій при перекладі українською мовою

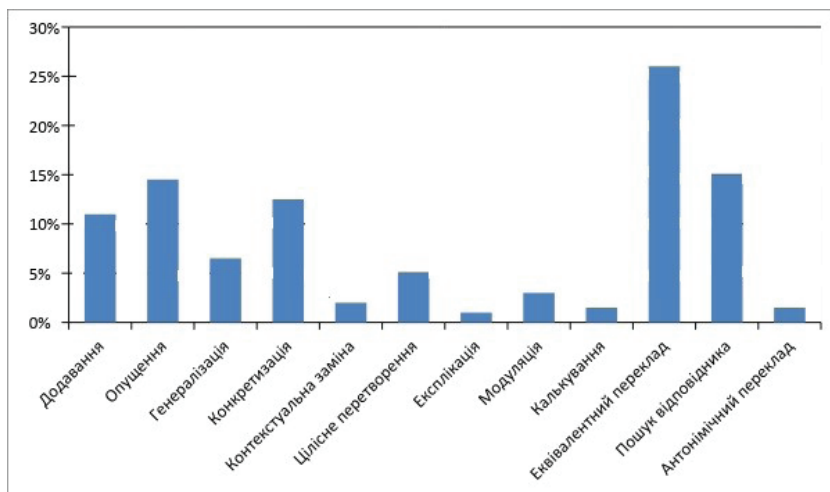

Рис. 2. Процентна характеристика використання операцій при перекладі англійською мовою

Конкретизація була застосована для перекладу багатозначних термінів та слів спеціальної лексики, слів, які не мають повної відповідності у мовах перекладу, а також для перекладу слів та словосполучень, для яких у мові існують прийняті вузчі варіанти. Наприклад: “若主机板故障, 则电源供应器将无法运作” слово “故障” має декілька значень, таких як “перешкода, незручність, пошкодження, вихід з ладу”. У перекладі українською та англійською було вибрано вузче значення цього слова для усунення багатозначності — “If there is a mainboard *malfunction*, the power supply will not turn on”, “У випадку *несправності* материнської плати блок живлення не ввімкнеться”.

Деякі операції мали значну відмінність: при перекладі українською операція додавання склала 18 %, еквівалентний переклад — 6,5 %. При відтворенні тексту оригіналу англійською мовою ті ж самі засоби відтворення лінгвістичних особливостей тексту були використані в дещо іншій пропорції: додавання становить 11 %, еквівалентний переклад — 26 %. Ця різниця у застосованих операціях обумовлена відмінністю в будові мов та їхніх категорій і понять, а також обсягом змісту подібних форм і конструкцій у двох мовах.

Типологічно спільними засобами для двох мов, використаними у значно меншій кількості, є цілісне перетворення (українська 9 %, англійська 5 %), генералізація (українська 7,5 %, англійська 6,5 %), модуляція (українська 4 %, англійська 3 %), антонімічний переклад (українська 1 %, англійська 1,5 %), контекстуальна заміна (українська 5 %, англійська 2 %), калькування (українська 0,5 %, англійська 1,5 %), експлікація (українська 2 %, англійська 1 %).

Вищеперераховані операції забезпечують коректність перекладу неблизькоспорідненими мовами, віддзеркалення відповідних тактик (передачі когнітивної інформації, відтворення стилістичних характеристик тексту і стилістичної адаптації тексту, коректного оформлення інформації, відтворення формально-структурних характеристик тексту, лінгвокультурної адаптації тексту) та втілюють стратегію комунікативно рівноцінного перекладу.

Таким чином, ми дійшли висновків, що перекладацькі операції, використані під час перекладу з китайської мови українською та англійською зумовлені, перш за все, типологічними відмінностями неблизькоспоріднених мов. Типологічно спільними для трьох мов,

китайської, української та англійської, є використання у науково-технічних текстах великої кількості термінології, загальнозживаних слів та спеціальної лексики (складноскорочених слів, професіоналізмів, інтернаціоналізмів, неологізмів); вживання форм теперішнього і минулого часу дієслів, а також форм, що мають позачасове значення. Типологічно спільними для китайської та англійської мов є стала структура речення, строгий порядок розташування складових частин, “підмет — присудок — додаток”, що не припускає жодних варіацій. Типологічно спільними характеристиками для української та англійської мов є наявність граматичних та морфологічних показників у частин мови, використання розвинутої системи сполучникового зв’язку, що для китайської мови не властиве.

Конкретномовною ознакою китайської є використання замість сполучникового зв’язку вступних слів і словосполучень, які грають роль вставних компонентів; ієрогліфічність мови, що має звукове, візуальне, семантичне та символічне вираження; відсутність морфологічних показників у частин мови і утворення лише граматичних відносин між словами за допомогою порядку слів, а також допоміжних та службових слів.

Незважаючи на типологічні відмінності китайської, української та англійської мов, у процесі перекладу усі дії повинні бути спрямовані на збереження адекватності та еквівалентності тексту, логічності його викладу, послідовності та доказовості думки.

Переклад науково-технічних текстів є складним, потребує володіння певними лінгвістичними, перекладацькими, фоновими знаннями, а також знаннями з предметних галузей та специфічної термінології.

Отже проведене дослідження доповнює уявлення про особливості перекладу китайськомовних науково-технічних текстів, що відкривають широкий простір для подальших досліджень особливостей перекладу китайськомовних науково-технічних текстів. Результати можуть бути використані для навчання науково-технічному перекладу з китайської мови на факультетах іноземних мов.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеева И. С. Текст и перевод / И. С. Алексеева — М.: Международные отношения, 2008. — 184 с.
2. Борисова Л. И. Лексические особенности англо-русского научно-технического перевода / Л. И. Борисова — М.: МПУ, 2001. — 208 с.
3. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. — М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. — 224 с.
4. Ван Мэняо Современная наука о переводе в Китае: история становления и тенденции развития: диссертация / Ван Мэняо. — М., 2014. — 153 с.
5. Горелов В. И. Лексикология китайского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов — М.: Просвещение, 1984. — 216 с.
6. Горелов В. И. Стилистика современного китайского языка.: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов — М.: Просвещение, 1979. — 192 с.
7. Горелов В. И. Теоретическая грамматика китайского языка: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности иностранные языки / В. И. Горелов — М.: Просвещение, 1989. — 318 с.
8. Гредина И. В. Перевод в научно-технической деятельности: учебное пособие / И. В. Гредина — Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010. — 121 с.
9. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода : Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых: учебное пособие / В. Н. Комиссаров — М.: Книжный дом “Либроком”, 2009. — 192 с.
10. Кочергин И. В. Основы научно-технического перевода с китайского языка на русский / И. В. Кочергин — М.: Восточная книга, 2012. — 624 с.
11. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев — М.: Московский Лицей, 1996. — 208 с.
12. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин — М.: Флинта: Наука, 2003. — 320 с.
13. Паршин А. Теория и практика перевода: учебное пособие для студентов лингвистических факультетов вузов / А. Паршин. — М.: Русский язык, 2000. — 161 с.
14. Проблеми автоматизованого перекладу / Т. М. Корольова, С. Ю. Юхимець // Науковий вісник ПНПУ: Лінгвістичні науки. — 2013. — № 17. — С. 238–251.
15. Семенов А. Л. Лексика китайского языка / А. Л. Семенов — М.: Восток-Запад, 2005. — 310 с.
16. Чернявская В. Е. Интерпретация научного текста: учебное пособие / В. Е. Чернявская — М.: ЛКИ, 2007. — 128 с.
17. Щичко В. Ф. Китайский язык. Теория и практика перевода / В. Ф. Щичко — М.: Восточная книга, 2010. — 224 с.
18. Byrne J. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation / Jody Byrne. — Springer, 2006. — 257 p.
19. He X. B. Explicitation in Chinese translation process. / X. B. He — Journal of PLA // University of Foreign Languages. — 2003. — № 4. — P. 63–66.

20. Pellatt V. Thinking Chinese Translation. A Course in Translation Method: Chinese to English / Valerie Pellatt, Eric T. Liu — London; New York: Routledge, 2010. — 235 c.
21. Pellatt V. Translating Chinese Culture. The Process of Chinese-English Translation / Pellatt Valerie, Yalta Ya-Yun — London; New York: Routledge, 2014. — 248 c.
22. 余东、陈可培. 论翻译策略的文化内因 / 东余, 可培陈. // 解放军外国语学院学报. — 2003年. — 312页。

REFERENCES

1. Alekseeva, I. S. (2008) Tekst i perevod. M.: Mezhdunarodnyie otnosheniya [In Russian].
2. Borisova, L. I. (2001) Leksicheskie osobennosti anglo-russkogo nauchno-tehnicheskogo perevoda. M.: MPU [In Russian].
3. Brandes, M. P. (2001) Predperevodcheskiy analiz teksta. M.: NVI-TEZAURUS [In Russian].
4. Van, Menyao (2014) Sovremennaya nauka o perevode v Kitae: istoriya stanovleniya i tendentsii razvitiya: dissertatsiya. M. [In Russian].
5. Gorelov, V. I. (1984) Leksikologiya kitayskogo yazyika: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannyye yazyiki. M.: Prosveschenie [In Russian].
6. Gorelov, V. I. (1979) Stilistika sovremennogo kitayskogo yazyika.: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannyye yazyiki. M.: Prosveschenie [In Russian].
7. Gorelov, V. I. (1989) Teoreticheskaya grammatika kitayskogo yazyika: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov po spetsialnosti inostrannyye yazyiki. M.: Prosveschenie [In Russian].
8. Gredina, I. V. (2010) Perevod v nauchno-tehnicheskoy deyatel'nosti: uchebnoe posobie. Tomsk: Izd-vo Tomskogo politehnicheskogo universiteta [In Russian].
9. Komissarov, V. N. (2009) Obschaya teoriya perevoda : Problemy perevodovedeniya v osveschenii zarubezhnykh uchyonykh: (Uchebnoe posobie). M.: Knizhnyiy dom "LIBRA-KOM" [In Russian].
10. Kochergin, I. V. (2012) Osnovy nauchno-tehnicheskogo perevoda s kitayskogo yazyka na russkiy. M.: Vostochnaya kniga [In Russian].
11. Minyar-Beloruchev, R. K. (1996) Teoriya i metody perevoda. M.: Moskovskiy Litsey [In Russian].
12. Nelyubin, L. L. (2003) Tolkovyy perevodovedcheskiy slovar. M.: Flinta: Nauka [In Russian].
13. Parshin, A. (2000) Teoriya i praktika perevoda. Uchebnoe posobie dlya studentov lingvisticheskikh fakultetov VUZov. M.: Russkiy yazyik [In Russian].
14. Problemi avtomatizovanogo perekladu (2013) T. M. Korolyova, S. Yu. Yukhymets // Naukovyy visnyk PNPu: Lingvistychni nauky, # 17 [In Ukrainian].
15. Semenas, A. L. (2005) Leksika kitayskogo yazyka. M.: Vostok-Zapad [In Russian].
16. Chernyavskaya, V. E. (2007) Interpretatsiya nauchnogo teksta: Uchebnoe posobie. M.: LKI [In Russian].
17. Schichko, V. F. (2010) Kitayskiy yazyk. Teoriya i praktika perevoda. M.: Vostochnaya kniga [In Russian].
18. Byrne Jody. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation / Jody Byrne. — Springer, 2006. — 257 pages. [In English].
19. He X. B. Explicitation in Chinese translation process. / X. B. He — Journal of PLA University of Foreign Languages, 2003. — № 4. — P. 63–66. [In English].

20. Pellatt Valerie ThinkingChineseTranslation. A Course in Translation Method: Chinese to English / Valerie Pellatt, Eric T. Liu — London & New York, Routledge, 2010. — 235 с. [In English].
21. Pellatt Valerie Translating Chinese Culture. The Process of Chinese-English Translation / Pellatt Valerie, Yalta Ya-Yun — London & New York, Routledge, 2014. — 248 с. [In English].
22. Yú dōng, chéngkěpéi. Lùn fānyì cèlè de wénhua nèiyīn/ dōng yú, kě péi chén. // Jiěfāngjūn waiguyyǔ xuéyuan xuébao. — 2003 Nián. — 312 Yè. [In Chinese].

Стаття надійшла до редакції 05.11.2018

В. І. Кисіль, С. Ю. Юхимець

ТИПОЛОГІЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ РОБОТІ З ДІЛОВИМ ДИСКУРСОМ (АНГЛІЙСЬКА, УКРАЇНСЬКА, КИТАЙСЬКА МОВИ)

Статтю присвячено вивченню особливостей перекладу термінології на матеріалі англomовного ділового дискурсу українською та китайською мовами. У роботі розглянуто основний підхід до визначення понять “діловий дискурс” та “перекладацька операція” у сучасних мово- та перекладознавчих дослідженнях; проаналізовано лінгвістичні особливості ділового дискурсу; проаналізовано перекладацькі операції, застосовувані на лексично-семантичному та структурно-компонентному рівнях під час перекладу англomовних термінів ділового дискурсу українською та китайською мовами; обґрунтовано вибір перекладацьких операцій під час перекладу термінів англomовного дискурсу як засобу досягнення адекватного перекладу.

Ключові слова: діловий дискурс, перекладацька операція, термінологія, термін, китайська мова.

Статья посвящена изучению особенностей перевода терминологии на материале англomовного делового дискурса на украинский и китайский языки. В работе рассмотрен основной подход к определению понятий “деловой дискурс” и “переводческая операция” в современных языко- и переводоведческих исследованиях; проанализированы лингвистические особенности делового дискурса; проанализированы переводческие операции, применяемые на лексическо-семантическом и структурно-компонентном уровнях при переводе англomовных терминов делового дискурса на украинский и китайский языки; обоснован выбор переводческих операций при переводе терминов англomовного дискурса как средства достижения адекватного перевода.

Ключевые слова: деловой дискурс, переводческая операция, терминология, термин, китайский язык.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the translation of terminology on the material of the English business discourse into Ukrainian and Chinese. The study represents the main approach to the definitions of such concepts as “business discourse” and “translation operation” in current language- and translational studies; the linguistic features of business discourse are analyzed; the translation operations applied at the lexical-semantic and structural component levels when translating English terms of business discourse into Ukrainian and Chinese are analyzed; the choice of translation operations when translating the terms of English discourse as a method of achieving an adequate translation.

Key words: *business discourse, translation operation, terminology, a term, the Chinese language.*

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається поживлення розвитку ділової сфери спілкування, що викликає поглиблений інтерес перекладознавців до вивчення як ділового дискурсу загалом, так і термінології на матеріалі текстів ділового дискурсу як однієї з його найбільш частотних мовних одиниць зокрема. Активізація ділових і комерційних зв'язків за останні десятиліття розширила комунікативні контакти носіїв української мови з носіями англійської мови як універсальної міжнародної мови бізнесу, а також китайської мови як мови, яка набуває всесвітнього поширення.

Аналіз останніх досліджень. Питання вивчення ділового дискурсу та його особливостей стали об'єктом уваги у багатьох працях В. І. Карасика, Т. Н. Астафурової, Т. А. Ширяєвої, З. Куньч, Л. П. Науменко; В. В. Сдобников, В. Н. Комісаров, Л. С. Бархударов, Л. К. Латишев, Р. К. Мінъяр-Белоручев вивчали та класифікували перекладацькі операції; Н. А. Буре, С. В. Гринев-Гриневич, В. М. Лейчик, К. Kageura, Н. Felber, М. Т. Sabré досліджували термінологію; В. М. Лейчик, С. Д. Шелов, В. Н. Комісаров, І. В. Корунець, Т. А. Казакова, Р. Newmark написали праці з проблем перекладу термінології. Доробок цих праць, доповнений результатами аналізу фактичних даних у світлі традиційних та новітніх теоретичних концепцій, потребує систематизації, а саме визначення лексично-семантичних та структурно-компонентних особливостей перекладу термінів ділового дискурсу на матеріалі трьох мов — англійської, української та китайської.

Мета дослідження полягає у визначенні типології операцій, застосовуваних під час перекладу англійських термінів ділової спрямованості українською та китайською мовами. Реалізація мети дослідження сприяє розв'язанню таких **завдань**: 1) розглянути проблему

лінгвістичного вивчення ділового дискурсу у сучасних наукових дослідженнях; 2) розглянути прийом перекладацьких операцій як засобу досягнення адекватності перекладу ділового дискурсу; 3) визначити типологічно спільні особливості перекладу термінів англomовних текстів ділового дискурсу китайською та українською мовами; 4) визначити конкретномовні особливості перекладу термінів англomовних текстів ділового дискурсу.

Матеріалом дослідження було обрано письмовий матеріал бізнес-конференції компанії “Imperial Oil” з обговорення питань розвитку компанії, яка відбулася 10 лютого 2010 року, варіанти його перекладу українською та китайською мовами (авторський переклад), а також 226 англomовних термінів, які було відібрано методом суцільної вибірки з матеріалу бізнес-конференції, у рамках дискусійно-ділового підстилю офіційно-ділового дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Узагальнивши досвід зарубіжних і вітчизняних науковців, у рамках цієї роботи ми поділяємо думку В. І. Карасика [11: 28] щодо того, що діловий дискурс є різновидом інституціонального дискурсу, і визначається як мовна взаємодія людей, які намагаються реалізувати свої статусно-рольові можливості у рамках суспільних інститутів, які сформувалися, а також думку F. Bargiela-Chiappini та С. Nickerson [8: 6], згідно з якою під діловим дискурсом ми розуміємо спілкування між інтерактантами, які перебувають у бізнес-відносинах, переважною частиною якого виступають розмова і письмова мова між людьми, основна діяльність і інтереси яких належать до сфери бізнесу, і спільною метою яких є бізнес, а також корпоративний вимір, тобто все те, що пов’язано з діяльністю корпорації. Автори таких документів чи усних форм спілкування — люди бізнесу, а жанрами, згідно з С. L. Vovee, J. V. Thill [9:14], Т. А. Ширяєвою є конференція, презентація, звіт та ін. [6: 49].

Згідно з З. Куньч, діловий дискурс реалізується у двох підстилях: дискусійно-діловому та адміністративно-канцелярському. Дискусійно-діловий підстиль застосовується у виступах під час обговорення різноманітних питань на зборах трудових колективів, ділових нарадах, семінарах, засіданнях тощо, у рамках якого і було проведено наше дослідження [3: 121].

Щодо лінгвістичних особливостей текстів ділового дискурсу необхідно зазначити, що під час їх укладання використовується

офіційно-діловий стиль мови, що характеризується великою кількістю спеціальної термінології, особливої лексики і фразеології, граматики, абревіатур і т. ін. [10: 125]. А отже ми поділяємо точку зору М. М. Шльопкіної про те, що до характерних особливостей текстів ділового дискурсу слід відносити: стислість і економічне використання мовних засобів, кліше, використання складноскорочених слів, насиченість термінами і т. ін. До перелічених характеристик ділового спілкування також можна додати зв'язність, логічну побудову, висловлювань, ясність викладу [7: 222].

Як відомо, бурхливий розвиток економіки в ХХ столітті призвів до швидкого розвитку відповідної термінології як найбільш частотної мовної одиниці ділового дискурсу. У рамках цієї роботи ми додержуємося визначень, запропонованих Л. Л. Нелюбіним і С. В. Гриньовим-Гриневицем, як таких, що найбільш повно відображають всі особливості цього поняття. Отже, термін — це, по-перше, “слово або словосполучення спеціальної (наукової, технічної, військової тощо) мови, створюване (прийняте, позичене тощо) для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів”, по-друге, “слово, що не допускає модуляції”, по-третє, “слово або словосполучення, що є точним позначенням певного поняття в галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя” і, нарешті, “слово, наділене здатністю позначати наукове поняття, що становить разом з іншими поняттями даної галузі науки або техніки одну семантичну систему. У тексті, який призначений для перекладу, термін завжди вимагає окремого рішення щодо перекладу, тобто виступає як одиниця перекладу” [4: 224]. С. В. Гриньов-Гриневиц пропонує таке визначення терміна, в якому враховані його властивості та ознаки. За словами дослідника, термін — це “номінативна спеціальна лексична одиниця (слово чи словосполучення) спеціальної мови, яка приймається для точного найменування спеціальних понять” [2: 33].

Вважаємо за необхідне розподілити терміни за особливістю синтаксичної структури згідно з класифікацією Н. А. Буре: виділяють прості, складні терміни та терміни-словосполучення, а також такі структурні типи, як монокомпонентна, двокомпонентна, трьохкомпонентна та багатокомпонентна термінологія ділового дискурсу, що утворюється поєднанням різних частин мови у різних комбінаціях [1: 34].

Класифікуючи терміни за морфологічною структурою, виділяємо терміни, що за способом словотвору містять афіксацію (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний), побудовані словоскладанням, або є абрєвіатурами та скороченнями. У межах семантичного опису бізнесової термінології науковці вивчають процес семантичного переосмислення загальноживаної термінології, досліджують лексично-семантичний спосіб бізнесового термінотворення, а також розглядають україномовні та китайськомовні семантичні записи, які походять з англійської мови.

Проаналізувавши різні підходи до вирішення проблеми сутності перекладацьких операцій, ми у рамках цієї роботи поділяємо думку В. В. Сдобникова, який вважає, що перекладацька операція — це будь-яка дія перекладача, спрямована на вибір засобів мови перекладу з метою створення тексту перекладу. Перекладацькі операції включають два види дій: прийоми перекладу (за наявності перекладацьких проблем) і використання відповідників (якщо проблеми відсутні). Найголовніше завдання перекладача під час перекладу текстів ділового дискурсу — досягти семантичної еквівалентності вихідного і перекладного текстів. Для досягнення цієї мети різноманітні перекладацькі перетворення (операції) є немінучими, адже кожна мова має свою власну, своєрідну структуру, власний лексичний фонд, і перекладач повинен це враховувати [5: 165].

Зазначимо також, що у рамках цієї роботи дослідження було проведено з використанням тактики передачі фактуальної (релевантної) інформації в умовах стратегії комунікативно рівноцінного перекладу, а оскільки актуальна інформація у розглянутих текстах ділового дискурсу виражена переважно термінами, ми сфокусували свою увагу саме на її перекладі.

У результаті проведеного дослідження перекладацькі операції було розподілено за лексично-семантичним та структурно-компонентним рівнем застосування, та було виявлено, що на лексично-семантичному рівні найпродуктивнішими способами перекладу англійської термінології українською мовою є пошук еквівалента (понад 53 % розглянутих прикладів: “*account*” — “*рахунок*”; “*governance*” — “*управління*”; “*inflation*” — “*інфляція*” та ін.); 18,1 % розглянутих прикладів було перекладено шляхом калькування: “*fishbone analysis*” — “*діаграма “риб’ячої кістки”*”; “*reappraisal*” — “*переоцінка*” та ін.).

У більше ніж 10 % розглянутих прикладів перекладач використовував операцію лексичної заміни: “good move” — “хороший крок”; “halo phenomenon” — “ефект ореолу” та ін.) та у 8 % розглянутих прикладів операцію описового перекладу: “blue-collar men” — “чоловіки робочих спеціальностей”; “ambulance chaser” — “адвокат, який нав’язує свої послуги людям, які постраждали від нещасних випадків” та ін.). У цьому прикладі застосовується описовий переклад, що розкриває значення термінологічної одиниці, а також прийоми калькування та транскрибування.

Наприклад: *Financial documents, allegedly from car-share start-up, suggest the firm is running at losses of several million dollars each quarter.* — **Фінансові документи, начебто від каршерінгового стартапу, стверджують, що компанія несе втрати в розмірі декількох мільйонів доларів кожен квартал.** — 据称来自汽车股份初创公司的财务文件显示该公司每季度亏损数百万美元 Jù chēng lái zì qì chē gǔ fèn chū chuāng gōng sī de cǎi wù wén jiàn xiǎn shì gāi gōng sī měi jì dù kuǎi sǔn shù bǎi wàn měi yuán. Зазначимо, що під час перекладу китайською мовою термінологічних словосполучень “car-share start-up” — “汽车股份初创公司” використано, на відміну від перекладу українською, операцію калькування, а під час перекладу “...несе втрати” — “亏损” вихідне двохкомпонентне словосполучення типу “V+N” було трансформоване у однокомпонентне “V”, яке було утворено у китайській мові шляхом конверсії за типом “N→V”.

Наприклад: *Then, fast-growing countries like Indonesia, South Korea and Thailand faced outflows of capital as investor sentiment flipped from bullish to bearish.* — **Тоді швидко зростаючі країни, такі як Індонезія, Південна Корея і Таїланд зіткнулися із відтоком капіталу, коли ріст цін змінився їхнім спадом.** — 然后, 印度尼西亚, 韩国和泰国等快速增长的国家面临资本外流, 因为投资者情绪从看涨转为看跌。Ránhòu, yìndùnìxīyā, hánguó hé taiguó děng kuaisu zēngzhǎng de guójiā mianlín zīběn wailiú, yīnwèi tuozì zhě qíngxù cūng kanzhǎng zhuǎn wèi kǎndié. Зазначимо, що у китайській мові зміна за відмінками не відбувається. Характерною для обох перекладів є операція експлікації (описовий переклад) слів “bullish” — “ріст цін” — “看涨” (в оригіналі маємо “подібно бичу, поведінці бика”, оскільки ріст цін дійсно можна порівняти з поведінкою бика, проте переклад слова як “бичачий” ускладнив би розуміння усього речення та був би неадекватним, тому доцільно експлікувати

значення), а також “bearish” — “спадом” — “看跌” (від англійського “bear” — “ведмідь” — аналогічно, переклад слова як “ведмежий” ускладнив би розуміння усього речення та був би неадекватним, тому доцільно експлікувати значення).

Операція транскодування застосовується переважно під час перекладу однокомпонентних термінів або одного компонента у складі багатокомпонентного термінологічного словосполучення (“absenteeism — абсентеїзм”). Наведемо ще один приклад:

The tech know-how will get you to the top — Технології **ноу-хау** піднімуть вас до вершини. — 技术诀窍将让您登顶 Jìshù **juéqiao** jiāng bāngzhǔ nín dádao dǐngfēng. — У цьому прикладі під час перекладу українською використовуємо операцію транскодування (транскрибування), натомість під час перекладу китайською запозичення графічної та фонологічної форм не відбувається, а компонент “诀窍” має лише семантичну спільність з оригіналом та означає “ключ, метод, підхід”.

Окрім цих прийомів, інколи перекладачу доводиться застосовувати операцію морфологічної заміни (7 % розглянутих прикладів: “balance of payments” — “платіжний баланс”), лексичного додавання (1,3 % розглянутих прикладів: “the Daily Mail and General Trust” — “холдинг “Дейлі Мейл енд Дженерал Траст””), опущення (0,9 % розглянутих прикладів: “balance sheet” — “баланс”).

Під час перекладу аналізованих термінів китайською мовою на лексично-семантичному рівні, як і в англійській мові, домінує пошук еквівалента (55,8 % розглянутих термінів: “ask rate” — “需求 xūqiú”; “bank” — “银行 yínháng” та ін.) та операція калькування (30 % розглянутих термінів: “blue-collar men” — “蓝领阶级 lánlǐng jiējí” та ін.).

Наприклад: *Last year, the average cost for a video ad on top-tier sites was about \$15 to \$20 per CPM, or the cost per thousand views.* — У минулому році **середня вартість** відеореклами на **сайтах топ-рівня** склала близько \$ 15 до \$ 20 за тисячу показів, або **вартість за тисячу переглядів**. — 去年顶级网站上视频广告的平均价 约为每CPM 15到20美元, 或每千次观看费用。Qùnián dǐngjí wǎngzhan shang shìpín guǎnggao de píngjūnjia yuē wèi měi CPM (měi qiān cì guānkan fèiyòng) 15 dao 20 měiyuán. Зазначимо, що в лексемі “top-tier sites” окрім калькування також вжито транслітерацію “top” — “mon”. Зауважимо також відмінність структурно-компонентного рівня під час перекладу обома мовами: якщо українською ми маємо “середня вартість” (Adj+N), тобто двокон-

понентне термінологічне сполучення, то китайською перекладаємо однокомпонентним термінологічним сполученням (N) — “平均价”. Отже в обох перекладах було застосовано операцію калькування. Зазначимо також ще одну важливу, на наш погляд, особливість: під час перекладу китайською мовою абрєвіатура “СРМ” розшифровується у дужках, зазначається вихідний варіант, який на сьогодні функціонує у китайській мові, тобто абрєвіатура зберігає свою формальну структуру, залишається абрєвіатурою та передається незмінно за допомогою прямого графічного переносу, оскільки відповідна абрєвіатура відсутня у мові перекладу, у зв’язку з чим застосовано прийом опущення задля уникнення подальшої тавтології. Зауважимо, що семантичне калькування як засіб перекладу набагато більше поширене під час перекладу китайською мовою за умови відсутності еквівалента, та зустрічається найчастіше під час перекладу однокомпонентних слів і словосполучень. Необхідно також зауважити, що на відміну від перекладу українською, в аналізованих термінах в китайській мові не зустрічається транскодування та переосмислення як засіб перекладу термінології — замість цього використовується вищезазначене калькування. Якщо термін був запозичений, то, на відміну від української, запозичувалася лише семантика терміна, тоді як в українській мові ще й його звукова форма, завдяки чому перекладач і застосовує операцію транскодування.

Структурно прості однокомпонентні терміни англійської мови під час перекладу найчастіше зберігають свою морфологічну структуру як в українській, так і в китайській мовах (11,1 % усіх розглянутих термінів та 11,5 % розглянутих термінів відповідно): “actuary” — “актуарію”, “account” — “帐户 zhanghù”. Зазначимо, що необхідність застосування операцій під час перекладу виникає як результат виявлення відмінностей у зіставленні граматичних категорій і форм англійської, української та китайської мов.

Отже, інколи перекладач може перекласти однокомпонентне словосполучення двокомпонентним в українській мові (1,8 % розглянутих прикладів: “succeed” — “досягати успіху”) та дво- і трьохкомпонентним словосполученням типу “Adj+N” китайською мовою (0,9 % розглянутих прикладів: “inflation” — “通货膨胀 tōnghuò péngzhāng”), проте такий прийом не є поширеним. Похідні розглянуті терміни складаються з однієї кореневої та однієї (чи більше) афік-

сальної морфем: серед аналізованих термінів як в українській, так і в китайській мовах майже усі (22,1 % розглянутих термінів зберігають свою морфологічну структуру: “microeconomics” — “мікроекономіка”, “overheating” — “过热guòrè”). Складні терміни зазвичай потребують пошуку вдалого словосполучення або описового звороту для адекватного перекладу: для англійської мови найпоширенішою є структура типу Adj+N (3,5 %: “e-wallet” — “електронний гаманець”), для китайської — N+N (5,3 %: “e-wallet” — “电子钱包dianzǐ qiánbāo”). Найбільший масив розглянутої термінології складають терміни-словосполучення (131 термін). Найчастіше компоненти двочленних термінів належать до категорії іменників структурного типу N+(prep)+N. Така модель, що є однією з найбільш продуктивних в англійській мові, як правило, у перекладі зберігається (16 % розглянутих прикладів в українській мові та 25,2 % у китайській: “business to business” — “бізнес для бізнесу” — “商业对商业 shāngyè duì shāngyè”), або їй відповідає конструкція типу “Adj+N”, яка набагато більш поширена в українській мові, аніж в китайській (6,6 %: “balance of payments” — “платіжний баланс”). У китайській мові структурний тип N+(prep)+N майже завжди зберігається під час перекладу. Двокомпонентні словосполучення типу Adj+N зазвичай зберігають свою структуру під час перекладу українською мовою (11,1 %: “financial goal” — “фінансова мета”) на відміну від китайської, де зазвичай трансформуються у структуру типу N+N (9,3 %: “banking facilities” — “銀行服务 yínháng fúwù”).

Двокомпонентні терміни типу V+N як в англійській, так і в китайській мовах зберігають свою морфологічну структуру: “to plan a route” — “планувати стратегію” — “行程安排 xíngchéng ānpái”. Такі терміни складають 1,3 % від розглянутих у цій роботі. Необхідно зазначити, що під час перекладу трикомпонентних термінів українською мовою їхня морфологічна структура зазвичай зберігалася (9,3 % розглянутих прикладів: “a platform for content management” — “платформа для управління контентом”), натомість під час перекладу китайською найчастіше трансформувалася у двокомпонентне словосполучення (8,4 % розглянутих прикладів: “brand extension strategy” — “品牌延伸 pǐnpái yánshēn”).

Під час перекладу багатоконпонентних термінів їхня морфологічна структура зазвичай трансформувалася в обох мовах перекладу та спостерігалася перестановка її елементів (2,2 % розглянутих тер-

мінів: “contract vertical marketing system” — “контрактна система вертикального маркетингу” — “合同垂直营销系统 hétong chuízhí yíngxiāo xìtǒng”).

Отже у ході дослідження нам вдалося дійти таких **висновків**: 1) на лексично-семантичному рівні в обох мовах найпродуктивнішими способами перекладу англомовної термінології є пошук еквівалента, операції калькування, транскодування та описового перекладу; 2) під час перекладу україномовних термінів англійською досить часто застосовується транскрибування, адже більшість україномовних термінів цієї сфери є запозиченими, що не є характерним для китайської мови, оскільки більшість китайськомовних термінів запозичують саме семантичний компонент іншомовного терміна, еквівалент якого відсутній у мові перекладу; 3) досить часто, як в українській, так і в китайській мовах, доводиться використовувати описовий переклад (експлікацію значення), проте найчастіше це трапляється під час перекладу українською; 4) як в англійській, так і в українській та китайській мовах зі збільшенням компонентів терміни мають тенденцію до зменшення частотності їх уживання, а під час перекладу морфологічна структура таких термінів не зберігається, а трансформується.

Перспективи подальшого дослідження проблеми ми вбачаємо у більш детальному дослідженні та всебічному вивченні семантичних та структурних особливостей перекладу термінології ділового дискурсу та застосовуваних під час цього операцій в контексті дослідження особливостей перекладу термінології ділового дискурсу на більшому обсязі матеріалу та з використанням складнішого дослідницького апарату.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Буре Н. А. Основы научной речи / Н. А. Буре, М. В. Быстрых, С. А. Вишнякова. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр “Академия”, 2003. — 272 с.
2. Гринев-Гриневиц С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев-Гриневиц. — М.: Москов. Лицей, 1993. — 309 с.
3. Куньч З. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю / З. Куньч, М. Куньч // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2014. — Вип. 26. — С. 121–127.
4. Нелюбин Л. Л. Наука о переводе (история и теория с древнейших времен до наших дней): уч. пособие / Л. Л. Нелюбин, Г. Т. Хухуни. — 4-е изд., стер. — М: Флинта, 2018. — 415 с.

5. Сдобников В. В., Петрова О. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. — Н. Новгород: Изд-во НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 2001. — 179 с.
6. Ширяева Т. А. К вопросу о статусе дискурса / Т. А. Ширяева // Вестник ПГЛУ. — 2006. — С. 49–55.
7. Шлёпкина М. А. Деловой дискурс как институциональное явление. Роль клише в деловом дискурсе / М. А. Шлёпкина // Современная филология: материалы междунар. науч. конф. — Уфа: Лето, 2011 — С. 222–227.
8. Bargiela–Chiappini F./Business English from a linguistic perspective / та F. Bargiela–Chiappini, C. Nickerson // English for Specific Purposes World, ISSN 1682–3257, www.esp-world.info, Special Issue #1, Vol. 16, 2015. — 12 p.
9. Bovee C. L. Business Communication Today/C. L. Bovee, J. V. Thill // 6th edition, Upper Saddle River. — New Jersey: Prentice Hall, 2000. — 692 p.
10. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods, and Applications (Terminology And Lexicography Research And Practice) / M. T. Cabré. — Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co., 1999. — 260 p.
11. Karasik V. I. Language circle, personality, concepts, discourse / V. I. Kar. — Moscow: “Gnosis”, 2004.

REFERENCES

1. Bure, N. A. (2003) Osnovy nauchnoy rechi. SPb.:Filologicheskiiy fakultet SPbGU; M.: Izdatelskiy tsentr “Akademiya” [In Russian].
2. Grinev–Grinevich, S. V. (1993) Vvedenie v terminovedenie. M.: Moskov. Litsey [In Russian].
3. Kunch, Z. (2014) Osoblyvosti diplomatichnoho movlennya yak riznovydu ofitsiyno-dilovoho stylu // Ukrayinska natsionalna ideya: realiyy ta perspektyvy rozvytku. Vyp. 26. [In Ukrainian].
4. Nelyubin, L. L. (2018) Nauka o perevode (istoriya i teoriya s drevneyshykh vremen do nashykh dnei): uch. Posobie. M.: Flinta [In Russian].
5. Sdobnikov, V. V., Petrova, O. V. (2001) Teoriya perevoda. N. Novgorod: Izd-vo NGLU im. N. A. Dobrolyubova [In Russian].
6. Shiryaeva, T. A. (2006) K voprosu o statuse diskursa // Vestnik PGLU [In Russian].
7. Shlyopkina, M. A. (2011) Delovoy diskurs kak institutsionalnoe yavlenie. Rol klishe v delovom diskurse // Sovremennaya filologiya: materialy mezhdunar. nauch. konf. Ufa: Leto [In Russian].
8. Bargiela–Chiappini F./Business English from a linguistic perspective / та F. Bargiela–Chiappini, C. Nickerson // English for Specific Purposes World, ISSN 1682–3257, www.esp-world.info, Special Issue #1, Vol. 16, 2015. — 12 p. [In English].
9. Bovee C. L. Business Communication Today/C. L. Bovee, J. V. Thill//6th edition, Upper Saddle River. — New Jersey: Prentice Hall, 2000. — 692 p. [In English].
10. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods, and Applications (Terminology And Lexicography Research And Practice) / M. T. Cabré. — Amsterdam; Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co., 1999. — 260 p. [In English].
11. Karasik V. I. Language circle, personality, concepts, discourse / V. I. Kar. — Moscow: “Gnosis”, 2004. [In English].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2018

А. А. Коваленко, С. Ю. Юхимець

ВІДТВОРЕННЯ ЖАНРОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КИТАЙСЬКОМОВНИХ ХУДОЖНИХ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

У статті досліджується проблема адекватного відтворення у перекладі стародавньої китайської поезії “ши” засобами української та англійської мов. Особливу увагу приділено особливостям перекладу культурно специфічної лексики, а саме реалій. Здійснено аналіз перекладацьких операцій, що застосовуються з метою відтворення семантики та прагматики художнього твору засобами типологічно неспоріднених мов.

Ключові слова: китайська поезія “ши”, реалія, перекладацькі операції.

В статье исследуется проблема адекватного воспроизведения в переводе древней поэзии “ши” средствами украинского и английского языков. Отдельное внимание уделено особенностям перевода культурно специфической лексики — реалий. Проведен анализ переводческих операций, применяемых с целью воссоздания семантики и прагматики художественного произведения средствами типологически неродственных языков.

Ключевые слова: китайская поэзия “ши”, реалия, переводческие операции.

The article deals with the problem of rendering the Chinese poetry 'shi' in English and Ukrainian translation. Special attention is paid to the peculiarities of translating realia. The translation operations employed to render the semantics and pragmatics of the Chinese belles-lettres literature by means of typologically distant languages have also been analyzed.

Key words: Chinese poetry 'shi', realia, translation operations

Постановка проблеми. Китай — країна з багатою культурою та історією. Китайська художня література завжди була предметом зацікавленості іноземних перекладачів, вражаючи своєю екзотичністю. Одним із найцікавіших жанрів китайської літератури продовж багатьох

століть є давньокитайська поезія “ши”. Англійською мовою вірші “ши” перекладають вже близько двох століть, а з появою та розвитком синології на території України стали перекладати й українською.

Оскільки переклад здійснюється не просто з однієї мови на іншу, а з культури на культуру, багато труднощів, які виникають в процесі перекладу, пов’язані з відмінностями в мовних картинах світу. Це яскраво відображається у художніх творах. За національну специфіку у них відповідає окремий клас безеквівалентної лексики — реалії. З того часу, як було написано вірші “ши”, було зроблено багато перекладів різними мовами світу, однак питання способів відтворення реалій у них розглянуто не було.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю поглибленого аналізу відтворення реалій у китайськомовних художніх творах англійською та українською мовами. Китайська мова стає все більш популярною у наш час, а давньокитайська поезія є культурним багатством Китаю, яке передає національний колорит та світогляд народу. Покращення якості перекладів буде мати значний вплив на рівень обізнаності та розуміння китайської культури та літератури серед україномовного та англійськомовного населення. У зв’язку з цим **мета** статті полягає у визначенні способів адекватного відтворення реалій у віршах “ши” українською та англійською мовами. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

– визначити загальну лінгвістичну характеристику віршів “ши” та уточнити зміст поняття “реалія”;

– розглянути та проаналізувати способи відтворення реалій у віршах “ши” при перекладі англійською та українською мовами.

Матеріалом дослідження є вірші давньокитайських поетів Лі Бо та Ду Фу “Печаль на яшмовому ганку”, “Осіньне повітря”, “При місяці згадую брата”, “Роздуми в тиху ніч”, “Проводжаю друга”, “Рано вранці виїжджаю з міста Боді”, “Пригощаю вином”, “Розважаю себе”, “Весняної ночі в Лояні чую флейту”, “Дивлюсь на водоспад в горах Лушань”, “Пісня про місяць над горою Емей”, “Струмуючі води”, “Ходжу по чистій річці” та переклад цих віршів англійською та українською мовами.

Аналіз останніх досліджень. Способи відтворення реалій розглядають В. Виноградов, Т. Казакова, О. Федоров, Л. Бархударов, С. Флорін та С. Влахов. В. Щичко у роботі “Китайська мова. Теорія

і практика перекладу” розглядає відтворення реалій власне китайської мови.

Виклад основного матеріалу. Поезія “ши” має строгий метр та строгий порядок чергування тонів, ієрогліфи можуть задавати певний асоціативний малюнок вірша, за кількістю ієрогліфів у рядку зазвичай бувають чотори-, п’яти- та семислівні. Вірші писали на теми життя народу, туги за рідними краями, кохання, веселих гулянь тощо. Через тісний зв’язок письменників із природою та навколишнім середовищем часто застосовувалися образи, що базувалися на явищах природи, що в більшості випадків розкривалося через загальну ієрогліфічну картину [5; 6].

Розглянемо підходи до тлумачення поняття “реалія”. Проаналізувавши довідкову та енциклопедичну літературу, ми виокремили такі тлумачення цього поняття: 1) предмет, явище, поняття (також міфологічне), що належить історії, культурі, побутовому устрою того або іншого народу, держави, згадка якої в тексті художнього твору дозволяє підкреслити специфіку і самобутність життя і свідомості цього народу; 2) лексичні одиниці, що пов’язані зі стилем життя громади, яка користується певною мовою з метою самовираження; 3) слова, що слугують для вираження понять, відсутніх в іншій культурі і в іншій мові, слова, що відносяться до культурних елементів, характерних тільки для однієї культури і відсутні в другій, а також слова, що не мають перекладу на іншу мову одним словом, не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать; 4) слова (і словосполучення), що називають об’єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого; будучи носіями національного і / або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) в інших мовах, а отже, не піддаються перекладу “на загальних засадах” і вимагають особливого підходу; 5) моно- і полілексичні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача [1: 27; 3: 47].

Проаналізувавши теоретичні джерела, ми обрали класифікацію В. Виноградова, у якій зазначено три види реалій, що часто трапляються у стародавній китайській поезії: етнографічні, реалії світу природи та ономастичні [2: 111].

Щодо їхнього відтворення вони також мають власні класифікації способів. Більшість з поданих способів співпадають. У методології перекладознавчого аналізу не існує усталених перекладацьких трафаретів для відтворення реалій. Це стосується не тільки локальних, а й широко відомих культурно специфічних понять. Будь-яка реалія може бути перекладена різними способами, які адекватно передають її семантику та прагматику. До того ж для оптимального відтворення культурної інформації можуть знадобитися не окремі процедури, а їхнє поєднання. Проаналізувавши дібраний у перекладах англійською та українською матеріал, ми виявили застосування таких способів відтворення культурно специфічної лексики: транскрибування, калькування, описовий переклад, контекстуальна заміна, функціональний аналог, змішаний спосіб [4; 2].

У ході проведення аналізу перекладів зазначених віршів було зроблено кількісну інтерпретацію застосування кожного способу серед реалій трьох видів та виявлено домінуючі способи відтворення для кожного з них. За отриманими результатами загалом серед трьох видів домінантним способом є калькування. Його застосовували у 43,5 % випадків при перекладі українською та у 49,4 % англійською. Другим за частотністю застосування є спосіб контекстуальної заміни. Частіше він з'являвся в українських перекладах (25,9 %), ніж в англійських (20 %). Третім є спосіб функціонального аналогу. До нього частіше вдавалися англійські перекладачі (15,3 %), ніж українські (13 %). Змішаний спосіб в основному застосовувався при відтворенні ономастичних реалій. Ним частіше користувалися при перекладі англійською (10,6 %), ніж українською (8,2 %). Протилежна ситуація із застосуванням транскрибування. В українських варіантах перекладу їх трохи більше (7,1 %), ніж в англійських (4,7 %). Що стосується описового перекладу, то він траплявся тільки в українських перекладах (2,3 %).

Наведемо приклади найбільш вдалого відтворення кожного зі способів на обидві мови перекладу.

Калькування:

浮云游子意	Пливучі хмари — то твої думки	A drifting cloud: the mind of a traveler
-------	--------------------------------------	---

Хмари у Китаї здавна були образом людини вільної і духом, і тілом, постійного мандрівника, відлюдника. Тому обидва перекладачі зберігають цю реалію у вигляді образу пливучих хмар, застосовуючи калькування [7].

Контекстуальна заміна:

清溪	Йдучи по чистій річці	These rivers so clear
----	-----------------------	------------------------------

Ієрогліф 溪 власне позначає невеликий струмок, але оскільки в китайській культурі річки відіграють значну роль, то заради збереження національного колориту було використано контекстуальну заміну в обох перекладах [6].

Функціональний аналог:

青山橫北郭	На північ гори над стіною височать	Beyond the north wall dark green mountains stretch
-------	--	--

郭 У стародавньому Китаї називали зовнішні оборонні стіни міст. У наш час це поняття можна вважати архаїзмом, та єдине близьке за значенням слово, яке б пояснювало це поняття є “стіна/a wall” [8].

Змішаний спосіб:

峨眉山月半輪秋	Половина місяця над горою Емей	Autumn moon over Emei Mountain
---------	--	---

Як вже зазначалося, більшість ономастичних реалій відтворюються саме змішаним способом. Ось яскравий приклад такого перекладу, де назва гори транскрибується, а саме слово “гора” калькується на обидві мови.

Транскрибування:

卜渝州	Спустився на Юджоу	Now, nearing Yuzhou...
-----	---------------------------	-------------------------------

Транскрибування перекладачі застосовували лише у відтворенні ономастичних реалій. Наприклад, назва міста Юджоу перекладається саме транскрибуванням пінїньу 渝州.

愁杀荡舟人	Мучив дівчину, що йшла на човні
-------	---------------------------------

Описовий спосіб було застосовано лише у перекладі українською. Саме поняття 舟人 означає човняр, проте у вірші йшлося про дівчину, що збирала квітки лотоса на воді. Тому, щоб зберегти персонаж, звернулися саме до описового способу.

Загалом можна сказати, що відібрані реалії було передано достатньо точно. В більшості випадків культурний колорит було збережено. Завдяки обраним способам відтворення читачі мають змогу не тільки зануритися в атмосферу Стародавнього Китаю, а й зрозуміти значення реалій. Значної важкості до процесу перекладу додає строгий метр віршів “ши”. Якщо ж китайська мова дає змогу поетам іноді опускаючи частини понять (один склад) без втрати закладеного автором значення, то іншими мовами це зробити неможливо.

Висновки. Вибір способів передачі реалій при перекладі є досить суб’єктивним та здебільшого залежить від перекладача, але у розглянутих відтворених іноземними мовами одиницях КСЛ найчастіше застосовувався спосіб калькування. Успішність використання певного способу перекладу залежить від реалії, стилю тексту, аудиторії, на яку він розрахований, тощо. Головне — якомога точніше передати її колорит та значення. Хоча, звичайно, не вийде передати ієрогліфічне тонування та загальний ієрогліфічний малюнок віршів “ши”, задача перекладачів — прагнути відтворити у читача мовою перекладу схожі з читачем мовою оригіналу асоціативні відповідники.

Перспективним вважаємо подальше дослідження відтворення реалій та інших жанрових особливостей українською та англійською мовами на матеріалі давньокитайської поезії.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. — М.: Русский язык, 1983. — 233 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. — М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.
3. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М.: Международные отношения, 1980. — 342 с.
4. Казакова Т. А. Стратегии решения задач в художественном переводе / Т. А. Казакова // Перевод и интерпретация текста: сб. науч. тр. / Ин-т языкознания АН СССР. — М., 1988. — С. 56–65.
5. Серебряков Е. А. Китайская поэзия X–XI вв. Жанры ши и ци / Е. А. Серебряков. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1979—248с.
6. Тан Аошуан. Китайская картина мира. Язык, культура, ментальность / Тан Аошуан. — М.: 2012. — 271 с.

7. Шекера Я. В. Образ воды в давній китайській поезії // Вісник КНУ. Східні мови та літератури. — 2004. — Вип. 9. — С. 59–62. (6)
8. Cai, Zong-qi. How to Read Chinese Poetry: a guided anthology. — New York: Columbia University Press, 2008. Print.

REFERENCES

1. Vereschyagin, E. M. (1983). Yazik i kultura. Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazika kak inostrannogo [Language and culture. Linguistic and cultural studies in the teaching of Russian as a foreign language]. M. : Russkiy yazik [in Russian].
2. Vinogradov, V. S. (2001). Vvedenie v perevodovedenie (obschie i leksicheskie voprosy) [Introduction to translation (common and lexical problems)]. M.: Izdatelstvo instituta obshchego srednego obrazovaniya RAO [in Russian].
3. Vlahov, S. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in translation]. M.: Mezhdunarodnie otnosheniya [in Russian].
4. Kazakova, T. A. (1988). Strategii resheniya zadach v hudozhestvennom prevode [Strategies of solving problems in literary translation]. M. [in Russian].
5. Serebryakov, E. A. (1979). Kitayskaya poeziya X-XI v. Zhanry shi i ci [Chinese poetry of X-XI centuries. Shi and ci genres.]. L.: Izdatelstvo LGU [in Russian].
6. Tan Aoshuan (2012). Kitayskaya kartina mira. Yazik, kultura, mentalnost [Chinese world-view. Language, culture, mentality]. M. [in Russian].
7. Shekera, Ya.V. (2004). Obraz vody v davniy kitayskiy poezii [The water image in ancient Chinese poetry]. Visnyk KNU. Skhidni movy ta literatury [in Ukrainian].
8. Cai, Zong-qi. How to Read Chinese Poetry: a guided anthology. New York: Columbia University Press, 2008. Print. [In English].

Стаття надійшла до редакції 12.09.2018

А. В. Колесніченко, Н. С. Жмаєва

ГРАМАТИЧНІ ТРУДНОЩІ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Статтю присвячено аналізу граматичних труднощів, які виникають під час автоматизованого перекладу. В роботі розглянуто переваги та недоліки системи автоматизованого перекладу SDL Trados, класифіковано типи граматичних помилок при перекладі науково-технічних текстів, окреслені шляхи їх подолання.

Ключові слова: науково-технічна література, автоматизований переклад, граматичні труднощі.

Статья посвящена анализу грамматических трудностей, возникающих в процессе автоматического перевода. В работе рассмотрены преимущества и недостатки системы автоматического перевода SDL Trados, классифицированы типы грамматических ошибок при переводе научно-технических текстов, намечены пути их преодоления.

Ключевые слова: научно-техническая литература, автоматизированный перевод, грамматические трудности.

The article is devoted to the analysis of grammatical difficulties encountered in the process of automatic translation. The paper discusses the advantages and disadvantages of the SDL Trados automatic translation service. The types of grammatical errors when translating scientific and technical texts in SDL Trados are classified, the ways of overcoming them are outlined.

Key words: scientific and technical literature, automatic translation, grammatical difficulties.

Характерними тенденціями розвитку сучасного суспільства є посилення процесів глобалізації та інформатизації, що призводять до збільшення й спрощення інтернаціональних зв'язків і контактів. Єдиною перешкодою на цьому шляху залишається мовний бар'єр,

подолання якого за допомогою традиційного перекладу не розв'язує проблеми повністю, оскільки обсяг перекладів у світі постійно зростає, і навіть збільшення кількості перекладачів не в змозі повністю задовольнити потреби в перекладах.

Однією з можливостей подолання мовного бар'єру у спілкуванні є застосування систем автоматизованого перекладу (САП) як засобу підвищення продуктивності перекладацької праці [1]. 70 % перекладачів ЄС розглядають застосування подібних систем цілком позитивно і зазначають, що це дає їм змогу заощаджувати до 30 % робочого часу.

Чинником, що впливає на негативне ставлення решти перекладачів Євросоюзу, є *якість* автоматизованого (АП) перекладу. Півстоліття існування АП принесло, з одного боку, чітке усвідомлення неможливості на сьогодні високоякісного машинного перекладу, проте, з іншого боку, не чути вже й сумнівів щодо доцільності застосування подібних засобів. Протягом цього часу в усьому світі розроблялись та удосконалювались залежно від суспільної зацікавленості більш або менш активно десятки систем автоматизованого перекладу (САП), залучались значні фінансові, людські та адміністративні ресурси, що дозволило накопичити значний досвід як теоретичного, так і практичного плану. Але переклади здійснені за допомогою САП можуть бути лише підмогою в роботі фахівців різних профілів, і не можуть замінити людей-перекладачів. У першу чергу це пов'язано з тим, що в більшості випадків електронний перекладач не може зробити повністю адекватний переклад з однієї мови на іншу, й машинний переклад тексту дуже сильно поступається перекладу людиною, потребуючи подальшої доробки.

Сьогоднішній ринок пропонує такий вид перекладу, як автоматизований переклад або CAT tools (Computer-assisted translation). З огляду на новизну теми автоматизованого перекладу варто зазначити, що тема є практично недослідженою. Окремі аспекти автоматизованого та машинного перекладу розглядали такі дослідники, як: Л. М. Ветухова [2], В. Д. Жовтяка [2], Є. В. Плохих [2], Ю. Карцева [4], Б. Климзо [5].

Мета статті полягає в аналізі особливостей використання автоматизованого перекладу та основних граматичних помилок під час перекладу засобами автоматизації.

У XXI столітті основним чинником розвитку людства в інформаційній сфері є повсюдна інтеграція засобів інноваційних технологій не тільки на національному рівні, але і в міжнародному масштабі. Автоматизований переклад можна розглядати як один із способів формування мультимовного простору.

В умовах сучасності, в сфері професійних перекладачів, розповсюдження набувають програми, засновані на технології Translation memory. В основі ТМ-програм лежить принцип збору і зберігання фрагментів перекладених текстів двома мовами (вихідний фрагмент і його переклад). Ці фрагменти зберігаються в спеціальному накопичувачі перекладів (Translation Memory) і служать неоціненною допомогою при подальшому виконанні перекладів в рамках заданої тематики.

Основна ідея технології Translation Memory “не перекладати один і той самий текст двічі”. Ця технологія базується на порівнянні документа, який потрібно перекласти, з даними, що зберігаються в попередньо створеній базі перекладів.

Термінологічна база даних CAT зазвичай передбачає дві бази даних: перекладацьку пам'ять і термінологічну базу даних. Перекладацька пам'ять зберігає в собі вже раніше перекладені сегменти, зазвичай це речення або окремо існуючий вираз. Термінологічна база даних зберігає терміни, і, зустрічаючи їх у вихідному тексті, надає необхідну для перекладу інформацію.

Матеріалом для дослідження стали англomовні науково-технічні тексти, розкладені на 300 сегментів та відтворені за допомогою SDL Trados Cloud українською мовою.

У ході аналізу перекладів сегментів системою *SDL Trados* були отримані такі дані: на рівні функціонально-прагматичної адекватності було перекладено 48 % досліджених сегментів, 32 % було перекладено із спотвореннями синтаксичних норм мови перекладу, 20 % зі спотвореннями морфологічних норм мови перекладу.

Повно і точно перекладені речення, що є переважно простими і короткими:

“What achievements can be expected in the near future?”

“Які результати можна очікувати в найближчому майбутньому?”

Також на рівні повної еквівалентності відтворено номінативні словосполучення:

“Innovative Potential of Astronautics”

“Інноваційний Потенціал Астронавтики”

“Necessity of New Approaches to Space Activity”

“Необхідність нових підходів до космічної діяльності”

“1. Information Society and Astronautics”

“1. Інформаційне Суспільство і Астронавтика”.

Помилки на морфологічному рівні відбуваються у випадках, коли комп'ютер не поряється з визначенням морфем при віртуальному членуванні слова. При цьому комп'ютер або переносить слово в його оригінальному написанні в текст перекладу, або транслітерує його:

“In a postindustrial society information becomes the basic industrial resource where as in “pre-industrial” and “industrial” societies the main resources were raw materials and energy respectively.”

“Інформація postindustrial суспільства стає основним індустриальним ресурсом, тоді як в “pre-industrial” і “індустріальний” суспільство головний ресурси були сирими матеріалами і енергією відповідно”.

Скорочення-аббревіатури “GMES” і “ГМЕС” в реченні “This motto is being materialized through the intergovernmental initiative GEOSS and its European component GMES (Global Monitoring for Environment and Security)” транслітеруються:

“Цей девіз у цей час відбулося через міжурядові ініціативи GEOCC та її європейські компонент ГМЕС (Глобальний моніторинг в інтересах охорони навколишнього середовища та безпеки)”.

“Tsiolkovsky would have been surprised to know that the first commercial application of space technology was space telecommunications followed by navigation and geo-positioning services and surface sensing”.

“Tsiolkovsky був би здивований, аби знати, що перший комерційний додаток космічної технології був космічними телекомунікаціями, завершеними навігацією і geo-positioning послугами і зовнішнім відчуттям”.

Помилка на словотворчому рівні може допускатися у тих випадках, коли комп'ютер не може визначити, з яких саме морфем складається слово, або підібрати потрібні морфем для утворення слова, при цьому слово не узгоджується з іншими в першу чергу граматично. Наприклад, при перекладі речення “The new program is also supposed to yield significant social effects” програма перекладу не впоралася з підбором морфологічно правильної форми слова “повинен” (“Нова програма також повинен принести значні соціальні наслідки”), яке є присудком і не узгоджується з підметом.

Однією з причин виникнення граматичних труднощів є полісемічність граматичних структур вихідної мови, що зумовлює спотворення змісту вихідного висловлення:

Electronic circuits work a thousand times more rapidly than nerve cells in the human brain.

Схеми роботи в тисячі разів швидше, ніж нервові клітини в людському мозку.

Значна частина помилок аналізованого матеріалу дослідження викликана дослівним перекладом вихідного сегменту, без застосування граматичних трансформацій, внаслідок чого спотворюється синтаксична структура похідного повідомлення:

A problem that takes the human brain 2 years in order to solve it can be solved by a computer in one minute.

Це проблема, яку займає людський мозок 2 років для того, щоб вирішити це можуть бути вирішені на комп'ютері в одну хвилину.

The heart of the electronic computer is its transistors — Серце еом є її транзисторів.

In order to work a computer must have instructions; this is called “programming”.

Для того, щоб працювати на комп'ютері має бути інструкцій; це називається “Системне програмування”.

Наступний приклад демонструє громіздкий уривок тексту оригіналу, який для досягнення синтаксичної рівноваги в українській мові необхідно піддати синтаксичній перебудові. Текст, автоматично перекладений за допомогою Translation Memory, знову ж таки, демонструє проблему дослівного перекладу, без урахування відмінностей синтаксичних структур англійської та української мов. Крім того, дослівний переклад не зберігає навіть розділення тексту оригіналу на речення — в тексті перекладу два речення об'єднані в суцільний, сплутаний текст.

In analogue computers problems are solved by analogy, the problems which analogue computers can solve are the following: mechanical forces, speeds, rotations, etc. Analogue computers are used for investigation of mechanical processes, in general, they are used for scientific and engineering problems in which great accuracy is not required but answers accurate enough are required quickly.

У аналогових комп'ютерів проблеми вирішуються за аналогією, що проблеми, з якими аналоговий заявниками можуть вирішити наступ-

ні: механічні сили, швидкості, ротація керівництва тощо аналоговий комп'ютерів використовуються для розслідування механічних процесів, загалом, вони використовуються для науково-технічних проблем, у яких великою точністю не вимагається, але відповіді точно потрібні дуже швидко.

Аналіз результатів дослідження продемонстрував досягнення функціонально-прагматичної адекватності на рівні 48 %. 52 % аналізованих сегментів, у яких зафіксовано спотворення граматичних норма мови перекладу, суттєво впливають на рівень розуміння результатів перекладу.

Підрахунок правильних та хибних відповідників матеріалу дослідження, перекладеного за допомогою системи автоматизованого перекладу, та їх кількісне порівняння виявили, що найбільша кількість помилок трапляється під час перекладу таких синтаксичних структур: складнопідрядні речення, неособові форми дієслова у функції доповнення та обставини, інфінітивних, дієприслівникових та герундіальних зворотів.

Безсумнівно, причиною більшості помилок стало нерозуміння тексту системою автоматизованого перекладу, тому що розуміння вихідного тексту є первинним етапом у процесі перекладу, відповідно й основою його коректного відтворення іншою мовою.

До найбільш типових помилок, характерних для автоматизованого перекладу, можна віднести такі: неправильне визначення частини мови, неправильний переклад дієслівних форм, прийменників, зворотів.

З даних, отриманих після аналізу перекладів сегментів науково-технічного напрямку, можна зробити висновок, що якість перекладу продемонстрували досягнення функціонально-прагматичної адекватності на рівні приблизно 50 %. Якщо текст призначено для розуміння тематики та головної інформації, то можна стверджувати, що якість перекладу досліджуваної системи автоматичного перекладу дозволяє застосовувати її для перекладу текстів науково-технічного напрямку, але вони обов'язково потребують додаткового редагування.

Головним недоліком системи як інструмента для покращення продуктивності перекладацької роботи, насамперед, є дуже обмежені можливості механізму автоматичного генерування слівформ, морфологічних та синтаксичних конструкцій засобами мови перекладу.

Причинами такої низької якості обох досліджуваних систем є недоліки словника і недосконалий алгоритмічний синтез речень згідно зі структурними особливостями мови перекладу.

Найбільш типовими помилками на рівні електронного словника є словникова помилка, лексична помилка і порушення узгодження або керування. Причини появи таких помилок — у недостатньо повному і точному лексикографічному описі умов використання різних значень багатозначного слова — граматичного контексту, моделей керування і лексичних класів слів.

Наступною причиною низької якості досліджуваної системи перекладу є помилки, пов'язані з неправильним розпізнаванням омонімічних граматичних форм при перекладі з англійської українською мову у результаті неправильного алгоритмічного аналізу синтаксичних залежностей у реченні, неправильного розпізнавання дієслівних конструкцій — майбутнього, минулого, теперішнього часу, а також іменникових конструкцій — межі, структура іменних груп, зворотів; недостатньо враховується контекст.

Більшість цих проблем полягає саме в межах автоматичного аналізу. Відповідно і кількість помилок в межах цього рівня є максимальною. Система автоматизованого перекладу побудована на основі трансферної моделі. Розробникам, проте, не завадить приділити більше уваги встановленню міжмовних універсалій для ефективнішої роботи електронного перекладача на контекстуальному рівні під час аналізу смислових відносин та понятійних категорій.

Усунення помилок в узгодженні і керуванні слів повинне супроводжуватися диференціацією причин їхнього виникнення і визначенням оптимальних лексикографічних і алгоритмічних способів удосконалення роботи всіх граматичних блоків системи. Ця частина роботи системи перекладу більш складна і потребує повного семантичного аналізу, що не кожна система може виконати на рівні практичних дій.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у долученні до аналізу якості автоматизованого перекладу інших програм-перекладачів.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Андриєнко Л. О. Проблеми розвитку машинного перекладу на сучасному етапі // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: — Черкаси: ЧДТУ, 2005. — Число дев'ять. — С. 348–351.
2. Ветухова Л. М., Жовтяк В. Д., Плохих Е. В. Применение программ машинного перевода в информационном обеспечении международных космических программ // Сборник материалов XVI Международной конференции “Крым 2009: Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса”. Крым, Судак. — Судак, 2009.
3. Кулагина О. С. О современном состоянии машинного перевода // Математические вопросы кибернетики. — М.: Наука, 1991. — 228 с.
4. Карцева Ю. Развитие машинного перевода и его место в профессиональной межкультурной коммуникации / Ю. Карцева, Т. Д. Маргарян, Г. Г. Гурова // Вестник РУДН. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. — 2016. — № 3. — С. 155–164.
5. Климзо Б. Н. Ремесло технического переводчика. Об английском языке, переводе и переводчиках научно-технической литературы / Б. Н. Климзо. — М.: Валент, 2006. — 508 с.

REFERENCES

1. Andriyenko, L. O. (2005) Problemy rozvytku mashynnoho perekladu na suchasnomu etapi // Humanitarniy visnyk. Seriya: Inozemna filolohiya: — Cherkasy: ChDTU, Chislo devyat [In Ukrainian].
2. Vétuhova, L. M., Zhovtyak, V. D., Plohih, E. V. (2009) Primenenie programm mashynnoho perevoda v informatsionnom obespechenii mezhdunarodnyih kosmicheskikh programm // Sbornik materialov XVI Mezhdunarodnoy konferentsii “Kryim 2009: Biblioteki i informatsionnyie resursyi v sovremennom mire nauki, kulturyi, obrazovaniya i biznesa”. Kryim, Sudak. [In Russian].
3. Kulagina, O. S. (1991) O sovremennom sostoyanii mashynnoho perevoda // Matematicheskie voprosy kibernetiki. M.: Nauka [In Russian].
4. Kartseva, Yu. (2016) Razvitie mashynnoho perevoda i ego mesto v professionalnoy mezhkulturnoy kommunikatsii // Vestnik RUDN, seriya Teoriya yazyka. Semiotika. Semantika. # 3. [In Russian].
5. Klimzo, B. N. (2006) Remeslo tehnicheskogo perevodchika. Ob angliyskom yazyike, perevode i perevodchikah nauchno-tehnicheskoy literatury. M.: Valent [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.09.2018

Т. М. Корольова, Г. В. Сивокінь

МОДАЛЬНА СЕМАНТИКА В ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Вперше розглянуті лінгвістичні способи відображення деонтичної, атлетичної, аксіологічної та епістемічної модальності в дитячій літературі. Встановлено, що одним з найважливіших способів формування картини світу у свідомості дитини є вживання різноманітних лінгвістичних засобів модальної семантики, які забезпечують еволюційний розвиток розумових процесів дитини. Такими є використання автором різних лексико-граматичних (нестандартних синтаксичних структур, модально-емоційних лексем) і фонетичних (варіювання фразової інтонації, акцентуації за рахунок інверсії та графічних засобів) форм, а також за допомогою залучення стилістичних прийомів (метафори, епітети, порівняння), що презентують функціонально-семантичне поле суб'єктивної модальності.

Ключові слова: суб'єктивна модальність, семантика, дитяча література, лінгвістичні засоби.

Впервые рассмотрены лингвистические средства выражения деонтической, атлетической, аксиологической и эпистемической модальности в детской литературе. Установлено, что одним из важнейших способов формирования картины мира в сознании ребенка является использование различных лингвистических средств модальной семантики, которые обеспечивают эволюционное развитие умственных способностей ребенка. Такими являются применение автором различных лексико-грамматических (нестандартных синтаксических структур, модально-эмоциональных лексем), фонетических (варьирование фразовой интонации, акцентуации за счет использования инверсии и графических средств) форм, а также эксплуатация стилистических приемов (метафоры, эпитеты, сравнения), презентующих функционально-семантическое поле субъективной модальности.

Ключевые слова: субъективная модальность, семантика, детская литература, лингвистические средства.

Linguistic means actualizing deontical, alethical, axiological and epistemical modality in children's literature are researched in the article. It's been

proved that linguistic means of modal semantics refer to the effective instruments influencing the evolutionary process of child's cognitive development. This aim is reached by the following means used by the author: lexical and grammatical forms (nonstandard syntactic structures, attitudinal lexemes), phonetic forms (phrase intonation variability due to inversion and graphical means), stylistic figures exploitation (metaphors, epithets, comparisons) that present the functional field of subjective modality semantics.

Key words: *subjective modality, semantics, children's literature, linguistic means.*

Вивченню проблем модальності в лінгвістиці присвячено багато робіт, в яких поняття модальності трактується по-різному [2; 5; 7; 8; 11–13; 16; 18; 22]. Незважаючи на багатозначність терміна “модальність”, у сучасному мовознавстві коло охоплених ним явищ має спільну основу, і всі вони покликані висловлювати відношення того, про що повідомляється, до дійсності (так звана об’єктивна модальність) або мовця до того, про що повідомляється (так звана суб’єктивна модальність). Саме цей принцип розуміння об’єктивної і суб’єктивної модальності, заснований на підході В. В. Виноградова [4], покладено в основу класифікації функціональних типів модальності в цьому дослідженні. Відповідно до цього підходу зміст категорії мовної модальності є одним із прикладів взаємообумовленості і взаємозалежності об’єктивного і суб’єктивного.

Лінгвістичні засоби втілення модальності в мовленні [1; 9; 10; 19; 20; 23; 24; 27] є детермінативами або маркерами когнітивної діяльності суб’єкта мовлення — автора тексту. Саме цей аспект сучасних мовознавчих студій потребує поширення бази емпіричних даних та систематизації різноманітних підходів до проблем модальної семантики.

Своечасність дослідження зумовлена недостатністю інформації в сучасній лінгвістиці стосовно проблем авторської презентації різноманітних типів модальної семантики в дитячій художній літературі.

Саме аналіз лінгвістичних явищ із позиції семантики, прагматики та виявлення нових концептуальних аспектів модальної семантики в комунікації на прикладі художньої літератури для дітей є завданням цієї розвідки.

Вперше розглянуті лінгвістичні способи відображення деонтичної, атлетичної, аксіологічної та епістемічної модальності в дитячій літературі.

У дослідженні проводиться семантичний аналіз зазначених суб'єктивно-модальних значень з позицій розгляду концепту між-особистісної модальності, представлений відношенням “адресант — реципієнт”. Автор включив до сфери міжособистісної модальності чотири категорії — деонтику, алетичу, аксіологію і епістеміку. Кожна з них характеризується двома функціональними перспективами — персональною функціональною перспективою, де модальність виходить особисто від автора, і функціональною перспективою відчуження, де міжособистісна модальність виходить від іншої особи.

Дослідження особливостей вживання різноманітних типів модальних значень проводилось на прикладі дитячої літератури, а саме відомої книги L. F. Baum “The marvelous land of Oz”. Матеріал дослідження зіставляє 362 сторінки аутентичного тексту.

Аналіз лінгвістичних робіт свідчить, що дискурс художньої літератури [6; 14; 15; 17; 21; 25; 26] представлено всіма видами суб'єктивно-міжособистісної модальності. Це пояснюється інтенцією автора, яка має на меті виконання таких завдань: по-перше, змінити світогляд реципієнта, що здійснюється через накази, заклики, настанови та побажання (тобто за рахунок використання в мовленні різних форм вираження деонтичної модальності). По-друге, цей вид дискурсу забезпечує кваліфікацію висловлювань із позицій необхідності — випадковості або можливості — неможливості (алетична модальність). По-третє, обов'язковим компонентом художньої літератури є мікроконцепт аксіологічної модальності, де автор доносить до реципієнта певну суб'єктивну оцінку: позитивну або негативну. І, нарешті, художній дискурс забезпечує реципієнта певною інформацією з різним ступенем достовірності, що досягається засобами епістемічної модальності.

У дійсності ж рідко трапляються тексти або дискурси, де присутній тільки один з аналізованих видів модальності. Найчастіше вони виступають у певній взаємодії.

Слід зазначити, що для міжособистісних модальних характеристик, які видозмінюються за інтенсивністю і ступенем прояву, прийнято тричленну градацію: позитивна, середня і негативна. З них позитивна і негативна належать до сильних, а середня — до слабких характеристик. Наприклад, у деонтичній логіці “зобов'язаний” і “заборонено” — сильні характеристики, а “дозволено” — слабка.

Деонтична (deontic) модальність виражає ставлення мовця до ступеня обов'язковості тієї чи іншої дії в майбутньому, реалізованої в мовленні у вигляді спонукання індивідуума до конкретних дій (порада, побажання, команда або наказ).

Деонтична модальність актуалізується у досліджуваній мові за допомогою ряду операторів: лексичних, граматичних, інтонаційних. До одних із найбільш поширених типів лексичних засобів передачі деонтичної модальності належать модальні дієслова. В англійській мові це такі модальні дієслова, як *may, should, must, have to, ought to* і ряд інших.

Наведемо приклади:

- (1) “*You **ought** to know more about the locks and keys than I do*”. [28: 147]
- (2) “*You **may** have my egg*”, said the yellow hen. [28: 143]
- (3) “*That is very strange,*” said Dorothy, “*but we **must** try, in some way, to see him, or we **shall** have made our journey for nothing*”. [28: 69]

Як видно з наведених прикладів, дієслово “*ought*” вживається для висловлення *поради* і має у цьому випадку значення “*слід*”, “*слід було б*”; дієслово *must* і *зобов'язані, повинні* — *обов'язок, або обов'язковість* із відповідною формою заборони *shall, не повинні, не зобов'язані* з боку особи, наділеної моральною або юридичною владою. При цьому в першому реченні адресант висловлює свою думку у формі рекомендації щодо здійснення (нездійснення) дії в майбутньому. Ця думка може ґрунтуватися (або не ґрунтуватися) на фактах (висновках, результатах) та є суб'єктивною думкою мовця.

У другому реченні автор показує відсутність заборони та висловлює дозвіл на вчинення дії в майбутньому, підкреслюючи відсутність необхідності відмовлятися від здійснення дії (заборони).

У третьому реченні адресант визначає для себе обов'язковість конкретної дії в майбутньому. Тут чітко визначається ступінь категоричності спонукання до вчинення (невчинення) дії, яка може бути висловлена різними модальними дієсловами, що передають градуальний характер ступеня наростання значення категоричності: *must (shall), повинен (зобов'язаний)*.

Таким чином, наведені приклади чітко ілюструють можливість модальних дієслів в англійській мові однозначно ранжувати висловлювання за принципом градуального ослаблення (або посилення) ознаки деонтичної модальності, у даному випадку — ступеня обов'язковості вчинення дії.

Важливо зауважити, що в наведених прикладах не прогнозується звершення тієї чи іншої дії, а лише висловлюється заклик до її здійснення, і немає ніякої гарантії, що сама дія відбудеться. Слід зауважити, що відсутність гарантій на вчинення дії не є унікальною ознакою деонтичної модальності, ця ознака також належить іншому виду модальності — алетичній.

Алетична модальність (як і деонтична), актуалізуючи ступінь необхідності здійснення тієї чи іншої дії в майбутньому, має свої відтінки і може змінювати значення залежно від контекстуального оточення, передаючи можливість, вірогідність або неможливість дії. Алетична модальність також містить три члени: можливо, неможливо і необхідно. Традиційно алетична модальність трактується з позицій логіки. Стосовно художнього висловлення деякі лінгвісти запроваджують поняття психологічної необхідності та психологічної неможливості. Психологічна необхідність за своєю природою має не логічний, а психологічний характер і описує не саме висловлювання, а виражену в ньому інформацію (логічний зв'язок між суб'єктом і предикатом, або фактичну залежність між реальними явищами). Відповідно до цього в рамках алетичної модальності розрізняють логічну і фактичну обумовленість, або детермінованість суджень, кожне з яких лежить в основі двох різновидів алетичної модальності — логічної модальності і фактичної модальності.

Логічна модальність пов'язана з логічною детермінованістю суджень. Істинність або хибність цих суджень визначається їх структурою або формою.

Фактична модальність пов'язана з фактичною детермінованістю суджень. Фактично істинними є судження, в яких зв'язок між термінами відповідає реальному відношенню між об'єктами. До фактично хибних суджень належать такі, в яких співвіднесеність термінів не адекватна реальному зв'язкам між предметами. Фактична модальність суджень може бути виражена в алетичних термінах: необхідно, можливо, неможливо.

Наведемо приклади:

(1) *“I think it is pure gold, and it **must have been lain** here in the sand for a long time”*. [28: 147]

(2) *“It **probably** was a rock”, said Dorothy, carelessly*”. [28: 146]

(3) *“**Can** I tell metal when I bump into it, or is the thing a rock?”* [28: 146]

На рівні граматики алетична модальність у досліджуваній мові реалізується за допомогою ряду лінгвістичних засобів: конструкцій з модальним словом *must, have, been, lain*, або самим модальним дієсловом *can*, прикметником *probably* та ін. Як видно з наведених прикладів, алетична функція модальності спрямована на соціальну взаємодію комунікантів.

Розглянемо процес соціальної взаємодії комунікантів у дитячому художньому дискурсі також при реалізації аксіологічної модальності на прикладі однієї з найважливіших функцій — персонального впливу на адресата. Це один з важливих видів оцінки, яка виражає позитивну або негативну оцінку адресанта і проявляється як у позитивному, так і в негативному його ставленні. При цьому аксіологічна модальність може бути суб'єктивною і відображати думку адресанта, або об'єктивувати, тобто висловлювати думку більшості. Функціонально-семантичне поле аксіологічної модальності містить компоненти, що відображають градуальний ступінь зміни ознаки, як показано в такому біполярному ряду: цінне (хороше, позитивне), нейтральне (байдуже) і антицінності (погане, негативне).

Засобами вираження аксіологічної модальності є лексико-граматичні та інтонаційні. Наведемо приклади лексико-граматичного вираження аксіологічної модальності зі значеннями заохочення і осуду у такому відрізьку: *“The girl had to work hard during the day? And often the Witch threatened to beat her with the same old umbrella she always carried in her hand. But, in truth, she did not dare to strike Dorothy, because of the mark on her forehead. The child did not know this, and was full of fear for herself and Toto. Once the Witch struck Toto a blow with her umbrella and the brave little dog flew at her and bit her leg, in return”*. — Автор закликає читача прийняти його погляд на добре і погане у суспільстві, необхідність дотримуватися певних правил, у цьому і проявляється персональна функція аксіологічної модальності. Такий ефект досягається різними способами: адресант може “тиснути” на “слабкі місця” реципієнта, пробуджувати в ньому почуття гідності особистості (як у даному випадку), викликати обурення комуніканта у випадку несправедливості і т. ін. Так чи інакше, останній рідко залишається байдужим і зазнає персонального впливу адресанта.

Важливою особливістю аксіологічної модальності є те, що вона має релятивний характер. Аксіологічно позитивне висловлювання з

точки зору одного комуніканта буде негативним для іншого, що демонструє неможливість функціонування поняття “хороший” в абсолютному значенні. При цьому можлива зміна механізму взаємодії лінгвістичних засобів (інтонації або порядку слів) або перерозподіл функціональної значимості задіяних способів передачі аксіологічної модальності.

З вищесказаного зрозуміло, що будь-яке висловлювання є аксіологічно визначеним, тобто або позитивним, або негативним, або байдужим. Саме тому будь-який вид модальності включає в себе в явному чи прихованому вигляді аксіологію. Зі структуралістської точки зору ця особливість аксіологічної модальності в типологічному розумінні знижує її змісторозрізнавальну “фонологічну” функцію як незалежного таксона.

Епістемічний статус висловлювання із точки зору модального аспекту пропозиціонального змісту співвідносить його, з одного боку, з джерелом інформації, а з іншого — зі ступенем обізнаності мовця в її достовірності.

Суб’єктивна епістемічна характеристика висловлювання відображає такі факти, стосовно яких можливо одночасно як знання, так і незнання, або сумнів мовця, а також уточнення джерела отримання знання. Характеризуючи перший із цих аспектів, мовець виступає гарантом достовірності інформації.

Діапазон значення епістемічної модальності може бути надзвичайно широким, висловлюючи ймовірність, можливість чи впевненість різного ступеня.

Із точки зору позначення джерел інформації епістемічна модальність виділяє три типи знань. По-перше, це безпосередні знання, які базуються на сенсорному спостереженні або витягаються з пам’яті. Далі, проміжне положення між знанням і незнанням займає вивідне або непряме знання, отримане шляхом логічного висновку. І, нарешті, останню третю форму знання складають знання “з других рук”, набуті під час міжособистісної комунікації. Висловлювання, сформульовані на базі зазначених типів джерел інформації, не завжди можуть дати повну і абсолютно достовірну картину про об’єктивну дійсність, і тому вони характеризуються різним ступенем повноти. Як показав матеріал дослідження, в дитячій літературі автор застосував перший та останній типи епістемічної модальності. Наведемо приклади.

“Oh, no;” returned the soldier; “I have never seen him. But I spoke to him as he sat behind his screen, and gave him your message. He said he will grant you an audience, if you so desire”. [28: 73]

“I thought he was hon-est, but I was mis-tak-en,” remarked Tiktok. [28: 227]

Для успішного обміну інформацією між людьми в процесі спілкування потрібне чітке розуміння змісту висловлювань — фактичних даних, думок, оцінок, прогнозів і т. ін. Прийняття чужих висловлювань залежить від численних чинників — об’єктивних і суб’єктивних, внутрішніх і зовнішніх. Найважливішими серед них є дві групи — позалогічні і логічні чинники, — кожна з яких визначає особливий характер прийняття інформації, а разом із ним — особливий епістемічний статус судження: судження, засновані на віруваннях (віра), або судження, засновані на об’єктивній інформації (знання).

До факторів позалогічного впливу, що забезпечує позитивне сприйняття суджень, належать: прагматичний інтерес; традиції; громадське і особисте навіювання думка авторитетної особи і багато інших. При систематичному застосуванні він призводить до некритичного прийняття чужих думок і формування на їх основі різного роду догматичних вірувань, що заслуговують осуду або гідні поваги.

Важливим є той факт, що на певному етапі еволюційного розвитку неминуча трансформація розумових процесів дитини: статичний спостережно-пізнавальний характер мислення змінюється перетворювально-діяльнісною активністю, у результаті чого процес пізнання в цілому набуває егоцентричної спрямованості.

Атор книги, що розглядається, ставить за мету вплинути на почуття дитини або викликати у неї почуття відповідальності за те, що відбувається, тим самим здійснюючи спробу змінити картину світу реципієнта. Поставлена мета досягається за рахунок використання різних лексико-граматичних (нестандартних синтаксичних структур, модально-емоційних лексем) і фонетичних (варіювання фразової інтонації, акцентуації за рахунок інверсії та графічних засобів) засобів, а також за допомогою залучення стилістичних прийомів (метафори, епітети, порівняння), що презентують функціонально-семантичне поле суб’єктивної модальності. Саме ці мовні змістові одиниці є маркерами когнітивної діяльності суб’єкта мовлення.

Варто зазначити, що одним з найважливіших способів формування картини світу у свідомості дитини є вживання різноманітних модальних засобів, які забезпечують передачу різних відтінків почуттів людини та образності тексту в цілому. При цьому множина елементів у складі функціонально-семантичного поля модальності характеризується великою різноманітністю компонентів, між якими інколи важко провести чіткі межі.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. *Багмут А. Й.* Семантика і інтонація в українській мові / А. Й. Багмут; АН УРСР. Ін-т мовознавства; [відп. ред. Т. М. Ніколаєва]. — К. : Наукова думка, 1991. — 168 с.
2. *Бережан Л. В.* Категорія спонукальності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 — українська мова / Л. В. Бережан. — Івано-Франківськ, 1997. — 16 с.
3. *Бровченко Т. О.* Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови) : підручник / Т. О. Бровченко, Т. М. Корольова. — 2-ге вид., переробл. та доп. — Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 300 с.
4. *Виноградов В. В.* О категории модальности и модальных словах в русском языке // Труды Института русского языка. — М., 1975. — С. 53–87.
5. *Городецкая Л. А.* Культурно обусловленные ритуалы общения : обязательность соблюдения и возможность нарушения / Л. А. Городецкая // Вестник Моск. ун-та. Сер. 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2001. — № 2. — С. 49–59.
6. *Дубенко О. Ю.* Порівняльна стилістика англійської та української мов: посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / О. Ю. Дубенко. — Вінниця : Нова книга, 2005. — 224 с.
7. *Дубов И. Г.* Моральная детерминация поведения в обыденном сознании различных групп населения / И. Г. Дубов, А. А. Хвостов // Вопросы психологии. — 2000. — № 5. — С. 87–99.
8. *Єрмоленко С. С.* Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць : монографія / С. С. Ермоленко. — К., 2006. — 384 с.
9. *Захарова Ю. М.* Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення : навч. посібник / Ю. М. Захарова ; за ред. А. Д. Белової. — К. : Вид-во НА СБ України, 2004. — 84 с.
10. *Калита А. А.* Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : монографія / А. А. Калита. — К., 2001. — 351 с.
11. *Королева Т. М.* Механизм взаимодействия лингвистических средств при передаче модальных значений / Т. М. Королева // Мовознавство. — 1989. — № 2. — С. 55–58.
12. *Королева Т. М.* Лексико-граматичні засоби актуалізації епістемічної модальності в науково-популярному дискурсі / Т. М. Королева, Г. В. Сивокінь // Науковий вісник ПНПУ. Лінгвістичні науки. — Одеса, 2013. — № 16. — С. 111–121.
13. *Корунець І. В.* Порівняльна типологія англійської та української мов : навч. посібник / І. В. Корунець. — 2-ге вид., доп. й перероб. — Вінниця : Нова книга, 2003. — 464 с.

14. Кусько К. Я. Дискурс іноземномовної комунікації : концептуальні питання теорії і практики / К. Я. Кусько // Дискурс іноземномовної комунікації. — Львів : Вид-во Львівськ. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2001. — С. 23–48.
15. Нікульшина Т. М. Спонукальний дискурс як стратегічне утворення / Т. М. Нікульшина // Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. — К. : ВЦ КНЛУ, 2002. — Том 5, № 1. — С. 49–55.
16. Петров Н. Е. О содержании и объёме языковой модальности / Н. Е. Петров. — Новосибирск : Наука, 1982. — 160 с.
17. Серажим К. С. Термін “дискурс” у сучасній лінгвістиці / К. С. Серажим // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. — Харків : Лівий берег, 2001. — Вип. 33, № 520. — С. 7–12.
18. Харченко С. В. Спонукальність як модально-синтаксична категорія / С. В. Харченко // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського : зб. наук. праць. Серія : Філологія. — 2000, Вип. 2. — Вінниця : ВДПУ, 2000. — С. 142–145.
19. Bickerton D. Language and Human Behaviour / Derek Bickerton. — Washington: University of Washington Press, 1996. — 190 p.
20. Braun F. Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures / Friederike Braun. — Berlin : de Gruyter, 1988. — 372 p.
21. Brown G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. — Cambridge : Cambridge University Press, 1996. — 288 p.
22. Cruse D. A. Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics / D. A. Cruse. — Oxford : Oxford University Press, 2000. — 424 p.
23. Larson R. Knowledge of Meaning : An Introduction to Semantic Theory / R. Larson, G. Segal. — L. : Cambridge University Press, 1995. — 639 p.
24. Searle J. R. Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts / J. R. Searle. — Cambridge : Cambridge University Press, 1979. — 187 p.
25. Schiffrin D. Approaches to Discourse : Language as Social Interaction / Deborah Schiffrin. — Blackwell, 1994. — 480 p.
26. Stubbs M. Discourse Analysis : The Sociolinguistic Analysis of Natural Language / Michael Stubbs. — Oxford : Blackwell, 1983. — 272 p.
27. Vanderveken D. Meaning and Speech Acts. Principles of Language Use / Danial Vanderveken. — Cambridge : Cambridge University Press, 1990. — Vol. 1. — 245 p.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

28. Baum L. F. The marvelous land of Oz/ L. F. Baum. — Moscow: Raduga Publishers, 1986. — 362 p.

REFERENCES

1. Bahmut, A. Y. (1991) Semantyka i intonatsiya v ukrayinskiy movi. K.: Naukova dumka [In Ukrainian].
2. Berezhan, L. V. (1997) Kategoriya sponukalnosti v suchasniy ukrayinskiy movi. Ivano-Frankivsk [In Ukrainian].

3. Brovchenko, T. O. (2006) Fonetyka angliyskoyi movy (konrastyvnyy analiz angliyskoyi ta ukrayinskoyi vymovy). Mykolayiv: Vyd-vo MDGU im. Petra Mohyly [In Ukrainian].
4. Vynogradov, V. V. (1975) O kategorii modalnosti I modalnykh slovakh v russkom yazyke. M. [In Russian].
5. Gorodetskaya, L. A. (2001) Kulturno obuslovlennyye ritualy obscheniya: obyazatelnost soblyudeniya i vozmozhnost narusheniya // Vestnik Mosk. un-ta. Ser. 19. Lingvistika I mezhkulturnaya kommunikatsiya. № 2 [In Russian].
6. Dubenko, O. Yu. (2005) Porivnyalna stylitstyka anhliyskoyi ta ukrayinskoyi mov. Posibnyk dlya studentiv ta vykladachiv vysvhykh navchalnykh zakladiv. Vinnitsya: NOVA KNYHA [In Ukrainian].
7. Dubov, I. G. (2000) Moralnaya determinatsiya povedeniya v obydennom soznanii razlichnykh grupp naseleniya. // Voprosy psihologii № 5 [In Russian].
8. Yermolenko, S. S. (2006) Movne modelyuvannya diysnosti i znakova struktura movnykh odynyts: monografiya. K. [In Ukrainian].
9. Zakharova, Yu. M. (2004) intonatsiyna orhanizatsiya suchasnoho anhliyskoho movlennya: navch. posib. K.: Vyd-vo NA SB Ukrainy [In Ukrainian].
10. Kalyta, A. A. (2001) Fonetychni zasoby aktualizatsiyi smyslu anhliyskoho emotsiynoho vyslovlyuvannya: monografiya. K. [In Ukrainian].
11. Korolyova, T. M. (1989) Mehanizm vzimodeystviya lingvisticheskikh sredstv pri peredache modalnykh znacheniy // Movoznavstvo № 2 [In Russian].
12. Korolyova, T. M. (2013) Leksyko-hramatychni zasoby aktualizatsiyi epistemichnoyi modalnosti v naukovo-populyarnomu dyskursi // Naukovyy visnyk PNPU: Lingvistychni nauky № 16. Odesa [In Ukrainian].
13. Korunets, I. V. (2003) Porivnyalna typologiya anhliyskoyi ta ukryinskoyi mov: navch. posib. Vinnytsya: NOVA KNYHA [In Ukrainian].
14. Kusko, K. Ya. (2001) Dyskurs inozemnoyi komunikatsiyi: kontesptualni pytannya teorii i praktyky. Lviv: vyd-vo Lvivsk. nats. un-tu im. Ivana Franka [In Ukrainian].
15. Nikulshina, T. M. (2002) Sponukalnyy dyskurs yak stratehichne utvorennya // Visnyk KNLU, Seriya Filolohiya. K.: VC KNLU, Tom 5. — № 1. [In Ukrainian].
16. Petrov, N. E. (1982) O soderzhaniyi i obiome yazykovoy modalnost. Novosibirsk: Nauka [In Russian].
17. Serazhym, K. S. (2001) Termin “dyskurs” u suchasniy lingvistytyi // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Seriya Filolohiya. Kharkiv: Livyy bereh, — Vyp. 33. — № 520 [In Ukrainian].
18. Kharchenko, S. V. (2000) Sponukalnist yak modalno-syntksychna katehoriya // Nauk. zapysky Vinnytskoho derzh. ped. un-tu im. M Kotsyubynskoho: zb. nauk. prats. Seriya: Filolohiya. Vyp. 2 — Vinnytsya: VDPU [In Ukrainian].
19. Bickerton D. Language and Human Behaviour / Derek Bickerton. — Washington: University of Washington Press, 1996. — 190 p. [In English].
20. Braun F. Terms of Address: Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures / Friederike Braun. — Berlin : de Gruyter, 1988. — 372 p. [In English].
21. Brown G., Yule G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. — Cambridge : Cambridge University Press, 1996. — 288 p. [In English].
22. Cruse D. A. Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics / D. A. Cruse. — Oxford : Oxford University Press, 2000. — 424 p. [In English].

23. Larson R. Knowledge of Meaning : An Introduction to Semantic Theory / R. Larson, G. Segal. — L. : Cambridge University Press, 1995. — 639 p. [In English].
24. Searle J. R. Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts / J. R. Searle. — Cambridge : Cambridge University Press, 1979. — 187 p. [In English].
25. Schiffrin D. Approaches to Discourse : Language as Social Interaction / Deborah Schiffrin. — Blackwell, 1994. — 480 p. [In English].
26. Stubbs M. Discourse Analysis : The Sociolinguistic Analysis of Natural Language / Michael Stubbs. — Oxford : Blackwell, 1983. — 272 p. [In English].
27. Vanderveken D. Meaning and Speech Acts. Principles of Language Use / Danial Vanderveken. — Cambridge : Cambridge University Press, 1990. — Vol. 1. — 245 p. [In English].
28. Baum L. F. The marvelous land of Oz/ L. F. Baum. — Moscow: Raduga Publishers, 1986. — 362 p. [In English].

Стаття надійшла до редакції 05.09.2018

В. С. Куцак, Л. К. Велитченко

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКОМОВНОГО ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Статтю присвячено вивченню лінгвістичних особливостей перекладу китайськомовного юридичного дискурсу англійською та українською мовами. В роботі репрезентовано жанрові типологічно-спільні особливості юридичного дискурсу на матеріалі неблизькостпоріднених мов: китайської, англійської, української; досліджено конкретномовні характеристики китайськомовного юридичного дискурсу; вивчено особливості перекладацьких операцій досліджуваного тексту — Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки та особливості його відображення англійською й українською мовами.

Ключові слова: юридичний дискурс, лінгвістичні особливості, перекладацькі операції.

Статья посвящена изучению лингвистических особенностей перевода китайского юридического дискурса на английский и украинский языки. В работе представлены жанровые типологически общие особенности юридического дискурса на материале неблизкородственных языков: китайского, английского, украинского; исследованы конкретноязыковые характеристики китайского юридического дискурса; изучены особенности переводческих операций исследуемого текста — Уголовного кодекса Китайской Народной Республики, а также особенности его отображения на английском и украинском языках.

Ключевые слова: юридический дискурс, лингвистические особенности, переводческие операции.

The article is devoted to the study of linguistic features of Chinese legal discourse and its variant in English and Ukrainian. The work presents genre typologically common features of legal discourse based on non-closely related languages: Chinese, English, Ukrainian; specific linguistic characteristics of Chinese

legal discourse are studied; translation operations of the text under analysis — the Criminal Code of the People's Republic of China — are examined and the peculiarities of its presentation in English and Ukrainian languages are read.

Key words: *legal discourse, linguistic features, translation operations.*

Юридичний дискурс є одним з видів професійно орієнтованого дискурсу. Він відображає складні взаємовідносини людини й суспільства, які знаходять своє віддзеркалення в законах та інших постановках громадської влади.

Проблемою вивчення юридичного дискурсу та його перекладу займалися такі автори, як: Борисова Л. А. [2], Ємеліна О. В. [5], Косарева Т. Б. [7], Крапівкіна О. А. та Непомілов Л. А. [8], Левітан К. М. [9]. Особливості китайського юридичного дискурсу досліджували: А. Е. Маланханова та П. В. Сисоєва [11], Ростовцев Е. А. [12], а також китайські дослідники: Вае Меняо [3], Ін Ван [20], Сюй Гаоюй [13]. Проте, незважаючи на велику кількість досліджень, тема особливостей китайського юридичного дискурсу погано вивчена в плані перекладу, зокрема українською мовою.

Питання перекладу юридичної документації уявляються сьогодні *актуальними* в зв'язку з новим сучасним підходом до проблематики перекладознавства. Сьогодні існує певна прогалина між мовознавством й правовими науками, оскільки немає належної взаємодії між фахівцями в цих галузях. Тема взаємодії мови і права останнім часом потребує все більшої уваги з боку фахівців мовознавства та перекладознавства.

Метою дослідження є визначення лінгвістичних особливостей перекладу китайськомовного юридичного дискурсу англійською та українською мовами.

Відповідно до мети у роботі передбачається розв'язання таких **завдань**: 1) розглянути типологічно спільні жанрові особливості юридичного дискурсу; 2) дослідити конкретномовні характеристики китайськомовного юридичного дискурсу; 3) вивчити особливості перекладацьких операцій, що були застосовані при перекладі китайського юридичного дискурсу англійською та українською мовами; 4) надати лінгвістичну інтерпретацію перекладацьких особливостей, що були застосовані під час перекладу.

Матеріалом дослідження послуговували китайські нормативно-законодавчі акти та їх відповідники українською та англійською мова-

ми, а саме Загальна частина Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки (58 с.). Переклад англійською мовою складає 60 сторінок, українською — 61 сторінку.

Типологічними спільними жанровими особливостями китайського, англійського та українського юридичного дискурсу є *нормативність*, що полягає в логічності та структурності побудови норм кримінального кодексу за допомогою однозначності понять [8], та *імперативність* виражена в розпорядчих та забороняючих нормах кримінального права.

Також простежується така ознака як *деперсоналізація*, оскільки юридичний дискурс передбачає наявність особливих учасників комунікативної діяльності, які отримують статус суб'єктів кримінального права.

Юридичний дискурс завжди обумовлений причинно-наслідковим зв'язком, що реалізується за допомогою *інтертекстуальності* [5: 86].

Як вже було сказано, між китайським, англійським та українським юридичним дискурсами існує багато спільних рис, а саме: стандартизація юридичної мови (широке використання трафаретів, штампів, повторів); широке використання загальноновживаної, спеціальної та термінологічної лексики; значна кількість складних речень [8: 30].

Особливий інтерес представляють *конкретномовні* характеристики китайськомовного юридичного дискурсу. На відміну від англійського та українськомовного дискурсів китайському юридичному дискурсу не властиве вживання латинських та французьких виразів (*ad verbum*, *a priori*, *status quo*), скорочень, аббревіатур, складноскорочених слів (MP, gvt, i.e., АПК, КЗпП) [5: 155]. Це обумовлюється особливостями китайської мови, а саме: використанням ієрогліфічної системи письма, що не дозволяє змінювати внутрішню будову слова.

Китайська мова як мова аналітичного ладу та українська мова як мова синтетичного ладу відрізняються одна від одної рядом характеристик. Якщо в українській мові граматичні значення виражаються в межах самого слова (афіксація, внутрішня флексія, наголос, форми самих слів), то в китайській мові граматичні відносини передаються через синтаксис, окремі службові слова, фіксований порядок слів, контекст та інші чинники. Усі ці особливості зумовлюють типологічно значущі відмінності в лексиці, що представляють собою одну з

головних причин відсутності повної еквівалентності в лексичній системі двох мов [20: 13]. Отже особливої уваги потребує робота з лексичними одиницями, які позначають юридичні реалії.

В китайському юридичному дискурсі також прослідковується тенденція до об'єднання різних думок в одне велике речення, оскільки в китайському юридичному дискурсі більш яскраво виражена формальність конструкцій, ніж в українському та англійському юридичному дискурсі [3: 53].

В китайському юридичному дискурсі більш поширене використання активного стану в тексті, на відміну від англійського. Таку тенденцію Лю Міцин пояснює тим, що англомова людина в першу чергу звертає увагу на мету дослідження, а китайці більше націлені на чуттєве сприйняття питання [10: 22].

В китайському юридичному дискурсі спостерігається переважне використання складних речень, серед яких найбільш поширеними є безсполучникові та складнопідрядні з підрядними з'ясувальними, визначальними, умовними, причини й цілі. Маловживаними є підрядні частини місця й часу, чого не можна сказати про англійській та українській юридичний дискурс [3; 4; 8; 9].

Розглянемо *особливості перекладацьких операцій*, що були застосовані при перекладі тексту китайськомовного юридичного дискурсу.

Наявний факт, що під час відтворення китайськомовного юридичного тексту українською та англійською мовами переважна більшість *еквівалентів* використовується для перекладу термінологічних одиниць: 指控 — accusation, звинувачення; 证据 — evidence, свідчення; 种族灭绝 — genocide, геноцид; 法官 — judge, суддя; 司法权 — jurisdiction, юрисдикція; 法理家 — jurisprudence, юриспруденція. Пояснюється це тим, що лексичному рівню юридичних документів властиве прагнення до однозначного вживання слів, яке досягається введенням до тексту закону дефініцій суттєво важливих юридичних понять. Кількість еквівалентних відповідників в українському перекладі становить 19 %, а в англійському — 15,7 %.

При перекладі китайських текстів українською мовою велика кількість лексичних одиниць перекладається за допомогою пошуку *варіантного відповідника та контекстуальної заміни*. Слід відмітити, що китайський юридичний дискурс в англійському й українському перекладах має велику кількість варіантів нейтральної лексики за-

гальнонаукового опису. Це викликає необхідність використання варіантних відповідників під час перекладу [1: 57].

Важливим в плані підбору варіанту перекладу є аналіз графічної структури ієрогліфу. В ієрогліфічній структурі китайського письма існують так звані “ключі” або детермінативи, що вказують на поняття або на ту семантичну область, до якої відноситься значення слова, будучи своєрідними семантичними маркерами [15: 45]. Наприклад, китайська лексема 行騙 має значення “обдурювати, дурити” або “cheat, betray”, якщо перекладати англійською мовою. Але такий переклад не відповідає офіційній мові спеціального тексту, в контексті якого здійснюється переклад, отже доречно при перекладі обрати такий варіант, як: fraud, шахрайство.

Як стверджує Комісаров В. Н., необхідність в контекстуальних замінах виникає тоді, коли одиниця вихідної мови не має підходящим за змістом відповідників в мові перекладу [7: 115]. В англійській мові існує безліч способів словотвору (префіксація, суфіксація, скорочення). Проте в китайській мові значення слова та його граматичні функції визначаються взаємозв'язком з іншими словами в реченні. [10: 23]. Таким чином, тлумачення кожного слова є більш гнучким процесом та в більшості випадків залежить від контексту. Отже виникає необхідність використання в перекладі контекстуальних заміни. Як приклад можна навести словосполучення 扰乱治安行为, що в контексті юридичного дискурсу було перекладено як: “disorderly conduct, порушення суспільної безпеки”, хоча словниковим значенням було: “хуліганська поведінка”, “bullying, rowdy behavior”.

Майже однакова кількість контекстуальних заміни була застосована у перекладі англійською та українською мовами: 10,3 % та 10,5 %, а за допомогою варіантного відповідника 23,5 % та 18,4 %.

В китайському юридичному дискурсі періодично зустрічаються лексичні одиниці, що позначають юридичні реалії та не мають еквівалентів в мовах перекладу. Крім того, в китайській мові можна зустріти вільне комбінування морфем, що створюють нові, більш складні фрази [10: 25]. В перекладах також використовується така операція, як *описовий переклад*: 严重失职 — “грубе нехтування посадовими обов'язками” (gross negligence); 保释修正案 — “звільнення під зобов'язання з'явитися до суду або в поліцію” (Bail Reform Act); 接受监管的次序 — “система охорони речових доказів під час їхньої передачі” (chain of custody).

В перекладах китайськомовного юридичного дискурсу також було зазначено використання такої перекладацької операції, як *додавання*, а саме: додавання з'єднувальних конструкцій в англійській мові (3,6 %) та додавання пояснювальних речень в українській мові (8 %). В англійській мові використання даної операції обумовлено синтаксичною перебудовою структури речення при перекладі та необхідністю передачі в тексті значень, що виражаються в оригіналі граматичними засобами [2].

Характерною рисою китайськомовного юридичного дискурсу є розпливчастість та неконкретизованість деяких правових норм, що викликає необхідність використання операції додавання. Наприклад, словосполучення 大陪審團 було перекладено як: “велике слідче журі”. В оригіналі відсутня лексема “слідче”, оскільки 大 — означає “великий”, а 陪審團 — “журі, колегія присяжних”. Таким чином, при перекладі українською мовою виникла необхідність додати ще одну лексему, оскільки в українському юридичному дискурсі існує усталений термін, вживання якого є необхідним.

При перекладі китайськомовного юридичного тексту українською та англійською мовами операція *опущення* використовується частіше, ніж додавання. В англійськомовних та українськомовних текстах юридичного дискурсу здебільшого використовуються речення середньої довжини, оскільки дуже довгі речення ускладнюють розуміння тексту і сприяють втраті логічного сенсу [13]. Проте китайський юридичний дискурс, навпаки, вирізняється максимально довгими реченнями. Обумовлюється це тим, що в китайському юридичному дискурсі більш яскраво виражена ввічливість, формальність конструкцій, ніж в українському та англійському юридичному дискурсі [3: 53]. Отже надто ввічливі конструкції, вживання яких є семантично надмірним в українському та англійському юридичних дискурсах, у перекладі опускаються.

Як приклад можна навести витяг з Загальної частини КК КНР (Глава 2). В статті 15 було ужито сталу конструкцію 應當預, що означає “слід передбачити...”. В перекладі англійською та українською мовами вона опущена. При перекладі з китайської мови українською кількість опущень займає 8,5 %, а англійською мовою — 10,3 %.

Одним з граматичних засобів перекладу є *заміна*. В процесі перекладу китайськомовного юридичного дискурсу часто (8,5 %) за-

мінюються активні конструкції китайського речення англійськими пасивними. Наприклад: 對任何人犯罪，在適用法律上一律平等。(дослівний переклад: “Злочини проти когось *є рівними* в чинному законодавстві”) — The law *shall be equally applied* to anyone who commits a crime (Глава 1. Стаття 4).

Часте використання заміन частин мов (6,5 %) в китайсько-українському перекладі обумовлюється відмінностями в структурі мов. Українська мова багата морфологічними категоріями та граматичними формами. В китайській мові граматичне значення виражається не морфологічно, а за допомогою прийменників, сполучників, допоміжних дієслів та інших службових слів, а також за допомогою порядку слів [13: 13].

Словопорядок в текстах юридичного китайськомовного, англійськомовного та українськомовного дискурсів відрізняється, через що виникає необхідність використання *перестановок* у перекладі. В менталітеті китайського народу прослідковується така особливість: перш ніж перейти до суті проблеми, спочатку надається більш загальна інформація, а англомовні особи, навпаки, в першу чергу звертає увагу на мету дослідження [20: 14]. Як наслідок, у перекладі застосовуються перестановки: 為了犯罪，準備工具、製造條件的，是犯罪預備。— *Приготуванням до злочину* визнається пошук знарядь, створення умов для вчинення злочину. *Preparation for a crime* refers to the preparation of the instruments or the creation of the conditions for a crime. Щодо українського перекладу, то перестановки використовуються не так часто, як в англійській мові. Це пояснюється закріпленням порядком слів в англійській мові та більш довільним — в українській.

В китайсько-українському перекладі кількість перестановок займає 8 %, а в китайсько-англійському — 9,4 %.

В англомовних та українськомовних перекладах китайськомовного юридичного дискурсу *членування речення* застосовується набагато частіше, ніж *об'єднання*: 13–12 % — членування речення та 1–3 % — об'єднання. Причина цього полягає в тому, що в текстах китайськомовного юридичного дискурсу існує тенденція до об'єднання різнопланових думок в одне складне речення, що дуже важко відтворити в перекладі.

Вищеперелічені перекладацькі операції забезпечують коректність перекладу китайських текстів юридичного дискурсу неблизкоспорід-

неними мовами, віддзеркалюють втілення тактик та стратегії комунікативно рівноцінного перекладу.

В ході проведення дослідження вдалося дійти наступних висновків:

1. Між китайським, англійським та українським юридичними дискурсами існує ряд типологічно спільних жанрових рис: нормативність, імперативність, деперсоналізація, інтертекстуальність; а також такі особливості, як: стандартизація юридичної мови, використання загальноновживаної, спеціальної та термінологічної лексики, значна кількість складних речень.

2. Конкретномовними характеристиками китайського юридичного дискурсу є слова-реалії, активний стан, об'єднання різних думок в одне велике речення, рідке вживання підрядних місця й часу, вільне комбінування морфем.

3. Спільними рисами для англійського та українськомовного перекладу китайськомовного юридичного дискурсу є використання таких лексичних операцій: підбір еквівалентів, варіантних відповідників, контекстуальних заміन, описового перекладу, додавання, опущення, та граматичних операцій: перестановки, членування речень. Як в англійському, так і в українському варіантах перекладу рідкісним є об'єднання речень (1–3 %). Перестановки в англійському перекладі зустрічаються частіше (9 %), а додавання рідше (3,6 %), ніж в українськомовному (8 % та 8 % відповідно).

4. Специфічними особливостями при перекладі китайського юридичного дискурсу англійською мовою є: заміна китайської активної конструкції англійською пасивною (8,5 %), оскільки англійські люди в першу чергу звертають увагу на мету дослідження; додавання з'єднувальних конструкцій (3,6 %) через синтаксичну перебудову структури речення у перекладі. При перекладі українською мовою: замінування частин мови (6,5 %), що обумовлюється аналітичністю китайської мови та синтетичністю української. Розпливчастість правових норм вимагає додавання пояснювальних речень у перекладі (8 %).

Перспективним вважаємо подальше дослідження лінгвістичних особливостей відтворення китайськомовного юридичного дискурсу англійською та українською мовами на матеріалі Кримінального кодексу Китайської Народної Республіки. Особливий інтерес для майбутніх досліджень представляє аспект перекладу китайськомовного

юридичного дискурсу, якому наразі присвячено надто мало уваги з боку дослідників.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: учебное пособие / И. С. Алексеева. — М.: Академия, 2004. — 352 с.
2. Борисова Л. А. Перевод в сфере юриспруденции: учебное пособие / Л. А. Борисова — Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007. — 46 с.
3. Ван М. Современная наука о переводе в Китае: история становления и тенденции развития : дис. ... канд. филол. наук. — М., 2015. — 158 с.
4. Гонтаренко Е. А. Основные характеристики китайского юридического дискурса в сфере уголовного права // Научно-методический журнал “Концепт”. — 2017. — Т. 37. — С. 73–77.
5. Емелина О. В. Грамматические особенности перевода юридических текстов // Журнал Право и Управление. XXI век. — 2011. — № 2. — С. 70–73
6. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English - Russian : учебное пособие. — Санкт-Петербург : Союз, 2004. — 320 с.
7. Комиссаров В. Н. Теория перевода. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.
8. Крапивкина О. А., Непомиллов Л. А. Юридический дискурс: понятие, функции, свойства. — М.: Международный научно-инновационный центр, 2014. — 135 с.
9. Левитан К. М. Юридический перевод. М.: ЮСТИЦИЯ, 2016. — 378 с.
10. Лю Мицин. О различии лексической семантики английского и китайского языков. Сборник статей. — Шанхай, 1990.
11. Маланханова А. Е. Особенности перевода текстов экономического дискурса с китайского языка на русский язык / А. Е. Маланханова, П. В. Сысоев // Язык и культура. 2015. № 4. С. 31–45.
12. Ростовцев Е. А. Теория перевода китайского языка: курс лекций: учебное пособие / Е. А. Ростовцев. — М.: Военный институт, 1977. — 202 с.
13. Сюй Гаюй. Сравнительные исследования лексики русского и китайского языков. — Ханчжоу: Вокруг света, 1997. — 67 с.
14. Устинова К. А. Судебный дискурс как разновидность юридического дискурса. — М.: Наука, 2011. — 119 с.
15. Deborah Cao. Chinese Law: A Language Perspective. — Ashgate: Aldershot Publishing, 2017. — 104 p.
16. Gao Ming Xuan. Establishment and Improvement of Criminal Law of the People’s Republic of China. — Beijing: Intercontinental Publishing House of China, 2012. — 187 p.
17. LangSheng. Development of Criminal Law in China. Jurisprudence of China. — Beijing Intercontinental Publishing House of China, 2017. — No. 5. — P. 45–56
18. Long Chang Hai. Criminal Provisions and Retroactivity of Criminal Law. Chiusi. — Shanghai: Word, 2015. — 126 p.
19. Liu Renwen. Reforms of the Labour Camp System. Jurisprudence. — Shanghai. Word, 2013. — No. 2.
20. Ying Wang. Differences of English and Chinese Written as Languages and Strategies in English Teaching Writing. — Tangshan, China: Academy Publisher, 2013. — 112 p.

REFERENCES

1. Alekseeva I. S. Vvedenie v perevodovedenie: uchebnoe posobie / I. S. Alekseeva. — M. : Akademiya, 2004. — 352 s. [In Russian].
2. Borisova L. A. Perevod v sfere yurisprudencii: uchebnoe posobie / L. A. Borisova — Voronezh: IPC VGU, 2007. — 46 s. [In Russian].
3. Van M. Sovremennaya nauka o perevode v Kitae: istoriya stanovleniya i tendencii razvitiya : dis. ... kand. filol. nauk. — M., 2015. — 158 s. [In Russian].
4. Gontarenko E. A. Osnovnye karakteristiki kitajskogo yuridicheskogo diskursa v sfere ugovolnogo prava // Nauchno-metodicheskij zhurnal “Koncept”. — 2017. — T. 37. — S. 73–77. 5. Yemelina O. V. (2011). Hramatychni osoblyvosti perkladu yurydychnykh tekstiv // Pravo ta upravlinnia. XXI stolittia. M.: Nauka. № 2. [In Russian].
5. Kazakova T. A. (2001). Prakticheskie osnovy perevoda: nauchn. posobie — SPb.: “Soyuz” Kazakova T. A. (2001). [In Russian].
6. Emelina O. V. Grammaticheskie osobennosti perevoda yuridicheskikh tekstov // Zhurnal Pravo i Upravlenie. XXI vek. — 2011. — № 2. — S. 70–73. [In Russian].
7. Kazakova T. A. Prakticheskie osnovy perevoda. English - Russian : uchebnoe posobie. — Sankt-Peterburg : Soyuz, 2004. — 320 s. [In Russian].
8. Komissarov V. N. Teoriya perevoda. — M.: Vysshaya shkola, 1990. — 253 s. [In Russian].
9. Krapivkina O. A., Nepomilov L. A. Yuridicheskij diskurs: ponyatie, funkcii, svojstva. — M.: Mezhdunarodnyj naukovno-innovacionnyj centr, 2014. — 135 s. [In Russian].
10. Levitan K. M. Yuridicheskij perevod. M. : YUSTICIYA, 2016. — 378 s. [In Russian].
11. Lyu Micin. O razlichii leksicheskoi semantiki anglijskogo i kitajskogo yazykov. Sbornik statej. — SHanhaj, 1990. [In Russian].
12. Malanhanova A. E. Osobennosti perevoda tekstov ehkonomicheskogo diskursa s kitajskogo yazyka na russkij yazyk / A. E. Malanhanova, P. V. Sysoev // YAzyk i kul'tura. 2015. № 4. S. 31–45. [In Russian].
13. Rostovcev E. A. Teoriya perevoda kitajskogo yazyka: kurs lekcij: uchebnoe posobie / E. A. Rostovcev. — M.: Voennyj institut, 1977. — 202 s. [In Russian].
14. Syuj Gaoyuj. Sravnitel'nye issledovaniya leksiki russkogo i kitajskogo yazykov. — Hanchzhou: Vokrug sveta, 1997. — 67 s. [In Russian].
15. Ustinova K. A. Sudebnyj diskurs kak raznovidnost' yuridicheskogo diskursa. — M.: Nauka, 2011. — 119 s. [In Russian].
16. Deborah Cao. (2017) Chinese Law: A Language Perspective. — Ashgate: Aldershot PUBLISHING. [In English].
17. Gao Ming Xuan. (2012). Establishment and Improvement of Criminal Law of the People's Republic of China. Beijing: Intercontinental Publishing House of China. [In English].
18. LangSheng. (2017). Development of Criminal Law in China. Jurisprudence of China. — Beijing Intercontinental Publishing House of China. No. 5. P. 45–56. [In English].
19. Long Chang Hai. (2015). Criminal Provisions and Retroactivity of Criminal Law. Chiusi. — Shanghai: Word. [In English].
20. Liu Renwen. (2013). Reforms of the Labour Camp System. Jurisprudence. — Shanghai. Word. No. 2. [In English].
21. Ying Wang (2013). Differences of English and Chinese Written as Languages and Strategies in English Teaching Writing. Tangshan, China: Academy Publisher. [In English].

Стаття надійшла до редакції 22.10.2018

Н. О. Оськіна, Б. В. Авраменко

ФОНОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СИСТЕМАХ УКРАЇНСЬКОГО ТА ТУРЕЦЬКОГО КОНСОНАНТИЗМУ

В статті схарактеризовано явище фонологічної адаптації та встановлені способи адаптації англомовних запозичень на фонологічному рівні в системах українського та турецького консонантизму. Спільним способом виявляється субституція. В турецькій мові, на відміну від української, ще існують явища дієрези та епентези. Також в турецькій мові може відбуватися більш ніж один процес адаптації в фонологічному сегменті, який потребує декількох фонологічних змін.

Ключові слова: англомовні запозичення, фонологічна адаптація, консонантизм, фонема, субституція, дієреза, епентеза.

В статье охарактеризовано явление фонологической адаптации и установлены способы адаптации англоязычных заимствований на фонологическом уровне в системах украинского и турецкого консонантизма. Общим способом является субституция. В турецком языке, в отличие от украинского, еще существуют явления диерезы и эпентезы. Также в турецком языке может происходить более чем один процесс адаптации в фонологической сегменте, который требует нескольких фонологических изменений.

Ключевые слова: англоязычные заимствования, фонологическая адаптация, консонантизм, фонема, субституция, диереза, эпентеза.

The article describes the phenomenon of phonological adaptation and establishes processes of adapting English loanwords at the phonological level in the systems of Ukrainian and Turkish consonants. A common process is substitution. In the Turkish language, in contrast to the Ukrainian one, there are phenomena of deletion and epenthesis. Also, in Turkish there can be more than one process of adaptation in the phonological segment, which requires several phonological changes.

Key words: English loanwords; phonological adaptation, system of consonants, phoneme, substitution, deletion, epenthesis.

Постановка проблеми. Прискорення процесу планетарного поширення ринкових відносин та загострення проблем у сфері міжкультурних взаємин народів збудило новий інтерес до питань інтеграції національних культур. Кінець ХХ — початок ХХІ ст. став часом неймовірного розширення політичних, економічних та культурних зв'язків України і Туреччини між собою та з іноземними, у тому числі і з англomовними, країнами. Закономірним результатом цього стало посилення надходження в українську та турецьку мови чужомовної лексики. Запозичені англіцизми з'являються у цих мовах у зв'язку з політичними та економічними реформами для найменування нових явищ, наявних в англomовній світовій практиці.

Кожна мова має власні правила та стратегії, для того щоб справитися з цими запозиченнями. Входячи в українську мову, лексика іншомовного походження зазнає різних змін: графічних, фонетичних, граматичних [1]. Таке пристосування — це складний і тривалий процес формальної адаптації запозичень до нового мовного середовища, оскільки зовнішня форма запозичених слів, за спостереженнями дослідників, зазнає змін як під час їх входження в систему мови-реципієнта, так і протягом подальшого функціонування в ній [2: 178].

Незважаючи на достатньо велику кількість праць, в яких досліджуються загальнотеоретичні та прикладні питання проблеми англomовних запозичень в українській та в турецькій мовах, дослідження процесу фонологічного освоєння цих запозичень є малочисельними. Більше того, проблема спільних і відмінних аспектів фонетичної адаптації англіцизмів у згадуваних мовах уявляється недослідженим аспектом.

Мета дослідження. Встановити способи адаптації англomовних запозичень на фонологічному рівні в системах українського та турецького консонантизму, просліджуючи спільні та відмінні тенденції.

Аналіз останніх публікацій. Відомі вчені (Ю. Дешерієв, Г. Пауль, I. Abushihab, L. Bloomfield, E. Naugen, U. Weinreich та інші) у своїх працях розробили основний термінологічний апарат теорії мовних контактів, запропонували шляхи вивчення цієї проблеми, сформулювали основні напрями дослідження міжмовної взаємодії. Проблеми іншомовних запозичень присвятили чимало праць вітчизняні та іноземні дослідники (Б. Ажнюк, В. Виноградов, Ю. Жлуктенко, О. Му-

ромцева, О. Пономарів, С. Семчинський, Д. Шмельов, А. Martinet, Н. Yavuz та інші).

Вивчення запозичень англіцизмів в українському мовленні активувалося в останнє десятиріччя (Ю. Безрукава, О. Бершов, О. Махнюва, А. Наумовець, Г. Сергеева, С. Федорець тощо), але найчастіше воно стосується термінологічної лексики. Дослідження із запозичень в сучасній турецькій мові, в тому числі і англіцизмів, представлені лише в поодиноких працях (О. Володіна, Я. Демченко, І. Логвиненко, Х. Юсупова, R. Beel, J. Felder).

Виклад основного матеріалу. Різні джерела визначають запозичення чи то як перехід слів з однієї мови в іншу внаслідок взаємодії цих мов [1], чи то як засвоєння слів однієї мови іншою [3]. До англословних запозичень можна віднести всі лексичні одиниці, поява яких в одній мові пов'язана з копіюванням зовнішньої або внутрішньої структури слів-прототипів з англійської мови [4].

Явище запозичення відбувається між-лінгвістично, коли одна мова взаємодіє з іншою мовою, і взагалі коли слово існує в одній мові, але не існує в іншій. Англійська мова містить багато прикладів запозичень, таких як суши, цунамі, бамбук, футон, енчілада тощо. Слова запозичуються з першої мови і включаються до другої мови, в той час як носії другої мови намагаються зберегти фонологічну вимову, характерну для першої мови. Проте існують умови для запозичення, оскільки запозичені слова мають бути адаптовані до мовних схем другої мови. Сутність дослідження фонології “запозичення” — це дослідження тих адаптацій (пристосувань), що відбуваються, коли запозичене слово застосовується до фонологічної системи іншої мови. Ці пристосування розкривають інформацію про фонологічну систему мови-реципієнта [5].

Якщо казати, зокрема, про фонологічну адаптацію, вона, базується на відповідностях між фонологічними системами мов, які знаходяться у стані контакту [6:18]. Заміна іншомовного звука найближчим до нього звуком рідної мови і є об'єктом спостереження під час дослідження процесу освоєння запозичених слів фонологічною системою мови-реципієнта. Очевидно, що за умов абсолютної адекватності звукових співвідношень не було б необхідності в дослідженні особливостей звукової натуралізації запозичених слів на українському та турецькому мовному ґрунті. Таку необхідність може викликати

тільки наявність варіантів, різних способів фонологічної адаптації іншомовного звука, що викликані певними зовнішніми та внутрішніми причинами. Це виявляється особливо актуальним у випадках взаємодії неспоріднених мов з неадекватними елементами фонологічної системи, зокрема таких лінгвально віддалених мов, як англійська і українська та англійська і турецька.

Інтерес цього дослідження обмежується фонологічною адаптацією англійської мови в системах українського та турецького консонантизму. Консонантизм — система приголосних звуків мови [7: 265], досліджуваних нами взаємодіючих мов має свої особливості. Українська мова переважає англійську кількістю приголосних (відповідно 32/24), через що її і відносять, на відміну від англійської, до мов консонантного типу. Кількість приголосних фонем англійської мови дорівнює, в свою чергу, їх кількості в турецькій мові (відповідно 24/24), і ці мови є мовами вокалічного типу. Багатий консонантизм української мови викликаний тим, що поряд з “основними” з артикуляційного погляду приголосними (23), в українській мові існують м’які та подовжені, або довгі, приголосні фонем, які складають периферійну підсистему. Хоча турецька мова відноситься до вокалічного типу, в ній також спостерігаються “основні” приголосні фонем (21) та пом’якшені (3). На відміну від української і турецької мови в англійській мові немає особливих приголосних фонем, які б відрізнялися від співвідносних їм інших фонем своїм пом’якшенням чи довготою. Отже, для англійського консонантизму, на відміну від українського, не властиве фонологічне протиставлення за тривалістю (довгі / короткі) та, на відміну від українського та турецького, за ступенем палаталізації (м’які / тверді). Консонантні системи української і англійської та української і турецької мов також характеризуються різною дистрибуцією приголосних фонем за групами протиставлень та відсутністю в українській та турецькій мовах відповідників деяких англійських фонем. Англійські приголосні мають також ряд артикуляційних особливостей. Наприклад, англійські глухі приголосні вимовляються більш енергійно, ніж подібні до них українські та турецькі фонем, передньоязичні приголосні в англійській мові є альвеолярними, а в українській мові вони замінюються дентальними фонемами.

Процес адаптації — це спосіб, який використовується мовою для пристосування запозиченого слова з його вихідної рідної фонології

до фонологічної системи вторинної мови [5]. Турецька мова використовує три основні стратегії при застосуванні запозиченого слова з англійської мови у власну фонологію. Ці три способи називаються субституція, дієреза та епентеза. У турецькій мові зазначені способи подолання є найбільш часто використовуваними, коли необхідно внести зміни для адаптації англійського запозичення, що містить англійські фонем, які є чужими для турецької фонології. Вони також корисні для компенсації виникнення більшої кількості приголосних поруч, ніж дозволяє структура турецького складу. Більш ніж один процес адаптації може відбуватися в фонологічному сегменті, який потребує декількох фонологічних змін.

Українська мова використовує одну стратегію при застосуванні запозиченого слова з англійської мови у власну фонологію. Приголосні фонем в англійській мові запозичених термінах підлягають на українському мовному ґрунті повній або частковій субституції.

Субституція — це спосіб адаптації, який використовує мова, замінюючи одну фонему ще однією близькою фонемою [5]. В українській мові більшість приголосних фонем, незважаючи на деякі артикуляційні особливості, близькі за звучанням до англійських фонем, тому англійські приголосні фонем легко замінюються близькими до них українськими приголосними. При цьому в більшості випадків спостерігаємо встановлення регулярних простих діафонічних зв'язків. Приголосні /b→б/, /p→п/, /m→м/, /f→ф/, /d→д/, /t→т/, /k→к/, /n→н/ зазнають простої субституції українськими приголосними і винятків не мають, наприклад: abandon — абандон; detention — детеншен; dumping — демпінг; off-shore — офшор та інші [8:84]. Наприклад, англійське слово “blue-jeans”, яке фонетично фігурує як [blu:dʒi:nz], вимовляється місцевими турецькими мовцями як “blucin”, фонетично написаний як [blu:sin]. Оскільки звук [dʒ] викликає складності для турецької вимови в цьому звуковому оточенні, він був замінений на більш знайомий [s].

Дієреза — це спосіб адаптації, при якому повністю видаляється звук, який робить слово занадто складним для вимовляння. Турецька мова запозичила слово “apartment” з англійської мови, однак місцеві турецькі мовці мають проблеми з його правильним вимовлянням через кластери приголосних в кінці слова. Використовуючи дієрезу, турецькі мовці адаптують “apartment” від його оригінальної вимо-

ви [əpɑrtment] до [ɑpɑrtmɑn], повністю видаливши останній звук [t]. Видалення цього простого приголосного дозволяє ліквідувати приголосний кластер, що відповідає встановленій структурі турецького складу [5].

Епентеза — це спосіб адаптації, коли в слово додається один або більше звуків (голосних чи приголосних), щоб спростити його вимову. Він є найбільш поширеним способом серед турецьких мовців впоратися із запозиченнями. Подібно до вилучення, епентеза зазвичай використовується для розриву кластерів приголосних, які становлять для турецьких мовців найбільшу складність у вимові. Наприклад, турецька мова запозичила слово “graffiti”, фонетично [gɾɑfidi], з англійської. Англійська фонологічна система та структура складу дозволяють англійським мовцям розмішувати приголосні [g] і [ɹ] поруч, а ось турецькі мовці знаходять цю комбінацію практично неможливою для вимовляння без адаптації. Таким чином, турецькі мовці змінили вимову, вставивши голосний між приголосними кластерами [g] та [ɹ], в результаті отримали [gɾɑfiti] [5].

Висновки. Проведене дослідження дозволило нам виявити, що українська і турецька мови мають спільні і різні тенденції щодо застосування запозиченого слова з англійської мови у власну фонологію. Спільним способом виявляється субституція, і, в принципі, для української мови єдиним. В турецькій мові, на відміну від української, ще існують явища дієрези та епентези. Також в турецькій мові може відбуватися більш ніж один процес адаптації в фонологічному сегменті, який потребує декількох фонологічних змін. Але, незалежно від того, яким чином проходить процес адаптації, англійська лексика завжди уподібнюється мові-реципієнту, підчиняючись чинній фонологічній системі.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX — початку XXI ст.): автореф. дис. ... к-та філол. наук / Л. М. Архипенко. — Харків, 2005. — 20 с.
2. Биржакова Е. Э. Очерки по истории лексикологии русского языка XVIII в. Языковые контакты и заимствования / Е. Э. Биржакова, Л. А. Войнова., Л. А. Кутина. — Л.: Наука, 1972. — 430 с.
3. Бойчук І. В. Адаптація французьких онімів в українській та російській мовах: автореф. дис. ... к-та філол. наук / І. В. Бойчук. — Донецьк, 2001. — 20 с.

4. Янь Вэньвэнь. Иностранные заимствования в китайском языке: существующая обстановка и тенденции развития. — <http://www.no60school.com/research/sharelw> — Назва з екрану.
5. Beel, Felder. Phonological Adaptations of English Loanwords in Turkish (2013). Other Undergraduate Scholarship. — Paper 2. — http://digitalcommons.liberty.edu/eml_undergrad_schol/2 — Назва з екрану.
6. Білецький А. О. Адаптація давньогрецького ономастикону в східнослов'янських мовах / А. О. Білецький // Іноземна філологія. — Львів, 1971. — Вип. 24. — С. 17–23.
7. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознавств ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. — Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 4. — 1973. — 840 с.
8. Сергеева Г. А. Адаптація англомовних правничих термінів у системі українського консонантизму / Г. А. Сергеева // Наукові записки. Філологічні науки. — 2015. — Книга 1. — С. 83–88.

REFERENCES

1. Arkhipenko, L. M. (2005) Inshomovni leksychni zapozychennyav v ukrayinskiy movi: etapy i srupeni adaptatsiyi (na materialy anglitsizmu u presi kintsya XX — pochatku XXI st.). Karkiv [In Ukrainian].
2. Birzhakova, Ye. E. (1972) Ocherki po istorii leksikologii russkogo yazyka XVIII v. Yazykovye kontakty i zaимstvovaniya. L: Nauka [in Russian].
3. Boychuk, I. V. (2001) Adaptatsiya frantsuzkikh onimiv v ukrayinskykh ta rosiyskykh movakh. Donetsk [In Ukrainian].
4. Yan, Venven, Inostrannyye zaимstvovaniya v kitayskom yazyke: suschestvuyuschaya obstanovka i tendentsii razvitiya <http://www.no60school.com/research/sharelw>
5. Beel, Rachel and Felder, Jennifer, “Phonological Adaptations of English Loanwords in Turkish” (2013). Other Undergraduate Scholarship. - Paper 2. - http://digitalcommons.liberty.edu/eml_undergrad_schol/2
6. Biletsky, A. O. (1971) Adaptatsiya davnyogretskoho onomastykonu v skhidnoslovianskykh movah. Lviv [In Ukrainian].
7. Bilodid, I. K. (1973) Slovyuk ukrayinskoyi movy: [v 11 t.]. Kyiv: Nauk. dumka, [In Ukrainian].
8. Serheyeva, H. A. (2015) Adaptatsiya anhlomovnykh pravnychykh terminiv u systemi ukrayinskoho konsonantyzmu. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2018

INTERROGATIVE COMMUNICATIVE SEMANTICS OF NON-INTERROGATIVE SENTENCES: THE TRANSLATION-RELATED ASPECT (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, ENGLISH AND CHINESE)

The article is devoted to the study of the interrogative communicative semantics of structurally non-interrogative sentences. Some possible means enabling the reproduction of interrogative communicative implementation while translating grammatically non-interrogative sentences (statements) from Ukrainian into English / Chinese within the context of official academic correspondence are analysed. The type of sentences which are structurally non-interrogative and imply interrogation against the background of general conflict-free diplomacy-oriented interaction is specified; some linguistic differentiating characteristics of translation within the language pairs “Ukrainian ↔ English” and “Ukrainian ↔ Chinese” are substantiated.

Key words: *interrogative communicative semantics, grammatically non-interrogative sentences, interrogation, official academic correspondence, translation, Ukrainian, English, Chinese.*

Статтю присвячено вивченню інтерогативної комунікативної семантики структурно непитальних речень. Проаналізовано деякі можливі способи, що дозволяють відтворити запитальну комунікативну конотацію при перекладі граматично непитальних речень (ствердження) з української на англійську / китайську мову в контексті офіційної академічної кореспонденції. Уточнено тип структурно непитальних речень з інтерогативною семантикою на тлі загальної безконфліктної дипломатично спрямованої інтеракції; обґрунтовано деякі мовно-диференційовані характеристики перекладу в мовних пар “українська ↔ англійська” та “українська ↔ китайська”.

Ключові слова: *інтерогативна комунікативна семантика, граматично непитальні речення, запитання, офіційна академічна кореспонденція, переклад, українська мова, англійська мова, китайська мова.*

Статья посвящена изучению интеррогативной коммуникативной семантике структурно невопросительных предложений. Проанализированы некоторые возможные способы, позволяющие воссоздать вопросительную коммуникативную коннотацию при переводе грамматически невопросительных предложений (утверждений) с украинского на английский / китайский язык в контексте официальной академической корреспонденции. Уточнен тип структурно невопросительных предложений с интеррогативной семантикой на фоне общей бесконфликтной дипломатично направленной интеракции; обоснованы некоторые дифференцирующие характеристики перевода в языковых пар “украинский ↔ английский” и “украинский ↔ китайский”.

***Ключевые слова:** интеррогативная коммуникативная семантика, грамматически невопросительные предложения, вопросы, официальная академическая корреспонденция, перевод, украинский язык, английский язык, китайский язык.*

The problem of sentence classification seem to be topical nowadays. In spite of the fact that historically there are a number of classifications, traditionally sentences can be classified by their structure and purpose. Thus, within scientific circle of philologists (V. Arakin, T. Brovchenko, A. Gaponiv, T. Korolova, M. Vozna, J. Greenberg and others) the most widespread one is considered to be the one based on communicative purpose of utterances oriented onto audience, which involves fundamentals of discourse studies.

The urgency of this work might be explained by the fact that linguistic research in the field of correlation between sentence structure and its semantics when dealing with interrogative sentences (questions) which do not imply any request for information (interrogation) has not been carried out in full, especially in the context of the Ukrainian-English and Ukrainian-Chinese translation. The difficulties associated with the comprehension of the modern official academic discourse might be caused by lack of knowledge and awareness of connotation rendered by means of certain communicative sentence types within the designated language pairs.

Therefore, the **aim** of the initiated study is to find out possible means enabling the reproduction of interrogative communicative implementation while translating grammatically non-interrogative sentences (statements) from Ukrainian into English / Chinese within the context of official academic correspondence, being aware of the necessity to maintain non-conflict atmosphere of intercultural cooperation. The realization of the set aim is possible if these **tasks** are fulfilled: **I**) to specify the type of sentences which are structurally non-interrogative and imply interrogation against

the background of general conflict-free diplomacy-oriented interaction; 2) to substantiate some linguistic differentiating characteristics of translation within the language pairs “Ukrainian ↔ English” and “Ukrainian ↔ Chinese”.

Official academic letters (correspondence) was chosen as the research material. Their number comprised about 100 ones. So, let us consider some approaches to the interpretation of the concept “communicative purposefulness”.

It is generally accepted that communicative purposefulness of speech enables us to divide all utterances into three communicative types: statements, imperatives, and interrogations [2].

T. Brovchenko and T. Korolova regard the three mentioned types in detail according to their meaning and functions. “*Declarative sentences* are usually subdivided into these communicative subtypes: an assertion, a report, a statement, an explication, a correction, a narration of a descriptive plan, etc. *Imperative sentences* form the zone of command and recommendation alongside with request. The communicative subtypes of the *interrogative sphere* are: a general question, a special question, an alternative question, a disjunctive question, and a tag question” [2: 227].

I. Korunets differentiates five common semantic types of sentences according to the role in the performance of communication and due to the modality / intention expressed: “1) declarative sentences (statements); 2) interrogative sentences; 3) imperative and inducive sentences; 4) sentences of hypothetic modality; 5) exclamatory sentences” [3: 336]. The author subdivides each category into subtypes. *Declarative sentences* comprise these subtypes: a) affirmative statements of real modality; b) affirmative statements of wishful or conditional modality; c) negative statements of different kinds of modality.

As for the *interrogative sentences*, the scholar represents their types, as follows: general questions (“yes-no” questions), special questions (“pronominal” or “wh-“questions); tag-questions, rhetorical and alternative questions. It should be noted that, in the scientist’s opinion, “rhetorical questions have a modal meaning which does not contain any new information for the speaker. Structurally interrogative by form, these questions contain a negative or an affirmative statement with a respective implicit answer. Rhetorical questions realize structurally a statement and a question simultaneously” [3: 340–341].

Taking into consideration the most accepted classifications, we would like to dwell upon the type of sentences characterised by the “non-interrogative” structure (general, special, mixed type of the interrogative sentence, alternative questions) with the interrogative semantics which is represented against the background of general conflict-free diplomatically directed interaction presuming these meanings:

1. Imperative sentences — 1) inducement to an action through the “hidden” interrogation (question).
2. Compound sentence with the subordinate object clause:
  - a) the subordinate clause with the “if”-component meaning ignorance of the situation and a desire to find it out;
  - b) the subordinate clause with an *interrogative word* which implies official polite specification of details of the case;
  - c) the subordinate clause which indicates an *alternative* — a demonstration of interest in the case, in all its possible aspects offering all possible variants to make a choice / selection.

Translators of official academic letters within the context of international cooperation of educational institutions use these means enabling the reproduction of the communicative semantics of grammatically non-interrogative sentences (imperative (inductive), subordinate object clauses as a part of a complex sentence) having interrogative semantics when translating from the Ukrainian language into English: functional substitution, component rearrangement, enhancement / compression of syntactic constructions, antonymic translation, addition and omission (see Table 1).

We should note that the emphasis has shifted towards the use of *functional substitution* as the most commonly used form of translation while translating complex sentences (the subordinate clause with the “if”-component — 35.1 %, the subordinate clause with an interrogative word — 28.6 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 33.9 %); *component rearrangement* occupies the second place (the subordinate clause with the “if”-component — 18.4 %, the subordinate clause with an interrogative word — 21.0 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 23.9 %).

When reproducing imperative sentences, *component rearrangement* occupies the first place (30.8 %), the second one is represented by the *functional substitution* (21.9 %). This can be explained by the fact that when reproducing the semantics of “inducing to an action through the “hidden”

question” of the Ukrainian imperatives, the communicative type sometimes is transformed into a question in English. Complex sentences in most cases reserved the communicative type of sentences and Chinese when translated from the Ukrainian language into English / Chinese.

Table 1

Means enabling the reproduction of the communicative interrogative semantics of grammatically non-interrogative sentences while translating the official academic correspondence from Ukrainian into English / Chinese, in %

Means of reproduction Sentence type	Functional substitution	Component rearrangement	Enhancement	Compression	Antonymic translation	Addition	Omission	
<i>Imperatives</i>	21,9	30,8	10,1	12,4	4,8	12,4	7,6	
<i>the subordinate clause</i>	<i>with the “if”-component</i>	35,1	18,4	10,4	11,9	4,9	10,4	8,9
	<i>with an interrogative word</i>	28,6	21,0	8,5	20,1	5,4	10,9	5,5
	<i>which indicates an alternative</i>	33,9	23,9	7,1	11,0	5,2	10,7	8,2

The use of *compression*, as the third one, (imperative sentences — 12.4 %, the subordinate clause with the “if”-component — 11.9 %, the subordinate clause with an interrogative word — 20.1 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 11.0 %) is due to the presence of the constructions like the Complex Object, the Complex Subject, the Gerund, the Participle, the Nominative Absolute Construction with Participle I and Participle II in English which provide compression for the syntactic sentence structure. Though in Chinese reproduction all complex sentences reserve their sentence structure due to the grammar rules. The highest indicator is demonstrated on the example of the reproduction of the subordinate clauses with an interrogative word through the parallel use of the functional substitution of the construction containing an interrogative word by a synonymic generalizing word (word combination).

Addition and *enhancement* of syntactical constructions acquired similar quantitative indicators both while transforming imperative sentences

(12.4 % and 10.1 %) and complex sentences (*addition*: the subordinate clause with the “if”-component — 10.4 %, the subordinate clause with an interrogative word — 10.9 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 10.7 %; *enhancement*: the subordinate clause with the “if”-component — 10.4 %, the subordinate clause with an interrogative word — 8.5 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 7.1 %) in English. It cannot be said about the Chinese translation, since the Chinese sentences tend to keep to the standardized sentence structure.

Omission and *antonymic translation* showed the least quantitative indicators: imperative sentences — 7.6 %; the subordinate clause with the “if”-component — 8.9 %, the subordinate clause with an interrogative word — 5.5 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 8.2 % (*omission*) and, consequently, the imperative sentences — 4.8 %; the subordinate clause with the “if”-component — 4.9 %, the subordinate clause with an interrogative word — 5.4 %, the subordinate clause which indicates an alternative — 5.2 % (*antonymic translation*).

We will give some examples demonstrating the reproduction of the communicative semantics of structurally non-interrogative sentences with interrogative semantics within the context of the translation of Ukrainian academic correspondence into English / Chinese (see Table 2).

The analysis of the material showed that the selection of the translation instruments according to individual methods and means has an artificial character, since in almost every case we observed the presence of several ones, so we consider it useful to note that the indicated translation techniques and transformations were recorded in the above translation example.

Thus, on the basis of the revealed facts, we are going to give some *general* and *specific* features of the reproduction of the interrogative communicative semantics embodied in the structurally interrogative and non-interrogative sentences within the Ukrainian ↔ English and Ukrainian ↔ Chinese translation.

General characteristics:

1. The order of the use of translation techniques and transformations coincides with the most commonly used to the least used from the third position to the final: 3) collection; 4) adding; 5) deployment; 6) omission; 7) antonymic translation.

2. The use of the translation technique “zero translation” was not recorded.

Table 2

Examples demonstrating the reproduction of the communicative semantics of structurally non-interrogative sentences with interrogative semantics while translating Ukrainian academic correspondence into English / Chinese

№	Syntactical transformations	Ukrainian — the original	Chinese — translation	English — translation
1.	Functional substitution	<i>Для отримання</i> більш детальної інформації стосовно запланованих культурних заходів звертайтеся до оргкомітету.	若需了解计划文化活动的更多详细信息, 请联系组委会。	<i>One can find</i> more detailed information regarding the planned events at the organizing Committee.
2.	Component rearrangement	Зареєструйтеся <i>на сайті вишу</i> як слухач лінгвокультурної підготовки для регулярного ознайомлення з новинами про діяльність центру.	语言文化系的学生在大学的网站上注册, 可定期了解有关该中心活动的新闻。	Submit as a learner of the linguocultural course <i>at the university site</i> in order to keep up with the news regarding the activity of the centre.
3.	Enhancement of a syntactical construction	Деканат післядипломної освіти <i>клопочить про надання</i> необхідних освітніх документів громадянина Туреччини пана Ахмеда Бейді.	院系的研究生教育办公室正在申请土耳其公民阿赫美塔.别特先生必要的教育文件。 <i>Remark: the word “надання” is omitted in the Ukrainian → Chinese translation</i>	The Dean’s office for postgraduate education <i>requests that you should give</i> all necessary education documents of Mr. Akhmed Beidi, the citizen of Turkey.
4.	Compression	Відзначимо, що ще не було зазначено, <i>де і коли проводиться</i> майстер-класи з китайської філософії.	请注意, 尚未说明中国哲学将在何时何地举办大师班。	We should highlight that <i>neither place nor date of hosting</i> master-classes in Chinese Philosophy has been defined.

End of Table 2

№	Syntactical transformations	Ukrainian — the original	Chinese — translation	English — translation
5.	Antonymic translation	Науковий відділ університету висловлює вдячність керівництву Харбінського інженерного університету за увагу да наших здобутків та просить повідомити про кінцевий термін подання статей до друку у поточному випуску збірника наукових праць.	大学研究部门对哈尔滨工程大学管理层对我们成就的关注表示感谢，并询问了当前科研作品集中提交文章的截止日期。 <i>Remark: in the Ukrainian → Chinese translation we used functional substitution meaning “надіслати статтю”.</i>	The Science Department of the university expresses gratitude to the Administration board of Harbin Engineering University for their concern about our achievements and asks to notify of the deadline of accepting articles to be published in the current issue of the collection of scientific works.
6.	Omission	Ми не впевнені, чи то надання відповідних довідок чи нострифікація освітніх документів зможуть допомогти у вирішенні цієї справи.	我们不确定相关证书或教育文件的提供是否能够帮助解决这个情况。	We are not sure, if corresponding certificates or nostrified educational documents might help in solving the case.
7.	Addition	Адміністрація цікавиться, чи будуть надані будь-які додаткові матеріали з цього приводу.	政府对是否会就此问题提供任何其他材料感兴趣。 <i>Remark: we deal with equivalent Ukrainian → Chinese translation</i>	The administration board would like to find out if any additional materials will be sent in this respect.

3. No negative sememe (within syntaxemes), which specifies a negative subjective relationship between recipients to one another or objective reality was identified.

4. Rhetorical questions are not inherent to the investigated material.

5. The possibility of changing the communicative type of sentences (question ↔ statement) while reproducing non-interrogative semantics of questions (interrogative sentences) within the language pairs “Ukrainian → language” and “Ukrainian → Chinese”.

Specific characteristics:

1. Different semantics of interrogative structures.

2. Different quantitative content of the interrogative constructions / sentences used in management letters.

3. The order of the use of the first two most commonly used translation techniques and transformations differs while translating structurally interrogative sentences from non-interrogative ones. While translating interrogative sentences which imply interrogative and non-interrogative semantics, *component rearrangement* occupies the first place, whereas *functional substitution* is on the second place. When dealing with structurally non-interrogative sentences expressing interrogative semantics, *functional substitution* is most frequently used, *component rearrangement* occupies the second place.

4. The use of the translation technique “*addition*” was recorded when translating Ukrainian texts into Chinese due to the grammar rules of Chinese: words denoting number (个 gè, 位 wèi, 杯 bēi, 道 dào, 领 líng, etc.) and particles (了 [le], 的 de, 吗 ma, 吧 ba, etc.).

In our opinion, the conclusions drawn are more due to the differences in the syntactic structure of the Ukrainian, English and Chinese sentences, the general communicative semantics of the selected linguistic units in the context of the general tactical and strategic orientation of the official academic discourse.

Perspectives of the further research are seen in the study of psycholinguistic features in the framework of decoding Chinese hieroglyphs within the official academic discourse.

REFERENCES AND NOTES

1. Актуальні проблеми дискурсології: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів : навчальний посібник / Т. М. Корольова, І. М. Дерік, Н. С. Жмаєва, О. В. Попова, С. Ю. Юхимець та ін. — Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. — 400 с.
2. Бровченко Т. О., Корольова Т. М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови): підручник. — 2-ге вид., переробл. та доп. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 300 с.
3. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навчальний посібник. — Вінниця : Нова книга, 2004. — 464 с.
4. Korolyova T., Popova O., Ding Xin Translation of official documents : навчальний посібник / Т. Korolyova, O. Popova, Ding Xin. — Одеса : ІНВАЦ, 2014. — 204 с.
5. 古代汉语词典 (Словник давньої китайської мови). — Пекін, 1998. — 538 с.

REFERENCES

1. Korolova, T. M., Derik, I. M., Zhmaieva, N. S., Popova, O. V., & Yukhymets S. Yu. (2015). *Aktualni problemy diskursolohii [Topical problems of discourse studies]*. Odesa: PNPУ im. K. D. Ushynskoho [in Ukrainian].
2. Brovchenko, T. O., & Korolova, T. M. (2006). *Fonetyka anhliiskoi movy (kontrastyvnyi analiz anhliiskoi ta ukrainskoi vymovy) [English Phonetics (Contrastive Analysis of English and Ukrainian Pronunciation)]*. Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly [in English].
3. Korunets, I. V. (2004) *Porivnialna typolohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov [Contrastive typology of the English and Ukrainian languages]*. Vinnytsia: “Nova knyha” [in English].
4. Korolyova, T., Popova, O., and Ding Xin (2014). *Translation of official documents*. Odesa: INVATs [in English].
5. gǔdai hanyǔ cǐdiǎn [*Dictionary of the Ancient Chinese Language*] (1998). Pekin [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 17.09.2018

FOCALIZATION AS LINGUISTIC PHENOMENON

У статті висвітлюються основні поняття фокалізації, її функції та ознаки (емфаза і контраст) та їх вплив на трансформацію моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання.

Встановлено, що одним із розповсюджених факторів трансформації прототипової просодичної моделі є фокусування уваги слухача на важливих аспектах повідомлення, передача змістових зв'язків між окремими аспектами повідомлення. Фокалізація пов'язана з двома сферами прояву даної функції: за її рахунок реалізується логічний (контрастне зіставлення слів), або емфатичний наголос. Щодо напрямку тональної зміни, то у формуванні інтонаційної моделі фокалізованих структур дискурсу ця тональна характеристика безпосередньої участі не бере. Спостерігається лише певна модифікація тонального контуру, сформованого під впливом ілокутивного і фазового факторів, і деяких типів суб'єктивно-модальних значень.

Ключові слова: *емфаза, контраст, фокалізація, актуальне членування висловлювання, тема, рема.*

В статье рассматриваются основные понятия фокализации, ее функции и признаки (эмфаза и контраст) и их влияние на трансформацию модели просодической структуры тема-рематического членения высказывания.

Установлено, что одним из распространенных факторов трансформации прототипной просодической модели является фокусирование внимания слушателя на важных аспектах, передача смысловых связей между отдельными аспектами сообщения. Фокализация связана с двумя сферами проявления данной функции: за ее счет реализуется логическое (контрастное сопоставление слов), или эмфатическое ударение. Относительно направления тонального изменения, то в формировании интонационной модели фокализированных структур дискурса эта тональная характеристика непосредственного участия не принимает. Наблюдается лишь определенная модификация тонального контура, сформированного под влиянием иллокутивного и фазового факторов, и некоторых типов субъективно-модальных значений.

Ключевые слова: *эмфаза, контраст, фокализация, актуальное членение высказывания, тема, рема.*

The article reveals the principal notions of focalization, its functions and features (emphasis and contrast) and their influence on transforming the model of the prosodic structure of the actual division of the utterance.

Most frequently, focalization of a text fragment is prosodically expressed with a high register and extension of the tonal range, a raised loudness and a distinct pronunciation.

It is established that one of the most well-known factors of the transformation of the prototype prosodic model is the listener's focus on the most important aspects of the message, the conveyance of the semantic interaction of the message's specific aspects. Focalization is interwoven with the both possible manifestations of this function: logical stress (in case of the opposition of words) or emphatic stress is implemented by its means. Regarding the changes in the tone direction, it should be noted that this tonal feature does not participate directly in forming an intonation model of the discourse's focalized structures. It has been observed that there exists a certain modification of the tonal contour formed under the influence of the illocutionary and phase factors and certain types of the subjective-modal meanings.

Key words: *emphasis, opposition, focalization, actual division of the utterance, theme, rheme.*

Problem-setting. The problem of the actual division of speech in modern linguistics gives rise to discussions, becomes an object of the theoretical and experimental studies [9] aimed at determining the common factors of the speech units functioning in the process of communication.

The purpose of this work is to reveal the principal notions of focalization, its functions and features (both for emphasis and contrast), as well as its influence on transforming the model of the prosodic structure of the actual division of the utterance.

To achieve the above-mentioned goal, it should be specified that a task of this sort must be performed to reveal the peculiarities of correlation and mutual compensation of acoustic parameters while actualising the prosodic structure of the actual division under the conditions of the utterance's specific components focalization.

The object of the research are English and Ukrainian utterances, the subject is the focalization of the components of the utterance.

The fragments of some popular TV programmes “Top Gear”, “Per-shyi Test” (“First Test”) and “Berezhys Avtomobilia” (“Caution: Vehicles Coming”) in English and Ukrainian were used as material for the analysis. The total playing time of the material amounted to 301 minutes 6 seconds; the scope of the experimental material composes more than 3000 utterances.

Intonation is widely used for focusing the listener's attention on the most important aspects of the message and for conveying the semantic relationships of some particular aspects of the message.

Herewith, it is appropriate to highlight two possible manifestations of this function: resulting from it accentuation of certain words within one syntagma, i.e. the actual division takes place, the logical and emphatic stress is actualised and the semantic relationships between words is formed. This function indicates the relative importance of the adjacent syntagmas, provides the opposition of words localised in different syntagmas. This function of intonation is caused by non-linguistic (situational) factors. As a rule, it is impossible to foresee which word the speaker will emphasise as the most important by using the grammatical and lexical structure of the sentence. E. g.: Eng.: *But they're going to be putting \him in it for being an undertaker.* Ukr.: *\Кліренс зменшили на два сантиметри.(\Klirens zmenshyly na dva santymetry).*

However, some cases happen when the actual division of the sentence and its intonation pattern are caused by the grammatical structure of this sentence and are thus invariant (for instance, questions). In this case, the speaker does not have any choice in allocating the accentuation by means of the coordination bond of the stressed elements in the grammatical construction. E. g.: Eng.: *So is it the /slowest or the \fastest?* Ukr.: *Це була То/\йота чи Мерсе\дес?(Tse bula To/iota chy Merse\des?)*

Emphasising one word with the logical stress is fundamentally important for interpreting the content of the sentence and marking relationships of its members, for instance. E. g.: Eng.: *\I moved them all down last week. I moved them all \down last week.* Ukr.: *Насправді, Корандо із автоматичною коробкою буде \значно дешевше своїх корейських опонентів. Насправді, Корандо із \автоматичної коробкою буде значно дешевше своїх корейських опонентів. (Naspravdi, Korando iz avtomatychnoiu korobkoiu bude \znachno deshevshe svoikh koreiskykh oponentiv. Naspravdi, Korando iz \avtomatychnoiu korobkoiu bude \znachno deshevshe svoikh koreiskykh oponentiv.)*

In particular, use of differently directed tones causes the switch of attention to something new (i.e. rheme) in the utterance in contrast to the known (theme).

The function allows not only to actualize certain words within one syntagma, but also serves to convey semantic relationships between words placed in the adjacent syntagmas or utterances. This may be illustrated, for

instance, by the following intonation pattern of contrasting the most emphasised words in the two adjacent syntagmas. E. g.: Eng.: /Faster than \ Brian Cox and /much faster than \ Jimmy Carr. Ukr.: I що масш/табніше про\ект, то /більше захоплення у дитячих о\чах. (I shcho massh/tabnishe pro\ekt, to /bilshe zakhoplennia u dytiachykh o\chakh.)

By performing the function of the switch of the listener's focus onto the most important data, intonation can emphasise some syntagmas as the most important in comparison with others. These are considered minor syntagmas because of the less relevant information reported in them (for instance, the second and the fourth syntagmas in the sentence). E. g.: Eng.: *Even the office's lack of /wheels | was /no problem | for my metal mammoth's sixteen hundred /torques.* Ukr.: *На початку листопада цього /року | компанія БМВ запропонувала восьмистам /діткам, віком від п'яти до тридцяти /років, реалізувати насп/равді гранді\озний проєкт.* (Na pochatku lystopada tsoho /roku | kompaniia BMV zaproponuvala vosmystam /ditkam, vikom vid piaty do trydtsiaty /rokiv, realizuvaty nasp/ravdi hrandi\oznyi proekt.)

The interaction mechanism between the function of the semantic relationship conveyance, the function of the syntagma's components emphasis on one hand and the modal function of intonation on the other hand, as the analysis of the experimental material has revealed, is typologically alike in the contrasted languages.

The differences between the English and Ukrainian languages in this aspect are caused, first and foremost, by the fact that every language system is characterized by a certain grammatical structure and lexical composition, thus conditioning the corresponding phrasal accentuation. The divergences of these norms in the contrasted languages on the level of word stress are revealed chiefly by the initial position of a stressed syllable in English and by a greater changeability of this position in Ukrainian.

On the level of phrasal stress, the differences of accentuation in the contrasted languages are caused by the fact that English is analytical according to its grammatical structure, characterised by the bigger number of unstressed function words performing various grammatical functions unlike Ukrainian, which is classified as a synthetic language.

Furthermore, in English as opposed to Ukrainian, there prevails a tendency not to emphasise by means of accentuation such half-function words as personal and possessive pronouns, modal verbs, etc. Another factor predetermining the linguistic specifics of interaction between the func-

tion of intonation and the function of accentuation is also the difference of the acoustic nature of phrasal stress in the compared languages [2]. If the leading role is played by the temporal component of prosody with the marked involvement of intensity in the implementation of phrasal stress in the Ukrainian language, then in English the most prominent marker of the nuclear composition is contrast in the frequency of the principal tone with the minimum involvement of duration. Hence, it is obvious that there is inequality of different prosodic components' load at the time of interaction of the studied functions of intonation in English and Ukrainian.

The systematization of accentuation mechanisms described herein and types of phrasal stress caused by them perfectly correlates with the classification of phenomena adopted in literature, which are grouped under a general name of focalization.

Focalization is one of the most important discourse processes. Its function is highlighting a special information status of the text fragment by the respondent for the purpose of focusing the addressee's attention on it. Traditional terms for marking a high level of importance are such: accentuation, emphasis, contrast (T. M. Nikolaieva [3], E. V. Paducheva [4], M. A. K. Halliday [10], W. Chafe [6; 8], T. Ye. Yanko [7], and others).

There are three main determined features of the significance of information used by a language:

- 1) neutral information;
- 2) highly significant information;
- 3) insignificant information.

Distinction of communicative components of the utterance corresponds to them, primarily, the rheme distinction:

- 1) absent special marking (neutral text form — standard syntagmatic stress);
- 2) focalization (special accentuation) of communicative components — logical and emphatic stress);
- 3) anti-focalization (special weakening — atonal discourse components) of corresponding fragments.

Most frequently, focalization of the text fragment is prosodically expressed with a high register and extension of the tonal range, an increased loudness and a more distinct pronunciation (they are caused by the intensified breathing and increased scope of resonators). E. g.: Eng.: *The Jag is here!* Ukr.: *Дви\зун заглуши!(Dvy\hun zahlushy!)*

Anti-focalized fragments are pronounced low and reduced. E. g.: Eng.: (- *When do you think you're gonna cut it in half?*) *I'm not gonna get into a competition with you, mate.* Ukr.: (- *Може кудись поїдемо?*) *Краще \кузов пофарбувати.*((- *Mozhe kudys poidemo?*) *Krashche \kuzov pofarbuvaty.*)

Here is the whole relevant replica, including its focus: 'competition' and 'кузов' ('kuzov') are pronounced in a low voice and not distinctly. E. g.: Eng.: *I'm not gonna get into a cutting-in-half competition with you, mate.* Ukr.: *Краще б \кузов пофарбували.*(*Krashche \kuzov pofarbuvaty.*)

Anti-focalization is a sort of phonetic ellipsis. It is a typical phenomenon for a casual colloquial speech (see [5]). It is a result of the combination of the two focalized sets of a non-directive discourse: a set for a low information significance of some discourse components and a set for a positive psychological partner's set (category "friend").

This specific prosodic method of accentuation/anti-accentuation is implemented by means of one of the two focalization features: emphasis and opposition. Some English works about focalization (see, for instance, a recent work by B. Drubig about the typology of focalization [3]) describe the systematic difference of the two types of focus (Presentational focus vs. Contrastive focus). These notions comply with our opposition of emphasis and contrast.

Emphasis symbolizes the assessment of importance (relevance) of the data introduced by the speaker and thus it controls the recipient's attention. There are a few semantic types of this general function.

Focalization may manifest through the marked meanings of the second focalization feature — opposition. This feature is related to another semi-otic function — the epistemic one: it shows how much the data introduced is consistent with the expectations related, for example, to the common viewpoint or the background experience.

Opposition is represented in two forms: contrast and contradiction. Contrast is a paradigmatic opposition revealing that the studied semantic position is filled with an emphasised, less foreseen, member of the paradigm of possible fillers. Contradiction demonstrates that there is the two components mismatching in a certain complicated situation.

Thus, one of the common factors of the prototypical prosodic model transformation is when the listener's attention is focused on important aspects of the message, the semantic relationships between the specific aspects of the message are conveyed. Focalization is related to the two manifesta-

tions: logic (the opposition of words) or emphatic stress is actualised due to it. As for the tonal change direction, this tonal feature does not participate directly in forming an intonation model of focalized structures of the discourse. It has been observed that there exists a certain modification of the tonal contour formed under the influence of the illocutionary and phase factors, and certain types of the subjective-modal meanings.

The perspective of the further research may be carried out in the form of a targeted study of the influence of the emphasis and contrast on transforming the prosodic structure model of the actual division of the utterance.

REFERENCES AND NOTES

1. Кодзасов С. В. Глубинные и поверхностные структуры в интонации [Электронный ресурс]: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН / С. В. Кодзасов. — Режим доступа к журн.: <http://www.philol.msu.ru/~otipl/SpeechGroup/publications.html>
2. Королёва Т. М. Интонация модальности звучащей речи / Татьяна Михайловна Королёва. — Киев-Одесса: Выща школа, 1989. — 148 с.
3. Николаева Т. М. Семантика акцентного выделения / Татьяна Михайловна Николаева. — М.: Наука, 1982. — 278 с.
4. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью / Елена Викторовна Падучева — М.: Наука, 1985. — 272 с.
5. Савченко Є. Ю. Просодичні засоби формування тема-рематичної структури висловлювання в англomовному та українomовному телевізійному дискурсі / Є. Ю. Савченко // *Наук. вісн. ПДПУ імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки.* — Одеса, 2015. — № 21.
6. Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения / У. Чейф // *Новое в зарубежной лингвистике.* — 1982. — № 11. — С. 277–316.
7. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Татьяна Евгеньевна Янко. — М.: Языки славянской культуры, 2001. — 384 с.
8. Chafe W. Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics and Point of View / W. Chafe // *Subject and Topic.* — 1976. — P. 27–55.
9. Drubig B. Toward a Typology of Focus and Focus constructions / Bernhard Drubig // *Linguistics.* — 2003. — № 41. — P. 1–50.
10. Halliday M. A. K. Intonation and Grammar in British English / Michael Alexander Kirkwood. — The Hague: Mouton, 1967. — 62 p.

REFERENCES

1. Kodzasov S. V. Glubinnie i poverkhnostnye struktury v intonatsii / S. V. Kodzasov // *Institut russkogo yazyka im. V. V. Vinogradova RAN.* — Available at: <http://www.philol.msu.ru/~otipl/SpeechGroup/publications.html>. [In Russian].

2. Koroleva T. M. Intonatsiya modalnosti zvuchashchey rechi / Tatyana Mikhaylovna Koroleva. — Kiev—Odessa: Vyshcha shkola, 1989. — 148 s. [In Russian].
3. Nikolaeva T. M. Semantika aktsentnogo vydeleniya / Tatyana Mikhaylovna Nikolaeva. — M.: Nauka, 1982. — 278 s. [In Russian].
4. Paducheva Ye. V. Vyskazyvanie i ego sootnesennost s deystvitel'nostyu / Yelena Viktorovna Paducheva — M.: Nauka, 1985. — 272 s. [In Russian].
5. Savchenko Je.Ju. Prosodychni zasoby formuvannja tema-rematychnoji struktury vyslovljuvannja v anghlomovnomu ta ukrajinomovnomu televizijnomu diskursi/ Je.Ju. Savchenko // Nauk. visn. PDPU imeni K. D. Ushynsjkogho. Linghivistychni nauky. — Odesa, 2015. — № 21. — S. 110–121. [In Ukrainian].
6. Chafe W. Dannoe, kontrastivnost, opredelennost, podlezhashchee, topiki i tochka zreniya / U. Cheyf // Novoe v zarubezhnoj lingvistike. — 1982. — № 11. — S.277–316. [In Russian].
7. Yanko T. Ye. Kommunikativnye strategii russkoy rechi / Tatyana Yevgenevna Yanko. — M.: Yazyki slavyanskoy kultury, 2001. — 384 s. [In Russian].
8. Chafe W. Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics and Point of View / W. Chafe // Subject and Topic. — 1976. — P. 27–55. [In English].
9. Drubig B. Toward a Typology of Focus and Focus constructions / Bernhard Drubig // Linguistics. — 2003. — № 41. — P. 1–50. [In English].
10. Halliday M. A. K. Intonation and Grammar in British English / Michael Alexander Kirkwood. — The Hague: Mouton, 1967. — 62 p. [In English].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2018

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД

Стаття присвячена питанню відтворення англомовних термінів документів ЮНЕСКО сфери освіти китайською мовою. Розглянуто загальні види класифікацій та характеристику термінів. Виокремлено класифікації для подальшого вивчення юридичних термінів. Встановлено, що основними труднощами перекладу термінів з англійської українською є різниця графічної форми слів та культурні особливості. Виявлено найчастотніший прийом перекладу англомовних юридичних термінів сфери освіти китайською мовою.

Ключові слова: класифікація, термін, юридичний термін, прийоми перекладу, еквівалентний переклад.

Статья посвящена вопросу воссоздания англоязычных терминов текстов документов ЮНЕСКО сферы образования на китайском языке. Рассмотрены общие виды классификаций и характеристик терминов. Выделены классификации для дальнейшего изучения юридических терминов. Установлено, что основной трудностью при переводе терминов являются отличие графической формы слов и культурные особенности. Выявлен наиболее частый прием перевода англоязычных юридических терминов сферы образования на китайский язык.

Ключевые слова: классификация, термин, юридический термин, приемы перевода, эквивалентный перевод.

The article is dedicated to rendering English variants of the terms that deal with educational issues encountered in UNESCO documents into the Chinese language. The characteristics and general classifications of terms are given. Classifications for furtherer study of legal terms are singled out. It is established that the main difficulty in translating English terms into the Chinese language is the difference in graphic form of the words and cultural features. The most frequent way of translating English legal terms that deal with educational issues into the Chinese language is outlined.

Key words: classification, term, legal term, translation methods, lexical equivalents.

Розвиток суспільства, тенденції до розвитку та укріплення міжнародних відносин та укладання угод, договорів, нормативних, правничих документів та інші чинники обумовлюють необхідність вивчення документації, термінології, особливостей її перекладу. Важливим чинником для розвитку вищенаведених сфер є кваліфіковані спеціалісти, тому велика увага приділяється сфері освіти. Останнім часом в Україні вводяться значні реформи освіти, основою для таких реформ є також закордонні моделі освіти. Саме тому вважається актуальним дослідити документи ЮНЕСКО щодо захисту прав на освіту та особливу увагу приділити вивченню термінологічних одиниць. Вважається доречним вивчити документи ЮНЕСКО щодо захисту прав на освіту англійською та китайською мовами.

Об'єктом дослідження є переклад термінів документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту. **Предметом** дослідження є лексико-граматичні та стилістичні прийоми перекладу термінів документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту. **Метою** дослідження є виокремлення класифікацій юридичних термінів та виявлення способів перекладу англійських термінів документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту китайською мовою. **Матеріалом дослідження** є документи ЮНЕСКО з питань освіти англійською (загальним об'ємом 88 сторінок) та китайською мовою (загальним об'ємом 86 сторінок).

У попередніх дослідженнях вже було подано визначення понять “термін”, “терміносистема” та висвітлено основні характеристики, у даному дослідженні пропонується вивчити основні класифікації термінів та виділити класифікацію для термінів, що зустрічаються у документах ЮНЕСКО щодо захисту прав на освіту.

Термін “класифікація” визначає поняття двох категорій: процес “розподілу” на класи та самі класи. Під класами розуміється “система супідрядних понять будь-якої галузі знань або діяльності людини, що часто представлена у вигляді різноманітних за формою схем або таблиць” [8: 148].

“Терміни виражають поняття наукової обробленості і властиві лише конкретній галузі науки або техніки” [5: 44]. В мовознавстві виділяють такі типи термінів: “терміни категорій, загальнонаукові та загальнотехнічні терміни, міжгалузеві та спеціальні терміни” [6: 90] тощо.

Класифікація термінів ґрунтується на різних критеріях, наприклад, походження, структура, форма, сфера вживання, функції тощо. Далі розглянемо декілька типів класифікації термінів.

Лейчик В. М. у своєму посібнику “Терміноведення: Предмет, методи, структура” наводить різні типи класифікацій термінів [6].

Одним з типів класифікацій, яку ми вважаємо доречним розглянути у нашій роботі це класифікація за змістовою структурою: однозначні та багатозначні терміни [6: 93]. Автор також наводить лінгвістичну класифікацію за джерелом: з рідної мови, запозичені, інтернаціональні та гібридні [6; 94]. Науковець виділяє з точки зору лексико-граматичного аспекту “терміни — іменники, прикметники, дієслова, у тому числі дієприкметники та дієприслівники, прислівники [6: 94].

Цікавою та доречною для розгляду видається також історична класифікація. Виділяють терміни-архаїзми (застарілі терміни та терміносистеми, що “відходять у минуле” за рахунок розвитку наукового знання), терміни-історизми (пов’язані з поняттями та реаліями різних епох) та терміни-неологізми (терміни та терміносистеми, що недавно були сформовані або знаходяться на стадії формування) [6: 96]. Інший науковець, С. В. Гринев-Гриневич розглядає таку класифікацію як хронологічну [3: 61]. А з історичного аспекту він виділяє споконвічні та запозичені терміни та дає розширену структуру цих класів. Споконвічні поділяє на непохідні та похідні, які у свою чергу складаються з композитних, еліптичних та термінів-абревіатур. Запозичені терміни науковець поділяє на повні запозичення та часткові (матеріально запозичені та терміни-кальки) [3: 60–61]. За формою науковець виділяє терміни-слова (кореневі, афіксальні та складні) та терміни-словосполучення (двоскладні (складаються з двох слів), трьоскладні та багатоскладні) [3: 62].

Дьяков та інші запропонували наступну класифікацію словотворчих типів термінів [4: 13–14]:

А. Терміни — кореневі слова:

1. корінна непохідна лексика;
2. запозичена непохідна лексика,

В. Похідна лексика:

1. терміни, утворені за допомогою суфіксації;
2. терміни, утворені за допомогою префіксації.

С. Терміни — складні слова.

D. Терміни-словосполучення.

E. Терміни-абревіатури.

F. Літерні умовні позначення.

G. Символи (знаки) — наприклад, математичні, хімічні, астрономічні та інші символи.

H. Номенклатура.

За формою виділяють однокомпонентні (одна лексична одиниця) та багатокомпонентні (дві та більше лексичні одиниці) терміни [4: 98]. У свою чергу науковці поділяють однокомпонентні терміни на [4: 98]:

– абсолютні інтернаціоналізми (запозичення форми слова зі збереженням його значення);

– квазіінтернаціоналізми (запозичення тільки значення терміну при різній зовнішній формі слова);

– неінтернаціональні терміни (описовий переклад без збереження прямого смислового значення слова мови оригіналу);

– неінтернаціональні запозичення (запозичення форми слова з іноземної мови без збереження значення слова мови оригіналу);

– терміни — часткові інтернаціоналізми (запозичення з додаванням суфікса);

– описові термінологічні словосполучення з використанням інтернаціонального елемента (часто багатокомпонентні терміни, які мають однокомпонентні еквіваленти);

– національні елементи, що стали інтернаціоналізмами;

– терміни, утворені шляхом прямого неінтернаціонального запозичення зовнішньої форми, але зі збереженням інтернаціональної внутрішньої форми;

– гібридні терміни (утворені з інтернаціонального елемента та елемента рідної мови);

– терміни, утворені з іншомовного елемента та елемента рідної мови.

Багатокомпонентні терміни у свою чергу поділяють на такі категорії [4: 101–102]:

– терміни, утворені шляхом буквального перекладу інтернаціонального словосполучення;

– терміни, утворені шляхом описового перекладу інтернаціонального словосполучення без збереження інтернаціональної вну-

трішньої форми але з частковим збереженням інтернаціональних коренів;

– терміни, утворені шляхом описового перекладу інтернаціонального словосполучення без збереження інтернаціональної внутрішньої форми, без збереження інтернаціональних коренів.

У вищезгаданому посібнику В. М. Лейчика можна знайти також класифікації стилістичні, соціологічні, наукознавчі, функціональні, з нормативності, що виділяють високочастотні, середньочастотні та низькочастотні терміни [6]. З точки зору С. В. Гринев-Гриневича можна виділити також класифікації з точки зору утворення та розвитку, змісту, типів понять, що називають терміни, ступеня абстракції, предметної належності, семантичної структури тощо [3].

Загальне та ґрунтовне дослідження термінів привело до виділення окремих класифікацій юридичної термінології.

Згідно з Великим юридичним словником юридичні терміни поділяють на [1: 619–620]:

– загальнозначущі терміни (використовуються у повсякденному житті, наприклад, culture — 文化, plan — 行动规划, recommendation — 建议);

– спеціально-юридичні терміни (мають спеціальний правовий зміст, наприклад, resolution — 决议, Executive Board — 执行局, International Commission on Education — 教育国际委员会);

– спеціально-технічні терміни (відображають такі галузі знань як техніка, економіка, освіта тощо, наприклад, lifelong education — 终身教育, higher-education system — 高等教育系统, AIDS — 艾滋病).

Термін, що був утворений за рахунок загальної лексики, як правило, має відмінне від загальноприйнятого поняття, тобто поняття загального терміну це — “результат штучного втручання людини в природний хід розвитку мови” [7: 140]. Загальнозначущі терміни вживають у всіх сферах діяльності людини від інженерії до буденного життя. Однак відмінність культур та правил дотримання офіційного стилю англomовних країн та Китаю дуже відрізняється, тому часто загальнозначущі для англійської мови терміни можуть мати спеціально-юридичні терміни відповідники у китайській мові, наприклад, plan — 行动规划. Вивчення спеціально-юридичних термінів показало, що ці терміни мають свої еквіваленти у перекладі, проте зустрічаються й винятки, наприклад, англomовний термін “officer”

перекладається китайським архаїзмом “总务” з метою наголошення важливості цієї посади та вираження поваги. До спеціально-технічних термінів слід віднести в першу чергу терміни щодо захисту прав на освіту, наприклад, learning environment — 学习环境, education at the secondary level — 中等教育 тощо.

А. А. Віландеберг запропонувала класифікацію за теорією Степанова [2]:

– номінуючі (номінують об’єкт, явище або дію, наприклад, basic education — 基础教育, relevance of education — 教育的针对性, science — 科学);

– уточнюючі (прийменникові терміносполучення, що виражені логічними відносинами часу, місця, мети тощо, наприклад, within the context of lifelong education — 在终身教育范围内; under Programme — 在计划);

– регулюючі (терміносполучення з модальними дієсловами, наприклад, shall still be bound by the 1983 Convention — 仍受1983年公约的约束, must in all cases be fulfilled for access to higher education — 入学基本要求 (高等教育) 指在任何情况下均应满足的高等教育入学条件).

У ході дослідження було виявлено, що номінуючі терміни є найчастотнішими для всіх напрямків, а найрідше у юридичних текстах ЮНЕСКО з захисту прав на освіту зустрічаються регулюючі терміни. При перекладі, як правило, терміни зберігають свою приналежність до класу терміну вихідної мови.

З класифікації науковців А. С. Д’якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько для дослідження юридичних термінів можна виокремити класифікацію для проведення структурного аналізу. Таким чином, виділяємо:

– прості терміни: session — 届;

– складні терміни: lifelong — 终身, least-developed — 最不发达;

– терміни-словосполучення: plenary meeting — 全会, Human Rights — 人权, educational planning and administration — 教育规划和教育行政管理.

Однак дослідження показало, що у результаті відтворення англійських юридичних термінів китайською мовою та за рахунок граматичних та лексичних відмінностей мов, що вивчаються, один й той же термін у різних мовах може відноситися до різних категорій. Наприклад, односкладні англійські слова education, culture, resolution матимуть у китайській мові відповідники — складні терміни: 教育, 文

化, 决议. Англомовний термін “Committee” у китаємовних документах ЮНЕСКО з захисту прав на освіту має форму терміна-словосполучення “委员会主席团”.

Аналіз юридичних термінів документів ЮНЕСКО з захисту прав на освіту показав, що у середньому у 50 % випадків при відтворенні досліджуваного матеріалу був використаний еквівалентний переклад (population — 人口, development — 发展). Це свідчить про те, що велика частина термінів — це однозначна лексика, проте інша половина термінів залишається без точних відповідників. У таких випадках використовують прийоми описового перекладу (national capacities — 各国的能力, marginalized youth — 处于社会边缘的青年), заміни (subprogramme — 分计划), калькування (developed countries — 发达国家) тощо.

Впорядкування юридичних термінів сприяє врегулюванню різномовних термінів, виокремленню найбільш доречних способів відтворення термінів для збереження еквівалентності та адекватності тексту перекладу. Проте слід також враховувати не тільки граматичні, а й культурні особливості мов, що досліджуються.

Перспектива дослідження полягає у подальшому вивченні особливостей перекладу англомовних нормативно-правових актів ЮНЕСКО сфери захисту прав на освіту китайською мовою.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 703 с.
2. Виландеберк А. А. Принципы и методы гармонизации терминологии на основе корпуса специальных параллельных текстов (на материале документов ООН): дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.21 / Виландеберк Анна Арнольдовна. — Санкт-Петербург, 2005. — 266 с.
3. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр “Академия”, 2008.
4. Д’яков А. С. Основи термінотворення: Семант. та соціолінгвіст. аспекти / А. С. Д’яков, Т. Р. Кияк, Б. Куделько — К.: Вид. дім “КМ Academia”, 2000. — 218 с.
5. Корольова Т. М., Позняк К. С. Особливості перекладу англомовної науково-технічної літератури на українську мову // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки : зб. наук. праць / ред. кол. : Т. М. Корольова (гол. ред.) та ін. ; М-во освіти і науки України. — Одеса : Астропринт, 2009. — № 8. — С. 39–49

6. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. Изд. 4-е. М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009 ; Семенова М. Ю. Основы перевода текста: учебник / М. Ю. Семенова. — Ростов н/Д : Феникс, 2009. — 344 с.
7. Очиров О. Р. Лингвистические проблемы экономической терминологии современного китайского языка // Ученые записки Забайкальского государственного гуманитарно-педагогического университета им. Н. Г. Чернышевского. — 2009. — № 3. — С. 138–142.
8. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории / отв. ред. Т. Л. Канделаки. — Изд. 6-е. — М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2012. — 248 с.

REFERENCES

1. Bolshoy yuridicheskiy slovar (2002) / Pod red. A. Ya. Sukhareva, V. E. Krutskikh. M.: INFRA-M [In Russian].
2. Vilandebek, A. A. (2005) Printsipy i metody garmonizatsii terminologii na osnove korpusa spetsialnikh prallelnikh tekstov (na material dokumentov OON). Sankt-Peterburg [In Russian].
3. Grinyov-Grinevich, S. V. (2008) Terminovedenie: Ucheb. posob. dlya stud. vysh. ucheb. zavedeniy. M.: Izdatelskiy centr “Akademiya” [In Russian].
4. Dyakov, A. S., Kyvak, T. R., Kudelko, Z. B. (2000) Osnovy terminotvorenniya: semant. ta sociolingv. aspekty. K.: Vydavnytstvo “KM Akademiya” [In Ukrainian].
5. Korolyova, T. M., Poznyak, K. S. (2009) Osoblyvosti perekladu anglomovnoyi naukovotekhnichnoyi literatury na ukrayinsku movu. // Naukovyy visnyk Pivdenoukrayinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushinskoho: Lnhvistychni nauky № 8. Odesa: Astroprint [In Ukrainian].
6. Leychik, V. M. (2009) Terminovedenie: predmet, metody, struktura. M.: Knizhnyy dom “LIBROKOM” [In Russian].
7. Ochirov, O. R. (2009) Lingvisticheskiye problemy ekonomicheskoy terminologii sovremennogo kitayskogo yazyka // Uchenyye zapiski Zabaykalskogo gosudarstvennogo humanitarnogo universiteta im. N. G. Chernyshevskogo № 3 [In Russian].
8. Superanskaya, A. V. (2012) Obschaya terminologiya: Voprosy teorii. M.: Knizhnyy dom “LIBROKOM” [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 11.10.2018

МОДЕЛЮВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЕВОЛЮЦІЙНА МОДЕЛЬ СЕМАНТИКИ

Терміни модель і моделювання у лінгвістиці мають досить широкий смисловий діапазон, залежний від мети, об'єкта й профілю наукового дослідження. Стаття присвячена розгляду спеціальної процедури моделювання семантичних процесів, виведенню й обґрунтуванню поняття “еволюційна модель семантики”, зміст і операційні можливості якого кардинально відрізняються від сутності й призначення відомого з наукової літератури однойменного феномена. У пропонуваному дослідженні цей різновид моделювання спрямований на опис динаміки змістового навантаження правових термінів, визначення можливих векторів еволюції семантики на шляху її термінологізації/детермінологізації. Еволюційна модель семантики тут має в основі послідовність семем або серій семем, черговість яких визначається з урахуванням ряду параметрів. Типові схеми розвитку значення, проілюстровані послідовністю семем, вважаються моделями семантичних законів (еволюційними моделями семантики = ЕМС). Їхня функція — пояснення механізму та черговості етапів семантичної еволюції системи спільнокореневих слів на шляху їхньої правової спеціалізації, а отже, запропонований у студії досвід моделювання семантичних законів відрізняється від досвіду “каталогу семантичних деривацій” Г. А. Залізняка, який не має на меті пояснення смислових зрушень, та від поняття семантичної деривації, моделей деривації, динамічних моделей, розроблених О. В. Падучевою, які також лише констатують зрушення, не доводячи його реальність.

Ключові слова: еволюційна модель семантики (ЕМС), моделювання, семантичний закон, семема, (перед)право.

In Linguistics the terms model and modelling have a vast array of meanings, which depends on the purpose and the object, and the type of the scientific research. The article is dedicated to the investigation of a special procedure of semantic processes modelling, deducing and substantiating the notion “evolutional semantic model”, the content and operational opportunities of which differ drastically from the essence and purpose of the known from the scientific literature phenomenon of the same name. In the proposed research this variety

of modelling is oriented towards the description of the dynamics of the legal terms content loading, the estimation of possible vectors of the semantic evolution on the way of its terminalization/determinization. The evolutionary model of semantics has here as its basis the succession of sememes or series of sememes, the order of which is determined with accounting of a number of parameters. The typical schemes of the meaning development, illustrated by the succession of sememes, are considered to be the models of semantic laws (evolutional semantic models = EMS). Their function is the explanation of the mechanism and the order of the stages of the semantic evolution of the system of the words which sprung from one root on the way of its legal specialization, and, therefore, the proposed in the paper experience of semantic laws modelling differs from the expertise of the “catalogue of semantic derivations”, proposed by H. A. Zaliznjak, which doesn't have as its purpose the explanation of meaning displacements, and from the notion of semantic derivation, models of derivation, dynamic models, worked out by O. V. Paducheva, which also only state such a displacement, without proving its reality.

Key words: evolutionary semantic model (EMS), modelling, semantic law, sememe, pre(law).

Термины модель и моделирование в лингвистике имеют достаточно широкий смысловой диапазон, который зависит от цели и объекта, и профиля научного исследования. Статья посвящена рассмотрению специальной процедуры моделирования семантических процессов, выведению и обоснованию понятия “эволюционная модель семантики”, смысл и операционные возможности которого кардинально отличаются от сути и назначения известного из научной литературы одноименного феномена. В предложенном исследовании эта разновидность моделирования ориентирована на описание динамики смысловой нагрузки правовых терминов, определения возможных векторов эволюции семантики на пути ее терминологизации/детерминологизации. Эволюционная модель семантики тут имеет в основе последовательность семем или серий семем, очередность которых определяется принятием во внимание ряда параметров. Типичные схемы развития проиллюстрированы последовательностью семем, считаются моделями семантических законов (эволюционными моделями семантики = ЭМС). Их функция — объяснить механизм и поочередность этапов семантической эволюции общекорневых слов на пути их правовой специализации, в таком случае предложенный в статье опыт моделирования семантических законов отличается от опыта “каталога семантических дериваций” Г. А. Зализняка, который не имеет цели объяснения смысловых сдвигов, и от понятия семантической деривации, моделей деривации, динамических моделей, разработанных Е. В. Падучевой, которые также лишь констатируют сдвиг, не доказывая его реальность.

Ключевые слова: эволюционная модель семантики (ЭМС), моделирование, семантический закон, семема, (пред)право.

1. Вступ. Теорія моделювання стверджує, що методи створення моделей оперують аналізом і синтезом об'єктів дослідження. У загальнотеоретичному смислі моделювання означає “здійснення будь-яким способом відображення чи відтворення дійсності для вивчення наявних у ній об'єктивних закономірностей” [8: 173–174]. Узагальнено моделювання визначають як метод опосередкованого пізнання, при якому досліджуваний об'єкт (оригінал) перебуває у співвідношенні з іншим об'єктом (моделлю), при цьому об'єкт-модель здатний бути заміником оригіналу на певних стадіях процесу пізнання [8: 173–174]. Принагідно до нашої студії *об'єкт-оригінал* — ряд послідовних семантичних зрушень у групі спільнокоренових слів (мовна реальність), а *об'єкт-модель* — схематичне відтворення можливого напрямку і послідовності цих змін, здійснене з урахуванням: а) зафіксованої в різному матеріалі регулярності семантичних зсувів; б) результатів семантичної реконструкції. При цьому регулярність семантичних зрушень, підтверджена різнокореневою лексикою різного часу, — гарантія того, що той чи той зсув не є хибною констатацією, штучно установленим співвідношенням семем, а відбиває мовну реальність, знаряддям пізнання якої є її моделювання.

2. Проблема об'єкта. Ефективним науковим знаряддям, здатним пояснити причини семантичних зсувів і закономірності, за якими вибудовується їхній вектор, є еволюційна модель семантики. Зауважимо, що цей термін уже фігурував у науковій літературі, однак тут він позначає інший методологічний феномен. Зокрема у відомій праці О. В. Падучевої “Динамічні моделі у семантиці лексики” [10] під ним мається на увазі опис доволі широкого спектру семантичної деривації, за допомогою якої може бути змодельована регулярна багатозначність (“семантична деривація — це прийом опису багатозначності; і регулярна багатозначність моделюється як семантична деривація” [10: 14]). Отже, йдеться про моделювання семантичної деривації у лексико-семантичній системі окремо взятої мови з урахуванням граматичної семантики слів, комунікативного статусу учасників мовленнєвого акту, контексту (синтаксичних властивостей) лексеми тощо. Таким чином, дослідниця спрямовує цей термін у царину процедури семантико-дериваційної систематизації словника, обґрунтовано стверджуючи, що “моделі деривації необхідні

для пояснення розмаїття значень слова” [10: 15–16]. Ці моделі на практиці можуть бути реалізовані у процесі побудови “динамічного словника” [10: 15–16]), і в цьому ідеї О. В. Падучевої близькі до ідеї Г. А. Залізняка стосовно “каталогу семантичних деривацій” [5] (пор. ще: [6]).

Однак праці обох учених не передбачають пояснення і класифікацію змін у семантиці, натомість ставлячи лише фактографічну мету — представлення і систематизацію вже установлених фактів семантичної деривації, тобто причини і механізми семантичної деривації в ньому не досліджуються [5: 16]. Крім того, вони не ставлять мету верифікації правильності висновків щодо семантичної деривації, а її констатація може не відбивати мовну реальність, і тоді ми постулюємо хибний конструкт, побудований через опору на народноетимологічні переосмислення, вторинні зв’язки. І в цьому відмінність розуміння цими дослідницями динамічних моделей семантики від концепції ЕМС запропонованої нижче. Ми використовуємо цей термін як позначення: 1) закономірностей, які зумовили розвиток семантики слів; 2) узагальнену схему (вектор і етапи) семантичної еволюції; 3) метод і процедурну схему дослідження еволюції значення.

3. ЕМС: визначення, структура і верифікація. На нашу думку, еволюційна модель семантики — основний метод і процедурна схема пояснення історії правового значення (і загалом системи значень), завдяки якому стає можливим виділення етапів семантичної еволюції лексики на шляху набуття нею юридичного значення. Структура її передбачає два основних стадіальних елементи: ритуальний і правовий, які відбиваються у практиці ритуалу і правовій практиці та мають вираження у семантиці ритуалу і правовій семантиці, співвідношення між якими часто становлять співвідношення примарного і секундарного. Отже, ЕМС пояснюють механізм та послідовність етапів семантичної еволюції системи спільнокорених форм на шляху їхньої правової спеціалізації.

Опис усіх доступних синхронних станів семантики і встановлення зв’язку між цими станами — великий крок до моделювання семантичних процесів, пор. тезу, за якою “необхідну передумову (порівняльно-генетичних студій) створює наявність синхронних (“deskриптивних”) описів порівнюваних мов” [7: 10], хоча інколи проблема

полягає в тому, що “між діахронічною і синхронічною семантичною деривацією існують проміжні випадки, і межа тут достатньою мірою умовна” [5: 15]. У нашому дослідженні цей різновид моделювання спрямований на опис складної динаміки змістового навантаження правових термінів, визначення всіх можливих векторів еволюції семантики на шляху її термінологізації/детермінологізації. Еволюційна модель семантики тут являє собою певну послідовність семем або серій семем, черговість яких визначається з урахуванням таких параметрів у матеріалі порівнюваних мов, як:

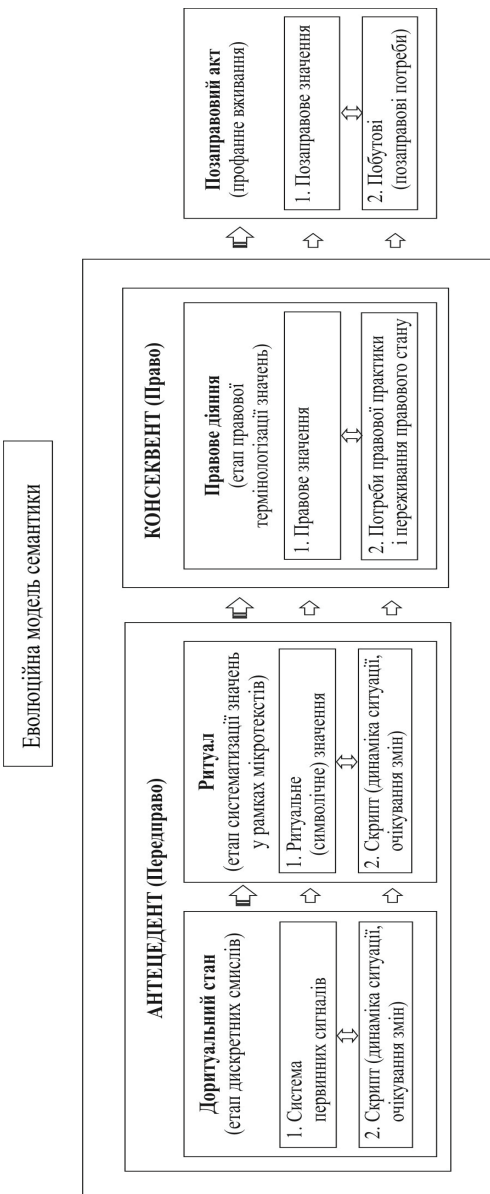
а) свідчення семантичної деривації (ускладнення чи спрощення значень);

б) акти морфологічної модифікації, кожен із яких додавав новий елемент значення досліджуваним лексемам, інколи принципово змінюючи їхній зміст, а отже, структурно складніша, похідна форма часто є також і носієм похідного значення;

в) можливі (взаємо)впливи синонімічних термінів у межах однієї ЛСГ порівнюваних мов.

Для моделювання ЕМС використано імовірнісний підхід до врахування чинників (див., напр.: [8: 181]) і символічне (знакове) моделювання.

Використання аналогії як засобу типологічної верифікації зроблених попередніх висновків відкриває шлях до більш широких узагальнень, які в нас дістають термінологічного визначення “семантичний закон” у більш вузькому розумінні ніж те, що прийнято у більшості праць із семасіології. Маємо на увазі типові (і цей факт визначається процедурно) схеми розвитку значення, що далі подаються, власне, як *моделі семантичних законів* (еволюційні моделі семантики — ЕМС). Ми вважаємо за потрібне говорити про *моделі* семантичних законів, а не про власне *закони* тому, що *закон* як установлений (за наслідками його дії) факт *діє/діяв* у *чітко* встановлених комбінаторних і позиційних умовах, а винятки — це прояви інших, більш масштабних законів (напр., аналогії), чи залишків іншої, реліктової граматики (граматичні петрифікати), тоді як *модель* — відбиття наших наукових уявлень про процеси і явища, які *потенційно могли діяти* за певних умов, однак *імовірна* наявність/відсутність цих умов установлюється в самому процесі моделювання, і сама модель як наукове знання може змінюватися залежно від якості матеріалу.

4. Функція ЕМС у процедурі моделювання. Функція ЕМС — пояснення механізму та послідовності етапів семантичної еволюції системи спільнокоренових (генетично тотожних) форм на шляху їхньої правової спеціалізації, як вже було зазначено вище. Запропонована концепція ЕМС *не поділяє* популярну в сучасному вітчизняному мовознавстві синергетичну теорію динамічного хаосу, яка “розкриває механізми становлення нових рівнів організації” (див. посилання на цей постулат: [4: 25], пор. ще: [2: 38], де робиться висновок “Нині оволодіння понятійним апаратом синергетики і створення лінгвосинергетики як важливого напрямку в науці про мову не відбулося”, що свідчить про незрілість лінгвістичної синергетики як окремого погляду на мову), оскільки концепція ЕМС побудована на протилежних засадах — системі *упорядкованих змін* у семантиці. Зокрема в її основі серія послідовних станів лексичної семантики (і ця послідовність підтверджується типологічними аналогіями) із чітко відстежуваним вектором змін. На наше переконання, ця установлена процедурно послідовність — свідчення не випадковості термінологічної еволюції правового значення, логіка і система зв’язків якого зумовлена вимогами правової практики, чинної в різні часи історії етносу.

Крім того, синергетичний ракурс аналізу мовних змін передбачає, що синергетична сутність мови найповніше виявляється в межах мовленнєвої діяльності (модус “комунікація”) й у мові як системі одиниць і категорій різних рівнів (модус “мова”), при цьому в комунікаціях мова постає як відкрита, нелінійна, флуктуаційна, дисипативна (така, що може не залишати в собі відбитки зовнішніх впливів) система [2: 39]. Натомість погляд на мову права із позиції ЕМС спирається на її зумовленість (закритість, лінійність, відсутність помітних флуктуацій), “запрограмованість” ритуалом, у рамках якого вона (мова права) постала, розвивалася (пор., напр.: [17: 22]). Відповідно, межі і закони ритуалу детермінували незмінний вектор семантичного розвитку одиниць мови права і релігії, сувору стійку послідовність ланок еволюційного ланцюжка значення.

Обстоюваний нами погляд на ЕМС значною мірою підтримується з боку зовсім нового напрямку лінгвістичних студій (навіть порівняно із молодію синергетикою) — *діахронічної* лінгвосинергетики, пор., зокрема, у Т. І. Домброван: “Основна мета діахронічної лінгвосинергетики полягає в осмисленні *станів становлення*, у виявленні меха-

нізмів внутрішньосистемної реструктуризації з урахуванням зовнішніх чинників впливу, а також у моделюванні еволюції конкретної мовної системи з прогнозуванням варіантів її подальшої зміни” [4: 28–29] (курсив наш. — А. Ф.).

5. Репрезентаційний (мовний) бік ЕМС. За умови наявності матеріалу пам’яток еволюційні моделі семантики (повторення ЕМС у кількох мовах указує на прояв моделі семантичного закону) будуються за *перспективним* принципом, який полягає у просуванні від найдавніших засвідчених станів семантики до найпізніших. Наприклад, якщо ми маємо арійський прототип **nikъana-*, для якого з урахуванням свідчень писемних пам’яток відновлюється базова семантика **’те, чим проколюють’* (пор. ще д.-інд. *nikSati* ‘колить’, ‘проколює’, *nikSa’a-* ‘загострена паличка, якою перевіряють, чи зварилося м’ясо’), і не існує жодних об’єктивних підстав для констатації іншого питомого значення, то відзначені в осет. *nysan* (*mysan*), *nisan* семема ‘знак’, ‘мітка’, ‘прикмета’ розцінюються власне як ‘зарубка’, зроблена гострим інструментом, а тому визнаються похідними від **’те, чим проколюють’*. Відтак, інші значення осет. *nysan* ‘застава’, ‘застава нареченого нареченій’, а також споріднених форм на зразок ішк. *niъonī* ‘звичай посылати нареченій шматок матерії з тушею барана’ (фактично — ‘застава’) і под. являють собою наступний етап семантичної еволюції іран. **nixъana* — у засвідчених рефлексх. Поєднувальною ланкою між семемами ‘мітка’ і ‘застава’ можуть вважатися зареєстровані в осет. слові значення ‘те, що намічено’, ‘ціль’ (= *призначене* для викупу, подарунку) або ‘знак (обов’язкового виконання обіцянки)’. Отже, ЕМС ‘загострена паличка’ → ‘зарубка, мітка’, ‘ціль’, ‘знак’ → ‘застава’. Фактаж наведено за: [1 (2: 208–210); 13 (4: 54)].

Допоміжним методичним ресурсом при перспективному погляді на історію семантики є звернення до типології джерел будь-якого значення. У багатьох випадках їхнє залучення полегшує аналіз: у разі екстраполяції результатів дослідження однієї ЛСГ на матеріал іншої це допомагає передбачити напрямок пошуків. Щодо об’єкта нашого дослідження: відзначені у герм. словнику гот. *witoЮ* ‘закон’, ‘право’, а також ‘правило, звичай’, д.-в.-н. *wizzōd* ‘т. с.’, с.-в.-н. *wizzōt* ‘т. с.’, нідерл. *wet* ‘закон’, зазвичай співвідносяться з гот. *witan*, д.-в.-н. *wizzan* ‘знати’ [22: 407; 21: 1421]. Формальний бік такого зіставлення не викликає сумнівів, проте логіка формування правової семантики

лишається незрозумілою. Однак, коли відомо, що джерелами правових термінів із семантикою 'закон(ний)', 'право' у давніх і.-є. мовах були етимологічні гнізда лексем на позначення розумової діяльності, зокрема пам'яті, думки, знання, стає прозорою послідовність семантичних зрушень 'знати', 'бачити' → 'побачене', 'пізнане' → 'закон', 'право', у чому переконують такі приклади, як: д.-інд. *sm@ti-* 'зібрання законів, кодекс' при первісному 'пам'ять'; умбр. *meřs, mers* 'право', *mersto* 'законний', генетично співвідносні з лат. *meditāri* 'думати', вірм. *mit* 'думка', 'розум' [3 (II: 811); 21: 1420].

Для побудови ЕМС однаковою мірою використовується і *ретроспективний* принцип вивчення історії семантики слів. Він передбачає послідовне зосередження уваги спочатку на пізніших етапах розвитку семантики і далі — на більш ранніх. У процедурному плані цей принцип подібний до словотвірного аналізу слова зі складною морфологією: шляхом послідовного відкидання афіксів ми, зрештою, встановлюємо неподільну, непохідну (кореневу) основу — початкову ланку словотвірного ланцюжка. Комплексне застосування обох підходів до порівняльного вивчення лексики споріднених мов "дозволяє зіставити матеріал на рівні максимально близьких мовних станів і запобігає можливому спотворенню хронологічної перспективи дослідження" [7: 25–26]. І саме така процедура дає можливість довести факт похідності 'а' від 'b', тобто визначити напрямок похідності, і ближче підійти до встановлення імовірної початкової ланки в ланцюжку семантичних змін. Відповідно, лишається менше темних місць в історії семантики досліджуваних слів (див. вище про неможливість висвітлити ці етапи смислової еволюції лише прийомами історичної семасіології).

6. Поведінковий (ритуальний) бік ЕМС. Моделювання — це процес пізнання, який містить результати переробки інформації про явища довкілля, а отже у свідомості з'являються образи, які певною мірою подібні до відповідних об'єктів-прообразів, тобто первісних сигналів і зумовлених ними типів поведінки. Відповідно, окрім репрезентативного боку ДМС, ми вважаємо за потрібне говорити про поведінковий бік.

Причини семантичних змін у мові права чи його антецедента (передправа) зумовлені ситуацією, що склалася в рамках ритуалізованої дії. Таким чином, певний мовний знак (слово), за яким була закріплена сума дискретних (розрізнених, безсистемних) смислів, розви-

ває ці смисли у власне спеціалізовані значення, порядок формування яких відповідає вимогам і порядку здійснення релігійно-правового ритуалу (і далі він еволюціонував у *правове діяння*). Порядок же визначається сукупністю очікувань, на здійснення яких спрямовано ритуал, ментальною динамікою ситуації — *скриптом*. Докладно про поведінкові (ритуальні) причини, що підштовхнули ситуативну динаміку, давши їй напрямок, див. у нашій монографії [20]. Коротко перелічимо їх: I. Взяття сили роду. II. Ритуальне закладання основи, фундаменту як запоруки стабільності; III. Символічне упорядкування хаотичного світу. IV. Символічне указання жестом чи словом. V. Ритуальний обмін і зобов'язання. VI. Ритуальне полювання, переслідування. VII. Ритуал принесення жертви як ціна за помсту. Кожна з них відбита різною кількістю ЕМС.

Наведемо приклад ЕМС, яка відображає поведінкові (ритуальні) причини, що підштовхнули ситуативну динаміку. Такою ЕМС є, напр., 'рука' → 'влада' і 'хапати', 'збирати' → 'рука' → 'влада'. Ця модель відбита у лексичному гнізді з і.-є. етимомом *mЧг -/n-(t^[h])-'рука', 'влада', 'віддавати у владу', 'правити'. Відлуння цієї ЕМС, у принципі, можна вбачати в таких герм. прикладах, як д.-англ. *mund* 'рука' і 'захист', 'опіка', д.-в.-н. *mund* 'рука' і 'захист', 'опікун', нім. *Vormund* 'опікун', д.-фриз. *mund* 'захист' [15 (1: 89); 9 (I: 395)], якщо розглядати значення 'захист' як звуження більш давнього *'захисна влада', 'влада/людина, яка захищає, опікується кимось' ← *'рука, яка захищає'. До подібного висновку спонукає і представлене у рос. фразеологізмі "*своя рука — владыка*" суміщення слів *рука* і *влада* як контекстуальних синонімів. У межах аналогічних висловів потенційно могло формуватися значення згаданих германських лексем. Недавнім значення 'рука' є твірною семемою для значення 'влада', адже згадка про руку як символ влади трапляється у міфологічних та релігійних системах багатьох народів. У слов'янських мовах пор. д.-рус. *ръка* 'влада': "И остави Господь языки сия, якоже не погубити ихъ въ скорѣ, и не прѣда ихъ в рѣку Исусѣ", 1073 р., "подъ законьными рѣками быти", XII ст. 'під владою закону' [16 (22: 238–239)]. У цьому випадку поведінковою (ритуальною) причиною є *взяття* сили роду.

Однак не всі ЕМС були сформовані у ритуальному контексті. Частина з них відбиває дещо пізніші уявлення про реалії правового побуту, що стабілізувалися вже в умовах не ритуальної, а власне пра-

вової практики розвинених суспільств у різні періоди їхньої історії. Ці уявлення багато в чому зумовлені поглядами мовного колективу на: функції цих реалій уже власне як регуляторів правових взаємин у суспільстві; атрибути правових реалій та владних осіб; правові функції особи, наділеної владою; майновий ценз владної особи; інтелектуальні якості владної особи тощо. Деякі з досліджуваних одиниць навряд чи можна вважати продуктом правової культури, оскільки вони, досить імовірно, були сформовані у надрах давнього поетичного мовлення лише як прикрашальні назви, пор. у с.-перс. текстах різних жанрів ЕМС 'хто високо тримає голову' → 'володар': назва діяча *sardār* 'вождь', 'голова (як посадова особа)', 'вельможа' < *sar* 'голова' & *dār* — презентна основа дієслова *dārytan* 'тримати', 'мати' [14: 39]. Маємо справу зі складанням основ, яке відбулося в окремо взятій іранській мові з матеріалу, наявного (принаймні, саме в такій формі) тільки в ній, а тому мусимо констатувати пізній і вузько специфічний характер цієї ЕМС.

Зробимо одне зауваження щодо специфіки уже виділених еволюційних моделей правової семантики (див., напр.: [18, 19]): частина з них має відкриту структуру, тобто виникнення відповідного термінологічного значення не означає завершення семантичної еволюції лексеми, оскільки: а) вона виявляє тенденцію до профанації семантики у позаправовому (побутовому) вжитку, а отже наступною ланкою у ланцюжку семантичних зрушень буде її детермінологізація; б) паралельно до правового часто виникає неправове значення, а відбувається це в різних функціональних іпостасях мови (з одного боку — в мові ритуалізованих дій, поетичній мові, мові релігії, права, а з іншого — у мові щоденного побутового спілкування).

7. Висновки. Підбиваючи підсумок під зазначеним вище, робимо висновок про: 1) високий рівень пояснювальної сили моделей семантичних законів, сама процедура встановлення яких дозволяє охопити всі етапи розвитку значення слова і витлумачити причини і послідовність його змін; б) динамічну специфіку моделей семантичних законів (вужче — ЕМС), які протікають перманентно, існуючи лише у динаміці, а тому показують (наскільки це можливо встановити) серію послідовних змін у картині історичного минулого мов.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка / В. И. Абаев. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР; Наука, 1958–1989. — Т. 1–IV.
2. Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: Лінгвофілософські нариси : монографія / Ф. С. Бацевич. — К. : Академія, 2009. — 192 с.
3. Гамкрелидзе Т. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. — Тбилиси : Изд-во Тбилисс. ун-та, 1984. — Т. 1–2. — 1329 с.
4. Домброван Т. И. Диахроническая лингвосинергетика — новое направление в изучении истории языка / Т. И. Домброван // Записки з романо-германської філології. — Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2014. — Вип. 2 (33). — С. 24–32.
5. Зализняк А. А. Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект “Каталога семантических переходов” / А. А. Зализняк // Вопросы языкознания. — 2001. — № 2. — С. 13–25.
6. Зализняк А. А. Русская семантика в типологической перспективе / Анна А. Зализняк. — М. : Языки славянской культуры, 2013. — 640 с.
7. Климов Г. А. Вопросы методики сравнительно-генетических исследований / Г. А. Климов. — Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1971. — 86 с.
8. Кононюк А. Е. Системология. Общая теория систем: в 4 кн. / А. Е. Кононюк. — К. : Освіта України, 2014. — Книга первая: Начала. — 564 с.
9. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. — Винница : Нова Книга, 2010. — Т. I. — 616 с.
10. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 608 с.
11. Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений: монография / Пихтовникова Л. С. — Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. — 180 с.
12. Піхтовнікова Л. С. Самоорганізація дискурсу: синергетичні принципи і підходи до лінгвістичного аналізу / Піхтовнікова Л. С. // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у внз: колективна монографія / [за ред. В. Г. Пасинок]. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. — С. 218–231.
13. Расторгуева В. С. Этимологический словарь иранских языков / В. С. Расторгуева, Д. И. Эдельман. — М. : Вост. литература, 2000–2015. — Т. 1–5.
14. Расторгуева В. С. Среднеперсидский язык / В. С. Расторгуева. — М. : Наука, 1966. — 160 с.
15. Сравнительная грамматика германских языков: В пяти томах / [гл. ред.: М. М. Гухман, В. М. Жирмунский, Э. А. Макаев, В. И. Ярцева]. — М. : Изд-во АН СССР, 1962. — Т. 1. — 204 с. (СГЯЭ).
16. Словарь русского языка XI–XVII вв.. — М. : Наука, 1975–2008. — Вып. 1–28 (СлРЯ XI–XVII вв.).
17. Топоров В. Н. Мировое дерево. Универсальные знаковые комплексы / В. Н. Топоров. — М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2010. — Т. 2. — 496 с.
18. Федорова А. О. Семантика номінації термінів ЛСГ ‘Влада’ в індоєвропейських мовах / А. О. Федорова // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. — Випуск 115. — С. 338–343.

19. Федорова А. О. Про джерела лексем зі значенням ‘(кровна) помста’ у германських, слов’янських та іранських мовах (історико-семасіологічний етюд) / А. О. Федорова // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. — Чернівці : Видавничий дім “Родовід”, 2014. — Вип. 708–709 : Германська філологія. — С. 154–159.
20. Федорова А. О. Закономірності становлення правової термінологічної семантики в індоєвропейських мовах : монографія / Кропивницький, 2018–2019. — 320 с. (у друці)
21. Buck C. D. A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas / C. D. Buck. — Chicago ; London : The University of Chicago Press, 1949. — 1515 p.
22. Lehman P. Winfred. A Gothic Etymological Dictionary / Winfred P. Lehman. — Leiden : B. J. Brill, 1986. — 712 p.

REFERENCES

1. Abayev, V. I. (1958–1989) Istoriko-etimologicheskii slovar osetinskogo yazyka. M. ; L. : Izd-vo AN SSSR, Nauka [In Russian].
2. Batsievich, F. S. (2009) Dukhovna synerhetyka ridnoyi movy: Lihnvofilosovski narysy: monohrafiya. K. : Akademiya. [In Ukrainian].
3. Gamkrelidze, T. V. (1984) Indoeuropeyskiy yazyk i indoeuropeytsy. Rekonstruktsiya i istoriko-tipologicheskii analiz prayazyka i protokultury. Tbilisi: Izd-vo tbilissk. un-ta [In Russian].
4. Dombrovan, T. I. (2014) Diakhronicheskaya lingvosinergetika — novoe napravlenie v izuchenii istorii yazyka. Odesa: ONU im. I. I. Mechnikova [In Russian].
5. Zaliznyak, Anna A. (2001) Semanticheskaya derivatsiya v sinkhronii i diakhronii [In Russian].
6. Zaliznyak, Anna A. (2013) Russkaya semantika v tipologicheskoy perspektive. M. : Yazyki slavyanskoy kultury [In Russian].
7. Klimov, G. A. (1971) Voprosy metodiki sravnitelno-geneticheskikh issledovaniy. L. : Nauka [In Russian].
8. Kononyuk, A. E. (2014) Sistemologiya. Obschaya teoriya sistem. K. : Osvita Ukrainy [In Ukrainian].
9. Levitskiy, V. V. (2010) Etimologicheskii slovar germanskikh yazykov. Vinnitsa: Nova knyha [In Russian].
10. Paducheva, E. V. (2004) Dinamicheskie modeli v semantike leksiki. M.: Yazyki slavyanskoy kultury [In Russian].
11. Pikhovnikova, L. S. (2012) Lingvosinergetika: osnovy i ocherk napravleniy. Monografiya. Kh.: KhNU im. V. N. Karazina [In Russian].
12. Pikhovnikova, L. S. (2013) Samoorganizatsiya diskursu: synergetichni pryncypy I pidkhody do lihnvistychnoho analizu. Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina [In Ukrainian].
13. Rastorgueva, V. S. (2000–2015) Etimologicheskii slovar pranskikh yazykov. M.: Vost. literatura [In Russian].
14. Rastorgueva, V. S. (1966) Srednepranskiy yazyk. M.: Nauka [In Russian].
15. SGGYaz. (1962) — Sravnitel'naya grammatika germanskikh yazykov: V 5 tomah. M.: Izd-vo AN SSSR [In Russian].

16. SRYa XI–XVII vv. (1975–2008) — Slovar russkogo yazyka XI–XII vv. M.: Nauka [In Russian].
17. Toporov, V. N. (2010) Mirovoe drevo. Universalnyye znakovyye komplekxy. M.: Rukopisnyye pamyatniki Drevney Rusi. [In Russian].
18. Fyodorova, A. O. (2013) Semantyka nominaciyi terminiv LSH “Vlada” v indoevropеyskykh movah. // Naukovi zapysky — Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo). — Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. — Vypusk 115 [In Ukrainian].
19. Fedorova, A. O. (2014) Pro dzherela leksem zi znachennyam “(krovna) pomsta” u germanskykh, slovianskykh ta iranskykh movah(istoryko-semasiolohichnyy etiud). // Naukovyy visnyk Chernivetskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats. — Chernivtsi: Vydavnychiy dim “Rodovid [In Ukrainian].
20. Fedorova, A. O. (2018–2019) Zakonomirnosti stanovlennya pravovoyi terminolohichnoyi semantyky v indoevropеyskykh movah: monografiya. Kropyvnytskyy (u druci) [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.09.2018

Д. М. Чевдар

ОСОБЛИВОСТІ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено вивченню особливостей автоматичного перекладу англomовного та китайськомовного політичного дискурсу українською мовою. Шляхом лінгвістичного аналізу виявлено переваги та недоліки машинного перекладу онлайн-системами Google Translate та M-Translate. Визначено причини виникнення перекладацьких помилок та необхідність використання постредагування для покращення якості перекладу.

Ключові слова: політичний дискурс, автоматичний переклад, онлайн-системи машинного перекладу, оцінка якості машинного перекладу.

Статья посвящена изучению особенностей автоматического перевода англоязычного и китайскоязычного политического дискурса на украинский язык. При помощи лингвистического анализа выявлены преимущества и недостатки машинного перевода онлайн-системами Google Translate и M-Translate. Определены причины возникновения ошибок и необходимость постредактирования для улучшения качества перевода.

Ключевые слова: политический дискурс, автоматизированный перевод, онлайн-системы машинного перевода, оценка качества машинного перевода.

The article is focused on peculiarities of English and Chinese political discourse translation into Ukrainian. The advantages and disadvantages of machine translation are described on the basis of linguistic analysis of online Google Translate and M-Translate systems. The reasons of errors in translation are identified and the need of post-correction to improve the quality of translation is wanted.

Key words: political discourse, automatic translation, online machine translation systems, machine translation quality assessment.

На сучасному етапі швидкого розвитку міжнародних відносин, політичних та дипломатичних зв'язків виникає гостра необхідність у швидкій комунікації між людьми, котрі є носіями різних мов та

культур [13]. Перекладацька діяльність людини виявляється недостатньою для забезпечення професійних потреб у миттєвому перекладі. Високий попит на швидкий та якісний переклад призвів до виникнення альтернативних шляхів вирішення існуючих проблем. Машинний переклад та його різновиди наразі активно застосовуються звичайними користувачами та професійними перекладачами для підвищення продуктивності перекладацької та фахової діяльності [3].

Актуальність дослідження обумовлена інтенсифікацією міжнародної інтеграції у сфері політики та соціального життя і, у зв'язку з цим, необхідністю швидкого, адекватного та якісного перекладу політичного дискурсу для ефективної міжнародної політичної взаємодії. Надзвичайно швидкі темпи розвитку перекладацьких технологій, володіння якими (особливо інструментами автоматичного перекладу) є однією з найважливіших умов забезпечення конкурентоспроможності майбутнього перекладача.

Сьогодні увага вчених зосереджена на дослідженні систем машинного перекладу, як одного з основних напрямів теорії штучного інтелекту (В. П. Бурдаєв, Г. А. Гайна, В. Г. Доля, О. В. Зубов) [15], а також на оцінюванні якості машинного перекладу (А. В. Бірюков, Ю. Н. Марчук, О. С. Кулагіна, А. Л. Міщенко, П. В. Хроменко) [8]. Проте, незважаючи на таку кількість популярних та наукових статей, присвячених машинному перекладу та оцінці ефективності сучасних систем машинного перекладу, особливості автоматичного перекладу політичного дискурсу в межах англо-української та китайсько-української мовних пар є недостатньо розкритою та дослідженою.

Метою роботи є виявити ефективність автоматизованого перекладу політичного дискурсу.

Окреслена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути сутність політичного дискурсу у контексті комунікативно-мовленнєвої практики; 2) проаналізувати особливості перекладу політичного дискурсу з англійської українською та з китайської українською; 3) вивчити класифікації видів машинного перекладу, які існують у сучасному перекладознавстві; 4) виявити специфіку роботи автоматичних перекладацьких онлайн-систем Google Transtate та M-Translate; 5) проаналізувати адекватність перекладацьких операцій, що застосовуються при перекладі текстів політичного дискурсу

за допомоги онлайн-перекладачів; б) виявити переваги та недоліки автоматичного перекладу політичного дискурсу.

Об’єктом дослідження є політичний дискурс.

Предметом дослідження є автоматичний переклад політичного дискурсу.

Матеріалом роботи слугують уривки політичних промов англійською та китайською мовами та їх переклад українською мовою за допомоги програм Google Translate та M-Translate. Загальна кількість матеріалів дослідження — 286 речень.

Автоматичний переклад є широким поняттям, яке у загальному плані визначається як спосіб перекладу із використанням комп’ютерних програм, які полегшують процес перекладу. Це машинний переклад, що не виключає участі людини, а саме — передредагування, інтерредагування та постредагування [7].

Автоматичний переклад сьогодні широко використовується споживачами, але рівень адекватності є низьким, що робить його неприйнятним для перекладу серйозних документів [9]. В результаті дослідження якості перекладу онлайн-систем виявилось, що цей засіб забезпечує виконання перекладу з дивовижною швидкістю, дозволяє заощадити зусилля та надає переклад з достатньо зрозумілим змістом.

Маючи на меті виявлення особливостей автоматичного перекладу політичного дискурсу, ми відібрали уривки з промов світових політичних лідерів англійською та китайською мовами та їхні переклади онлайн-перекладачами Google Translate та M-Translate. В результаті аналізу отриманих текстів виявлено перекладацькі засоби, які є типологічно подібними в українських текстах перекладу (див. табл. 1).

Таблиця 1
Кількісна характеристика перекладацьких операцій машинного перекладу за рівнями мови (%)

Рівні мови \ Мова	Англійська — українська	Китайська — українська
Фонетичний	14	0
Лексичний	67	40
Лексико-граматичний	2	4
Грамматичний	17	56

Розглянемо особливості перекладацьких операцій на різних мовних рівнях. Показники лексико-граматичного рівня у парах англійська — українська та китайська — українська мови є однаково низькими. Це пояснюється специфікою онлайн-перекладачів, принципом роботи яких є запам'ятовування варіантів перекладу слів та словосполучень та їх наступне відтворення у незмінній формі. Програма не здатна до перетворення змісту, оскільки працює за чітким алгоритмом [15].

Високі показники перекладацьких операцій у двох парах мов отримано на лексичному рівні. Причиною є складнощі виявлення програмою лексичної омонімії та полісемії, результатом яких є низка лексичних трансформацій [2].

Відмінними за кількістю перекладацьких операцій є показники фонетичного та граматичного рівнів. Причиною відсутності фонетичних засобів у парі китайська — українська мови є недосконалість програм, які не розпізнають власні назви у контексті інших слів [4]. У ході дослідження деякі антропоніми було відтворено латинськими літерами, інші власні назви — шляхом добору еквівалентів та мовних відповідників (习近平 — *Xi Jinping*; 中国 — *Kumай*).

На відміну від китайської мови фонетичний показник у парі англійська — українська мови вищий. Це обумовлено високим вмістом власних назв в обраних текстах та правилом, відповідно до якого переклад власних назв здійснюється за загальноприйнятими зразками перекладу, або, якщо назва трапляється вперше і у мові перекладу немає відповідника, лексема максимально точно відтворюється зі збереженням графічного або фонологічного плану [6]. Коректний вибір фонетичних засобів у цьому випадку визначено тим, що у програмі закладена інформація щодо перекладу топонімічних, антропонімічних назв тощо (*транслітерація: Liam Fox — Ліам Фокс*). Єдиним винятком з усієї вибірки є “*Theodore Roosevelt*”, чие ім'я обидві програми передали шляхом добору еквівалента, наявного у нашій культурі — “*Федір Рузвельт*”.

Варто зазначити, що застосовані онлайн-перекладачі мають можливість запам'ятовувати варіанти перекладу користувачів, які обов'язково проходять перевірку модераторів [12]. Детально розглянуто перекладацькі засоби у кількісному плані у наблиці 2.

Таблиця 2

Кількісні показники перекладацьких засобів машинного перекладу (%)

Переклад. операції		Мова	Англійська — українська	Китайська — українська
Фонетичні засоби	Транслітерація		15,0	0
Лексичні засоби	Конкретизація		3,0	0
	Генералізація		1,0	3,7
	Лексична заміна		14,0	0
	Лексичне додавання		6,0	22,2
	Опущення		6,0	7,4
Лексико-граматичні трансформації	Нерозпізнані лексеми		34,0	7,4
	Антонімічний переклад		1,0	0
	Калькування		3,0	0
Грамматичні трансформації	Прийом цілісного перетворення		0	3,7
	Перестановка (морфолог./ синтакс.)		9,0	29,6
Грамматичні трансформації	Структурна заміна		8,0	26,0

Високий показник лексичних та граматичних операцій в парах англійська — українська та китайська — українська пояснюється особливостями програм, які враховують відмінності у лексико-граматичних системах неблизькоспоріднених мов [1].

Основними проблемами при перекладі є лексичний полісемантизм, омонімія, ідіоматичні конструкції, а також суттєві відмінності у морфологічній та синтаксичній структурах англійської, китайської та української мов. Наведемо приклад речення із функціональною та структурною замінами: “*The English language, connecting us to billions of people; links to every other nation on earth through our history and diverse society.* — Англійська мова, що зв’язує нас з мільярдами людей; посилення на кожен інший народ на землі через нашу історію та різноманітне суспільство”. Дієслово *link* (з’єднувати) перекладено іменником *посилання* (функціональна заміна); герундальна конструкція із *connecting* відтворена як складнопідрядне речення відповідно до норм та узусу української мови.

У даному випадку варто зазначити, що у китайській мові відсутнє поняття полісемії, тому кожний ієрогліф має лише один варіант перекладу, що суттєво спрощує роботу комп’ютерної програми.

Низький показник лексично-граматичних трансформацій обумовлений складністю їх утворення, оскільки вони спираються на семантику [14]. Трансформації такого складного рівня на сьогодні якісно може здійснювати лише професійна людина-перекладач, яка володіє певними фоновими знаннями, лінгвістичними та граматичними правилами, свідомо здатна змінювати зміст і форму тексту та перетворювати його.

При перекладі текстів системами машинного перекладу інколи траплялися слова, відсутні в автоматичному словнику. Як правило, це фахові терміни й власні назви. Неперекладене слово (інколи його відсутність) в тексті перекладу суттєво впливає на загальну якість перекладу, оскільки воно випадає із загального аналізу й може призвести до неправильного розуміння вихідного речення [10].

Під час автоматичного перекладу політичного дискурсу виникають певні труднощі, причиною яких може бути специфічна політична лексика, сталі словосполучення та нормований порядок слів. Аналіз програм Google Translate та M-Translate продемонстрував допущені помилки за рівнями мови. Під час дослідження помилок, які характерні для систем машинного перекладу, ми виділяємо лексичні та граматичні помилки, що порушують норми української мови — усталені, загальноприйняті правила вживання мовних засобів, та розглядаємо їх на рівні слів та словосполучень.

Найбільш розповсюдженими в обох програмах є лексичні помилки [11]. Вони пов'язані з порушенням лексичних норм української мови, які регулюють вживання слів та словосполучень у властивому для них значенні. Причинами цих помилок є неповнота автоматичного словника, наявність орфографічних помилок в тексті оригіналу або неправильне вирішення лексичної полісемії. Труднощі утворює відсутність у словнику певного словосполучення, яке система перекладає дослівно.

Відмінності у базі даних двох програм виявляються у наступному: у Google Translate відсутні в мережі якісні тексти в парі з їхніми перекладами іншими мовами, а в M-Translate — невелика словникова база. Наявність русизмів у двох програмах в перекладі з англійської мови українською та з китайської українською можна пояснити тим, що україномовні програми під час перекладу українською використовують непрямий переклад і спираються на російську мову.

До лексичних труднощів перекладу англomовних та китайсько-мовних тестів відносимо такі:

1) неправильна інтерпретація лексичної полісемії: *announcement* — анонс (M-Translate) — заява; *party* — *вечірка* (Google Translate) — партія;

2) вживання русизмів та російських кальок: *we will have* — *ми будемо мати* (M-Translate) — матимемо; *for the time being* — *на даний момент* (Google Translate, M-Translate) — зараз; 包括 (baokuo) — включаючи (Google Translate) — включно з;

3) неправильний переклад фразових дієслів та сталих зворотів: *get by* — *добиратися* (M-Translate), *попастися* (Google Translate), замість *зводити кінці з кінцями*; 行万里路 (xingwanlilu (ідіома: Knowledge comes from books and from experience of the world)) — *читати поїздки* (M-Translate), *читати тисячі книг* (Google Translate);

4) некоректний переклад назв організацій: *Make Poverty History* — *заробітку бідності Історія* (Google Translate, M-Translate), замість “*Поборемо бідність*” (міжнародна організація); 一帶一路 (иніціати-ва КНР “Один пояс, один шлях”) — *Пояс та дорожній рух* (Google Translate), *Всі шляхи уздовж* (M-Translate);

5) дослівний переклад іншомовних висловів, які в українській мові мають свої відповідники: *up and down the country* — *вгору і вниз* (замість “*по всій країні*”) (Google Translate, M-Translate).

Причиною лексичних труднощів у перекладі з англійської мови є велика кількість омонімів, що зумовлено впливом історичних чинників. У китайській мові, навпаки, омонімія відсутня. Тому морфологічні помилки, пов’язані з неправильним визначенням омонімічних граматичних форм, стосуватимуться лише прикладів англійсько-української пари мов. Вони виникають у роботі обох онлайн-систем Google Translate та M-Translate в результаті неправильного морфологічного та синтаксичного аналізу тексту програмою.

Типові морфологічні помилки для перекладу з англійської українською:

1) переклад омонімів (онлайн-перекладач помиляється у визначенні приналежності слів до певної частини мови: *Fight to win for Britain* — *Боротьба, щоб виграти для Британії* (Google Translate, M-Translate);

2) зміна категорії часу дієслова: *For once, I will agree with them both — Одного разу, я згоден з ними обидва* (Google Translate), *Колись я погодиться з ними обидва* (M-Translate);

3) неправильне утворення ступенів порівняння прикметників: *prouder — більш гордіший* (Google Translate, M-Translate);

4) порушення категорії числа іменників: *will assist the Party or Parties — допоможе партії або сторона* (Google Translate);

5) неправильне узгодження відмінкової форми іменника та займенника: *we are using our leadership in every multilateral forum — ми використовуємо наше керівництво на кожного багатосторонньому форуму* (M-Translate); *whose faces you will never see — чийми обличчях ви ніколи не побачите* (Google Translate, M-Translate).

На лексико-граматичному рівні трапляються випадки використання словосполучень у невластивому для контексту та політичної тематики значенні, а також відхилення від нормативно-узуального порядку слів, порушення логіко-синтаксичного зв'язку між словами через неправильний вибір варіантів перекладу та граматичної трансформації: *We can do well in this country — Ми можемо добре в цій країні* (Google Translate); *I believe they are at the centre of the new politics, which we should be at the centre of. — Я вважаю, що вони є центром нової політики, яку ми повинні бути в центрі* (Google Translate); *faith groups that created the momentum — and the mass membership, the mass crowds — групи вірувань, які створили імпульс — і масовий набір — масову натовп* (M-Translate).

Google Translate та M-Translate часто роблять однакові синтаксичні помилки, оскільки системи базуються на синтаксичних методах аналізу корпусів текстів, а не працюють за граматичними правилами. У більшості випадків такі помилки полягають у порушенні побудови словосполучень та речень. Ми виділили такі типові помилки в побудові словосполучень для китайської та англійської мов:

1) порушення нормативного порядку слів та логіко-синтаксичного зв'язку між словами: *NATO started to provide escorts to UN World Food Programme (WFP) vessels — НАТО почали надавати супровід в Всесвітній продовольчій програмі (ВПП) судів ООН* (Google Translate, M-Translate); *担任中华人民共和国主席这一崇高职务, 使命光荣, 责任重大 — Голова Китайської Народної Республіки Китай як високий пост і славної місії, відповідальність* (M-Translate);.

2) вибір неправильної відмінкової форми іменника та числа: *interior trim of premises and buildings* — *внутрішній порядок передумов і будівлі* (M-Translate); *demand for data* — *попит на даних* (Google Translate);

3) заміна займенника та опущення прийменника: *I promised, throughout the campaign, to any in Congress who do not believe we should enforce our laws.* — *Я обіцяв, протягом усієї кампанії, будь-кому Конгресі, який не вірить, що ми повинні дотримуватися наших законів* (Google Translator); *я обіцяв, впродовж усієї кампанії, когось у Конгресі, який не вірить, що ми повинні дотримуватися наших законів* (M-Translate);

4) додавання прийменника: *When Liam Fox called nearly four years ago for more helicopter support he was right.* — *Коли Ліам Фокс назвав майже чотири роки тому для більшої підтримки вертольотів він був правий* (Google Translate, M-Translate);

5) порушення узгодження: *The leader for the time being, whoever he may be, is but an instrument.* — *Лідер на даний момент, кого б він не був, — це лише інструмент* (Google Translate, M-Translate).

До типових синтаксичних помилок у перекладі з китайської та англійської українською мовою на рівні простих та складних речень належать: 1) порушення граматичних зв'язків між членами речення; 2) порушення граматичного зв'язку між підметом і присудком; 3) граматична неоднотипність однорідних членів речення; 4) штучне ускладнення речення; 5) неправильний порядок слів; 6) пропущений член речення; 7) вживання зайвого члена речення. На матеріалі дослідження перекладу з англійської мови українською відмічено додаткові недоліки: невідповідність займенника співвідносному з ним іменнику в іншій частині речення, а також вживання сполучника, що суперечить смисловим зв'язкам між частинами речення.

На основі представлених даних можна зробити висновок, що труднощі у перекладі виникають на кожному мовному рівні. Найбільше помилок програми Google Translate та M-Translate припустилися під час перекладу багатозначних слів, у визначенні та відображенні частини мови та у формі узгоджених відмінків іменників та прикметників. Велика кількість русизмів в україномовному перекладі пояснюється спорідненістю російської мови з українською, а також тим, що онлайн-перекладачі не спираються на прямий переклад під час перекладу українською.

Варто зазначити, що існують певні труднощі під час машинного перекладу політичного дискурсу з англійської та китайської мов українською у відтворенні лінгвокультурологічного аспекту, а саме — перекладу власних назв, топонімів, назв компаній та організацій, культурних традицій. Програми, використані у дослідженні, при перекладі всесвітньовідомих назв організацій та компаній використовували пошук еквіваленту або мовного відповідника (席了二十 (Xile èrshí)—*Велика двадцятка*, EU — *Європейський Союз*, NATO — *НАТО*). Власні назви та топоніми, за невеликим винятком, що становить транслітерація (15 % з усіх трансформацій у парі англійська — українська, та 0 % — з китайської мови українською), складають показник нерозпізнаних лексем з англійської мови (34 %), відтворених за складами українською мовою (Donald Trump — *Дональд Трамп*) та з китайської мови українською шляхом транскодування латинськими літерами (7,4 %) (习近平 — *Xi Jinping*). Для отримання адекватного перекладу реалії як елементу культури необхідно ввести етап постредагування.

Підсумовуючи результати, ми дійшли висновку, що машинний переклад можна використовувати лише у разі необхідності швидко ознайомитися з інформацією іноземною мовою. З огляду на кількість та різноманітність помилок цей переклад не варто вважати повноцінним. Результати дослідження підтвердили коректність точки зору Ю. М. Марчука, що машинний переклад — це “чорновий варіант”, тож його мета полягає не у створенні професійного перекладу, а у передачі загального змісту вихідного тексту [8].

Професійні перекладачі можуть використовувати перекладацькі системи для прискорення процесу перекладу, однак переклади потребують передредагування або постредагування. Передредагування людиною-перекладачем дає можливість усунути друкарські помилки, а також мінімізувати кількість вузькоспеціалізованих фахових термінів із семантичною полісемією для спрощення сприйняття тексту комп’ютером та отримання коректного перекладу. На етапі постредагування проводиться корекція перекладеного комп’ютерною програмою тексту.

Для підвищення якості перекладу комп’ютерних систем варто розширювати лінгвістичне забезпечення систем, вдосконалювати алгоритми їхньої роботи та продовжувати вивчення систем автоматизованого перекладу. Результати дослідження можуть бути корисні роз-

робникам систем машинного перекладу та професійним перекладачам для подальшого вивчення цієї теми та підвищення якості машинного перекладу, який є ще недостатньо розвинутим, проте перспективним.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Андрієнко Л. О. Проблеми розвитку машинного перекладу на сучасному етапі // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія. — Черкаси: ЧДТУ, 2005. — Число дев'ять. — С. 348–351.
2. Беляева Л. Н. Практические системы машинного перевода — теория, технология, перспективы // Структурная и прикладная лингвистика : межвуз. сб. / под ред. А. С. Герда ; С.-Петербург. гос. ун-т. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1998. — Вып. 5. — С. 172–183.
3. Беляева Л. Н. Автоматический (машинный) перевод / Л. Н. Беляева, М. И. Откупщикова // Структурная и прикладная лингвистика : межвуз. сб. / под ред. А. С. Герда ; С.-Петерб. гос. ун-т. — СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. — Вып. 6. — С. 360–388.
4. Бірюков А. В. Оцінка якості машинного перекладу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / А. В. Бірюков; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2008. — 20 с.
5. Блехман М. С. Машинный перевод: история и реалии / М. С. Блехман // Компьютерное обозрение. — 1996. — № 5(29). — С. 22–23.
6. Кулагина О. С. О современном состоянии машинного перевода // Математические вопросы кибернетики. — М.: Наука, 1991. — Вып. 3. — С. 5–50.
7. Новиков В. А. Трансфер в современных системах машинного перевода : дис. ... канд. філол. наук: 10.12.21 / Виктор Алексеевич Новиков. — М., 2000. — 194 с.
8. Марчук Ю. Н. Компьютерная лингвистика / Ю. Н. Марчук. — М.: АСТ, Восток-Запад, 2007. — 320 с.
9. Міщенко А. Л. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу / А. Л. Міщенко // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Філологія. — 2013. — № 73. — С. 172–180.
10. Стахмич Ю. С. Адекватність та еквівалентність перекладу в контексті комп'ютерної лінгвістики / Ю. С. Стахмич // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : [наук. журн.] / [відп. ред. Н. А. Сейко]. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. — № 66. — С. 235–238.
11. Фоменко О. С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНУ ім. Тараса Шевченка. — К., 1998. — 18 с.
12. Хроменков П. Н. Анализ и оценка эффективности современных систем машинного перевода: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.12.21 / П. Н. Хроменков. — М., 2000. — 170 с.
13. Arnold D. Machine Translation: An Introductory Guide / D. Arnold. — London: NCC Blackwell, 1994. — 240 p.
14. Koehn P. Statistical Machine Translation / P. Koehn. — Cambridge: Cambridge University Press, 2010. — 433 p.
15. Nirenburg S. Progress in Machine Translation / S. Nirenburg. — Amsterdam: IOS Press, 1992. — 223 p.

REFERENCES

1. Andriienko L. O. Problemy rozvytku mashynnoho perekladu na suchasnomu etapi // Humanitarnyi visnyk. Seriya: Inozemna filolohiia: — Cherkasy: ChDTU, 2005. — Chyso dev'iat. — S. 348–351 [in Russian].
2. Beliaeva L. N. Prakticheskie sistemy mashynnoho perevoda — teoriia, tekhnologiia, perspektivy // Strukturnaia i prikladnaia lingvistika: mezhvuz. sb. / pod red. A. S. Gerda ; S.-Peterb. gos. un-t. — SPb. : Izd-vo S.-Pe-terb. un-ta, 1998. —Vyp. 5. — S. 172–183 [in Russian].
3. Beliaeva L. N. Avtomaticheskii (mashynnyi) perevod / L. N. Beliaeva, M. I. Otkupshchikova // Tam zhe. — SPb. : Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 1996 b. — S. 360–388 [in Russian].
4. Biriukov A. V. Otsinka yakosti mashynnoho perekladu: avtoref. dys. kand. filol. nauk: 10.02.16 / A. V. Biriukov; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. — K., 2008. — 20 s. [in Ukrainian].
5. Blekhan, M. S. Mashynnyi perevod: istoriia i realii / M. S. Blekhan // Kompiuternoe obozrenie. — 1996. — № 5(29). — S. 22–23 [in Russian].
6. Kulagina O. S. O sovremennom sostoianii mashynnoho perevoda // Matematicheskie voprosy kibernetiki, vyp. 3, M.: Nauka, 1991, S. 5–50 [in Russian].
7. Novikov V. A. Transfer v v sovremennykh sistemakh mashynnoho perevoda : dis. kand. filol. nauk: 10.12.21 / Viktor Alekseevich Novikov. — M., 2000. — 194 s. [in Russian].
8. Marchuk Yu. N. Kompiuternaia lingvistika / Yu. N. Marchuk. — M.: AST, Vostok-Zapad, 2007. — 320 s. [in Russian].
9. Mishchenko A. L. Mashynnyi pereklad u konteksti suchasnoho nauko-tekhnichnoho perekladu / A. L. Mishchenko // Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Filolohiia. — 2013. — № 73. — S. 172–180 [in Ukrainian].
10. Stakhmych Yu. S. Adekvatnist ta ekvivalentnist perekladu v konteksti komp'uternoï linhvistyky / Yu. S. Stakhmych // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka : [nauk. zhurn.] / [vidp. red. N. A. Seiko]. — № 66. — Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2013. — S. 235–238 [in Ukrainian].
11. Fomenko O. S. Linhvistychnyi analiz suchasnoho politychnoho dyskursu SSHa (90-ti roky KhKh stolittia): Avtoref. Dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / — KNU im. Tarasa Shevchenka. — K., 1998. — 18 s. [in Ukrainian].
12. Khromenkov P. N. Analiz i otsenka effektivnosti sovremennykh sistem mashynnoho perevoda: avtoref. dis. kand. filol. nauk: 10.12.21 / P. N. Khromenkov. — M., 2000. — 170 s. [in Russian].
13. Arnold D. Machine Translation: An Introductory Guide / D. Arnold. — London: NCC Blackwell, 1994. — 240 p. [in English].
14. Koehn P. Statistical Machine Translation / P. Koehn. — Cambridge: Cambridge University Press, 2010. — 433 p. [in English].
15. Nirenburg S. Progress in Machine Translation / S. Nirenburg. — Amsterdam: IOS Press, 1992. — 223 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 23.10.2018

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі перекладів з англійської мови українською)

У статті розглядаються особливості перекладу англомовного науково-технічного дискурсу українською мовою з точки зору комунікативно-функціонального та лінгвістичного підходів перекладознавства. Метою перекладача є створення тексту перекладу, що в повному обсязі відтворює інформацію тексту оригіналу; комунікативно-релевантна фактуальна інформація відтворюється у повному обсязі. Результати дослідження свідчать про положення про те, що стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу реалізуються шляхом використання певної сукупності тактик та операцій перекладу.

Ключові слова: науково-технічний дискурс, комунікативно-функціональний підхід, стратегія перекладу, тактика, операція.

В статье рассматриваются особенности перевода англоязычного научно-технического дискурса на украинский язык с точки зрения коммуникативно-функционального и лингвистического подходов переводоведения. Целью переводчика является создание текста перевода, несущего в максимальном объеме информацию исходного текста; коммуникативно-релевантная фактуальная информация передается в полном объеме. Результаты исследования свидетельствуют о том, что стратегия коммуникативно-равноценного перевода реализуется при помощи определенных тактик и операций перевода.

Ключевые слова: научно-технический дискурс, коммуникативно-функциональный подход, стратегия перевода, тактика, операция.

The article is devoted to the specificity of translating scientific and technical discourse from English into Ukrainian in terms of communicative-functional and linguistic approaches. The translator's goal is to produce a target text that would convey the same information as conveyed by the ST; the amount of the communicatively relevant information in the TT must be the same as in the ST. The results of the paper discover that the implementation of the strategy of communicatively

equivalent translation determines the use of certain tactics that come down to a set of translation operations.

Key words: *scientific and technical discourse, communicative-functional approach, strategy of translation, tactic, operation.*

Потік наукової інформації, що постійно зростає, обмін досвідом між фахівцями різних галузей завжди були дуже важливі у розвитку тієї чи іншої країни зокрема та усього людства в цілому. Саме науково-технічний переклад та його значення в повсякденному розвитку сучасної науки і техніки важко переоцінити [4].

Сьогодні мова науки і техніки через зростання її соціокультурної значущості стає самостійним об'єктом лінгвістичного та перекладознавчого вивчення. Однак у сучасному перекладознавстві переважають наукові дослідження з точки зору текстоцентричного підходу, де об'єктом дослідження є саме текст. Комунікативно-функціональний підхід до перекладу розглядає переклад як інструменту здійснення предметної діяльності різномовних комунікантів в рамках ситуації міжмовної комунікації з урахуванням функцій, які виконуються оригіналом і перекладом. Не виключаючи повністю можливість застосування текстоцентричного підходу для вивчення приватних, технологічних аспектів перекладу, комунікативно-функціональний підхід відкриває шлях до усвідомлення сутнісних характеристик перекладацької діяльності.

Актуальність визначається недостатньою кількістю досліджень перекладу науково-технічного дискурсу з точки зору комунікативно-функціонального підходу до перекладу. Варто було б приділити більше уваги саме варіативності тактик та операцій, що застосовуються при перекладі науково-технічного дискурсу.

Мета даного дослідження полягає у встановленні тактик та операцій перекладу науково-технічного дискурсу.

Об'єктом дослідження слугував писемний англомовний науково-технічний дискурс та його україномовний переклад.

Матеріалом дослідження слугували сучасні науково-технічні статті галузі комп'ютерних технологій та їхні переклади українською мовою, загальна кількість проаналізованих оригінальних текстів дорівнює 600 друкованих аркушів. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Предметом дослідження слугували тактики і операції перекладу, актуалізовані у текстах перекладу.

Загальний зміст функції науково-технічного стилю можна визначити як пояснення в широкому сенсі цього поняття, що зумовлює основні ознаки цього стилю — об'єктивність, логічність, доступність та узагальненість. Основою мовного оформлення науково-технічних текстів є стандартизованість. До синтаксичних особливостей слід віднести синтаксичну повноту оформлення висловлювання, наявність аналітичних конструкцій, часте вживання клішованих структур, переважно іменний характер морфологічних компонентів речення, розгорнуту систему зв'язувальних елементів (сполучників, сполучних слів тощо) і т. д. [1: 60].

Складність синтаксичних конструкцій у науково-технічних текстах пов'язана із багатоступеневим послідовним підпорядкуванням із великою кількістю засобів зв'язку між реченнями. Ці зв'язки мають лінійний характер, що відповідає послідовності наукового викладу, коли кожне наступне речення розвиває попереднє.

Визначальним серед релевантних для перекладу типологічних ознак тексту може бути вид домінуючої інформації. З точки зору І. Г. Гальперіна, “змістово-фактуальна інформація, як вербалізоване повідомлення про факти, певні події, процеси, явища, які відбуваються або будуть відбуватися, широко представлена у науково-технічних текстах” [2].

Фактуальність оптимізує інформаційний баланс, оскільки легше сприймається і усвідомлюється читачем та не потребує від нього застосування значних масивів допоміжної для декодування інформації

Мовні засоби оформлення фактуальної інформації у проаналізованих науково-технічних текстах знаходяться у строгих конвенційних рамках. Наведемо основні з них.

1. Лексичні (скорочення, загальномовні та спеціальні термінологічні), *графічні* засоби (дужки, двокрапки) та синтаксичні засоби (дієприкметникові звороти, що є компресивними синонімами до підрядних означальних речень). Будь-який текст цього типу відрізняється від інших потужним арсеналом допоміжних знакових систем (від умовних позначень x , y , z та формул до схем і креслень), що також є найбільш компресивним засобом вербальної актуалізації інформації.

2. Терміни, сукупність яких у науковому тексті є саморегульованим лексичним апаратом, що спеціалізується на передачі фактуаль-

ної інформації. Терміни однозначні, позбавлені емоційності та незалежні від контексту.

3. Нейтральний лексичний фон решти лексики — лексики загальнонаукового опису. Вона представляє писемну літературну норму мови та має розвинену синонімію, причому синоніми, як правило, стилістично рівноправні (наприклад, *важливий* = *суттєвий* = *значущий*; *вивчати* = *досліджувати* = *аналізувати* і т. д.).

4. Мовні засоби, що забезпечують об'єктивність подання фактуальної інформації: різноманітні засоби вираження пасивності у відношенні до формального підмета, неособова семантика підмета.

5. Перевага теперішнього часу дієслова, використання якого дає можливість представити інформацію як абсолютно об'єктивну, таку, що знаходиться поза часом (атемпоральний характер тексту).

6. Мовні засоби, що підкреслюють високий рівень абстрактності викладу: значна кількість складних слів, побудованих за словотвірними моделями з абстрактним значенням; чітка номінативність тексту (перевага іменників; вираження дії через віддієслівний іменник із десемантизованим дієсловом, наприклад, “здійснює вплив на об'єкт”).

Отже, можна зробити висновок, що метою перекладу з точки зору комунікативно-функціонального підходу, визначеною ініціатором для науково-технічного перекладу, є відтворення тексту перекладу, інформаційне наповнення якого повністю відповідає вимогам ініціатора перекладу, при цьому передбачається, що це наповнення співпадає в вихідному та перекладеному текстах.

На основі здійсненого зіставного аналізу у межах перекладів науково-технічних текстів є стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу, результатом якої є відтворення комунікативного аналогу вихідного тексту мовою перекладу відповідно до комунікативної інтенції відправника вихідного повідомлення.

Варто зазначити, що створюваний перекладачем загальний підхід до здійснення своєї діяльності є результат співвіднесення всіх компонентів стратегії перекладу — орієнтування в ситуації, формулювання мети, прогнозування і планування.

Поняття “стратегія перекладу”, “тактика перекладу”, “операція перекладу” є досить розповсюдженими у сучасному перекладознавстві, проте розпливчастими. Деякі автори розуміють стратегію пе-

рекладу як концепцію перекладу взагалі, інші – як концепцію перекладу конкретного тексту [3]; зустрічаються випадки отождоження понять “стратегія перекладу” та “операція перекладу” що зумовлює необхідність конкретизації усіх зазначених термінів [3].

У рамках комунікативного підходу до перекладу під стратегією перекладу (стратегією здійснення перекладацької діяльності) розуміємо програму здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу відповідно до мети перекладу [5].

У рамках даного дослідження прийомом перекладу вважається типізоване рішення перекладацької проблеми, що є окремим випадком перекладацької операції. До перекладацьких операцій віднесено прийоми перекладу, співвідносні або з інтерлінеарним способом перекладу (використання міжмовних відповідностей), або з трансформаційним способом перекладу.

Отже, перекладацька трансформація — це окремий випадок прийому перекладу, а саме той випадок, коли використовуються структурні і семантичні відступи від оригіналу в рамках трансформаційного способу перекладу. Прийоми перекладу як способи вирішення певних перекладацьких проблем і використання міжмовних відповідностей, коли такі проблеми відсутні, розглядаються нами як окремі випадки перекладацьких операцій, які у свою чергу складаються з прийомів перекладу (наразі відсутності перекладацьких проблем).

У той же час стратегія перекладу тексту реалізується за допомогою тактик (перекладацьких дій, використовуваних для вирішення певної задачі з урахуванням обраної стратегії перекладу), тактики — за допомогою перекладацьких операцій (застосування прийомів перекладу і пошуку перекладацьких відповідностей).

Виникає питання про співвідношення перекладацьких операцій з тактиками перекладу: наскільки використання тих чи інших операцій детерміноване характером використовуваної тактики перекладу. Так, у сфері науково-технічного перекладу в переважній більшості випадків вирішується завдання забезпечити відтворення фактуальної інформації носію мови перекладу.

Оскільки завданням перекладача є відтворення інформації, що міститься в вихідному тексті, з максимальною точністю і в максимально можливому обсязі, ми можемо говорити про те, що найбільш

прийнятною тактикою у межах зазначеної стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу в цих умовах було застосовано тактику передачі релевантної інформації. Реалізація цієї тактики відбувається шляхом використання міжмовних і перекладацьких відповідностей.

Значна частина комунікативно-релевантної інформації науково-технічного тексту є термінами, сукупність яких є саморегульовальним лексичним апаратом, що спеціалізується на передачі фактуальної інформації. З цією метою використовуються два типи перекладацьких операцій: по-перше, використання міжмовних відповідників, або еквівалентів, якщо такі є у мові перекладу, наприклад: *equipment* — устаткування. По-друге, якщо еквівалентного терміна не існує в мові перекладу перекладач вдається до транскодування, а саме до транскрибування (наприклад: *peak* — *нік*), транслітерування (наприклад: *laser* — *лазер*), змішаного транскодування (наприклад: *overlock* — *оверлок*) та адаптивного транскодування (*pallet* — *палета*).

При перекладі термінологічних одиниць застосовують також *калькування*, а саме, при перекладі складних за структурою термінів (наприклад: *a standard key-combination* — *стандартна комбінація клавіш*).

Найбільш вживаною є операція пошуку однозначного еквівалента (наприклад: *flange* — *фланець*).

Наступною тактикою, актуалізованою у межах стратегії комунікативно-рівноцінного перекладу з англійської на українську мову, є тактика коректного оформлення інформації. У межах проаналізованого матеріалу вона реалізується шляхом здійснення перестановки та заміни:

— зміна порядку слідування числа та місяця у записі дат при перекладі з англійської на українську мову (25/06/2011 → 25.06.2011). В українськомовних науково-технічних текстах застосовуються два способи оформлення дат — цифровий і словесно-цифровий. Елементи дати подаються у вигляді рядка арабськими цифрами, розділеними між собою крапками без інтервалів;

— заміна коми на пробіл у форматі запису багаторазрядних числівників при перекладі з англійської на українську мову (250,412,500 → 250 412 500);

— заміна крапки на кому під час запису десяткових дробів, при перекладі з англійської на українську мову у числі після розряду одиниць ставлять кому, а після неї записують розряди десятих, сотих і

т. д. Комою відокремлюється ціла частина числа від його дробової частини (65,536.32 → 65 536,32);

– використання або невикористання лапок (в залежності від напрямку перекладу), так, наприклад, в українській мові назви компаній пишуться в лапках з вживанням перед назвою слова “компанія”;

– заміна повних позначень фізичних величин їх скороченнями: 5 metric tons — 5 т, 100 meters — 100 м, при перекладі з англійської мови на українську.

Реалізація даної тактики не впливає на повноту і точність передачі інформації в перекладі, але забезпечує легкість сприйняття інформації одержувачами тексту перекладу, які звикли до певних правил оформлення інформації в тексті. Порушення цих правил, хоч і не спричинить за собою спотворення інформації, але створює труднощі в сприйнятті тексту перекладу і, відповідно, не дозволяє забезпечити той комунікативний вплив, на який розраховував автор оригіналу, створюючи свій текст. До числа перекладацьких операцій, що реалізують тактику правильного оформлення інформації, можна віднести перестановки, додавання, заміни, опущення

Аналіз перекладацьких трансформацій на лексичному рівні, застосованих для відтворення англомовних науково-технічних термінів українською мовою, показав, що найуживанішими є відтворення терміна за допомогою еквівалента (74 %), конкретизація (8 %), генералізація (11 %), позаяк вони допомагають відтворити наближене значення без суттєвих змін формального вираження одиниці. Описовий переклад (2 %), оскільки він дозволяє передати точне значення терміна, але розширює його формальну структуру. Декомпресія (4 %) переважає над компресією (1 %), оскільки англійська мова є більш лаконічною, отже певні однокомпонентні терміни в англійській мові відповідають двокомпонентним в українській.

Тактика відтворення стилістичних характеристик тексту реалізується шляхом застосування міжмовних і перекладацьких відповідностей.

Застосовані під час перекладу граматичні прийоми перекладу (перестановки членів речення, граматичні заміни) зумовлені структурними відмінностями між вихідною мовою та мовою перекладу.

Аналіз перекладацьких трансформацій на граматичному рівні виявив використання перестановки членів речення (у 32 %), що зумовлено великою кількістю пасивних конструкцій, характерними

для науково-технічних текстів. Під час їхнього перекладу підмет замінюється додатком (заміна членів речення), що знаходиться перед дієсловом, і не відповідає прямому порядку слів, характерному для англійської мови взагалі та для науково-технічних текстів зокрема.

Наприклад: *When micro-chip is out, all schemes must be removed from the flat section at a time, replaced, and returned to the processor.* — Коли виймається мікročіп, потрібно зняти усі мікросхеми з пласкої поверхні, замінити і повернути його на місце.

Перестановки нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією — заміною, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слів форм (наприклад, замість форми однини у перекладі вживається форма множини), частин мови (наприклад, інфінітив у перекладі трансформується в іменник), членів речення (наприклад, додаток перетворюється при перекладі в підмет) та речень (наприклад, просте речення перетворюється на складне або навпаки): *A similar observation is made by Lichtenberk.* — Подібне спостереження робить і Ліхтенберк.

Перехід при перекладі слів вихідної мови з однієї частини мови в іншу супроводжується синтаксичними трансформаціями. Заміна частин мови нерідко призводить і до зміни членів речення.

Одним з найпоширеніших засобів перекладу поданих контекстів є заміна або субституція, що становить 29 % від опрацьованих уривків: *At the next step the computer is given orders.* — На наступному етапі рахівнику задають програму.

Застосовані під час перекладу граматичні трансформації є наслідком структурних відмінностей між вихідною мовою та мовою перекладу.

Тактика відтворення формально-структурних характеристик тексту. Реалізується шляхом здійснення заміни, перестановки, додавання, опущення.

Для проаналізованого матеріалу дослідження характерними рисами є композиційна організація тексту, логічна послідовність, експліцитність, чіткість, точність, повнота, неемоційність, узагальненість, ясність, описовість. Усі ці характеристики мають екстралінгвістичне підґрунтя, що вказує на комунікативні завдання наукового викладу. Ефективність доказів в проаналізованому матеріалі дослідження досягається чіткою організацією всього висловлювання: поділом тексту на глави, параграфи, абзаци, в яких особливо важливі положення

виділяються шрифтом, підкресленнями, літерами або цифрами. Наочність викладу досягається ілюстративним матеріалом.

Прийом опущення необхідний для того, щоб переклад мав ідентичний стилістичний вплив.

Результати дослідження свідчать про положення про те, що стратегія комунікативно-рівноцінного перекладу реалізуються шляхом використання певної сукупності тактик перекладу.

Стратегія перекладу і тактика перекладу співвідносяться як загальне і часткове: тактика перекладу виступає в якості способу реалізації відповідної стратегії перекладу, в той час як стратегія перекладу визначає вибір використовуваних перекладачем тактик.

У практичному плані дії перекладача строго детерміновані певним алгоритмом подій: формулювання мети перекладу → вибір (визначення) стратегії перекладу, що дозволяє досягти поставленої мети, → вибір тактик перекладу, що забезпечують реалізацію відповідної стратегії перекладу, → використання перекладацьких операцій як способів реалізації певної тактики перекладу. В якості засобів реалізації зазначених тактик використовуються перекладацькі операції трансформуючого характеру.

Проведений аналіз висвітлює лише один із аспектів дослідження особливостей перекладу англomовного науково-технічного дискурсу, що відкриває перспективи подальшого вивчення зазначеної проблематики.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста: (для институтов и факультетов иностранных языков) / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. — М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. — 224 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. — М., 1981.
3. Корольова Т. М. Стратегії, тактики та операції перекладу / Т. М. Корольова, Н. С. Жмаєва // Proceedings of XX International scientific conference “Practical Applications of Research Findings”. — Morrisville: Lulu Press, 2018. — P. 60–63.
4. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 240 с.
5. Сдобников В. В. Коммуникативная ситуация как основа выбора стратегии перевода : автореф. дис. ... доктора филологических наук : спец. 10.02.20 “сравнительно-историческое и сопоставительное языкознание” / Сдобников Вадим Витальевич. — М.: Московский гос. лингвист. ун-т, 2015. — 48 с.

REFERENCES

1. Brandes, M. P., Provotorov, V. I. (2001) *Perevodovedcheskiy analiz teksta (dlya institutov i fakultetov inostrannykh yazykov)*. M. : NVI-TEZAURUS [In Russian].
2. Galperin, I. R. (1981) *Tekst kak obiekt lingvisticheskogo issledovaniya*. M. [In Russian].
3. Korolyova, T. M., Zhmayeva, N. S. (2018) *Stratehii, taktyku ta operatsiyi perekladu // Proceedings of XX International scientific conference “Practical Applications of Research Findings”*. — Morrisville, Lulu Press [In Ukrainian].
4. Kyyak, T. R. (2006) *Teoriya i praktyka perekladu*. Vinnytsya: Nova knyha [In Ukrainian].
5. Sdobnikov, V. V. (2015) *Kommunikativnaya situatsiya kak osnova vybora strategii perevoda*. Moskovskiy gos. lingvist. un-t [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 20.10.2018

Я. А. Федорко, Т. М. Яблонська

ВАРІАТИВНІСТЬ ВІДОБРАЖЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ЕМОЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (УКРАЇНСЬКОЮ, РОСІЙСЬКОЮ, КИТАЙСЬКОЮ МОВАМИ)

Статтю присвячено вивченню особливостей перекладу емоційних одиниць у художньому творі. У роботі розглянуто художній текст як об'єкт перекладацького аналізу; встановлено роль емоційних мовних одиниць у художній літературі; досліджено застосування перекладацьких операцій для відтворення англомовних емоційних одиниць твору Агати Крісті "The Mysterious Mr. Quin" китайською, російською, українською мовами; надано лінгвістичну інтерпретацію кількісних показників результатів дослідження.

Ключові слова: художній твір, переклад, емоційне висловлювання, перекладацькі операції.

Статья посвящена изучению особенностей перевода эмоциональных единиц в художественном произведении. В работе рассмотрен художественный текст как объект переводческого анализа; установлена роль эмоциональных языковых единиц в художественной литературе; исследовано применение переводческих операций для воспроизведения англоязычных эмоциональных единиц произведения Агаты Кристи "The Mysterious Mr. Quin" в китайском, русском, украинском языках; предоставлена лингвистическая интерпретация количественных показателей результатов исследования.

Ключевые слова: художественное произведение, перевод, эмоциональное высказывание, переводческие операции.

The article deals with the problem of rendering emotive units in Belles-lettres translation. The fiction text as an object of translation analysis is considered; the role of emotive units in fiction is established; the translation operations employed

to render emotive units of Agatha Christie's "The Mysterious Mr. Quin" from English into Chinese, Russian and Ukrainian languages are regarded; quantitative indicators of obtained results are justified and their linguistic interpretation is made.

Key words: *work of fiction, translation, emotive statements, translation operations.*

Проблема відтворення засобів емотивності викликає особливий інтерес перекладознавців. У сучасній лінгвістиці та перекладознавстві емотивність залишається одним із найскладніших чинників тексту художнього твору у площині добору адекватних засобів передачі емотивного навантаження слова, виразу чи фрази, який вживає у мовленні той чи інший персонаж художнього твору. В “лінгвістиці емоцій” одним з пріоритетних напрямків є вивчення текстів, які виражають “світ емоцій”, зокрема тих засобів, за допомогою яких мовець (письменник) виражає своє ставлення до тих чи інших людей, явищ, фактів, передає свої почуття, емоції, а також засоби їх міжмовної передачі.

До вирішення проблеми відтворення окремих емотивно-експресивних компонентів мовного засобу звертаються О. Близнюк, Р. Зорівчак, В. Комісаров, С. Петров, Я. Рецкер, О. Чередниченко та ін. Також проблематика вираження емотивних засобів тексту є предметом досліджень Ю. Андрійченко, С. Гладь, Я. Гнезділової, О. Дорош, І. Синельникової, А. Цибулевської, В. Чабаненко, І. Шахновської, В. Шаховського, В. Юрченко та ін.

Актуальність роботи зумовлена тим, що в останнє десятиліття з боку лінгвістів спостерігається посилена увага до мовних засобів віддзеркалення емоційного стану людини. Реалізація цього завдання ще не повністю досліджена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням фонетичних, лексичних, лексико-граматичних, граматичних та стилістичних особливостей перекладу англомовних емоційних висловлювань українською, російською та китайською мовами, а також сучасними вимогами до художнього перекладу, коли йдеться про передачу не лише змісту оригіналу, а й про оптимальне відтворення саме стилістичних характеристик тексту.

Емотивність художнього тексту є однією з засад його існування. Відтворення емотивності англійського художнього твору засобами

української, російської мов, які володіють значною палітрою слів і виразів з емоційно-експресивним навантаженням, вважаємо дуже складним завданням для перекладача.

Основними питаннями при проведенні дослідження стали вивчення засобів, які передають позитивне та негативне емоційне забарвлення мови на лексико-граматичному рівні, тобто слів, словосполучень, речень, фразеологічних одиниць, граматичних конструкцій, які надають певному елементу висловлювання більшої виразності, підкреслюють колоритність мови з метою привернення уваги оточуючих. У зв'язку з цим **мета** започаткованого дослідження полягає в аналізі застосування перекладацьких трансформацій при передачі емоційних висловлювань у художньому тексті. Реалізації мети дослідження сприяє розв'язання таких **завдань**: **1)** розглянути художній текст як об'єкт перекладацького аналізу та встановити роль емоційних висловлювань у художній літературі; **2)** проаналізувати перекладацькі операції, що застосувалися для відтворення англійських емоційних висловлювань у творі Агати Крісті "The Mysterious Mr. Quin" російською, українською, китайською мовами; **3)** зробити кількісний аналіз застосування перекладацьких операцій та надати лінгвістичну інтерпретацію отриманих результатів.

Матеріалом дослідження слугувала збірка оповідань Агати Крісті "The Mysterious Mr. Quin". Переклад українською та китайською мовами було здійснено автором роботи самостійно. Для аналізу перекладу російською мовою було використано переклад твору А. Ганько. Об'єм матеріалу — 412 одиниць.

Отже розглянемо художній текст як об'єкт перекладацького аналізу.

Оскільки художній переклад є витвором мистецтва слова, то його аналіз має бути підпорядкованим естетичним критеріям, де кожна його деталь повинна осмислюватися у плані виявлення ідейно-художніх настанов автора оригіналу. Починати аналіз перекладу треба не з нього самого, а з усвідомлення першотвору в його зв'язках з суспільним життям тієї країни й тієї епохи, які його породили і які в ньому відбилися. Треба також знати, яке місце посідає оригінал у творчості його автора та яку роль він відіграв у розвитку літератури.

Всі перекладацькі рішення при перекладі художнього тексту приймаються з урахуванням вузького контексту і широкого контексту

всього твору. Це стосується вибору варіантних відповідностей і трансформацій. Випадки позаконтекстуального переказу за допомогою однозначних еквівалентів рідкісні і стосуються лексики основного словникового фонду (назви тварин, рослин і т. ін.), а також реально існуючих топонімів, назв фірм і організацій.

Як засвідчує історичний досвід, художній переклад перебуває між двома крайніми принципами: він може бути дослівно точним або художньо повноцінним, при цьому далеким від оригіналу, вільною версією. Варто зазначити, що повної тотожності між оригіналом і перекладом неможливо досягти, оскільки першотвір залишається єдиним матеріальним результатом індивідуальної творчості митця слова та частиною національного мовного мистецтва. Це означає, що діалектика взаємозв'язку оригіналу й перекладу, — вважають дослідники, — полягає в тому, що переклад породжується оригіналом, залежить від нього, але водночас має відносну самостійність.

Особливу увагу слід надати емоційно забарвленій лексиці у спектрі художньої літератури.

Незважаючи на існування великої кількості наукової літератури, присвяченої проблематиці перекладу емоційних висловлювань, ця проблема завжди залишається актуальною. При її вивченні постійно будуть виникати нові рішення, висуватися все нові теорії та точки зору. Без адекватної передачі розглянутого шару лексичних одиниць у читача художньої літератури немає можливості оцінити всю емоційність і всю яскравість оригінального тексту.

В художній літературі емотивність актуалізується всіма мовними рівнями: фонетичним, лексичним, морфологічним і синтаксичним, кожен з яких має свою систему засобів вираження емоційних одиниць.

Презентація емоцій у художній літературі, на відміну від їхнього спонтанного висловлення в усному мовленні, — це свідоме вираження емоційного стану героя. За цього способу зображення емоцій автор описує не саме почуття, а зовнішні ознаки його переживання: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, його інтонація, жести та рухи тіла або окремих його частин. Для опису емоційних концептів у текстах художньої літератури застосовуються різні слова, у семантичній структурі яких присутній елемент, що позначає або так чи інакше стосується певної емоції. Зрозуміло, що таких слів

дуже багато — до того ж письменники, кожен у відповідності до свого власного ідіостилю, часто використовують різні слова для вираження однієї й тієї самої емоції, водночас не називаючи її.

Існує багато класифікацій застосування перекладацьких операцій при перекладі художніх творів. Систематизація перекладацьких особливостей, що була застосована при аналізі перекладацьких операцій для відтворення англомовних емоційних висловлювань іншою мовою, наведена нижче, а саме: до фонетичних операцій відносимо прийоми транскрипції та транслітерації.

До лексичних трансформацій: калькування, конкретизацію, генералізацію, лексичну заміну, лексичне додавання та опущення.

До лексико-граматичних операцій: антонімічний переклад, компенсація, прийом цілісного перетворення, прийом смислового розвитуку.

Грамматичними операціями слід вважати: перестановку (морфологічну, синтаксичну) та структурну заміну.

У ході дослідження було зазначено, що при перекладі художніх текстів перекладачі використовували комплексні перекладацькі трансформації, для того щоб досягти адекватного перекладу.

Результати аналізу матеріалу дослідження продемонстрували, що перекладацькі операції на практиці в “чистому” вигляді зустрічаються рідко — зазвичай вони поєднуються одна з одною, приймаючи складний, комплексний характер.

Наведемо приклад застосування комплексів трансформацій при перекладі висловлювання *Sir, I'm really, really, really, really sorry, Sir...* — *Чорт, забирай, сер, мені дуже шкода...* ми використовуємо комплексні прийоми на лексичному рівні та граматичному рівнях (лексичне додавання: *Чорт забирай* та трансформацію перестановки звертання *Sir* з початку в середину речення).

Комплексний характер мають перекладацькі операції у наступному прикладі: *His plans were bold and fiery, and his conceptions glowed with barbaric luster!* — *Каждый его замысел был смел и необычен и воплощался с варварской роскошью!* Перш за все ми бачимо, що англійський іменник “plans” множини трансформовано в російський іменник “замысел” однини. Словник дає наступні варіанти відповідностей англійського прикметника “fiery”: огненный, пылающий, жгучий, горячий, вспльчивый [10], але жоден з них не підходить за умова-

ми контексту. Перекладач замінює англійський прикметник “fiery” російським прикметником “необычен”. Характерне для англійської мови використання “парних” синонімів (“plans” — плани, замисли; “conceptions” — замисли, мысли), що є нетиповим для російської мови. Перекладач використовує опущення — опускає прикметник “conception”, вважаючи його семантично надлишковим. Для англійського дієслова “glow” словник дає наступні варіанти відповідностей: светиться, накаливаться, тлеть, сгорать, пылать [10] — жоден з цих варіантів не відповідає контексту, тому перекладач замінює англійське дієслово “glow” російським дієсловом “воплощался”. Таким чином, при перекладі цього речення застосовано перекладацькі операції структурної заміни та лексичні заміни.

Комплексність перекладацьких операцій присутня і у відтворенні емоційних виразів китайською мовою. При перекладі виразу *Oh my god!* — 我的天啊! *Wǒ de tiān a!* було застосовано опущення вигуку “Oh”, а також використано операцію лексичної заміни — *Боже* замінюється на більш ширше поняття 天tiān (небо), що пов’язано з культурою Китаю, де релігія тісно пов’язана з філософією. Слід зауважити, що багато китайців не вважають себе послідовниками будь-якої певної релігії.

У дослідженні особливостей перекладу у мовних парах англійська — російська, англійська — українська мови найнижчі показники на фонетичному рівні. Застосовувалися перекладацькі операції транскрипції та транслітерації, як правило використовувалися при перекладі емоцій сміху: *Ha-ha-ha!* — *Ха-ха-ха!* — *Ха-ха-ха*; при перекладі власних імен — *You are right, Mr. Kean!* — *Вы правы, мистер Кин!* — *Ви маєте рацію, мистер Кин*; *For Christ’s sake, Ayris!* — *Ради всего святого, Айрис!* — *Заради Бога, Айрис!*; назви планети — *You Jupiter, you’re right!* — *Клянусь Юпитером, ты прав!* — *Я клянусь тобі Юпитером, ты маешь рацію!* Переходячи до порівняння фонологічних систем російської, української та англійської мов, потрібно розуміти, що вони відносяться до однієї індоєвропейської мовної сім’ї. Це пояснює їх схожість в системах вокалізму і консонантизму. Але російська та українська мови належать до східнослов’янської групи, а англійська, в свою чергу, до германської, що пояснює їх відмінність.

Дослідження кількісних показників на фонологічно-фонетичному рівні. Матеріал дослідження у парі англійська — російська продемон-

стрував такі лексичні засоби перекладу: лексичні заміни (12,04 %), додавання (21,11 %), опущення (11,07 %).

У парі англійська — українська, як і у російській мові, переважають лексичні засоби перекладу: лексичні заміни (13,07 %), додавання (20,82 %), опущення (10,74 %). Найвищий показник серед цих операцій — це лексичне додавання, що в черговий раз підкреслює лексичне багатство, різноманітність та поетичність української та російської мов. Наприклад: *You have never heard of him?! — Вы что, хотите сказать, что никогда о нем не слышали? — Невже вы хотите мне сказать, что ніколи про нього не чули?; Well, you should be ashamed of yourself! — Тебе должно быть стыдно. Стыдно за все это! — Тобі повинно бути соромно, соромно за свої дії!* Ізоморфний результат найвищих показників перекладацьких операцій на лексичному рівні в українській та російській мовах пояснюється їх приналежністю до однієї групи східнослов'янських мов. Вони мають значну структурну схожість на рівні словникового складу мов.

Лексико-граматичні перекладацькі операції займають також значне місце у дослідженні. Вони склали 27,61 % у парі англійська — російська мови та 25 % у парі англійська — українська. Найчастіше застосувалася трансформація цілісного перетворення: *Blue devil! — Скука! — Худьга!; Come on, man! — Да бросьте вы! — Облиште!; I am run down! — Я выдохся! — З мене все!* — ці трансформації пов'язані з тим, що у кожній мові є свої особливі стійкі вирази, які неможливо дослівно перекласти іншими мовами, тому перекладач знаходить схожі за змістом і структурою вирази, які будуть зрозумілі та типові для культури мови перекладу.

Типологічно подібним для перекладу з англійської на інші мови (російську, українську, китайську) був факт застосування різних комунікативних типів речення для вираження емоцій: окличні, питальні розповідні. Слід відмітити, що чим вищий ступінь емоційного напруження в тексті оригіналу, тим вищий ступінь дезорганізації синтаксичної структури у перекладі. Перерваність, повтори, незакінченість синтаксичних конструкцій характерні для високої концентрації емоцій. У дослідженні комунікативних типів емоційних висловлювань зустрілися такі приклади: *Oh my God! — Боже ж мой! — Боже ж мій! — 我的天啊! Wǒ de tiān a!; Well, well, well. — Ну и ну! — Так, так! — 好吧, 好吧! Hǎo ba, hǎo ba!; I feel ill... — Мне плохо... — Мені нездужає... — 我心疼... Wǒ xīntǔng...*

Високий показник такої граматичної операції перестановки (13,44 % — англійська — російська, 11,90 % — англійська — українська) пов'язан із тим, що у російській та українській мовах слова у реченні можуть розташовуватися в будь-якому порядку, в залежності від задуму мовця. В англійській мові такого немає: чітко фіксований порядок слів, який не можна порушувати, він диктує умови структурної побудови. Наприклад: *That must have been.* — *Иначе быть не может!* — *Инакше не може бути!*; *Oh, my God!* — *О, Боже!* — *Боже ж мій!*; *I can't believe it!* — *Поверить не могу!* — *Не могу повірити!*

При аналізі застосування граматичних операцій при перекладі емоційних висловлювань було виявлено значну кількість структурних заміні. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять основні проблеми при перекладі. Наприклад: *Lord have mercy!* — *Господи, помилуй!* — *Господи, помилуй!* — конструкція іменник + аналітична форма дієслова “have mercy” замінюється на синтетичну форму дієслова (укр.) помилуй; (рос.) помилуй; *My feelings are hurt...* — *Це мене зачінає.* — *Это меня задевает.* — заміна пасивної форми мови оригіналу на активну форму варіанту перекладу.

Одне з завдань дослідження стосується також перекладу англо-мовних емоційних висловлювань китайською мовою. Розглянемо найчастіші випадки застосування перекладацьких операцій: лексичні трансформації — 48,39 % — це пояснюється тим, що одній лексичній одиниці китайської мови відповідає кілька слів англійської. Китайські слова утворені способом словоскладання, і в силу особливостей своєї внутрішньої структури вони більш конкретно характеризують призначення предмета у китайській ментальності, наприклад: *Oh yes! Well, of course!* — 哦, 是的! 好吧, 当然 *У, shì de! Hǎo ba, dāngrán!; you can do better than this guy!* — 你应该得到最好的, 我的女孩! *Nǐ yīnggāi dūdao zài hǎo de, wǒ de nǚhái!; I hope so!* — 我希望如此! *Wǒ xīwàng rúcǐ!; граматичні трансформації — 41,93 %, це зумовлено тим, що китайська мова належить до групи ізолюючих мов — слова в реченні зв'язуються не за допомогою зміни самих слів, а за рахунок порядку слів у реченні. Наведемо приклад застосування перестановки при перекладі китайською мовою: *What's got into you?* — 是什么找到你的? *Shì shénme zhǎodao nǐ de?* (означення в китайській мові завжди передують означеному слову); *Leave me alone!* — 有遗憾! *Yǒu yìhán!; What the hell are**

you talking about? — 你在说什么? *Nǐ zai shuō shūnme?* (місце обставин у китайській мові — до присудка).

Один і той самий ієрогліф може використовуватися і як іменник, і як прикметник, і як дієслово, в різних контекстах і словотвірних поєднаннях — ця характеристика китайської мови пояснює високий показник трансформації структурної заміни, наприклад: *I don't give a damn!* — 我想吐! *Wǒ xiǎng tǔ!*; *I haven't got a clue!* — 我不知道! *Wǒ bù zhīdao!*; *What a pity!* 真可惜! *Zhēn kěxī!*; *What comes around, goes around!* — 与人方便, 自己方! — питальний займенник “what” замінюється сполучником “与”.

У ході проведення дослідження вдалося дійти наступних висновків :

1) проблема художнього перекладу — проблема точності і вірності. При перекладі перед перекладачем постає проблема вибору коректного варіанту перекладу з урахуванням стилістичної виразності слів та зворотів різних мов;

2) при перекладі творів з англійської українською, китайською чи російською мовами виникають проблеми, пов'язані із відмінностями в структурі мов, номенклатурі граматичних категорій, форм та конструкцій відображення змісту;

3) типологічно спільним для досліджуваних мовних пар є використання перекладацьких операцій для відтворення англомовних емоційних одиниць на фонетичному, лексико-граматичному та граматичному рівнях. У мовних парах англійська — російська та англійська — українська мови типологічно схожими є усі операції при перекладі, що пояснюється приналежністю української і російської мов до групи східнослов'янських мов, вони мають значну структурну схожість на рівні словникового складу, фонологічному та граматичному рівнях. Порівнюючи результати дослідження цих мовних пар із парою англійська — китайська показники значно відрізняються, бо китайська мова має мало спільного з російською та українською мовами, вони відрізняються на всіх рівнях мови;

4) здатність слова набувати додаткових експресивних або стилістичних відтінків, які накладаються на основне значення слова у процесі комунікації і надають йому певного типу, колориту, називається конотацією. Якщо формальні параметри слова, його граматичну структуру та основне лексичне значення можна ототожнювати з його

“тілом”, то конотація — це той “дух”, який дозволяє слову ожити і отримати свій неповторний “присмак” як ізольовано, так і в кожній окремій ситуації, у кожному контексті. Для передачі емотивно-оцінного компонента значення кожна мова використовує свої можливості і засоби: російська та українська мови — за рахунок повторів, лексичних додавань, арсенал же засобів китайської мови дещо скромніший, що, ймовірно, відображає і менталітет її носіїв, зокрема притаманну їм емоційну стриманість;

5) кожна досліджувана мова мала свої конкретно мовні засоби вираження емоційності та їх переклад. Можемо зазначити такі особливості перекладу українською та російською мовами: перестановки — згідно з нормами зазначених мов; цілісні перетворення — вирази типові для конкретних мов перекладу; структурні заміни — через розбіжність граматичних категорій, форм і конструкцій. Особливості перекладу у парі англійська — китайська пояснюються тим, що китайська мова належить до групи ізолюючих мов — це означає, що слова в реченні зв’язуються не за допомогою зміни самих слів, а за допомогою порядку слів у реченні.

Перспективним вважаємо подальше дослідження відтворення перекладацьких операцій емоційних висловлювань в художній літературі.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Болотов В. И. Эмоциональность текста в аспектах языковой и неязыковой вариативности / В. И. Болотов. — Ташкент : Фан, 1981. — 116 с.
2. Левик В. В. О точности и верности // Перевод — средство взаимного сближения народов / В. В. Левик. — М., 1987. — 176 с.
3. Лю Мицин. О различии лексической семантики английского и китайского языков: сборник статей. — Шанхай, 1990.
4. Мечковская Н. Б. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков / Н. Б. Мечковская. — М., 2001. — 215 с.
5. Мягкова Е. Ю. Эмоциональная нагрузка слова и её проявление в материалах ассоциативного эксперимента / Е. Ю. Мягкова // Психолингвистические исследования в области лексики и фонетики. — Калинин : Калинин. гос. ун-т, 1981. — 160 с.
6. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания / В. И. Шаховский. — Волгоград : ВГПИ, 1983. — 94 с.
7. Шаховский В. И. Эмоции — мысли в художественной коммуникации / В. И. Шаховский // Языковая личность : социолингвистические и эмотивные аспекты. — Волгоград : Саратов, 1998. — 93 с.

8. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография / В. И. Шаховский. — М. : Гнозис, 2008. — 416 с.
9. Werlich E. A Text Grammar of English / E. A. Werlich. — Heidelberg : Quelle & Meyer, 1976. — 190 p.
10. Лексикографічне джерело [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.multitran.ru/>.

REFERENCES

1. Bolotov V. I. Emocional'nost' teksta v aspektah yazykovoj i neyazykovoj variativnosti / V. I. Bolotov. — Tashkent : Fan, 1981. — 116 s. [in Russian].
2. Levik V. V. O tochnosti i vernosti. // Perevod — sredstvo vzaimnogo sblizheniya narodov / V. V. Levik. — M., 1987. — 176 s. [in Russian].
3. Lyu Micin. O razlichii leksicheskoy semantiki anglijskogo i kitajskogo yazykov. Sbornik statej. — SHanhaj, 1990. [in Russian].
4. Mechkovskaya N. B. Obshee yazykoznanie. Strukturnaya i social'naya tipologiya yazykov. / N. B. Mechkovskaya — M., 2001. — 215 s. [in Russian].
5. Myagkova E. YU. EHmocional'naya nagruzka slova i eyo proyavlenie v materialah asociativnogo ehksperimenta / E. YU. Myagkova // Psiholingvisticheskie issledovaniya v oblasti leksiki i fonetiki. — Kalinin : Kalin. gos. un-t, 1981. — 160 s. [in Russian].
6. Shahovskij V. I. EHmotivnyj komponent znacheniya i metody ego opisaniya / V. I. Shahovskij. — Volgograd : VGPI, 1983. — 94 s. [in Russian].
7. Shahovskij V. I. Emocii — mysli v hudozhestvennoj kommunikacii / V. I. Shahovskij // Yazykovaya lichnost' : sociolingvisticheskie i ehmotivnye aspekty. — Volgograd-Saratov, 1998. — 93 s. [in Russian].
8. Shahovskij V. I. Lingvisticheskaya teoriya ehmocij : Monografiya / V. I. Shahovskij. — M. : Gnozis, 2008. — 416 s. [in Russian].
9. Werlich, E. A Text Grammar of English / E. A. Werlich. — Heidelberg : Quelle & Meyer, 1976. — 190 p. [in English].
10. LEKSYKOHRAFICHNE DZHERELO [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu do resursu: <https://www.multitran.ru/>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.09.2018

Відомості про авторів

1. *Авраменко Богдана Володимирівна* — викладач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
2. *Александрова Ольга Володимирівна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, м. Одеса.
3. *Аккурт Владислава Євгенівна* — викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
4. *Базік Ірина Ігорівна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
5. *Бакланова Марина Сергіївна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
6. *Богущ Алла Михайлівна* — академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
7. *Босак Ніна Федорівна* — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
8. *Бундуки Валерія Сергіївна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
9. *Велитченко Леонід Кирилович* — доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.

10. *Глуценко Володимир Андрійович* — доктор філологічних наук, професор Слов'янського державного педагогічного університету, завідувач кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, м. Слов'янськ.
11. *Грушко Світлана Петрівна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
12. *Дерік Ілона Морісівна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
13. *Жмаєва Наталя Сергіївна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
14. *Зосімова Олена Юріївна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
15. *Дружина Тетяна Антонівна* — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
16. *Кисіль Валентина Ігорівна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
17. *Коваленко Андрій Андрійович* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
18. *Колесніченко Альона Василівна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.

19. *Корольова Тетяна Михайлівна* — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
20. *Куцак Вікторія Сергіївна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
21. *Оськіна Наталія Олександрівна* — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
22. *Попова Олександра Володимирівна* — доктор педагогічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
23. *Савченко Євгенія Юріївна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
24. *Сивокінь Ганна Володимирівна* — кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеської державної академії будівництва та архітектури, м. Одеса.
25. *Стоянова Тетяна Володимирівна* — аспірант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
26. *Федорова Анастасія Олександрівна* — викладач кафедри англійської філології та перекладу Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ.
27. *Федорко Яна Андріївна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
28. *Чевдар Дар’я Миколаївна* — магістрант кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Пів-

- денноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
29. *Юхимець Світлана Юріївна* — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.
30. *Яблонська Тетяна Миколаївна* — доктор педагогічних наук, професор кафедри західних і східних мов та методики їхнього навчання Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, м. Одеса.

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в “Науковому віснику
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки”**

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. за № 7–05/1 зміст наукових статей передбачає:

- 1) постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- 3) формулювання цілей статті (постановка завдання);
- 4) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 5) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Правила оформлення статті:

На початку статті у лівій частині вказується УДК; в правій частині подаються ініціали і прізвище автора напівжирним курсивом. Назва статті подається з вирівнюванням по центру сторінки великими літерами та виділяється напівжирним шрифтом. Далі трьома мовами — українською, російською та англійською надається резюме, в якому чітко формулюється основний науковий результат, що є новим та обґрунтовується в статті. Так само наводяться ключові слова.

* **Обсяг статті** — до 12 сторінок (0,5 др. арк. — 20 000 знаків).

* **Стандарти** — кегль 14пт, міжрядковий інтервал — 1,5, абзацний відступ — 1,25 см, поля — 2 см, шрифт — Times New Roman.

* **Текстовий редактор** — Microsoft Word.

* **Типи виділення** — напівжирний, курсив, напівжирний курсив.

* **Мова статті** — українська, російська, англійська, німецька, китайська.

* **Оформлення довідкового матеріалу** — бібліографічні посилення та примітки у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра — номер джерела у списку літератури, друга — номер

сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються двокрапкою, номери джерел — крапкою з комою. У кінці статті — список літератури з підзаголовком “ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ” (“ССЫЛКИ И ПРИМЕЧАНИЯ”, “REFERENCES AND NOTES”, “ANMERKUNGEN”). Бібліографічні джерела подаються наприкінці статті в алфавітному порядку прізвищ перших авторів заголовків згідно з ДСТУ 7.1–2006 та нумеруються. Список літератури має містити лише джерела, на які є посилання в тексті.

Наукові праці і відомості про автора (**українською мовою** прізвище, ім’я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса, телефон, e-mail) подаються окремо на диску та один роздрукований примірник надсилається на адресу редколегії (65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35, відповідальному секретареві Юхимець Світлані Юрївні, к. пед. н., доценту кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, тел. 0636003399, e-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com).

Матеріали мають подаватися з рецензіями докторів філологічних наук; підпис рецензента має бути завіреним у встановленому порядку.

Текст статті також додається англійською мовою згідно з п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111.

Редколегія залишає за собою право направляти матеріали на додаткове рецензування відповідним фахівцям, відхиляти статті, що не відповідають вимогам або науковим напрямкам збірника, переносити статті до наступного видання збірника. Відхилені матеріали редакційно-видавничий відділ авторам не повертає.

ЗМІСТ

Авраменко Б. В., Оськіна Н. О.

Інтонаційне оформлення різних типів висловлювань
у китайській та англійській мовах 5

Аккурт В. Є.

Перцептивні особливості модальності переконання в мові
обвинувача (українська та англійська мова) 12

Базік І. І., Корольова Т. М.

Переклад китайськомовних казок англійською та українською
мовами 20

Бакланова М. С., Попова О. В.

Засоби відтворення комунікативної семантики
при синхронному перекладі англомовних та китайськомовних
економіко-політичних текстів українською мовою 30

Бундукі В. С., Богуш А. М.

Відтворення лексико-граматичних особливостей
китайськомовної наукової літератури англійською
та українською мовами 42

Босак Н. Ф.

Особливості інтерпретації демонолексики в повісті Юрія
Андруховича “Рекреації” 53

Глущенко В. А.

История русских глагольных форм на -ся в трактовке
Е. Ф. Широкоград 61

Gruschko S. P.

The Role of Communicative and Functional Approach
in the Translation of Scientific and Technical Literature
(Ukrainian — German discourse) 68

Gruschko S. P., Korolowa T. M., Popowa O. V.

Übersetzungshermeneutik als Methodologische Grundlage
der Adäquaten Übersetzung Wissenschaftlicher und Technischer Texte . . . 75

Derik I. M.

Discourse Translation in Contemporary Linguistic Paradigm 84

Дружина Т. А.

Загальний огляд фольклорного дискурсу 90

Жмаєва Н. С., Корольова Т. М., Попова О. В.

Переклад політичного дискурсу: комунікативно-функціональний та лінгвістичний аспекти (на матеріалі перекладів з англійської мови німецькою) 96

Зосімова О. Ю., Александрова О. В.

Типологічні характеристики перекладу китайськомовної науково-технічної літератури англійською та українською мовами 105

Кисіль В. І., Юхимець С. Ю.

Типологія перекладознавчих операцій при роботі з діловим дискурсом (англійська, українська, китайська мови) 116

Коваленко А. А., Юхимець С. Ю.

Відтворення жанрових особливостей китайськомовних художніх творів англійською та українською мовами 127

Колесніченко А. В., Жмаєва Н. С.

Граматичні труднощі автоматизованого перекладу науково-технічної літератури 134

Корольова Т. М., Сивокінь Г. В.

Модальна семантика в дитячій літературі 142

Куцак В. С., Велитченко Л. К.

Лінгвістичні особливості перекладу китайськомовного юридичного дискурсу англійською та українською мовами 154

Оськіна Н. О., Авраменко Б. В.

Фонологічна адаптація англомовних запозичень у системах українського та турецького консонантизму 164

Ророва О. V.

Interrogative Communicative Semantics of Non- Interrogative Sentences: The Translation-Related Aspect (On the material of Ukrainian, English and Chinese) 171

Savchenko Ye. Yu.

Focalization as Linguistic Phenomenon 181

Стоянова Т. В.

Проблеми класифікації юридичної термінології та її переклад . . . 189

Федорова А. О.

Моделювання семантичних процесів та еволюційна модель семантики 197

Чевдар Д. М.

Особливості машинного перекладу політичного дискурсу 211

Юхимець С. Ю.

Особливості перекладу науково-технічного дискурсу (на матеріалі перекладів з англійської мови українською) 223

Федорко Я. А., Яблонська Т. М.

Варіативність відображення англомовних емоційних одиниць у перекладі художнього твору (українською, російською, китайською мовами) 233

Відомості про авторів 244

Вимоги до оформлення наукових праць, що друкуються в “Науковому віснику Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки” 248

CONTENT

Avramenko B. V., Oskina N. O.

Intonation of Different Types of Statements in English and Chinese 5

Akkurt V. Ye.

The Perceptual Peculiarities of Persuasion Modality
in the Prosecutor’s Speech in Ukrainian and English. 12

Bazik I. I., Korolova T. M.

Translation of Chinese Fairy Tales into English and Ukrainian 20

Baklanova M. S., Popova O. V.

Reproduction Means of Communicative Semantics within
the Simultaneous Interpretation of the English and Chinese
Economic and Political Texts into Ukrainian 30

Bunduki V. S., Bogush A. M.

Rendering Lexical and Grammatical Peculiarities of Chinese
Scientific Literature into English and Ukrainian 42

Bosak N. F.

The Demonolexis in Yu. Andrukhovych’s Long Short Story
“Recreatsii” (“Recreations”) 53

Glushenko V. A.

History of Russian Verb Forms Ending in *-ся* in Ye. F. Shyrokorad’s
Interpretation 61

Gruschko S. P.

The Role of Communicative and Functional Approach
in the Translation of Scientific and Technical Literature
(Ukrainian — German discourse) 68

Gruschko S. P., Koroleva T. M., Popova O. V.

Hermeneutics of Translation as Methodological Basis of Adequate
Translation of Scientific and Technical Texts 75

Derik I. M.

Discourse Translation in Contemporary Linguistic Paradigm 84

<i>Druzhina T. A.</i> A Comprehensive Study of the Folklore Discourse	90
<i>Zhmayeva N. S., Koroleva T. M., Popova O. V.</i> Translation of Political Discourse: Communicative-functional and Linguistic Approaches (based on translations from English into German)	96
<i>Zosimova O. Yu., Alexandrova O. V.</i> Typological Features of Translation of Scientific and Technical Literature from Chinese into English and Ukrainian	105
<i>Kisil V. I., Yukhymets S. Yu.</i> Translation of Business Discourse: Typology of Translation Operations (English, Ukrainian, Chinese)	116
<i>Kovalenko A. A., Yukhymets S. Yu.</i> Reproduction of Genre Peculiarities of the Chinese Belles-Lettres into English and Ukrainian	127
<i>Kolesnichenko A. V., Zhmayeva N. S.</i> Grammatical Difficulties of Automatic Translation of Scientific and Technical Literature	134
<i>Koroleva T. M., Syvokin H. V.</i> Modal Semantics in Children’s Literature	142
<i>Kutsak V. S., Velitchenko L. K.</i> Linguistic Features of Chinese Legal Discourse Translation into English and Ukrainian.	154
<i>Oskina N. O., Avramenko B. V.</i> Fonological Adaptation of English Loanwords Properties in the Systems of Ukrainian and Turkish Consonantism	164
<i>Popova O. V.</i> Interrogative Communicative Semantics of Non-Interrogative Sentences: The Translation-Related Aspect (On the material of Ukrainian, English and Chinese)	171
<i>Savchenko Ye. Yu.</i> Focalization as Linguistic Phenomenon	181

Stoianova T. V.

To the Issue of Legal Terminology Classification and Translation 189

Fedorova A. O.

Modelling of Semantic Processes and Evolutional Semantic Model . . . 197

Fedorko Ya. A., Yablonskaya T. M.

The Variability of Reproduction: Emotive Units in a Literary Text
(On the material of Ukrainian, Russian and Chinese)
Variation of reflection of English-speaking emotional units
in the translation of an artistic work (in Ukrainian, Russian,
Chinese) 211

Chevdar D. M.

Peculiarities of Machine Translation of Political Discourse 223

Yukhymets S. Yu.

Peculiarities of the Scientific and Technical Discourse Translation
(based on translations from English into Ukrainian) 233

Authors 244

Requirements to the content and structure of the articles published
in Naukovi visnyk of South-Ukrainian national pedagogical
university named after K. D. Ushynsky 248

Українською, російською, англійською, німецькою та китайською мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
вченою радою Державного закладу “Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”
Протокол № 3 від 25 жовтня 2018 р.

Затверджено як фахове видання (збірник наукових праць)
ВАК України 21.12.2015 р. за № 13/28

Збірник зареєстровано у Державному комітеті з телебачення і радіомовлення
України як друкований засіб масової інформації
Свідоцтво серія КВ № 9983 від 22.06.2005

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальний за випуск

С. Ю. Юхимець

тел.: 0636003399

E-mail: yukhymets.svetlana@gmail.com

Тираж 100 прим. Зам. № 100 (136).

Адреса редакції:

65020, Одеса, вул. Старопортофранківська, 34, каб. 35

Тел.: 0636003399

E-mail: yukhymets@inbox.ru

Видавництво і друкарня “Астропринт”

65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

e-mail: astro_print@ukr.net; www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.